

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજીસ્વામી મંથમાળા મહોદય ૭ મે.

શ્રી સર્વજ્ઞાય નમઃ

મારી વિશુદ્ધ ભાવના.

ધ્યાનવૃદ્ધિ અર્થે રચી તૈયાર કર્તા,
પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી સ્વામીના શિષ્ય
મુનિ શ્રી મણિલાલજી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

રાજકોટના જ્ઞાનપ્રેમી આવકો.

KUPURCHAND PANACHAND MEHTA,
રાજકોટ નિવાસી RAJKOT, Dt. Kathiawar. ગરુડધી
ને વિનામૂલ્ય ભેટ.

પ્રથમાવૃત્તિ.

સંવત્ ૧૯૮૦

* * *

પ્રત ૧૬૦૦

વીર સંવત્ ૨૪૫૦

ધી પરમાર પ્રેસ-રાજકોટ.

સૂચના—ઉઘાડે મુખે તથા દીવાને અજવાળે
વાંચવું નહિ.

ગાથા—એગોહં નતિ મે કોઇ, નાહ-મનસ્સ કરસઈ;
એવં અદીણુ મણુસો, અપ્પણુ મણુસાસઈ. ૧
અર્થ—હું એકલો છું, કોઇ મદાર નથી, તેમ હું પણ
કોઈનો નથી. એમ અદીન મન થઈ એટલે સાવધાન ચિત્તવાળો
થઈને પોતાના આત્માને શિખામણુ આપે. અર્થાત્ તને દુઃખ
આવ્યે એ સર્વ સંબંધ ત્રાણુ શરણુ નથી, તેમ મુક્ત કરનાર
નથી. આત્મા એકલો આવ્યો છે અને એકલોજ જવાનો છે તે
તું નિશ્ચયે માનજે. ૧.

હુ આત્મનુ! વીરવાણીનું પાત કર, પાત કર!!

અર્પણપત્રિકા.

મારા પરમ પૂજનીય, વંદનીય, જ્ઞાનદાતા, વિશ્વવિજેતા, શિરોમણી મહાત્મા ગુરુદેવ શ્રી મોહનજીવજી મહારાજ સાહેબ.

આપે આ ભવસાગર તરવાને માટે જે નાવ ઝુકાવ્યું છે, તે નાવ આ અખિલ વિશ્વનાં આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિરૂપ ખડગ સામે અથડાયા વિના જગત જંગલરૂપી મોઝાં સામે મચાતા યુદ્ધમાં વિજય પ્રાપ્ત કરતું કરતું દેવ, ઇર્ષ્યા, કુવિચાર, ખટપટ અને અશાંતિ રૂપ વમનમાં ગોથાં ખાધા વિના મધ્યસ્થજે સત્સંગરૂપી સાનુકૂળ વાયુના આધારે ત્વરિત ગતિથી મુખમય શાંતિમાં પચાર થાય છે. તે નાવનો સર્વ આધાર આપની દીર્ઘકાળની અખંડિત દીક્ષા, આપની વિદ્વત્તા, આપનું જ્ઞાન, આપનું ચારિત્ર, સકળ સૃષ્ટિના પ્રત્યેક પામર શબ્દ તરફ દયાભાવ ઉપરજ નિયત થયેલ છે.

તેમાં વિશેષે મને ભવસાગરમાં ઝુખતાને બચાવી, મારા હાથ પકડી, આપના શાંતિકર નાવમાં બેસાડી, મને આપે જે સાહચર્ય કરી છે. તથા આપે આપના અખૂટ જ્ઞાનના પાત્રમાંથી જે થોડી ધણી ભિક્ષા આપી છે, તે ભિક્ષાની પ્રસાદીથી, તથા ધ્યાન માર્ગ ઉપર મારું વહન કરાવી, મારા આત્માને સુરક્ષિત બનાવી, ભવંતરે દુર્ગતિમાં પડતો બચાવી દેવાની જે કૃપા કરી છે, તે સર્વ ઉપકારને જહલો હું પામર પ્રાણી આપને કઇ રીતે વાળી આપી માત્ર આત્માને કૃતાર્થ કરું!

તે સર્વ વિચાર મારા મગજને હમેશાં ખગલવાવી નાખે છે, તેના ચત્કિચિત્ત જહલામાં આ “મારી વિશુદ્ધ ભાવના”નું પુસ્તક આપના કર કમળમાં મૂકી હું થોડાક અંશે કૃતાર્થ થવા માગું છું, માટે આપ તેનો સ્વીકાર કરી મને ભાગ્યશાળી બનાવશો. એવી આશા રાખતો આપનો બાળક— સિદ્ધ,

સુનિ મણિલાલજીની
ત્રિદાણ વંદના સ્વીકારશો.

સ્તવન.

શુભ જ્ઞાન રસીકી રૂડી દેશના રે લોલ,
ભાષે સ્વામી સોહમ ગણુધાર જો;
ખોયો કાળ અનંત ભવરાશમાં રે લોલ,
મૂરખ જોને તું મન વિચાર જો. શુભ ૧

એક સોયના અથ્ર અવકાશમાં રે લોલ,
તણાં શરીર અસંખ્ય નિગોદ જો;
જીવ અનંત કહ્યા જિન વીરજી રે લોલ,
પ્રાણી તિહાં તુજ આદિ વિનોદ જો. શુભ ૨

કોઈ દિન સુરપતિ નરપતિ તું થયો રે લોલ,
પામ્યો હવ ગય રાજ ઉદાર જો;
કોઈ દીન રોયો એકીલો રાનમાં રે લોલ,
ધમ ભટક્યો ચેતન નિરાધાર જો. શુભ ૩

તજ નિજ શુભ મોહની છાકમાં રે લોલ,
મેલો અશુભ તણે પડછાય જો;
જલે વાન દેખી નિજ રૂપને રે લોલ,
પડ્યું કાચ તણા ઘર માંચ જો. શુભ ૪

ભટક્યો ચક્રગતિ ભવ ચોગાતમાં રે લોલ,
પામ્યો ઉત્તમ નરભવ દેહ જો;
ટાળે પાતિક જો શુભ આદરે રે લોલ,
અરણ્ય ધર્મતણાં ક્યમ એક જો. શુભ ૫

નાહી મુનિ ક્ષેત્ર નીરમું રે લોલ,
કરો ઉત્તમ નિજ મુલ્ય ચંદ જો;
રોક હોર મુનિ નવતારણાં રે લોલ,
જામ્યો ઉપદેશ રેહ જિહુંદ જો. શુભ ૬

પ્રસ્તાવના

૪૪૯૯

આ પ્રવૃત્તિમય જમાનામાં મનની પવિત્રતા, મનની સ્થિરતા, ધ્યાનાવસ્થા દશા, સમાધિ વગેરે સાચી ચિત્તશાંતિના-પરમસુખ પ્રાપ્તિના ઉપાયો હુમપ્રાય થતા નજર આવે છે. અત્યારના કહેવાતા વિદ્વાનોનું માત્ર એકજ ધ્યેય હોય છે, અને તે એજ કે:-જડ વસ્તુઓમાંથી મેળવાય તેટલું સુખ મેળવી લેવું. પૃથ્વીના પડ-ઉપ-રથી, સમુદ્રને તળીયેથી, પર્વતની ટોચ પરથી, આકાશમાંથી કે પાતાળમાંથી ગમે ત્યાંથી સુખનાં સાધનો શોધનાં, લોગોપતોગની સામગ્રીઓ સંપ્રાપ્ત કરવી, વરાળ, વિદ્યુત્ આદિ જડ વસ્તુઓને કાળુમાં લઇ તેની શક્તિદ્વારા ખૂબ ધાંધલ, ખૂબ દોડધામ અને મોટી ઉચલ યાદલ મચાવવી, એજ અત્યારના મહાપાંડિતોનું મંતવ્ય છે. કારણ કે તેમને પોતાના આત્મામાંજ જે અનંત શક્તિનો તથા અનંત સુખોનો મહાસાગર ભર્યો છે તેનું લવલેસ જ્ઞાન હોતુંજ નથી, તેમણે આત્માનંદનો કે ખરી સમાધિનો રસ ચાખ્યો નથી તેથીજ આ ચમત્કારિક લાગતી વસ્તુઓમાં મોહાઈ બંધન, કલેશ અને કષ્ટો પામે છે, અને પરિણામે ભવજનમણુ વધારે છે.

આ હાલની પ્રવૃત્તિ કરતાં જે સુખ અતિ ઉત્તમ છે, જે સુખને માટે ચક્રવર્તી રાજાઓએ રાજ્યપાટ છોડી એકાંતવાસ લેવ્યો છે, જે સુખને માટે મોટા મોટા મહાત્મા મહાનુ પ્રયાસ કરે છે, જે સુખને માટે જ્ઞાનીઓ મહાપરિવ્રજ્યાં ગર્જના કરી ઉપદેશ આપે છે, અને જે સુખને માટે જપી, તપી, સંયમી ઉદમ કરે છે; તે પરમાનંદ અખંડ સુખ એક ઠેકાણે બેઠાં બેઠાં શાંતિથી પ્રાપ્ત કરી શકે તેવો સત્ય, શ્રીધો, સર્વમાન્ય અને પ્રત્યક્ષ કૃણદાતા ઉપાય એક ધ્યાનજ છે. કોઈપણ વસ્તુ ઉપર ચિત્તની એકાગ્રતા-તન્મયતા તેને ધ્યાન કહે છે. આ વિષય

પરત્વે જેટલું વિશેષ જ્ઞાન ફેલાવાય તેટલું ફેલાવવામાં જગતનું શ્રેય છે. આ પુસ્તકમાં એજ વિષયની મુખ્યતા છે, તેથી તે છપાવવાનો સુઅવસર અમને મળ્યો એ અમારું સફળાગ્ય.

પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામીના મુશિષ્ય “ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા ” નામનો અપૂર્વ ગ્રંથ લખી જૈનસમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કરનાર, બહુસૂત્રી અને ઉત્તમ ક્રિયાવાન પૂજ્ય શ્રી મોહનજીજી મહારાજે રાજકોટના શ્રી સંઘની વિનંતી સ્વીકારી સં. ૧૯૮૦ નું આતુર્માસ પોતાના શિષ્ય સમુદાય સહિત રાજકોટમાં કર્યું. પૂજ્ય મહારાજ સહિત આઠે મુનિરાજે અહુર્નિશ જ્ઞાન ધ્યાનમાં, લખવા વાંચવામાં, લણવા લણાવવામાં સમયનો સદુપયોગ કરતા હતા, તેઓ પૈકી અધ્યાત્મરસિક વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી મણિલાલજી મહારાજ કે જેમણે આત્માનુભવ પ્રવેશિકા, આત્માનુભવ પ્રકાશ, પ્રશ્નોત્તર મણિ રત્નમાળા, શુદ્ધાત્મવિચાર આદિ ઉત્તમ પુસ્તકો લેખ્યાં છે, જેઓ સ્વાધ્યાય ધ્યાન વગેરેમાં નિમગ્ન રહે છે, અને જેઓ પાણી અને છાશ સિવાય માત્ર ત્રણ દ્રવ્ય ઉપરજ પોતાનો શરીર નિર્વાહ કરી રહ્યા છે; (સવારે હુખી રોટલી અને વધારેમાં વધારે ૧૦ રૂપિયાભાર હુખી દૂધ તથા પાપડ કે ગાંડીયા બેમાંથી એક એમ ત્રણ દ્રવ્ય તથા સાંજે હુખી રોટલી, છાશ અને પાપડ અથવા ગાંડીયા બેમાંથી એક એમ ત્રણ દ્રવ્ય) તેઓ વ્યાખ્યાન વાંચવા ઉપરાંત બપોરે સૂત્રોની વાચના છતાં શ્રવકોને આપતા હતા. આ પ્રસંગે તેમનું બનાવેલું “ મારી ત્રિશુદ્ધ ભાવના ” એ નામનું પુસ્તક અમારા જોવામાં આવ્યું. અને અમારી વિનંતિ પરથી તેઓએજ અમોને તે વાંચી સંસ્કારવ્યું. જેનું તેમજ જેનેપર સંદર્ભ આ ગ્રંથ

પરમઉપયોગી અને પરમઉપકાર કરક જગ્જ્ઞાતાં તે છપાવી પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવા કેટલાક ભાઈઓએ નિશ્ચય કર્યો અને ઘોડાજ સમયમાં ૧૫૭૫ પ્રતોનાં શાસ્ત્રો અગાઉથીજ નોંધાઈ ગયાં જેથી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધિમાં આવવા પામ્યું છે. જે જે જ્ઞાનપ્રેમી જોધુઓએ વિનામૂલ્ય વહેંચવા અર્થે આ પુસ્તક છપાવ્યું છે તેમના સુભારક નામો આ નીચે આપવામાં આવ્યાં છે.—

રૂપિઆ.	છપાવનારનું નામ.	પ્રત.
૧૩૦	કોઠારી શુભરાજ તક્કચંદ	૩૨૫
૮૦	શેક ચતુર્ભુજ કચરા લખાણી	૨૦૦
૪૦	સંઘવી ત્રિભુવન ભાઈચંદ	૧૦૦
૪૦	પા. દેવજી પ્રાગજી	૧૦૦
૩૦	માન્તર કૃપાચંકર સુબોલાઈ	૭૫
૨૦	કોઠારી અમૃતલાલ લીમજીભાઈ	૫૦
૨૦	દોશી રામજી ગાલેકચંદ	૫૦
૨૦	મકાણી દીરચંદ કચરા	૫૦
૧૦	પારેખ વળતચંદ રામજી	૨૫
૧૦	શા. ઇચેરચંદ મૂળચંદ (સાયંલાવાળા)	૨૫
૧૦	મહેતા કુલચંદ વીરજી	૨૫
૧૦	શા. બેચર ગોપાલજી	૨૫
૧૦	મહેતા કપુરચંદ પાનાચંદ	૨૫
૧૦	પા. મનસુખલાલ બેચર	૨૫
૧૦	કોઠારી નથુભાઈ ઝીલુ	૨૫
૧૦	ડા. ચામજી દોકરસી	૨૫

૧૦	શા. લાઘદાસ બેચરદાસ દોશી	૨૫
૧૦	શા. લીલાધર રૂગનાથ	૨૫
૧૦	શેક માણેકચંદ પાનાચંદ	૨૫
૧૦	મહેતા ત્રિભુવન વાલજી	૨૫
૧૦	દામાણી હીરાચંદ ગોવિંદજી	૨૫
૧૦	મહેતા મૂળજી રણછોડ	૨૫
૧૦	શા. મહુકચંદ કુંલચંદ	૨૫
૧૦	દેશાઈ વનેચંદ કાળીદાસ	૨૫
૧૦	દોશી વિક્રમજી રેવાશંકર	૨૫
૧૦	મહેતા લક્ષ્મીચંદ નરભેરામ	૨૫
૧૦	વીરાણી શ્યામજી વેલજી	૨૫
૧૦	મહેતા પ્રભુદાસ મૂળજી રામજી	૨૫
૧૦	વેરા તળશી લાધાભાઈ	૨૫
૧૦	ખંટેરીયા હરખચંદ હેમરાજ	૨૫
૧૦	પા. ગુલાબચંદ પોપટ	૨૫
૧૦	મહેતા લક્ષ્મીચંદ ડોસાભાઈ	૨૫
૧૦	કોઠારી જ્યેષ્ઠ અજરામર	૨૫

ग्रंथस्तानि निवेदनं.

આ પુસ્તકનો લેખ મારા સ્વાનુભવની સંકલ્પનાની ઝાંખો
રૂપાય કશું નથી. સ્વાનુભવ બે પ્રકારનો હોય છે. એક વિચારણીય
મને ધીમે દ્રશ્ય. આ મારો સ્વાનુભવ દ્રશ્ય છે. તે દ્રશ્ય સ્વાનુભવ
યો? તે કયવા હૃદય ના પાટે છે. પણ મારા બંધુઓ, બહેનો અને
માતાઓના કથાણ અર્થે, નારદીના હૃદયને મુખ માની સવાટવીમાં
અરિમમલ કરતા પામર આત્માઓના ઉદાર અર્થે, માતાના ઉદરમાં
હિંમે મસ્તકે નવ માસ મુખી ટંગાઈ જન્મ લેનાર અને મૃત્યુના
પંજમાં સપડાએલ પ્રાણીઓની નારીઓ તૃપ્તવાધી થતાં અવલુંનીય
હૃદય લોગવનાર મુલક છોડેના જન્મ મરણના ફેરા ટાળવા અર્થે
તે દ્રશ્ય-મારા જીવનપર્યંત ન ભુંસાય, ન ભૂલી જવાય તેવું તે
અંગમ્ય દ્રશ્ય પ્રકાશિત કરવા મારો આત્મા મને ફરમાન કરે છે.
તે કયું? હું તમને કહું? હા! આ હાકાર શબ્દ કયાંથી આવ્યો?
હું. હું સમજ્યો. અંતરિશ્લથી. અહાહા!! તે તો કુદરતી ફરમાન
માટે મારે કહેવુંજ પડ્યો. સાંભળો ત્યારે.

હું શ્રી વાંકાનેર મધ્યે સંવત્ ૧૯૭૬ ના ભાદ્રપદ શુક્લ
સપ્તમીની રજીયામણી રાત્રિએ ધ્યાનાદિક કર્મોથી પરવારી મધ્ય
રવણીએ નિદ્રાવશ હતો. ચાકસ તે તંદ્રા કે સુપુસિ નહિ, પણ નિદ્રા
જ હતી, તેવામાં અચાનક કોણ એક અગોચર ધ્વનિએ મને જગા-
ડ્યો, 'હવેનિ ફરી સંલગ્ન થો નહિ. જાગતાંની સાથે માતાં નિત્યકર્મ
પ્રમાણે હું ધ્યાનવશ થયે. પણ ત્યાં તો તે સમાધિવશ દયામાં
એકાએક જાતિ તેજેમય આભાસ દ્રષ્ટિગોચર પડ્યો. એ ભાસ કેવી
રીતે સમીપ આવી દ્રષ્ટિગોચર થાય તે તો સમાધિદશા લોગવતો
મહાત્મ્યજ્ઞ જાણી શકે, તે વિષે અત્રે વિવેચન કરવું અગત્યને ગણાય.

સીધા માર્ગેજ રથ ચલાવવાને વારંવાર કહે છે. પણ સારથી રાજના હુકમનો અનાદર કરે છે. કારણ કે રાજ પોતાના અનંત સામર્થ્યનું ભાન ભૂલી જઈને સારથીને વશ થઈ ગયો છે. જેમ સિંહનું બાળક બકરાના ટોળામાં રહીને પોતાને બકરું માનતો હતો તેમ રાજ પોતાને બકરી જેવો ગણીને મનનો દોરવ્યો દોરાય છે, પણ જો રાજ પોતાનું ખરેખરું રૂપ પ્રકાશે તો મનરૂપી સારથી તેની આગળ ગરીબ બકરી જેવો બની તેની આજ્ઞામાં રહે છે. અને એવી રીતે મનરૂપ સારથી જ્યારે આજ્ઞાવર્તી થાય છે, ત્યારે ઘોડાઓની લગામ મજબુત પકડી રાખી તેમને ઉત્તમાર્ગે જવાજ દેતો નથી, અને સીધી સડકે દોડતો દોડતો તે રથ સ્વર્ગ કે મોક્ષરૂપ ગતિના દ્વાર આગળ જઈ ઉભો રહે છે. નહિ તો દુર્ગતિની ભયંકર બાઈઓમાં હોમી દે છે.

મન એજ બિચારા મનુષ્યોને નર્કની ઉંડી બાઈઓમાં ધકેલી દે છે. મન એજ મનુષ્યને ભવચટવીમાં ભૂલા પાડી ભટકાવી મારે છે. મનની ચંચળાઈની પરિસીમા નથી. મનની ગતિ આગળ વિદ્યુતની ગતિ કંઈપણ હિસાબ વગરની છે. વાસ્તવિક રીતે આત્મા સર્વોપરી રાજ છે. અને મન તેના હીવાનરૂપે મનાય છે કે જેણે આત્મ મહારાજની આજ્ઞામાં વર્તવું જોઈએ, પણ આત્મા એટલો બધો બળહીન થઈ ગયેલો અનુભવાય છે, કે મનરૂપી હીવાને તેના ઉપર વિજય મેળવ્યો છે અને તે એટલે સુધી કે તે આત્માને એક મર્કટની પેઠે નચાવે છે—રમાડે છે; પરાણે શિરજોરથી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પણ આત્મ મહારાજ મન જેવા હીન હીવાન પાછળ અંધ બની દોરાય છે. જાણુવ! છતાં દુવામાં પડે છે—સ્વર્ગની ઇચ્છા તથા નરકગામી બનવાની ઇચ્છા કરે છે. તેજ અજ્ઞેય મનરૂપી હસ્તીને વશ કરવા આત્મધ્યાનરૂપી માવતની જરૂર છે. જે માવતના અંકુશરૂપી સત્યજ્ઞાન, સત્યદર્શન અને સત્યચારિત્ર એમ ત્રણ હથિયારો છે. તેના ઉપયોગ માત્રથીજ તે મન વશ કરી શકાય છે.

કહ્યું છે કે—“જેણે મન હત્યું, તેણે હત્યું સર્વ
 ગણાય” —અર્થાત્ મન ઉપર વિજય મેળવનાર મહારથી આ
 સંસારમાં સર્વ ઉપર શ્રી મેળવી મોક્ષગામી બની શકે છે. મન-
 ને આદ્ય બહુજ પ્રસન્ન હોય છે. તે સૌંદર્ય કયું? બાહ્ય, આંતરિક
 નહીં પણ આત્મદ્રષ્ટિ પૂર્વક વિચારતાં અને સમ, દમાદિને
 ઉપયોગ મૂકતાં સહજમાં સમજાયે કે તે સુંદરતા છેવટ પરિણામે
 અમૃત, અનિદ્ર અને નાશવંત છે. તેમાં શો મોહ! શો પ્રેમ!
 અમર અમર અવિનાશી પૂર્ણ પ્રેમ જ્યોતિથી પ્રકાશિત મારો
 આત્માજ છે. તેજ પ્રકાશ નિહાળે તોજ બાહ્ય સુંદરતા ઉપર
 ધિક્કાર ઉત્પન્ન થયે, અને તે ધિક્કાર ઉત્પન્ન થતાં મન નિર્બળ
 બની જાયે, અને પછી તેના ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકાયે. અનિત્ય
 ભાવના ભાવનાનો કાર્યક્રમ, મનનાં દુષ્ટ તરંગોને હાંકી કાઢે છે.
 તે ભાવના અતિ સુંદર છે. જગની તમામ વસ્તુઓ પૌંદ્રગલિક છે.
 પુદ્ગલથી ઉત્પન્ન થઈ છે અને પુદ્ગલમાં લય પામે છે છતાં શારીરિક
 સુંદરતા ઉપર શો વૃથા મોહ? મૂર્ખ વિચાર કર કે તે નાશવંત
 છે, કોડી બદામની કિંમતની છે. દુર્મધીનો કુંપ છે, લાળ, લોટ,
 લોહી, પદ્મ, મળ, મૂત્રનો બંહાર છે જરાવચ્ચાને પાત્ર છે. તેવાં
 લાખો અને કરોડો સુંદર શરીરો સહી જઈ તારી દ્રષ્ટિ આગળ
 બગી ખાખ થઈ ગયાં, છતાં તારો મોહ ન છૂટયો, અરેરે! તું ન
 જુઝયો તે નજ જુઝયો! કોટાનુકોટી જન્મ મરણનાં અગાધ દુઃખ
 વેહતો થકો કાળના ઝપાટે પરિજમલુ કરતાં તું પાશવાર આધિ
 વ્યાધિ અને ઉપાધિના ચાકડે ચઢી ટીપાયો, પણ તારા આત્માનો
 ઘાટ સરખો ન થયો તે નજ થયો. ધિક્કાર છે! શ્રીદકાર છે! તને કે
 છતી આંખે, છતી દ્રષ્ટિએ, છતી બુદ્ધિએ દુઃખના દાવાનળમાં
 ઝીપલાવે છે. સુખના સાગરોને ઠોકર મારી અસહ્ય, અતોલ,
 દુઃખાતિદુઃખનો ભોક્તા બનવા તારી મનોવાંચના ટળતી નથી.
 આવી ભાવના ભાવનાથી ધ્યાનમાં પ્રવર્તયો, અને છેવટે મન
 ઠાણમાં લાવી શકાયો.

મનવશીકરણની અગમ્ય ચાવી.

ઘણા લોકો કહે છે કે પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ મન વશ કરી શકાતું નથી. પણ તે સર્વ ખનની નિર્ગળતા સિવાય અન્ય કશું નથી. કેમ પણ મન નિયમ; આભાસિક, પોષધ કે સંયમાદિક વગેરે ઉત્તમોત્તમ વ્રતો લીધા છતાં પણ મન મર્દની પેઠે નાચતું કુદતું રહે છે. એમ ઘણાઓ ક્યારેક રમુ કરે છે. પણ તેના પ્રત્યુત્તરમાં એટલું જ કહેવું યોગ્ય છે કે અમુક મહાન ઉપયોગી કાર્ય માટે ગાડીમાં બેસી બીજે ગામ જવું હોય, અને જો ન જવાય તો હજારો રૂપિયાની નુકશાની સહન કરવી પડે તેવું હોય તો પછી જે લાવનાથી ગાડીનો અઘોર મધ્યરાત્રિનો એક કલાક અને પંદર મિનિટનો ટાઇમ ચુકાતો નથી, તેજ લાવનાથી લયનિઘ્ર વગેરેની મજબુત સાંકળો વડે મનને બાંધી શકાય છે. નહિતર કહો કે તમને જેટલો પ્રેમ તમારાં સ્ત્રી પુત્ર ધન ધામ વગેરેમાં છે; તેટલો પ્રેમ પ્રભુના નામમાં, પ્રભુના ધામમાં, પ્રભુના કહેલ શાસ્ત્રસિદ્ધાંતમાં નથી. તમે તો મહાન દયાળુ પ્રભુ વીરને છેતરો છો. તેની આજ્ઞાઓને ઠોકર મારો છો. તેનું એકે મજબુત કારણ એવું છે કે ધન ધામ સ્ત્રી પુત્રાદિક કે જે ચર્મ ચક્ષુ વડે અનિત્ય અસત્ય છે, છતાં પ્રત્યક્ષપણે સત્ય લાસે છે, તેવીજ રીતે પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર થયો નથી, તેથી જે હમેશાં દરેક ક્ષણે નજરે તરે છે તેનોજ પ્રભુ જેવી પરોક્ષ વસ્તુ કરતાં સત્ય લાસ થાય છે. પણ જ્ઞાનવડે જોતાં આ સઘળું જગત ચૈદ્ર રાજ લોક વગેરે તે આત્મ પ્રકાશની જ્યોતિના આલાસથી જેવું છે તેવું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

હવે તે જ્ઞાન પ્રકાશનો ઉજાસ કઈ દિશા તરફથી આવે છે તે દિશા તરફ પ્રયાણ કરો, અર્થાત્ અંતરાત્માને વિવેક પૂર્વક જ્ઞાનદ્રષ્ટિ વડે તપાસો, અને તે પછી ચૈતન્ય અંતરાત્માની શુદ્ધિ ચૈતન્યરૂપ પ્રભુરૂપે પ્રથમ આંખી થઈ દર્શન થશે અને પછી અત્યા રના બનાવ પ્રમાણે “સોહ” રૂપે પાતાને તાદૃશ્ય લાસ થશે, ટુંકામાં

વિષયોમાં વિસ્તરતી મનની વૃત્તિઓને ખાળી તેને આત્માભિમુખ બનાવે. મનને વશ તમે ન થાઓ, પણ મનને તમારા વશ બનાવો, તેની આશામાં તમે ન વર્તતાં, તે તમારી આશામાં રહે તેવો વિજય તે મન ઉપર મેળવે. અને પછી જુઓ કે વ્યાવહારિક કાર્યોમાં અને આત્મસાધનનાં કાર્યોમાં તમે કેવી સફળતા પામી શકો છો. સારાંશમાં શુદ્ધ ધર્મ કરચી કરવા અર્થે અંતર ધ્યાનની ખાસ અગત્યતા છે. અને તે ધ્યાનની શુદ્ધ ત્યારે થાય કે જ્યારે પ્રથમ સત્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવા સારૂ શ્રી મહાવીર પ્રણિત સૂત્રના શબ્દો અને વાક્યોના અર્થના અનર્થ કર્યા હોય, તેમાં ક્યાંયો ઉદ્ભવેલા હોય તે સર્વે દૂર કરાવવાના ઉચ્ચતર આશયથી સિદ્ધાંતોના ઉત્તમોત્તમ વાક્યોથી યોગેલી “મારી વિશુદ્ધ ભાવના” એ પુસ્તક યોગ મેં તૈયાર કરેલ છે. જેના નિરંતર મનન નિદિધ્યાસનથી, મનમાં ઉદ્ભવતા હૃદય તરંગો નિવૃત્ત થવા પામશે, અને મનને વશ કરી શકાશે. મન વશ થતાંની સાથે ધ્યાનની અનુભવ જ્યોતિ તમારા હૃદય મંદિરમાં પ્રગટાવી અજ્ઞાન તિમિરનો નાશ કરશે. તે ધ્યાન વડે રત્નત્રયીની પૂર્ણ આરાધના કરી શકાશે. હું તે પ્રમાણે તે અલભ્ય લાભ પામી શક્યો છું. અને મને સંપૂર્ણ આશા છે કે મારા બધી બંધુઓ ! તે પ્રમાણે તમે પણ અવશ્ય પામી શકશો. અને છેવટે અજ્ઞાન તિમિર નાશ થતાં તમારાં બધાં બંધનો પ્રી જશે. અને તદાકારમાં લય પામતા થકા આ અસાર સંસાર તાગર “મારી વિશુદ્ધ ભાવના” ની નૌકાની સહાય વતી તરી તથા સુખગામી બની જશો.

સ્તોત્ર—ઓ મૂવાણિ પરિત્યજ્ય, અમૂવં પરિવેવતે;

...મૂવાણિ તત્ત્વ નરયંતિ, અમૂવં નષ્ટમેવ ચ.

અર્થ—જે કાંઈ માણસ નિશ્ચિત વસ્તુને તજી દઈને, અચોક્કસ વસ્તુને ગ્રહણ કરે છે, તે જાંનેમાંથી રખડી પડે છે, કારણ કે નિશ્ચિત વસ્તુ તો તેણે છોડી દીધી છે, અને અનિશ્ચિત છે. તે તો નાશ પામેલી જ (અસ્થિર) છે.

વિશેષાર્થ.—ધ્રુવ એટલે નિશ્ચય, સદાકાળ સ્થાયી રહે તેવું અને અધ્રુવ એટલે અચલ, અશાશ્વત. આપણો આત્મા નિત્ય છે. સદાકાળ રહે તેવો છે. તે જો મોક્ષગતિને પામે તો નિશ્ચયતાને પણ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ છે. આવી ધ્રુવ વસ્તુને છોડી દઈને, તેનું વિસ્મરણ કરીને આપણે બહુધા અધ્રુવ એવા શરીર, પુત્ર, કલત્ર, ધન, ધાન્યાદિકને જ નિરંતર સેવીએ છીએ. પરંતુ એ સર્વ નાશવંત હોવાથી આપણને છોડી ચાલ્યાં જશે અથવા આપણે તેને છોડી ચાલ્યાં જઈશું. અને આત્મા જેવી ધ્રુવ વસ્તુને તો પહેલેથી વિસારી મૂકેલી છે તેથી જાંનેમાંથી આપણે રખડી પડીશું. મનુષ્યભવ જેવા ઉત્તમોત્તમ ભવમાં પણ જો આપણે આત્મતત્ત્વને પામી ન શક્યા તો પછી મનુષ્યથી ઉતરતી યોનિમાં તો આત્માનું ઓળખાણ થાયજ ક્યાંથી ? માટે હવે અધ્રુવને છોડી ધ્રુવને ગ્રહણ કરવાને સત્વર જાગ્રત થવાની મગત્ય હે આત્મન ! તું વિચાર અને તેની શોધ માટે જે માર્ગ તને સત્ય લાગે તે માર્ગે આગળ વધતો રહે. સત્યગ્રાહી અને સારગ્રાહી થઈશ તો તેને સત્યની પ્રાપ્તિ શીઘ્રપણે થશે.

મારું તે સત્ય નહીં, પણ સત્ય તેજ મારું છે.

એ વાક્યને નિરંતર વાંચન કરતો.

લી. તમારો લિશ્કુક,

મુનિ મણિલાલજી.

મારી આંતરિક ભાવનાઓ.

સિદ્ધાંત નમો કિંચા, સંજયાણં ચ માવમો;

અત્ય ષમ્મ યદ તથં, જાણુપુલ્લિ સુણેહ મે ।

અર્થ—અનંત સિદ્ધાંતે અને સર્વ સંયતીઓને (આચાર્ય ઉપાધ્યાય તથા સર્વ સાધુઓને) સાવધી નમસ્કાર કરીને અર્થ, મર્મ અને તત્ત્વ (જ્ઞાન) ને પ્રાપ્ત કરાવનારી જે શિક્ષા હું તમોને આપું છું તે અતુલ્ય શ્રવણ કરો.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર.

૧. મારો આત્મા અખંડ છે તે નિર્વિવાદ સત્ય છે. છતાં તે યોગ (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) ની અપૂર્ણતાના પ્રભાવે બંધ પાસમાં પટકાઇ અનેક પ્રકારનાં અવર્ણનીય અકથનીય દુઃખો ભોગવ્યાં કરે છે. (જેમ વેશમનો કીડા પોતાના મોઢામાંથી લાગ કાઢી

* જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણે મળીને રત્નત્રયી કહેવાય છે. અને જૈનદ્રષ્ટિએ રત્નત્રયી એજ યોગ છે. આ રૂઢિએ યોગનો અર્થ મન, વચન, અને કાયાનો વ્યાપાર એવો કથવાનો નથી, પરંતુ જૈન અને જૈનેતર સર્વને માન્ય એવો અર્થ લેવાનો છે. જુદા જુદા દાર્શનિકોએ જુદે જુદે પ્રકારે યોગની વ્યાખ્યા કરી છે પણ તે બધાનો લક્ષ્યાર્થ એકજ છે.

યોગદર્શનના પ્રણેતા પતંજલિ ઋષિએ યોગની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી છે.

“ યોગશ્ચિત્તવૃત્તિનિરોધઃ ”

ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ તેનું નામ યોગ. વાસ્તવિક રીતે પતંજલિએ જણાવેલા યોગનો અર્થ સંયોગ નથી, પણ વિયોગ છે.

પોતાના શરીરે તે લાજ લપેટી જાય છે, અને પરિણામે પોતે પોતાની મેળેજ બંદીવાન બને છે, તેમ હું વિશ્વાસ પરિણમનરૂપ તાંતણાઓ કાઢી સ્વતઃ બંધાતો જાઉં છું.) તે બંધ પાસમાંથી મુક્ત થઈ કેવી રીતે, ક્યારે અને કયા સ્થાને જ્ઞાન પામી નિર્વિકારી બની પરમ પદની ગતિ પ્રાપ્ત કરું? તે વિચાર શ્રેષ્ઠિની મારી પ્રથમ ભાવના છે.

૨. “સંગીયાઓ” અર્થાત્ આ આત્મા અનાદિકાળથી દૈહિક તથા પૌણ્ડલિક અનિત્ય સુખને સત્ય માની કુસંગે કુસાઈ પડ્યો છે. રાગ દ્વેષ (કષાય) રૂપી ચીકાશથી તે પરવસ્તુનો સંગ કરે છે. સ્ત્રી, પુત્રાદિ બાહ્ય સંગ અને વિષય, કષાયાદિ અભ્યંતર સંગથી આ આત્મા અનાદિકાળથી ભવબ્રમણ કરી રહ્યો છે. અને પરિણામે પૂર્ણ જ્ઞાન પામી પટકાય છે, તેને અસંગપણું ક્યારે અને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? તે મારી બીજી ભાવના છે.

૩. આત્મ મહારાજાએ વિષય, કષાય, ઝેર, વૈર, નિંદા, ઇર્ષ્યાદિક આંતરિક પડું રિપુઓનો વધ કરવો જોઈએ. અને તેનો

પુરાણ વગેરેમાં યોગ શબ્દનો અર્થ સંયોગજ કરવામાં આવ્યો છે. યાત્રાવચ્ચે કહ્યું છે કે:—

“સંયોગો યોગ इत्युक्तो जीवात्मपरमात्मनो:”

જીવાત્મા અને પરમાત્માનો સંયોગ તેનુંજ નામ યોગ

વિષ્ણુ પુરાણ કહે છે કે:—

“तस्या ऋषिणि संयोगो योग इत्यभिधीयते”

આત્માની ચેષ્ટાસાપેક્ષ જે અસાધારણ મનોવૃત્તિ તેના ભગવાન સાથેના સંયોગનેજ યોગ કહે છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તથા શુનચંદ્રાચાર્ય વગેરે જૈન ગ્રંથકારોએ યોગનો અર્થ જ્ઞાન, દર્શન અને આગ્રિત એવો કર્યો છે.

વધ કરવામાંજ તેની ફરજ તથા આનંદ સમાયેલો છે. તેની સમજ સદાય ધોરણે દરેવી; તે મારી ત્રીજી ભાવના છે.

૪. હું આત્મના તને જ્યારે કોઈ પ્રાણી શિષ્ય શિષ્યણી પ્રાપ્ત અને પ્રાવિક્ત અથવા પુસ્તક ખાનાં ભંડાર આદિ કોઈ પણ વસ્તુઓનો મોહ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તું તારા પ્રતિ એટલેજ પ્રશ્ન પૂછ કે તે તને પ્રાણી શરણુ છે? જ્વાળામાં નકાર સૂચક પ્રતિધ્વનિ તારા ઈર્ષ્યગોચર થશે. આ સર્વ મિથ્યા નામધારી અચંદલ વસ્તુઓ તને આશ્રય નહીં આપે અને જાણી શકશે નહીં એમ નિરંતર વિચાર કરી તેવા તરંગોને ઢાકવાં. એ મારી ચોથી ભાવના છે.

૫. યજ્ઞ વિચારને અતિ અંતઃકરણમાં એવી દ્રઢ પ્રતીતિ થઈ છે કે “મૌનદશા” ધારણ કરવી તેજ એયસ્કર, છે પણ તેમ કરવા જતાં ક્યાયો ઉજલવે એમ ધાસ્તી રહે છે, તેથી તે હું હાલ કરી શકતો નથી. નથી કરી શકતો તેનું કારણ હું તો મારી કાયરતા હું તો મોહ કે હું તો લોકેષણું જે છહો તે, પણ હોલ મનના પરિણામથી હું થાક્યો છું. પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે “મૌનદશા” એજ આત્માને ધારેલ સ્થાને પહોંચાડવાનું “એરોપ્લેન” છે. અને તે પ્રમાણે વર્તન કરવાની કોશીલ અને શરૂઆત દરેવી તે મારી પાંચમી ભાવના છે.

૬. હું પ્રકૃતિનો ભદ્રિક, સરલ, અને વિનયવંત ક્યા દર્શાવ્યો અર્થાત્ કઈ ફરજ જાળવવાથી ઘણીજ ત્વરાથી બની શકું તેની નિરંતર વિચારણા કરવી, તે મારી છઠી ભાવના છે,

૭. આજથી હું વૈશ, વિદ્યેષ, ઈર્ષા, લેલભાવ તથા સર્વ આત્માઓની સામ્ય ચાહી સર્વ સાથે મૈત્રી ભાવે વર્તન કરીશ. સર્વ મને જાતુભાવ પ્રગટાવીશ. સમદર્શી બની જવામાં મારું ખરું શ્રેષ્ઠ બતાવીશ. તેમજ અશાંતિભય સ્થાનમાં જામન કરીશ નહિ. એ કાલ્ય જાણી ચકું તોપણ દુઃખની શાંતિને છોડીશ નહિ.

શાંતિ સિવાય મારા આત્માનો મોક્ષ નથી. તે સિદ્ધાંતને મારા હૃદયમાં સોનેરી અક્ષરે કોતરી રાખીશ, તેનું નિત્ય દર્શન, મનન, નિદિધ્યાસન કરીશ. ડગલે ડગલે હું અશાંતિનાં આવરણોને ઠોકર મારી શાંતિના સુરમ્ય માર્ગમાં વિચરીશ. હું યોતે શાંતિના પાઠ લાલીશ, શીખીશ અને મારા પ્રત્યેક બંધુઓને તો શું પણ જન સમુદાયને શાંતિના પાઠ શીખવીશ. શાંતિરૂપી મોક્ષ નગરીના સિંહાસને મારો તેજોમય આત્મા, મહારાજા બની સદાય આરૂઢ બની રહે. તેવી મારી સાતમી લાવના છે.

૮. હે આત્મન! તું તારી મહત્તા બતાવવા અને મહત્તા બતાવી, આત્મસ્ત્રોત્રાધા સાંભળી આનંદ માનવાની વૃથા દેશીષ કરતો ના. તું જે જે કર્તવ્યો ધર્મ, ધ્યાન, યોગ, સમાધિ વગેરે આચરે તે તું જો શુભ રાખીશ તોજ તને તે સર્વ ફળદાયી નીવડશે ; મહિતર તે તને ફળ તો નહિ આપે, પણ ઉલટાં અભિમાન પર્વતની ઉંડી શુષ્કમાં પછાડી નાંખી તારૂં અકાળ મૃત્યુ કરાવશે. અભિમાનથી તું અંધ બની સવળો માર્ગ મૂકી અવળે રસ્તે ચડી મોક્ષપુરીના બહલે નર્કપુરીના દ્વારમાં ધકેલાઈ જશે. માટે પુરેપુરી સાવચેતી રાખ, અને નિરંતર એમજ વિચાર કર્યા કર કે મેં જે જાણ્યું છે તેના કરતાં હજી અનંતગણ જાણવું બાકી રહ્યું છે. મારી આત્મિક શક્તિઓનો જેટલો વિકાસ થવો જોઈએ તેનો અનંતમો ભાગ પણ હજી થઈ શક્યો નથી. તીર્થંકર, સિદ્ધ, અને કેવળી લગવાન આગળ હું પામર કોણ માત્ર છું. એજ વિચાર શ્રેણીનો જાપ નિરંતર જપવો. તેમારી આઠમી લાવના છે.

ધર્મ માર્ગ અને ધર્માચાર્યોમાં શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓમાં અર્થોના અનર્થો ઠરી જે જે વિરોધભાવ પ્રગટ થયો છે, માત્ર તાત્ત-

પણ વધી ગયું છે. તે સર્વનો વિનાશ થઈ સત્યયુગ પ્રવર્તે અને ધર્મનો ઉદ્યોત દિનપ્રતિદિન વધી ભાઈચારો વધે તેવી મારે નિરંતર કોશીલ કરવી. તે મારી નવમી ભાવના છે.

૧૦. જ્યાં જ્યાં મારી દ્રષ્ટિ ઠરે છે ત્યાં ત્યાં ભેદભાવના મજબુત કીટલાઓ નજરે પડે છે. તે કીટલાઓને શ્રી વીરપ્રભુએ વર્ણવેલા આચાર અને વિચારમાં રહી તોડી ફેડી હું ક્યારે છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખું તે મારા વિચારની અખંડ જ્યોત સદાય પ્રભવલિત રહે તે મારી ઇચ્છાની ભાવના છે.

૧૧. ધર્મ ધર્મમાં તથા સાધુ સાધ્વી અને આવક શ્રાવિકાઓમાંથી વિરોધ ભાસનાં પડલ દૂર કરી સત્ય પ્રકાશ હું પડાવી શકું અને તેમને સાબોધ આપી મુરસ્તે ચડાવી હું મોક્ષગામી બનાવવામાં કેવી રીતે સહાયભુત જની શકું. તે મારી અગીયારમી ભાવના છે.

૧૨. કોઈપણ ધર્મનું ખંડન કરવા વૃથા કોશીલ કરી મારાં સત્ય કર્મોમાં હું કદી ન્યૂનતા નહિ દેખાડું. કોઈ ઉંચને નીચ અને નીચને ઉંચ વર્ણવી હું મારૂં પોતાનું પોત જગત્ કૃષ્ટિએ નહીં દેખાડું. તે મારી બારમી ભાવના છે.

૧૩. કોઈપણ જાળવમાં આજ દિવસથી. કદાચદ કરી અસત્ય આનંદ માની હંનિવાને મારી જૂઠી મહત્તા દાખવવાની કોશીલ નહિ કરવાની હું સ્વીચક પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરું છું. તે મારી તેરમી ભાવના છે.

૧૪. મારા વારા પણ ઊંડી ઘડ પ્રત્યેક આત્માઓનું હું કેવી રીતે ભેગ કરી શકું. સાચો પ્રેમ શ્રાવણાવ પ્રગટાવી ધર્મ

સરિતાના વહનમાં તેમને હું કેવી રીતે આગળ ધસાવી શકું તેજ આત્મગાંઠ વાળવી. તે મારી ચૌદમી ભાવના છે.

૧૫. હે આત્મનુ! આ દુનિયામાં તારો કોઈ દુશ્મન નથી. સર્વ તારા મિત્ર છે. કોઈપણ કોઈને નુકશાન કરી શકતું નથી દરેક આત્મા પોત પોતાની કમાણી પ્રમાણે પોતાની આવક કરી શકવાના છે. ફક્ત સત્ય કમાણી દરેક વ્યક્તિને હું કેમ કરાવી શકું તે મારી પંદરમી ભાવના છે.

૧૬. આજ દિનથી હું સર્વ આત્માઓની જાણે અગાળે મન, વચન, અને ક્રિયાથી થયેલા અપરાધ વિરોધ માટે મારી માનું છું. “સર્વ આત્માઓની ક્ષમા ચાહું છું” સર્વ આત્માઓ મને મારી આંખો ઓની મારી નમ્ર પ્રાર્થના સ્વીકારશે. એજ મારી અંતરની ઈચ્છાની અભિલાષ છે. એ વાત નિર્વિવાદ છે કે મારો કાળ કાલે આવતો હોય તો આજે આવે, અને આજે આવતો હોય તો કાલે અત્યારે આવે. પણ પરમાત્માની સાક્ષીએ ત્રણ કવણ અને ત્રણ જોગે હું અપરાધો નહિજ કરું. એવી મારી અદ્ય ટેકને વાળવી શકવાની મારી અદુર્નિશ અંતરની ભાવના કૃપીમુત થાય તે મારી સોળમી ભાવના છે.

ઉપર્યુક્ત સોળે ભાવનારૂપ સાધનથી મારે જે સાધવાનું છે તે સ્પષ્ટ અતિશય સાધ્ય મોક્ષ છે. તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય?

“મોક્ષ કર્મક્રયાદેવ, સસમ્યગ્જ્ઞાનતઃ સ્મૃતઃ
ધ્યાન સાધ્ય મન તદિ, તત્ત્વાદિતમાત્મનઃ”

મનનાર્જુન ચર્મ ૩ શ્લોક ૧૦.

આવાર્થ—કર્મનો સ્વયંચાલી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. અમ્યક જ્ઞાનથી કર્મનો સ્વયંચાલ છે, અને મુલધ્યાનથી અમ્યક જ્ઞાન થાય છે, એટલા માટે મુમુક્ષુઓને આત્મકલ્યાણનો હેતુ ધ્યાનજ છે.

આમ હોવાથી હું આર્ત અને રોડ જે જે માફાં ધ્યાન છેડી દઈને ધર્મ અને શુદ્ધ જે જે રૂઠાં ધ્યાનને ધ્યાણશ જગદંધ મહામાએજી જે નિર્ભય માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે જે જ પરમએવશ્કર મર્જિતું હું અવલંબન કરતો આગળ વધીશ. ધ્યાતા પુરૂષ જેનું ધ્યાન, 'ધરે છે તેવો તે બને છે' તો હું પણ વિશુદ્ધાત્માનું-પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાં વિશુદ્ધ થાઉં એમાં શું આશ્ચર્ય. અનાદિકાળથી મોહ-વશ જઈ વસ્તુઓમાંજ મુગ્ધ-માનીને મેં જઈ વસ્તુઓનુંજ ધ્યાન કર્યો. દીધું. હવે સ્વપરભેદવિજ્ઞાનની જ્યોતિ મારા અંતરાત્મામાં પ્રકટી છે, તેથી મને આત્મ અનાત્મ વસ્તુઓનો ભેદ સમજાયો છે. તેથી હું વિભાવ પરિણ મનને છેડી સ્વભાવમાંજ રમણ કરીશ. ત્યાંસુધી આત્મિક આનંદનો અનુપમ રસ મેં આપ્યો નહોતો, ત્યાંસુધીજ મને વિષય સુખોમાં રતિ થતી હતી. હવે એનાં એજ વિષય સુખો મને એરથી પણ વધારે બકારા-વધારે ભયંકર લાગે છે. મધુકર જ્યારે પુષ્પપર બેસી મધુપાન કરતો હોય છે ત્યારે તેની જૂદાજૂદ, તેનું ઉડાઉક, અને તેનો બૂં બૂં બૂં કરતો શુંગરવ એ બધું યમી લાય છે. અને તે માત્ર મધુ પીવામાંજ મશગુલ બની રહે છે. તેવીજ રીતે હું પ્રભો! હું પણ આપના જ્ઞાન-જળીયામાં નિહરીશ. જ્ઞાનરૂપ સુધામધુનું નિરંતર પાન કરીશ. અને એમાં એવો તો વસ્ત્રીન યજ્ઞ જઈથ કે મારા મન, વચન

કાયાના યોગો એની મેળેજ ચપળતા છોડી દઈ પ્રશાંતપણાને
પામશે અને મારો આત્મા પણ પરમ શાંતિ અનુભવશે. અંતમાં
મારા પરમ ધ્યેય સ્વરૂપ સોળમા તીર્થંકર શ્રી શાંતિનાથને ભક્તિ
ભાવે વંદન કરી વિરમું છું.

અધત્તા ભારહં વાસં, ચક્રવટી મહદ્વીઓ;
સતિ સતિકરે લોએ, પતો ગદ્ય મહુત્તરં.

ઉત્તરાધ્યયન. અ. ૧૮

અર્થ--મહાન કદ્દિના ધણી શાંતિનાથ ચક્રવર્તી (સોળમા
તીર્થંકર) જે જગતને શાંતિના આપનાર હતા તે ભારત વર્ષને
ત્યાગ કરીને અનુત્તર એટલે પ્રધાન એવી મોક્ષની ગતિને પ્રાપ્ત થયા.

સર્વ જગત્ શુભ ધ્યાનના પ્રતાપે શાંતિના ધરમાં આવે,
તેને સત્યની પ્રતીતિ થઇ તેના સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ થવા પામે
જગતના છવો દેખાતી બાદ્ય સમૃદ્ધિ કરતાં અનંતગુણી અધિ!
આત્માની શુભ કદ્દિ સમૃદ્ધિ અને શુભ શક્તિઓને ઓળખી તેને
ઉપયોગ કરતા થાય અને આળસે આ ભવજળને પાર પમાડનાર
કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એવી અંતઃકરણની ઉડી ભાવના છે.

વાંકાનેર,
સં ૧૯૭૯ના ભાદ્રપદ
શુક્લ નવમી,

}

સદૈવ શાંતિ ગવેષી,
સુનિ ગણીલાલ.

શ્રીમદ્ પુણ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામી અંધમાળા-માણકો ૭મો.

(ધ્યાનવૃદ્ધિ સથા અનાસ્થર કરવા અર્થે શ્રી મહાવીરપ્રણિત
સિદ્ધાંતો માંહેથી ચુટી કાઢેલાં ઉત્તમ વાક્યોનો સંગ્રહ.)

અહરંત્યો નમઃ

મારી વિશુદ્ધ ભાવના.

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

ૐ કાર વિન્દુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ૐકારાય નમોનમઃ ॥

દુહો.

સમઠિતીને કુણુ શીખવે, એણિતની રીત ;
અપૂર્વ ધારા હણસે, (નજી) સિદ્ધિયું બાંધી પ્રીત. ૧

ખદ.

(બુધર હું તમને ભૂલ્યોરે, ભટકું છું ભવમાં-એ રાગ)

આત્મ અનુભવ ભૂલ્યોરે, પુણ્યને પ્રેમે ;
ઇવ તમે દુઃખમાં દુલ્યોરે, પુણ્યને પ્રેમે. ૨

અત્તિને સચે, એટલી હું બહુ માલ્યો ;
નિંદાએ નકામું ધાલ્યોરે.

પુણ્ય ૨

નિવૃત્તિને નિરળી, કોપી મેં કોવજ કીધો ;

વિષ ખ્યાલો વેગે પીધોરે.

પુદ્ગ. ૨

ઈર્ષ્યા બહુ અંગે રાળી, માયામાં બહુ મુંઝાણો ;

ધર્મ અંગે બહુ ઝુઝાણોરે.

પુદ્ગ. ૩

ઇર્ષ્ય સંગે આ સંસારે, રખડી બહુ કાળ મેં કાઢ્યો ;

નયણાવિણ નાકને વાક્યોરે.

પુદ્ગ. ૪

હવે સહચરને સંગે, અંતરની તજ અવગાધ ;

ચૈતનની એ ચતુરાઈરે. પંચ જ્ઞાનને પ્રેમે,

આત્મ અનુભવ જાગ્યોરે, શુદ્ધ જ્ઞાનને પ્રેમે(એ ટેક) પંચ ૫

વિષય કષાયને મુકી, પર વસ્તુપર હવે શુકી ;

રહ્યો મુમતિને સંગે ઝુકીરે.

પંચ ૬

પ્રવૃત્તિને છોડી, નિવૃત્તિ શું નેહ જોડી ;

સમ્યક્ શુદ્ધ લીધું દોડીરે.

પંચ ૭

શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણી, નિશ્ચેથી મળ્યા મુજ નાણી ;

મણિલાલજીએ મન આણીરે.

પંચ ૮

નિશ્ચય, શુદ્ધ રતનત્રયનું સ્વરૂપ.

કુહા.

જેનધર્મ શુભ આદરી, પુદ્ગલ પ્રેમ નિવાર ;

શુષ્કક્રિયા ને જ્ઞાનના, મદનો કર પરિહાર.

૧

આત્મઋદ્ધિએ આત્મા, સરખા સર્વ કહાય ;

સાધર્મિક ગણિ સેવના, કરતાં કર્મ કપાય.

૨

જીવાદિક ષટ્ દ્રવ્યને, જાણે અનુભવી જેહં ;

સરથે દ્રશ્યા દ્રશ્યથી. સાચો સમક્રિતી તેહં

૩

ખટ દ્રવ્યોનાં ખાંતથી, જાણે ગુણ પર્યાય ;

લિપ્તલિપ્ત કરી લેહને, સાધે મોક્ષ ઉપાય.

૪

વસ્તુ સ્વરૂપે વસ્તુને, નયથી ને નિરખત,
 સ્વાદવાદ પ્રમાણથી, હઠવિણ ગ્રહી હરખત.
 આગ્રહ છોડી ઉરથી, આત્મ સ્વરૂપ અવલોક
 નિશ્ચય નાણુ તે બાણીએ; કરે ન આપણું કોય.
 પંચ અણવને પરિહરી, છવ શુણુ બાણી નેહ;
 સ્વશુણુમાં સ્થિરતા યદ્ય, સમણુ કરે ભવી તેહ.
 ચારિત્ર શુદ્ધ તિયોગથી, કાપતો કર્મ-કઠોર;
 સણુમાં સપક એણિ કરી, અદતો ચિત્ત ચકોર.
 સોહ સોહ શબ્દની, અનહદ ધુનિએ આય
 ઈગલા પિંગલા સુખના, સ્વર સાધતો બાય.
 બંકનાગ પદ ચક્રને, લેલી ન્યોતિ ગગાય;
 ત્રિપુટી તોળી તોડતા, જન્મ-મરણુ ભાય ભાય.
 અપ્રતિહત જ્ઞાનજ અહી, જોવે જગત સ્વરૂપ;
 મુનિ મણિલાલછ આત્મા, ઇચ્છતો એહીજ રૂપ.

હે આત્મન! આ અનાદિ સસારરૂપી ભવાણુવને વિષે,
 સતત પર્યટન કરનારો તું; પ્રવૃત્તિને સંગે, પુકગલ પર ગ્રેમ
 લાવી વિષય કષાયને સેવવે કરી નિહા, છપા અને નવ નોકપાયના
 પંદામાં પડી મદ, મત્સર અને મોહમાં મસ્ત બની કામ કામ
 કલેશો ઉત્પન્ન કર્યા. ઉવટે ધર્મને નામે પણ અગડાઓ કરી સંપ-
 રૂપી હિવાલમાં કુસંપ રૂપી કાટય પાડી જન્મ, જરા અને મરણરૂપ
 અત્યુગ્મ દુઃખો અનેકવાર બોહારી લીધાં.

હે આત્મન! હવે સ્થિતિ પરિપક્વને યોગે પુણ્યદશા પ્રગટ
 થવાથી સદ્ગુરુને યોગ બન્યો, સદ્ગુરુએ જોય આપતાં પદેલાં
 કહ્યું કે, જો તમારે શારીરિક અને માનસિક દુઃખોથી સુકત થવું
 હોય તો, માત્ર એક સાવધર્મજ સેવો. સાવધર્મનું કારણ જ્ઞાનગળ
 છે. જેણે કરી વસ્તુનું સ્વરૂપ બાણીએ તેને જ્ઞાન કહીએ, તે જ્ઞાન
 યદ્ય આત્મિકધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ થાય છે.

કેમકે દશવૈકલિક વગેરે સૂત્રોમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાન જો પછી ક્રિયા કહી છે, તે ઉપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે જે ક્રિયા કરે તે પણ કલેશ રૂપ કહી છે. અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જોઈ છે. જ્ઞાની પુરુષોનો હેતુ અને સમજણયુક્ત જો કે અંતર, ક્રિયા કદાચ હોય તો પણ વળતે અત્યંત ઐષ્ઠ લાભદાયક થઈ પડે છે.

ઉત્તરાધ્યયનમાં કહ્યું છે કે જ્ઞાનગુણસંયુક્ત ક્રિયા કરનાર હોય તેનેજ મુનિ કહેવા. એથી પણ જ્ઞાનનું માંડવું અત્યુત્કૃષ્ટ જણાય છે. શ્રી માડદેવીમાતાને હસ્તી ઉપર બેઠા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને ભરતેશ્વરને અરિસાલુવનમાં રાંછતાં કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનુંજ પ્રાબલ્ય હતું. જ્ઞાન જે તીક્ષ્ણતા તેજ અખંધ ચારિત્ર જાણવું. જે નિકાચિત કર્મો કોડી વર્ષ પર્યંત, દાન, શીલ તથા તપ કર્યાથી વિનાશ થતો તે સહેતુ ક્રિયા અને જ્ઞાનથી એક શ્વાસોર્વાસમાં થાય છે.

એટલા માટેજ શુદ્ધ ક્રિયાવંત ગુરુને પીપળાના પત્ર ગણ્યા છે અને જ્ઞાન સહિત ક્રિયાવંત ગુરુને સમુદ્ર સમાન છે, જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વ રહી શકે નહીં. જ્ઞાન વિના આધ્યાત્મિક આત્મઅનુભવ દશા પ્રગટે નહીં. જ્ઞાન વિના સિદ્ધાત્મ સરખામણી થઈ શકે નહિ. જ્ઞાન વિના આત્મઅર્હિ સા માર્ગ નહિ. જ્ઞાન વિના આત્માના અભ્યંતર કુટુંબની ઓળખાણ નહિ. આત્માનું અભ્યંતર કુટુંબ આ પ્રમાણે છે:— તત્ત્વની વિચાર કરનારી “બુદ્ધિ” રૂપ પ્રાણપ્રિયા છે. કેમકે તે હુ:ખોનો વિનાશ કરનારી છે. તથા “વિનય”-નમ્રતારૂપ પુત્ર કારણ કે જ્ઞાનાદિક સંપત્તિનો વૃદ્ધિકારક છે. તથા સમ્યક્ત્વ રૂપને વિષે જે “પ્રીતિ” તે રૂપી પુત્રી છે, કેમકે તે પરમાત્મ ઉત્સવનો હેતુ છે. તથા કૃત્યાકૃત્યાદિકની પરીક્ષા જે વિચાર રૂપ “વિવેક” નામનો પિતા છે, કેમકે તે આપત્તિમાંથી બચાવે તથા “અનિદ્ર” સર્વને હિતકારી હોવાથી પ્રકાશિત.

યોગ્ય જોવી "મુખપરિણતિ" નામની માતા છે, કારણ કે તે પરિપાકન કરવામાં શક્તિવાન છે. તેની ઓળખાણુ ખાદ્ય સંયોગમાં મુખની બુદ્ધિવાજાને અદ્રશ્ય છે.

સિદ્ધાંતોદ્ધ સમસ્ત ક્રિયાનું મૂળ જે શ્રદ્ધા તેનું મળુ કારણ જ્ઞાન છે. કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

જ્ઞાનના બે લેહ કદા છે, ૧ દ્રવ્યજ્ઞાન, અને ૨ સાવજ્ઞાન. તેમાં જે દ્રવ્યજ્ઞાન તે ઉપયોગ વિના વાંચવું સજીવું તે, અને સાવજ્ઞાન તે જે જે સિદ્ધાંતાદિક ભણ્યા વાંચ્યા તેમાં ઉપયોગયુક્ત અનુપ્રેક્ષા કરવી તે; અનુપ્રેક્ષા એટલે વિચારણા કરતાં થકાં અનંત કર્મોનો થયે થાય છે, અર્થાત્ અન્યાખાધ મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન, અ. ૨૬ મે, પ્રભુજીએ કહેલ છે, તે પાઠ વાંચો.

અંજીરપેહાએણું બતે છંદે કિં જાણુયં ? અંજીરપેહાએણું આઓયવજ્ઞાનકે સતકરમપગડીઓ ધણિયં જાંધણું જાંધાઓ સિદ્ધિલ જાંધણું જાંધાકે પકરેઈ ॥ દીલકાંજ ક્રિષ્ણાઓ રહસ્યકાંજ ક્રિષ્ણાઓ પકરેઈ, તિજાણુસાવાઓ મંદાણુસાવાઓ પકરેઈ ॥ બહુ પચ્ચે સગાઓ અપ્પ પચ્ચેસગાઓ પકરેઈ ॥ આઓઈ ચણું કરમ સિય જાંધઈ સિય નો જાંધઈ અસાયાવેયણિત્ત જાંધું કરમ નો ભુજ્જો ભુજ્જો હિવાચણુઈ ॥ અણાઈયં ચણું અણુવદગં દીલ મદ્દ ચાહિરંત સંસારકતાર ખિરપા મેવ વીંધવમઈ. ૨૨.

અર્થ:—અનુપ્રેક્ષા એટલે સંજોનું મનન કરવાથી આયુઃ કર્મ સિવાય જાડીનાં સસ કર્મ જે જીવનાં ગાદ જાંધન વડે જાંધાએણું છે, તેની ગાંઠ દીલી કરી ચાણું છે, તે કર્મોની દીર્ઘ સ્થિતિને દુંદી કરી ચાણું છે, તેના લીધે જાવને મંદ જાવના કરી ચાણું છે, અને વણા પ્રદેશનાં એકાં થએણું દસ કર્મરૂપે

આત્મ પ્રદેશને લાગેલાં હોય તે અદ્ય પ્રદેશનાં દસરૂપે કરી શકાય છે. તે વડે આયુઃ કર્મ જાંઘાય યા ન જાંઘાય; પરંતુ અશાતા વેદનીય કર્મ તો ફરી જાંઘાતાં નથી; અને આદિ તથા અંતે રહિત ચતુર્ગતિરૂપ સંસાર અટવીને શીઘ્ર પાર પામી શકાય છે.

પણ તીર્થંકર મહારાજે કેવી અનુપ્રેક્ષા (વિચારણા) કરવી કહી છે, તે સંખંધી આચારાંગુલ સૂત્રના શ્રુ ૦ ૧ અ ૦ ૧ ઉ ૦ ૧ નો પાઠ વાંચો.

પાઠ—ઇહ મેગેસિં નો સણ્ણ ભવઘ, તંજહા, પુર-
ત્થિમાઓ વા દિસાઓ આગઓ અહમંસિ? દાહિણુઓ
વા દિસાઓ આગઓ અહમંસિ? પચ્ચત્થિમાઓ વા
દિસાઓ આગઓ અહમંસિ? ઉત્તરાઓ વા દિસાઓ
આગઓ અહમંસિ? ઉદ્દાઓ વા દિસાઓ આગઓ અહ-
મંસિ? અહેદિસાઓ વા આગઓ અહમંસિ? અન્નચરિઓ
વા દિસાઓ આણ્ણદિસાઓ વા આગઓ અહમંસિ?
એવમેગેસિં નો નાચં ભવઘ અત્થિ મે આયા ઉવવાઘએ?
નત્થિ મે આયા ઉવવાઘએ? કે અહમંસિ? કે વા ઇઓ ચુઓ
ઇહ પેચ્ચા ભવિસ્સામિ?

અર્થ—આ જગતમાં જેમ કેટલાએક જીવોને (એવું) જ્ઞાન નથી હોતું કે હું કંઈ દિશાથી (અત્રે) આવેલો છું? દિશા એ પ્રકારની ૧ દ્રવ્યદિશા અને ૨ ભાવદિશા તેમાં દ્રવ્યદિશા તે પૂર્વથી કે દક્ષિણથી? પાશ્વર્ય કે ઉત્તરથી? ઉપરથી કે નીચેથી? અથવા કોઈ પણ દિશાથી કે વિદિશાથી? (ભાવદિશા ૧૮ જે ૧ સમૂર્જિતમ મનુષ્ય, ૨ કર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૩ અકર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૪ છાપ્પન્નઅંતરદીપનાં મનુષ્ય, ૫ બેઈદ્રિય, ૬ તેઈદ્રિય, ૭ ચઉરિદ્રિય, ૮ તિર્યચ પચ્ચેદ્રિય, ૯ પૃથ્વી, ૧૦ પાણી, ૧૧ અગ્નિ, ૧૨ વાયરો ૧૩ અગ્નિજ, ૧૪ મૂલળીજ, ૧૫ પર્વળીજ, ૧૬ ખંધળીજ, ૧૭ દેવતા અને ૧૮ નારકી એ અઢાર ભાવદિશા) તેજ પ્રમાણે

કેટલાક જીવને એવું જ્ઞાન (મય) નથી હોતું કે મારો આત્મા પુનર્જન્મ પામનારો છે કે નહિ? હું (અગાઉ) કોણ હતો? અથવા અહીંથી રવીને જન્માંતરમાં હું કોણ થયશ.

પાઠ-સેજ પુણ્ય જાણેજ જાણ સહસ્રમધ્યાએ. પરવાગરણે-
ણ, અન્નેસિં અંતિએ વા સોઅયા, તંજહા, પુરતિમાઓ
વા દિસાઓ આગઓ અહમંસિ જાવ અજયારઓ દિસાઓ
અણુદિસાઓ વા આગઓ અહમંસિ, એવમેગેસિ નાય-
ભવજ અતિથિ મેં આયા ઉવવાઇએ, જો હમાઓ દિસાઓ અણુ-
દિસાઓ વા આણુસંચરઇ, સંવાઓ દિસાઓ સંવાઓ આણુ-
દિસાઓ જો આગઓ આણુસંચરઇ, 'સોહ' સે આયાવાદી,
લોગાવાદી, કર્મવાદી, દિરિયાવાદી.

અર્થ-હવે (જેઓ "હું" કહી દિશાથી આવ્યો છું" એવું
નથી જાણતા તેઓમાંનો) કોણ જીવ જાતિસ્મરણ (જેનાથી ગયા
જન્મની વાત યાદ આવે એવું જ્ઞાન) વગેરે (વગેરે શબ્દથી અવ-
ધિજ્ઞાની, મનઃપર્થવજ્ઞાની કે કેવલજ્ઞાની) જ્ઞાનથી અથવા તીર્થ કરના
આપેલા ઉત્તરથી અથવા બીજા કોઈના પાસેથી સાંભળીને જાણી શકે
કે હું અમુક દિશાથી આવ્યો છું; તેજ પ્રમાણે કેટલાએકને એવું
જ્ઞાન હોય છે કે, મારો આત્મા પુનર્જન્મ પામનારો છે. જે આત્મા
અમુક દિશા અથવા વિદિશા અથવા સર્વ દિશાથી આવેલો છે.
"તે હું છું" એવા જ્ઞાનવાળો જે પુરૂષ હોય તેજ (ખરેખરો) આત્મ-
વાદી, લોકવાદી, કર્મવાદી અને ક્રિયાવાદી (જાણવો.)

પાઠ-અકરિસ્સં ચ હં કારાવિસ્સં ચ હં કરઓયાવિ
સમજુને જાવિસ્સામિ, એયાવાંત સંવાવાંત લોગંસિ કર્મ-
સમારંભા પરિજાણિયન્વા ભવંતિ.

અર્થ-મેં કીધું ૧ મેં કર્યું ૨ મેં જીજ્ઞાસ કરનારને રૂઢ
માન્યું ૩ હું કરું છું ૪ હું કરાવું છું ૫ હું જીજ્ઞાસ કરનારને રૂઢ

માનું છું ૬ હું કરીશ ૭ હું કરાવીશ ૮ હું બીજા કરનારને રૂકું
માનીશ ૯ (એ નવ લેદોને મન, વચન અને કાયા (શરીર) થી
ગણીએ તો સત્યાવીશ લેદ થાય) (એ પ્રમાણે) એટલે એટલાજ
(માત્ર) આખા લોકમાં કર્મ સમારંભ એટલે કર્મ બાંધવાના કારણ
ભૂત ક્રિયાઓના લેદો જાણવાના છે.

પાઠ—અપરિન્નાયકમ્મા ખલુ અયં પુરીસે જ્ઞે ઇમાઓ
દિસાઓ અણ્ણદિસાઓ વા અણ્ણસંચરઇ, સવ્વાઓ દિસાઓ
સવ્વાઓ અણ્ણદિસાઓ સાહેતિ અણ્ણગગ્ગવાઓ જ્ઞેણીઓ
સંઘેઇ વિરૂવરૂવે ક્કામે પડિસંવેદેઇ.

અર્થ—એ ક્રિયાઓને નહિ જાણનાર પુરુષજ આ દિશાઓ
તથા વિદિશાઓને સર્વ દિશાઓમાં ભ્રમ્યા કરે છે, અનેક યોનિ-
ઓમાં (જાતિઓમાં) ઉપજે છે, અને અણુગમતા સ્પર્શ વગેરેનાં
દુઃખો ભોગવે છે.

એવી અનુપ્રેક્ષા કરે કોણ ? ક્રિયા, કર્મ, અને તેના કારણથી
વેગળા રહેવાવાળા; અને સંસાર સમુદ્ર તરી પાર પામવા તત્પર
થયેલા શ્રીતાઓ. વાંચો દશ. અ. ૪ ગા. ૧૧ મી.

ગાથા—સોચ્યા જાણુઈંદુલ્લાણું, સોચ્યા જાણુઈં પાવગં;

ઉભયં પિ જાણુઈં સોચ્યા, જં એયં તં સમાયરે. ૧૧

અર્થ—માત્રમ કલ્યાણ મંચળનાર, પુરુષ જે તે સિદ્ધાંત
સાંસજીને સંયમ પ્રત્યે જાણે છે, તમજ નિદ્ધાન શ્રવણ કરીને,
અસંયમ પ્રત્યે જાણે છે, એવી તે નિદ્ધાન શ્રવણથી પુરુષ, પાપ
અને તદુક્ત્ય જાણીને પછી જે શ્રવણકારી હોય તેજ આચરે. ૧૧

અને અશ્રેયકારી પાપ જે હિસા તેના ત્યાગ કરે. વાંચો
શ્રી મુવ. શ્રુ ૧ અ. ૧૦ ગાથા ૨૧ મી.

ગાથા—સંબુઝમાણે ઉણુરે મનીમ, પાવાડિ અપ્પા-
ણુ નિવટ્ઠેત્તમઃ ડિલ્લપ્પમુવાઈં દુહાદમત્તા, વેરાણુબંધાણુ
મડ સવ્વાણુ ૨૧

અર્થ—ગાંતવંત પ્રજાવંત જીવો મનુષ્ય સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મને જાણીને થકો પોતાના આત્માને પાંચ થકી નિવર્તાવે; છવોનો ઘાત તે થકી ઉત્પત્ત થયા એવા જે શારીરિક અને માનસિક તેને લાગીને. શું જાણીને ? તો કે વૈરાગ્યબંધા વૈરના કારણ જાણીને; મહા-ભયના ઉપગતવનાર. એવા આશ્રવોનો નિરોધ કરે; એટલે સર્વ આશ્રવનું મૂળ તે હિંસા જાણવી; માટે હિંસા થકી નિવર્તે. ૨૧

જેમ કંપીલપુર નગરીનો સંયતિ રાજા એકઠા મુગચર્યા માટે નીકળેલો મુગને દેખી બાણ નાખ્યું. તેજ બાણના પ્રકારથી મુગવહન કરી તેજ વનના લતામંડપમાં ધ્યાનમગ્ન રહેલા ગર્હ-ભાગી મુનિરાજની પાસે આવી પડ્યો. સંયતિ રાજા પણ મુગપટ્ટાત ગમન કરી મુગની નજદીકમાં આવતાં ગર્હભાગી મુનિરાજને ભાગી ભયગ્રાંત થયો થકો અભયપદની યાચના કરવા લાગ્યો. તે વારે મુનિ ધ્યાનમુક્ત થઈ તેના જવાબમાં બોલવા લાગ્યા. વાંચો. ઉત્ત. અ. ૧૮. ગા. ૧૧ મી.

ગાથા—અભયો પતિથવા તુજ્જ, અભયદાયા ભવાહિયા;
અણિચ્ચે છવલોગમ્મિ, કિં હિંસાએ પસન્નભસિ ? ૧૨.

અર્થ—હે પાર્થિવ ! (હે રાજા !) મારા થકી તને અભય હો ! અને આ અનિત્ય મનુષ્ય જીવિતવ્યરૂપ લોકને વિષે તું શું હિંસા કરવામાં તત્પર થયો છું. તું પણ સર્વ છવોને અભયદાનનો દાતાર થા. ૧૨

મુનિરાજનાં અમૃત સમાન વાક્યો સાંભળી સંયતિ રાજા કહે છે કે, હે શુરદેવ ! સર્વ છવોને અભયદાન દેવું, તે તો સંસારત્યાગ વટે દેવાય છે, અને મારું રાજ્ય, મારું કુટુંબ, મારો ભંડાર એ વગેરે સર્વનો રક્ષણકર્તા હું જ છું, અને એ સર્વ મારાવડે જ નષ્ટ છે, આ સર્વ જન્મગમાંથી હું કેવી રીતે સંસારનો ત્યાગ કરી સર્વ છવોને અભયદાન આપી શકું ?

આ વાક્ય સાંભળી મહાત્મા ગર્દભાગી મુનિરાજ તેજ અધ્યયનની ૧૨ મી ગાથામાં જોધ આપે છે તે વાંચો.

ગાથા-જયા સત્ત્વં પરિવ્રજ્ય, ગંતવ્ય મત્ત્વસસ્સતે;

અણિચ્યે જિવલોચંમિ, કિં રજ્જંમિ પસન્નજસિ ?

અર્થ-ધન, ધાન્ય, લક્ષ્મી, ભંડાર, રાજ્ય, વૈભવ, સ્વજન, સંબંધી અને કુટુંબ વગેરે જે જે છે તે તે સર્વ પર છે. અને તે તને પરિણામે હઃખદાયક જ છે તેવું તું જાણી તેનો ત્યાગ કરવા તત્પર થા. ૧૨

હે રાજન્ ! તું સર્વ મ્હોડું મ્હોડું કરે છે; પણ તે સર્વે સિંથ્યા છે, એ રાજપરિવાર સર્વને મૂકી એક દિવસ ભરવાનું ચોક્કસ છે. વળી તે આપણી પોતાની સત્તાથી નહિ, પરંતુ પૂર્વના સંચિત કર્મની આધીનતાને લઈ પરાધીન થવું પડશે. આ અનિત્ય સંસાર સંધ્યાના રંગ અને આકાશમાં થતા ઈદ્રધનુષ્ય જેવો છે. એ રંગ ક્ષણ માત્રમાં બદલાઈ જતાં વાર લાગવાની નથી, એમાં તું શું મૂર્છાભાવ રાખે છે ?

ઉપજાતિ.

વિદ્યુત લક્ષ્મી, પ્રભુતા પતંગ,

આયુધ્ય તે તો જળના તરંગ;

પુરંદરી ગ્રાપ અનંગ રંગ,

શું રાસીએ ત્યાં ? ક્ષણનો પ્રસંગ.

શ્રી રાજચંદ્ર.

રાજાઓ અને મહારાજાઓ મ્હોડું મ્હોડું કરી માંહેમાં બુદ્ધ કરે છે, ત્યારે, “હસંતિ પૃથ્વી નૃપતિ નરાણાં” પૃથ્વી હૃત્તીને કહે છે કે હે રાજાઓ ! શા માટે અમારા કારણે માંહેમાં બુદ્ધ કરો છો ? અમારા પર અગણિત રાજા થઈ ગયા, પણ પૃથ્વી કોઈની થઈ નથી, અને થવાની પણ નથી, પરંતુ પૃથ્વી પર રહ

જે કર્મ બાંધ્યાં તેજ સાથે ગયાં. માટે હે રાજન! તું આં રાજમાં મૂર્છાલાવ પામી રહ્યો છું, પણ અંતે રાજ્ય તારું નથી.

રાજાએ કહ્યું કે, હે મહારાજ! આપ કહેા છો તે સત્ય છે, પણ રાજ્યમાં હજી મ્હારે ઘણા સુધારા કરવાના છે; વળી હજી વખત ઘણો છે, માટે પછીથી આપ જેમ કહેશો તેમ કરીશ.

તે વાક્ય સાંભળી મહાત્મા ગર્ભલાલી બોલ્યા:—

ગાથા—અવિચં ચેવ દ્રવં ચ, વિવ્રજી સંપાપ સંચક્ત,
જથ તં મુજ્જિસિ રાયં, પિચયથં નાવલુક્ષિ, ૧૩

અર્થ—હે રાજન! લાંબી આરા અને વિચાર કરવાથી અંતે નિરાશ થવું પડે છે. પદ્યોપમ અને સાગરોપમની અપેક્ષાએ અત્યારે સો વર્ષનું આયુષ્ય તો વીજળીના ઝમકારા જેવું છે, તો છંદગી થોડી અને વિચારો કરોટા વર્ષના તે શું પુરા થવાના છે? મૃત્યુ બાબે દામ અને વિચાર છેડી દઈ જવું પડશે, અને દાર્પ અપુરાં રહેશે. માટે હું આયુષ્યમાં પદ્મવમાં કડ્યાણ થાપ એવું દાર્પ કરી લેવું, એજ ઠાઠા પુરૂષનું દર્તવ્ય છે. ૧૩

રાજાએ કહ્યું, હે મુનિ! આપ કહેા છો તે સત્ય છે, પરંતુ અત્યારથી આપના કહેવા પ્રમાણે વર્તું અને આત્મસિદ્ધિ કરવા ખેતું તો મારી સ્ત્રીઓ, મ્હારા પુત્ર, મ્હારા બંધુઓ, મ્હારા મિત્રો તેમજ મારો પરિવાર, મ્હારો ક્ષત્રુમાત્રનો વિયોગ સહન કરી શકે તેમ નથી, અત્યારે હું તેમાંથી વિરક્ત થઈ કેવી રીતે સંયમ આદરી શકું?

તે વાક્ય સાંભળી ગર્ભલાળી મુનિ બોલ્યા:—

ગાથા—દારાણિ ચ મુયા ચેવ, મિત્તા ચ તહ બંધવા;
જિવંતમણુ જિવંતિ, મયંનાણુ વયતિ ચ, ૧૪

અર્થ—હે રાજા! સૌપર જે તું નોદ ધરાવે છે. તે તો ફક્ત મોહબળ છે, અને તેમાં તું ફસાયો છે. સ્ત્રીઓ કાલું છે, અને

તું કોણ છે, તેનો તેં હંણુ જ્ઞાનદ્રષ્ટિએ વિચાર કર્યો જણાતો નથી. હે રાજન્! મોહનીય કર્મને વશ થઈને માણસ પોતાનું જ્ઞાન ભૂલી જાય છે, કારણ કે કોઈ વળત માતા મરીને સીપણું આવે છે, અને તેની સંઘાતે અનેક પ્રકારની વિષયકીડા કરતાં યદ્યં આનંદ માને છે, અને તેવીજ રીતે પિતા પુત્રપણું, બહેન ભાગ્યાપણું આદિ અનેક રીતે સંબંધ બેસાયાંજ કરે છે. તે વળતે જાની પુરૂષોને જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી જોતાં હસવુંજ આવે છે.

અદાદા!!! મોહનીય કર્મની કેવી નિશિત્રતા છે ? ખરેખર હે રાજન્! મોહનીય કર્મની અજ્ઞા જ ગતિ છે કે, મ્હોટા મ્હોટા સમજી અને શાસ્ત્રીઓને પણ એક વળત અંદે થડાવી ચાર મનિમંત્રે જમાવે છે.

સુ. સુ. ૧ અં ૧૧ માની ગાથા ૨૩-૨૪ મી. મધ્યે.

કહું છે કે:—

ગાથા—બુદ્ધમાણિણા પાણાણું, કિં ચચ તાણુસ કમ્મખણા;
આધારિતિ સાહુ તં દીવં, પતિઠે સા પવુચ્ચઇ. ૨૩.
આયગુ-તે સયા દત્તે, છિન્ન સોચ્છે અણાસવે;
જે ધમ્મં શુદ્ધ મહાપાતિ, પડિપુત્ત મંજાલસ. ૨૪.

અર્થ—સંસાર સમુદ્રમાં વિચરતાં પ્રાણી પોતપોતાના કર્મો કડી ઉદન લેદનની કંદર્યાના પામતા એવા અશરણુ છત્રેને પણ શ્રી તીર્થ કર ગણધરનો કહેલો આશ્વાસનરૂપ દ્વીપસમાન એવો સમ્યગ્દર્શનાદિક ધર્મ જાણવો, અને સંસારસમુદ્રમાં પરિજનમણુનો દોગનાર કહીએ. ૨૩.

એવા ધર્મનો પ્રરૂપનાર કોણુ તે કહે છે. આત્મા જેનો શુભ છે તે આત્મશુભ કહીએ; તથા સદા જ્ઞાંત એટલે સર્વ પાંચે ઈન્દ્રિયનો સંવર કરનાર જેણે સંસારનાં સ્રોત છેલા છે, અનાથરૂ; એટલે પ્રાણુતિપાતાદિક આશ્રવ રહિત એવો જે હોય તે, શુદ્ધ ધર્મ કહે તે ધર્મ દેવો છે, તો કે પ્રતિપૂર્ણ સર્વ વિરતિરૂપ તથા નિરૂપમ છે. એટલે એવો ધર્મ અન્ય દર્શનીઓનો કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કહ્યો નથી. માટે એ ધર્મ ઉપમા રહિત છે. ૨૪.

જે ઉપમા રહિત ધર્મ અંગીકાર કર્યા પહેલાં સુ. સુ. ૧ અં ૧૧ માની ગાથા ૨૫ મી લક્ષમાં લઈ માનની સારામારીથી જાણી જવા પ્રયાત્ન કરજે.

ગાથા—તમેવ અવિજાણુંતા, અણુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો;
બુદ્ધામે તિય મજ્જંતા, અણુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો. ૨૫.

અર્થ—તે શુદ્ધ પ્રતિપૂર્ણ ધર્મના આચારનું જે જાણપણુ તેને વિષે અણુદ્ધ એટલે અવિવેકી છતાં પોતામાં પડિતપણુ માનતા થકા જે અમેજ ધર્મના જાણુ છીએ, તત્વના જાણુ એવા બુદ્ધિમાન.

અમેજ છીએ એવી રીતે માનતા એવા જનો તે ભાવસમાધિ થકી અત્યંત દૂર વર્તનારો બાણવા. ૨૫

ભાવસમાધિથી દૂર વર્તનારને અવિરતિરૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે. વાંચો ઉ. અ. ૩૨ ગા. ૧ લી.

કાવ્ય-અગ્ન્યંત કાલસ્સ સમૂલયસ્સ, સંવસ્સ દુકખસ્સ ઉભો પમોખખો; તં ભાસઓ મે પહિપુત્ત ચિત્તા, સુણેહ એગંત હિયં હિયથ્થ. ૧

અર્થ-અનાદિ કાળની અવિરતિરૂપ સર્વ દુઃખમય સંસારથી મુક્ત થવાને તમને જે કંઠેનામાં આવે છે તે એકાગ્ર ચિત્તથી શ્રવણ કરો. ૧

અવિરતિને લઈ મોહ અને તૃષ્ણાની ઉત્પત્તિ કહી છે. વાંચો ઉ. અ. ૩૨ માની ગા. ૬ કી.

કાવ્ય-જહા ય અંડપ્પભવા ખલાગા, અંડ ખલાગપ્પભવં જહાય; એમેવ મોહાયયણ ખુ તનહા, મોહં ચ તનહાયયણા વયંતિ. ૬

અર્થ-જેમ પક્ષી ઈંડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ઈંડું પક્ષીમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ તૃષ્ણા મોહનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે અને મોહ એ તૃષ્ણાનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે. એમ (તીર્થંકરે) કહ્યું છે. ૬

તૃષ્ણા અને મોહ એ કર્મનું ઉત્પત્તિસ્થાન તીર્થંકરે કહેલ છે. વાંચો ઉ. અ. ૩૨ માની ગા. ૭ મી.

કાવ્ય-રાગો ય દોસો વિય કમ્મખીયં, કમ્મં ચ મોહં પ્પભવં વયંતિ; કમ્મં ચ જાઇમરણસ્સ મૂલં, દુખખં ચ જાઇ મરણં વયંતિ. ૭

અર્થ-રાગ, દ્વેષ, કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને કર્મનું ઉત્પત્તિસ્થાન (તીર્થંકરે) મોહ કહ્યું છે. કર્મ જન્મનું મૂળ છે. અને જન્મ મરણ તે દુઃખનું કારણ છે. એમ ભગવાને કહ્યું છે. ૭

સર્વ દુઃખનું કારણ મોહ છે. એમ આચાર્ય શ્રી. ૧ અ. ૩ ઉ. ૧ માં કહ્યું છે.

પાઠ-અકુમ્ભસ્ત વયહારો ન વિભજતિ, કમ્ભભ્રુ ઉપાદિ જયતિ (સૂત્ર ૧૭૫ મું)

અર્થ—જે કર્મરહિત મુક્ત જીવો છે તેમને કયો સંસાર સાથે સંબંધ નથી. કર્મથીજ સ્રવણી ઉપાધિઓ થાય છે—કેમ કે કર્મના યોગેજ વિષયોની ઉત્પત્તિ થવાથી જ મહાન્ હંખ ભોગવતું પડે છે, તેટલા માટેજ જ્ઞાની પુરુષોએ વિવંશને વિષ સમાન કહેવ છે.

મોહનીજ કર્મને યોગે વિષયોની ઉત્પત્તિ થાય છે. વિષયને વીર પ્રભુએ સિદ્ધાંતમાં વારંવાર ધિક્કાર આપેલ છે, અને તું વારંવાર વાંચે છે છતાં, હે આત્મનૃ! આજે તને આ શું થયું છે? તેં સંસારને તિલાંજલી આપી શા માટે? માત્ર એજ દે હવે હું જન્મ મરણના ફેશ ન કરું. એ હેતુએજ મહાત્માને 'શરણે આપ્યો છું'; તો પછી આ પવિત્ર આત્માને બ્રહ્મ કરી નતવિરાધી વીતરાગના પ્રરૂપેલા ઉત્તમ ધર્મ અને શુરનો દોહો કાં યા. માટે હે આત્મનૃ! મિથ્યા મોહને તણ પરમાત્મા પ્રત્યેજ હવે અતુરાગ રાખ. અને સ્ત્રીની જે કાયા પ્રત્યે તને મોહ ઉત્પન્ન થાય છે, તે કાયા તો હાડ, માંસ, ચામ, રક્તેભ, રૂધિર, નાડી અને મગ્નમૂત્ર વગેરેથી લરેલી છે. તેમાં આસક્ત થવું એ કુદ્રતા સિવાય બીજું શું કહી શકાય? હે આત્મનૃ! આટલું સમજાવવા છતાં પણ મન અસ્થિર થતું હોય તો તેં દીક્ષા શા માટે લીધી? હવે જો આવીજ બુદ્ધિ રાખીશ તો, આ લોક અને પરલોકના સુખથી પતિત થઇ વારંવાર જન્મ મરણના સુખમાં પડવું પડશે. અને આ મહિષ તુલ્ય માનવ જન્મ મોક્ષ મેળવવાના સાધનરૂપ છે. તે વ્યર્થ જશે. માટે હવે ચિત્તવૃત્તિને ત્યજ કરી કારણ રિપુનો નાશ કરવા જાનના અર્જન ઉપયોગ કર. આટલું સમજાવવા છતાં હે આત્મનૃ! ચિત્તની ઇચ્છા કરીશ તો જાણજે કે અવશ્ય અધોગતિજ

થવાની; અને આપત્તિ ઝંઘારવી પડશે. તે તું સમજી મનનો નિગ્રહ કરી વિષયથી વેગજો થા.

હુ બહિરાત્મન! હવે હદ થઈ છે માટે આંતરાત્માની પ્રેરણાથી વિચારીશ તો જણાશે કે વિષયસુખો જે છે તે પરિણામે દુઃખદાયક જ છે, જો કે લોગવતાં મિષ્ટ લાગે છે ખરું પણ આંતરે અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરાવે છે. વાંચો ઉત્તમ અ. ૧૪ માની ગાંઠા ૧૩ મી.

કાવ્ય-ખણમિત્ત સુખખા બહુકાલ દુખખા, પગામ દુખખા અણિકામ સુખખા; સંસાર મોખખરસ વિષયખખ-લુચા, ખાણી અણુથાણુઓ કામલોગા. ૧૩

અર્થ—કામલોગ કેવા છે? કામલોગ માત્ર ક્ષણિક સુખ આપનારા છે, પણ તે લાંબા કાળ સુધી દુઃખને દેનારા છે. તે અદ સુખ અને અતિશય દુઃખ કરે છે. તે મુક્તિ માર્ગમાં વિદ્વ (શત્રુ) રૂપ છે અને અનર્થની ખાણરૂપ છે.

બ્રહ્મદત્ત નામે ખારમો ચક્રવર્તી ૭૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય લોગવી મરીને સાતમી નકે ૩૩ સાગરોપમને આઉખે ઉત્પન્ન થયો. મોહાંધ બની વિષય સુખમાં તે મહાદ્યો, ચિત્તમુનિ જેવા પોતાના પ્રેમ હિતકારી બંધુ મહાત્માનાં હિતવચનોને તેણે હૈયામાં ન ધારણ કર્યા; તેનુંજ આ અતિ દુઃખદ પરિણામ આવ્યું. વિષય-સુખમાં વીતાવેલી એક એક ક્ષણને માટે અસંખ્ય અસંખ્ય વર્ષો સુધી નરકાવાસનાં ઘોરાતિઘોર કષ્ટો તેને સહન કરવાં પડશે (જે હમણાં સહી રહ્યા છે.) પરંતુ એ ૭૦૦ વર્ષમાથી થોડાંક વર્ષો પણ જો એણે વિષયરૂપ વિષનું વમન કરી નાખ્યું હોત અને ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓની પેઠે સંયમ રાખ્યો હોત તો એનો આત્મા સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ અવશ્ય મેળવત. ખરેખર! વિષયો એજ અનંત અનર્થોની ઉડામાં ઉડી ખાઈઓ છે. (ખાણી જોઈને સંસારમાં સપડાતા

અને અનર્થની હડી ખાઈમાં ગોથાં ખાતાં હોયો આ શબ્દો સ્મરણમાં રાખે તો ઘણે દરજ્જે મનુષ્યજીવન સુધારી શકે.)

કારણ કે વિષયો સંસાર પરિભ્રમણનું કારણ છે. વાંચો આ. શુ. ૧ અ. ૧ ઉ. ૫ માનો પાઠ.

પાઠ-જે ગુણે સે આવદે, જે આવદે સે ગુણે.

અર્થ-જે શબ્દાદિક વિષય છે તે સંસારનું કારણ છે, અને સંસારનું કારણ તે શબ્દાદિક વિષયજ છે.

શબ્દાદિક વિષયને વળગેલા પ્રમાદી પ્રાણી સંસારના હેતુને વધારે છે. વાંચો આ. શુ. ૧ અ. ૨ ઉ. ૧ લા નો.

પાઠ-જે ગુણે સે મુક્તકાણે, જે મુક્તકાણે સે ગુણે;
દતિ સે ગુણુદી મહતા; પરિયાવેણું વસે પમતે.

અર્થ-જે વિષયો છે તે સંસારના હેતુ છે, અને સંસારના હેતુ છે તે વિષયો છે. માટે વિપધાર્થી હોયો છે તે પ્રમાદી જની બહુ દુઃખ પામતા રહે છે.

સંસારમાં રહેલા પ્રાણીઓમાંના જે કોઈ હોયો આસ્ત્રિ બહુણુ કયાં પછી અભ્યંતર વાસનાને લઈ પ્રમાદી જની શરીરની વિભૂષા કરે તેનું ફળ બગવતે કેવું કહ્યું છે, તે વાંચો. દશ. અ. ૬ કૃત્તી ગાથા ૬૬ મી.

ગાથા-વિભુસા વતિયં મિષ્ણુ, કમ્મં બધધ ચિકકણું;
સંસાર સાયરે ઘોરે, જેણું પકઈ દુરતરે ૬૬

અર્થ-સાધુ સુનિરાજ વિષય અર્થે, શરીર શોભા કરે, બધું બેર વસ્ત્રો પહેરે તો ચીકણું કમ્મને બાંધે છે. અને પછી તેનું ફળ જે હંમે ઉતરી શકાય એવા તથા બિહામણા એવા સંસારરૂપ સાગરને વિષે પડે છે. અર્થાત્ અનંત લવ જમણુપણું કરવું પડે છે, તોપણ તે આત્મા સંસારનો પાર પામતો નથી. ૬૬

સાંચમ બહુ કર્યા છતાં હે આત્મન! સંસારનું પરિભ્રમણ
આપણું કરી શકતો નથી, તેનું કારણ અભ્યંતરથી વિષયરૂપી ઝેરનો
તપ ત્યાંસુધી થયો નથી, ત્યાંસુધી જ્ઞાની પુરવો કહે છે કે સંકલ્પ
વિરહરૂપ કલેશો ઉત્પન્ન થવાજ કરશે. વાંચો દશ. અ. ૨ ગા. ૧લી.

માયા-કલં નુ કુજ્જ સામનં, જે કામે ન નિવારયે;
પમે પમે વિસીયતો. સંકલ્પરૂપ વસંગયો. ૧.

અર્થ-સાધુએ વસ્ત્વિક દ્રવ્યકામ, તથા ભોગેચ્છારૂપ
માયાકામ, આપણે વર્તવાં નોંધયો-તે કલં છે-પ: જોડે જે પુરૂષ,
કામનું નિરૂપે દ્રવ્યસાધરૂપ એ પ્રકારના કામને ત્યાગ કરતો નથી,
જે પુરૂષ કામ ત્યાગ ન કર્યાથી પગલે પગલે વિષયપરિગ્રહથી
વિચલિત થાવનો થકો અને અગ્રામ વિચની પ્રાપ્તિ વાસ્તે
અપ્રકાશન અવિદ્યાનરૂપ સંકલ્પને વશ થયો થકો ચારિત્રને કયા
કલંકે ખરાડે છે.

જે માનવનાં જે નું વિષયનું દોષી ન શકતો હો તો
મર્ત્યને અત્યંત કલ્પક કલંકે જેથી નારો વિષય બની જાય.
મારી ભાવના એક એ માયા પડી.

શુદ્ધ સંયમ પાળવાથી પરંપરાએ તું મુખી થઈશ. સૂર્યની પાસે અંધકાર ટકી શકતો નથી, બાદશાહના સુકામપર ચારચક્ર આવે શકતા નથી, તેવીજ રીતે બ્રહ્મચર્યરૂપ અમૃત જેના હૃદયમાં ભર્યું છે ત્યાં વિષયરૂપ ઝેર કાંઈપણ હાનો નીપજવી શકતું નથી.

બ્રહ્મચર્યથી અપાર સામર્થ્ય પ્રકટે છે. ‘બ્રહ્મચારી ભગવંત સમો’ એ વાક્યમાં જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી. જે માણસને દુનિયાનાં નખરાં અને કટાક્ષ હલાવી શકતાં નથી તે દુનિયાને જંકર હલાવી શકે છે. તથા વંજી ૬૪૦ અઠ ૩ ગાં ૧૨મીમાં કહ્યું છે કે:—

ગાથા—આયાવયતિ ગિમ્હેમુ, હેમતેમુ અવાડિડા;
બાસામુ પહિસંલીણા, સંજવા મુસમાહિયા. ૧૨.

અર્થ.—વંજી, હે આત્મન! શ્રીધનક્રતુને વિષે સૂર્યની આતાપના, હેમંતક્રતુને વિષે અવાડિડા (વચરહિત) બની શીતની આતાપના લેવા પ્રયત્ન કર, અને વર્ષાક્રતુને વિષે વચ, પાત્ર અતિ ફરવા હરવા રૂપ શરીરનાં અંગોપાંગની પહિસંલી-નતા (સંકોચ) કર. મુસમાધિવંત સાધુ હોય તે દેહાધ્યાસને છોડી ઉપર પ્રમાણે આતાપના વગેરે લે છે, વિષયોની સર્વદા વિરક્ત રહે છે અને કર્મરૂપ ક્રીયડથી પોતાના પવિત્ર આત્માને જંશપણ મલીન થવા દેતા નથી. મન અને ઇન્દ્રિયોને તેઓ પોતાને આધીન વર્તાવે છે. છત્રેન્દ્રિયતા અને મનોનિગ્રહ એ બે મહાન શસ્ત્રો તેમના કરકમજમાં હોવાથી કાંઈપણ આંતરિક રિપુઓ તેમને કટાક્ષ પરાભવી શકતા નથી. ઇન્દ્રિયોને શત્રુમાં રાખવાથી ધીમે ધીમે આત્મા બંધનમુક્ત થઈ મોક્ષનાં અનંત મુખોનો લોકના થાય છે.

“હોઈદિયાનગ્ગહેણુ” ઓતેન્દ્રિય—નિગ્રહ એટલે કાનને વચ રાખવાથી જીવને ભણા બૂંટા શબ્દ ઉપર રાગ-દ્વેષ ઉપજતો નથી, અને તેથી તે સંબંધીનાં કર્મ જીવ બાંધતો નથી.

અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મને ખપાવી શકે છે. એમ ઉત્તર ૨૦ અં
૨૯ માને વિષે કહેલ છે.

“ચક્ષુર્બદ્ધિય નિગ્ગહેણું” ચક્ષુર્નિદ્રિય—નિગ્ગહ, તથા
દ્રાણુન્દ્રિય નિગ્ગહ, રસેન્દ્રિયનિગ્ગહ, અને સ્પર્શેન્દ્રિયનિગ્ગહથી.
એટલે આંખ, નાક, જીભ અને ત્વચા (સ્પર્શેન્દ્રિય) વશ
રાખવાથી, અનુક્રમે લલા ભૂંડા રૂપ ઉપર, ગંધ ઉપર, રસ ઉપર
અને સ્પર્શ ઉપર રાગ-દ્વેષ ઉપજતો નથી. અને તેથી તે તે
સંબંધીનાં કર્મ જીવ બાંધતો નથી, અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મને
ખપાવી શકે છે. આ પ્રમાણે પાંચે ઇન્દ્રિયોના નિગ્ગહથી આત્માને
મહાન્ લાલ થાય છે, હવે મનને કષાય રહિત કરવાથી આત્મિક
શુણ્ણોનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે તે તપાસીએ.

“ક્રોહવિજયેણું” એટલે ક્રોધવિજયથી જીવ ક્ષમા ઉપાર્જી
છે; ક્રોધને જીતવાથી જીવ ક્રોધનાં વેદનીય કર્મ બાંધતો નથી, અને
પૂર્વે બાંધેલાં કર્મનો ક્ષય કરે છે.

“માણુવિજયેણું” માયા અને લોભવિજયેણું માન,
માયા, અને લોભને જીતવાથી જીવ અનુક્રમે, માર્દવ, સરળતા અને
સંતોષ ઉપાર્જી છે; અને માન, માયા અને લોભનાં વેદનીય કર્મ
બાંધતો નથી, અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મનો ક્ષય કરે છે. એ પ્રમાણે
શ્રી વીરપ્રભુએ શ્રી ઉ. અ. ૨૯ મે કહેલ છે.

પાંચ ઇન્દ્રિય અને ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભની પરિ
સંલીનતા એટલે એ સર્વનો નિગ્ગહ કરીશ તો, કામ રૂપી જ્વરતા
અંગમાંથી નીકળી જશે અને તું સુસમાધિવંત સંયતિ તીર્થ કરન
કહેવા પ્રમાણે બનીશ.

જેમ કામરૂપી જ્વરથી પીડાયેલા રહુનેમિએ સુદીક્ષવત
શુદ્ધ સાધવી રાજેમતીનાં વચનો રૂપી પ્રહારના યોગે, પાંચે ઇન્દ્રિયને
નિગ્ગહ કરી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ઉપર વિજય મેળવ

અલ્પાંતરથી વિધવાસના દૂર કરી પૂર્વનાં બાંધેલાં કર્મેનાં ક્ષય કરી
મોક્ષ ગયાં તેનું દૃષ્ટાંત અત્રે કહેવામાં આવે છે તે શ્રવણ કરો.

દ્રષ્ટાંત—સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં બાર જોગન લાંબી અને નવ જોગન
પહોળી દ્વારકા નગરીમાં-શ્રીકૃષ્ણ-વાસુદેવ રાજ્ય કરતા હતા. તેમના
પિતા વસુદેવના મોટા ભાઈ સમુદ્રવિજય રાજાની શિવાદેવી નામે
રાણીની કુળેથી જગદુદ્ધારક શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનો જન્મ થયો.
યૌવન વય પ્રાપ્ત થતાં નેમિનાથનું સગપણ (વેવીશાળ) ઉચ્ચસેન
રાજાની પુત્રી રાજેમતી કે જે રૂપ ગુણનો ભંડાર, સાક્ષાત્ દેવી જેવી
અને પવિત્રતાની પ્રતિમા સમી હતી તેમની સાથે કરવામાં આવ્યું.
શ્રાવણ સુદિ ૬ ની મિતિએ મોટી ધામધૂમથી નેમિનાથ ભગવાનની
જાન ઉચ્ચસેન રાજાને ત્યાં લઈ જવામાં આવી. આ સમયે ઉચ્ચસેન
રાજાએ નેમિનાથ ભગવાનની જાનમાં આવેલા યાદવો વગેરે જાનૈયા-
ઓના લોજનાર્થે કેટલાંએક પશુઓને એકઠાં કરાવી પાંજરામાં
પુરાવી રાખ્યાં હતાં. તેમના આર્ત સ્વરો-કંઠે પોકારો કંઠેલાનિધિ
એવા શ્રી નેમિનાથજીનાં કર્ણ પટ પર અથડાણા અને તેઓશ્રી
ચિતવવા લાગ્યા કે એક સ્ત્રીની સાથે લગ્ન કરવામાં હુંતરો છવોની
પાત થયો. માટે લગ્ન કરવાં એજ ઉચિત નથી. આમ વિચારી પાંજ-
રામાંથી જ્યાં પશુઓને છોડાવી પ્રભુ ત્યાંથીજ પાછા ફર્યા, અને
એક વર્ષ પર્વત વર્ષીદાન દઈને એક હુંતર પુરવો સાથે દીક્ષા
અંગીકાર કરી. તત્પશ્ચાત્ રાજેમતીએ પણ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરી સાતસે
સાહેલીઓ સહિત સંયમ અંગીકાર કર્યો. ગિરનાર પર્વતપર નેમિનાથ
ભગવાનનાં દર્શનાર્થે જતાં માર્ગમાં મેઘવૃષ્ટિ થવાથી સતીનાં સર્વ
વસ્ત્રો પાણીથી ભીજીઈ ગયાં; તેથી શુક્રમાં જઈ વસ્ત્રો કાઢી સૂકવવા
લાગ્યાં. ત્યાં શુક્રમાં નેમિનાથ ભગવાનનાં નાના ભાઈ રહનેમિ જેમણે
પચાસ સ્ત્રીઓ છોડી ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યલાવથી દીક્ષા લાધી હતી તેઓ
ઠાપોત્સર્ગ કરી ધ્યાનમાં ઉભા હતા તે રાજેમતીને નમ્રાવ-
સ્થામાં જોઈને ઠામથી વિદ્વજ થયા. પૂર્વે લોગવેલા ઠામલોગોની

સ્મૃતિ તેમના હૃદયમાં તાજી થઈ. હું કોણ છું? એનું ભાન તેઓ ભૂલી ગયા. એક વિદ્વાને કહ્યું છે તે ચથાર્થ છે કે જ્યારે હૃદયમાં કામ એક ખારણેથી પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેને જોઈ શુદ્ધિ પીળે ખારણેથી નાસી જાય છે. રહનેમિનું પણ તેમજ બન્યું; તેઓ વિકળ થયા અને રાજેમતીને કહેવા લાગ્યા કે: અહો! સુંદરી! આલો આપણે સંસારનાં સુખ ભોગવીએ; ભુક્તભોગી થઈ પછી આપણે સંયમ લઈશું. રહનેમિનાં આવાં બાણ જેવાં તીક્ષ્ણ વચનો સાંભળી રાજેમ તેમને ઉપદેશ કરે છે.

ગાથા—પખંદે જલિયં જોઈ, ધૂમકેઉ દુરાસયં, નેચં
વંતયં ભોતું, કુલે જાયા અગંધણુ. ૬ દશવૈકાદિ
અ. ૨. ગા. ૬.

અર્થ—અગંધણુ એટલે અગંધન નામક નાગના કુળ ઉત્પન્ન થએલા જે નાગ (સર્પ) તે ઘણા હુખથી પણ જે તાપ સહન થાય નહિ, એવા પ્રદીપ્ત—ખેરાંગારાદિરૂપ અગ્નિ અથવા જેનો ધૂમ્ર સહન કરતાં દોહીલો, એવા ઘણા ધૂમ્ર વ્યાપ્ત થએલા, લીલા કાષ્ઠાદિકના દાહક અગ્નિમાં વખત પડે પ્રવેશ કરવાનો નિર્ધાર કરે, પણ પ્રાણીના જે ભાગે દંશ કર્યો હો ત્યાં વમન કરી નાખેલા વિષને ફરી પીવાને વાંચે નહિ. ૬.

ત્યાં આવી વાત પ્રસિદ્ધ છે કે: નાગ એ જાતિના થાય. એક ગંધન જાતિનો, અને બીજો અગંધન જાતિનો. તેમાં ગંધ જાતિનો જે નાગ છે, તે જો કોઈને દંશ કરે અને તેને મંત્રાદિક ઉપાયથી જોલાવે તો તે વનાદિક સ્થાનમાંથી આવી દંશ કરી વમી નાખેલા વિષને ફરી પીએ છે, પણ અગંધન જાતિનો જે નાગ છે તે કદાચિત્ કોઈને દંશ કરે તો; તે મંત્રાદિક ઉપાય કરી વનમાંથી આવે નહિ, કદાચિત્ આવે તો અગ્નિમાં બળી મરે પણ મુકેલું વિષ ફરી પીએ (ચુસે) નહિ.

દ્રશ્યંત

એકેદા પ્રસ્તાવે કોઈ એક રાજકુમારને અંગધન કુળનો નાગ દંશ મારી આડ્યો ગયો. રાજાએ—અનેક મહા મંત્રવાદી વિદ્યામાં કુશળ થએલા, ગાડડીયોને બોલાવ્યા, ગાડડીયોએ અનેક પ્રકારના મંત્રોપચાર કર્યા; પણ એકેનો ઉપચાર લાગુ પડ્યો નહિ, એવા સમયમાં કોઈ એક ગાડડી વિદ્યામાં શિરોમણી, તેણે આવી રાજાને કહ્યું કે હું ચોતે સર્વ સર્પોને બોલાવી પુછીશ જે સર્પે દંશ માર્યો હશે તેની પાસે ઝેર પાછું ચુસાવી લેવરાવીશ અને કુમારને સાજું થશે તેમ કરીશ, પણ મારા કહેવા પ્રમાણે દ્રધને સર્વ પ્રકારના મસાલાઓ નાખી કઢાવી, કુંડાઓમાં ભરાવી મૂકે, અને આખા મહેલને પુષ્પાદિક સર્વ જાતિના સુગંધિત પદાર્થોથી ગરદાવ કરી મૂકે.

રાજાએ તે પ્રમાણે કર્યું, પછી ગાડડીએ અત્રિમય લાલ દીગુલવર્ણી ચટ્ટીવાળા અને જાજ્જવદ્યમાન જ્યોતિએ કરી સહિત પૂજાપણ સહતાં દોડીડો છે જેનો એવા ખેરના અંગમાંથી એક કુંડ ભર્યો.

ત્યારબાદ જાડડીએ કુશળ સર્પોને બોલાવી પુછવા લાગ્યો કે, હે સર્પ! તે દંશ માર્યો છે? તેના જવાબમાં જે જે સર્પો ના પાડતા ગયા તે તે સર્પોને દ્રધ પાછું વિદાય કરતો ગયો. છેવટે કરેલો અંગધન કુળના નાગ પણ મંત્ર બળવડે કરી ત્યાં આવ્યો.

ગાડડીએ તેને કરડવા અંગધે પ્રથમ કયો ત્યારે તેણે હા કહી ત્યારે ગાડડીએ કહ્યું કે, કુમારના અંગમાંથી તે વમેડું ઝેર પાછું ચુસી લઈ દ્રધનાં કુંડામાં વગી બોજ શુદ્ધ પયનું પાન કરી આડ્યો ના.

એવાં ગાડડીનાં વક્ય સાંભળી નાગ બોડ્યો; હે ગાડડી! તારું ગાડડી કે ગાડડીનો પુત્ર નથો. જંથી મારી તને બોળખાણ પડી નથી. હું અંગધન કુળનો નાગ છું. હું જનતાં સુધી

વિષને મૂકતો નથી, પણ કદાપિ કોઇ કારણે વિષ મૂકું અર્થાત્ વમન કરું તો તે વિષ વમેલું પાછું ગ્રહણ કરતોજ નથી, તે તું ચોક્કસ માનજે.

વાહી બોલ્યો કે સૂર્ય! જો તું વમેલું વિષ પાછું નહિ ગ્રહણ કરે તો આ ખેરનાં અંગારાની અગ્નિમાં બાળી ભસ્મ કરીશ.

નાગ વાક્ય--હૈ ગાર્ગી! રે મૂર્ખ શિરોમણિ! તું શું મને બાળી ભસ્મ કરીશ? હું મારી મેળેજ બાળી મરીશ; પણ વમેલું વિષ ગ્રહણ નહિજ કરું, એમ કહી પોતાની મેળે શુંચળું વળી ખેરનાં અંગારાની અગ્નિના કુંડમાં કુદી પડી બળી મુઓ. પણ વમેલું વિષ પાછું ગ્રહણ કર્યું નહિ.

એ દ્રષ્ટાંત ઉપરથી જાણવું કે તિર્યચ જીવ પણ વિચાર વિના કેવળ અભિમાનથી અગ્નિમાં પડી મરી જાય છે, પણ વમેલું વિષ પીતા નથી.

અહિં--રાજેમતી રહનેમિ પ્રત્યે કહે છે કે, મારા સ્ત્રીપણના શરીરરૂપી ઝેરનો શૂરવીર એવા નેમિનાથ મહારાજ વમીને સંયમ માર્ગે ચાલી નીકળ્યા, તે ઝેરને ઇચ્છવા કરતાં તમને શ્રેય (કલ્યાણ-કારી) શું છે? વાંચો. દશ૦ અ૦ ૨ જાની ગા૦ ૭મી.

ગાથા-ધિરત્યુ તે જસોકામી, જો તં જીવિયં કારણા;

વંતં ઇચ્છસિ આવેઉં સેયં તે મરણં ભવે. ૭

અર્થ--તારા જેવા ઉત્તમ કુલોત્પન્ન મુનિ વંમન કરેલા લોગોને લોગવવા ઇચ્છે છે! અહો અપયશન! અભિલાષી રહનેમિ! તને ધિક્કાર છે. કેમકે અસંયમરૂપ જીવિતવ્યને અર્થે વમન કરેલા લોગોને પુનઃ ગ્રહણ કરવાની તું ઇચ્છા કરે છે. આવું જીવિતવ્ય લોગવવા કરતાં તને મરવું શ્રેષ્ઠ છે.

અહો! પ્રહાયર્થનો મહિમા કેટલો અગાધતમ છે? મરવું સારું પણ પ્રહાયર્થનું ખંડન કરવું તે સારું નહિ. હજાહજ

ઝેર પીવાથી માણસ એકજ વાર મરે છે, પણ વિપ્રયયુગ ઝેર પીવાથી વારંવાર મરવું પડે છે.

અબ્રહમચર્ય આત્માને અધોગતિએ લઇ જાય છે ત્યારે, બ્રહ્મચર્ય આત્મામાં પ્રભુતા પ્રગટાવે છે.

વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યનત પાગનારાં સ્ત્રી પુરુષોના પવિત્ર ચરણ કમળમાં દેવો પણ વંદન કરે છે, અને હઃખને વખતે સાહાય્ય આપે છે. સતી સિરામણિ સ્ત્રીતાલ્યે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે શીયળના પ્રભાવથી આગ શીઘ્ર પાણી થઇ ગયું હતું. સુદર્શન પેઠને શૂળીમાંથી સિંહાસન ગયું હતું. સારાંશ કે બ્રહ્મચર્યમાં મનુષ્ય બળ રહ્યું છે. આ ભરમાં તે સુખચાંતિ, યશકીર્તિ અને નેવિધ પ્રકારની વિભૂતિઓ આપે છે અને ભવાંતરે સ્વર્ગ મોક્ષનાં મનંત સુખને પ્રાપ્ત કરાવે છે.

હે સાધુ! હે આત્મન! સંયમ મરણે મરવું તે શ્રેય છે, પ્રેમ દ્રવ્યમાં આનંદ તે એટલા માટે કે ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલાઓ ॥વાની વીર્યશક્તિને નિરર્થક નહિ શુભાવતાં સંયમ માર્ગે સફળ રહે છે. એમ રાજેમલી ગાંઠનીમાં કહે છે.

આ-અહં ચ લોગરાયસ્મ, તં ચ સિ અધગવિનિહ્યો ;
મા કુલે ગંધણા હોમો, સંજમ નિહુ ઓયરં ૮

અર્થ--હું લોજકવિનુ રાજની પૌત્રી છું, અને તમે ધિકવિનુ રાજના પૌત્ર છો. રાજે ગંધનકુળના નાગ જેવા થતા, મારૂં ગંધનકુળના નાગ જેવા નહીં થતાં સંયમધર્મને વિષે આત્માને સ્થિરતાપણે સ્થાપો. ૮.

સંયમધર્મને વિષે આત્માને સ્થિરતાપણે નહીં સ્થાપો તો સ્થિરતાને યોગે પતિત થઈ સંસારસમુદ્રમાં હડ નામા રૂક્ષની રે વંધણું પડશે. સાંજળો ગાંઠની.

ગાથા--જઈ તં કાહિસિ ભાવં, જા જા દિગ્ગજિ નારીઓ;
વાયા ત્રિદ્ધોવ હડો, અહિ અપ્પા ભવિસ્સસિ. ૬

અર્થ--હે રથનેમિ! જે જે સ્ત્રીઓને તું જોઈશ તેનામાં
જે તે ખડું રૂપાળી છે, હું તેની સાથે કામભોગ સેવું. એવા એવા
ભાવો ધારણ કરીશ તો વાયુથી આમ તેમ અથડાતા અને જળ
ઉપર રહેલા હડ નામના તૃણ સમાન તારો આત્મા અસ્થિર થશે.
અર્થાત્ સકળ હુ:ખના નાશક સંયમમાં પ્રમાદરૂપ પવનથી ડોલા
ખાતી હડ નામની વનસ્પતિની પેઠે તારો આત્મા આ સંસારમાં
અનંત કાળ પર્યંત પરિભ્રમણ કરશે.

અનંત પરિભ્રમણ કરવારૂપ રાજેમતીનાં વચ્ચેના સાંભળી
સંયમધર્મને વિષે રહુનેમિ સ્થિર થયા. કાંચો ગાથા ૧૦ મી.

ગાથા--તીસે સો વયણું સોન્યા, સંજયાએ સુભાસિયાં અકુસેણું
જહા નાગો, ધમ્મે સં પડિવાઠઓ. ૧૦

જેવી રીતે મદોન્મત્ત બનેલો હાથી અંકુશ વડે ઉન્માર્ગને
છોડી સન્માર્ગે પાછો વળે છે, તેવી રીતે તે સાધવી રાજેમતીનાં
વૈરાગ્યજનક વચ્ચેના સાંભળીને રથનેમિ, ધર્મમાં સ્થિર બન્યા.
અહિં રથનેમિ રૂપ હાથી, વિપ્રાભિલાષાથી મદમસ્ત બન્યો હતો,
તેને રાજેમતીરૂપ માવતે જિનવચનરૂપી અંકુશના પ્રહાર વડે
સંયમરૂપ સ્થાનમાં સ્થિર થયો.

જેમ રથનેમિ સંયમ ધર્મને વિષે સ્થિરતાપણાને પામ્યા,
તેમ પંડિત પુરુષા આપણા આત્માને ભોગ થકી નિવર્તાવી સંયમ
ધર્મને વિષે સ્થિરતાપણાને પ્રમાટે. અમ ગણધરદેવે ૧૧ મી
ગાથામાં કહ્યું, ને કાંચો.

ગાથા--એવં કરીત નબુદ્ધા, પહિયા પવિયકુખણા, વિણિ
દત્તિ ભાગ્યસુ, જહા સે પુરસેણત્તમા. તિમેમિ. ૧૧

અર્થ--જેન પુરુષોમાંદે ઉત્તમ એવા શ્રી રથનેમિ ભોગો
નિવૃત્ત થઈને સંયમને વિષે સ્થિર થયા, તેવીજ રીતે, બુદ્ધિમા

પાંડિત અને પ્રવિયક્ષણ પુરુષો સંયમનું આચરણ કરી તેમાં સ્થિર રહે.

તેટલા માટે વીર પ્રભુએ કહ્યું છે કે, હે ભવભીરુ આત્મન ! જેમ જાને તેમ જલદીથી તું વિષયોથી વેગળો થા. ધીર પુરુષો આપણા આત્માને સ્થિર કરે. વાંચો. આં શ્રુ. ૧ અં. ૨ ઉં ૪ નો પાઠ.

પાઠ—આસં ચ છંદ વિગિંચ, ધીરે તુમં ચેવ તં સદ્ભમાહર્તુ.

અર્થ—હે ધીર પુરુષો ! તમારે વિષયની આશા અને લાલચ (વાંચા) થી દૂર રહેવું, તમે જાતેજ તે; આશારૂપ શસ્ત્ર દુહ્યમાં રી હાથે કરીને હુઃખી થાઓ છો.

રૂપવંતી શ્રીને જોઈને તેનામાં મોહ ઉપજે છે, અને એ મોહરૂપ મહિમાના પાનથી ભ્રેશાન બનેલો આત્મા શ્રીનેજ પરમ જાનુ નિધાન માને છે, પરંતુ એ રાક્ષસી છે. રાક્ષસીના કરતાં જુ વધારે ભયંકર, અને હુઃખના દરિયામાં ડુગાડનાર છે, એનું ને જ્ઞાન થતું નથી. એક વિદ્વાને યથાર્થ કહ્યું છે કે:—

દર્શનાત્ દરતે ચિત્તં, સ્પર્શનાત્ દરતે ચલં ।

સંમોગાત્ દરતે વીર્યં, નારી પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી ॥

અર્થ—નારી એ પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી છે, કેમકે તેના દર્શનથી તત્તનું હરણ થાય છે, સ્પર્શનથી જાગનું હરણ થાય છે અને ગથી વીર્યનું હરણ થાય છે.

જે સ્ત્રીઓ આર્તિક મુખરૂપને જાણે છે, તે શસ્ત્ર, અશસ્ત્રને જાણે છે. વાંચો આં શ્રુ. ૧ અં. ૩ ઉં ૧ જાનો પાઠ.

પાઠ—જે પન્નવત્તનસ્ત્યસ્ત્ય એવમે સં અસ્ત્યન્ત્ય એવમે; જે અસ્ત્યન્ત્ય એવમે, તે પન્નવત્તનસ્ત્ય ત્યસ્ત્ય એવમે.

અર્થ—જે વિષયોપલોગના અનુષ્ઠાનને શસ્ત્ર રૂપે જાણે છે તે અશસ્ત્રને જાણે છે. અને જે અશસ્ત્રને જાણે છે તે વિષયોપલોગના અનુષ્ઠાનને શસ્ત્ર રૂપે જાણે છે.

આત્મકથાણુને ઇચ્છવાવાળા મનુષ્ય ! વિષયોપલોગ રૂપ શસ્ત્ર અને સંગમ ધર્મરૂપ અશસ્ત્રને જ્ઞાનદ્રષ્ટિએ જાણીને વિષય પ્રવૃત્તિ થકી ઇન્દ્રિયોને સત્ય વૃત્તિમાં જોડીશ તો દુઃખ થકી મુક્ત થઈશ. જોના આ. ૭. ૧ આ. ૩ ઉ. ૩ નો પાઠ.

માઃ-પુરિમા અતાણુમેવ અભિજિજિજઞઞ એવ દુઃકખા પમોકખગિ.

અર્થ—હે આત્મન ! હે પુરુષ ! તારા આત્માનેજ વિષયોથી દૂર રાખીને (સદ રત્ને ઇન્દ્રિયોને સલાવીશ તોજ તું) દુઃખોથી મુક્ત થઈશ.

ઇન્દ્રિયોને સત્ય વૃત્તિમાં જોડવા અર્થે શું કરવું ?
“ભુયોપિ ભુયોપિ તપોવિધિય” મતિ વચનાત્

અર્થ—તરુન સુન્દરિતાએ પ્રભાચર્ય રાખવા અર્થે વારંવાર તપવિધિ કરવું.

તપ કેવા પ્રકારના કરવો ?

માઃ—તપેતુ યા ઉન્નમ અંબચેરં. મતિ સુચ. આ. ૬

અર્થ—જેટલા આરે વૈશ્વતપ્યને કરી તપમાંહે પ્રભાચર્ય રાખીને તપવિધિ નો ઉન્નમમાં ઉન્નમ તપ કરેલ છે.

હે આત્મન ! વિશુદ્ધ મુદ્ધ પ્રભાચર્ય અંગેના કરેલે મેઘી મેઘના વરુણે વરુણે તારા મુદ્ધને જેટલું મુદ્ધકારી પડે અને તે મુદ્ધ પ્રભાચર્ય નીચે જઈને અને વિશુદ્ધ વિશુદ્ધ પાન કરીશ તો તારી અવસ્થા અસાધ્ય થઈ જશે.

આત્મન ! તારા મેઘી વિશુદ્ધ પ્રભાચર્યને કરવું.

ઉપજ થાય છે, અને તે વડે કેવાં કેવાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. કહ્યું છે કે:—

“કોહાબિભુયા ન મુહં લલ્હતિ” ઇતિ વચનાત

અર્થ—જે પ્રાણી કોપે ઠરી વ્યાસ હોય તે કદી પણ મુખને પામતો નથી “કોહો વિસ” એટલે કોપ ઉપરાંત બીજો કોઈ વિષ નથી.

વળી એક વિદ્વાન કહે છે કે. “કોહો સત્”

એટલે કોપ જે છે તે શત્રુ પણ છે. કારણ કે જેમ વાંસને વિષે રહેલો અગ્નિ વાંસનોજ નાશ કરે છે; તેમ કોપ રૂપી શત્રુ માણસના શરીર વિષે રહ્યો થકો માણસનોજ (પોતાનોજ) નાશ કરે છે. માટે કોપ એ માણસનો પ્રથમ શત્રુ છે.

“માણો અરિ” એટલે મનુષ્યને અભિમાન ઉપરાંત બીજો કોઈ અરિ નથી.

“માયા ભય” એટલે માયા કષ્ટ ઉપરાંત બીજો કોઈ ભય નથી અને.

“લોહો દુહ” એટલે લોભ ઉપરાંત બીજું કોઈ દુઃખ નથી તે છું નિશ્ચય માનજે.

તથા વળી શ્રીવીરપ્રભુએ શ્રી દય. અ. ૬ માંની ગાથા ૩૮ મીમાં કહ્યું છે કે.

ગાથા—કોહો પીછ પણાસેઇ, માણો વિણય નાસણો;

માયા (મિત્તાણિ) નાસેઇ, લોભો સલ્વ વિણાસણો. ૩૮

અર્થ—કોપ જે તે પ્રીતિનો નાશ કરે છે, કોપે ચડેલાં મનુષ્યના વચનથી પ્રીતિનો નાશ થાય છે, એ વાત અનુભવસિદ્ધ છે. મદ્ અહંકાર જે તે વિનયનો નાશ કરનાર છે, અહંકારી મનુષ્ય મૂર્ખતાથી કોઈનો વિનય સાચવતો નથી, એ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે;

અર્થ—કોષ પ્રમુખ ચાર કપાય પરલોકને વિષે પણ અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે, એમ કહે છે પેતાના વશમાં (તાગામાં) ન રખાએલા એવા કોષ અને અહંકારરૂપ માન, તથા વૃદ્ધિ પામતી એવી વંકટારૂપ માયા અને શૃદ્ધિપણને વધારતો એવો લોભ એ ચારે મળી સંપૂર્ણ કપાય દહેવાય છે, અથવા અશુભ કર્મના કારણરૂપ હોવાથી કાળા આકિર્ણ કલેશચળા આ કપાય ને તે પુનર્જન્મરૂપ વૃક્ષના મૂળ પ્રત્યે સિંચે છે અર્થાત્ ચારે કપાય પરલોકને વિષે જન્મ મરણ રૂપ સંસારના કારણ છે હે આત્મનૃ! જન્મ મરણરૂપ સંસારથી મુક્ત થવું હોય તો દશ ૦ અ ૦ ૮ મંત્રાની ગા. ૪૧ મીમાં કહ્યા પ્રમાણે પ્રયત્ન કરજે.

ગાંધા—રાયાણુએમુ વિભયં પડજે, ધ્રુવ સીઘ્રયં મયય
ન હાવશ્ચજ્ઞા; કુમુદ્ય અદક્ષીભુપદક્ષીભુગુનો,
પરકુકભિજ્ઞા તવ સંજમભિ. ૪૧.

અર્થ—સાધુ ને તે દીક્ષાથી અથવા જ્ઞાન વગેરેથી પેતાના કરતાં અધિક એવા આચાર્ય પ્રમુખને વિષે અનુપ્રાપ્ત પ્રમુખ વિનય પ્રત્યે કરે, તથા અદ્વાર સહસ્ર શીલાંગપાત્રરૂપ ને શીલને વિષે દક્ષતા તે પ્રત્યે નિરંતર છોડે નહિ, તેમજ કાચમાની પેડે પેતાનાં અંગોપંગ પ્રત્યે સ્વચક્ષુ પ્રગરે શુભ રાખીને તપસ્યા જેમાં પ્રધાન છે એવા સંવગને વિષે પ્રવૃત્ત થાય ૪૧.

હે આત્મનૃ! શુદ્ધ સંવમને વિષે ચત્ન કરનારો બ્રાહ્મંતર હિતાહિતની વાતને જાણે છે. વ.પા. આ શ્રુ ૦ ૧ અ ૦ ૧ ઉ ૦ ૭માનું સૂત્ર—

પાઠ—આયંકદક્ષી આહ્યાનિ નચ્યા ને અહત્યં
જાણુ, મે બહિયા જાણુ, ને બાહિયા જાણુ એ અહત્યં
જાણુ.

અર્થ—૧. હાંપરથી છે તે હિંતા અહિનશી છે, એવું જાણે છે—૨. આત્મની આંતરની વાતને જાણે છે, તે બહારની વાતને

પણ જાણે છે, અને જે બહારની વાતને જાણે છે, તે અંદરની વાતને પણ જાણે છે.

બાહ્યાંતરની વાતને જાણનારા કહે છે કે, હે આત્મનૃ! આયુષ્ય અદ્ય છે. વાચો. આ. શ્રુ. ૧ અ. ૨. ઉ. ૧લાનું સૂત્ર.

પાઠ--અર્થ' ચ ખલુ આહિયં ઇહ મેજે સિં માણુવાણં.

અર્થ--પ્રથમ તો મનુષ્યનું આયુષ્ય અદ્ય છે. તેમાં વળી ઇન્દ્રિયની હાની પછી શું કહેવું? છતાં વિષયની તૃષ્ણા ઘટતી નથી, એજ આશ્ચર્યની વાત છે.

વિષય ક્ષણિક સુખ આપનાર છે, પણ પરિણામે ભયંકર દુઃખ પ્રાપ્ત થશે, એમ જાણી, તથા જીવિતવ્ય અદ્ય છે, અને આ સર્વે સંબંધીઓ મને ત્રાણ શરણુ નથી, એમ જાણી જ્ઞાની પુરૂષો શું કરે છે? તે વાંચો. આ. શ્રુ. ૧ અ. ૨ ઉ- ૧લાનું સૂત્ર.

પાઠ--અંતરં ચ ખલુ ધર્મં સંપેદાએ ધીરો મુહુર્તમપિ નો પમાયએ.

અર્થ--એમ અંતરમાં આલોચીને ધીર જ્ઞાની પુરૂષો મુહુર્તમાત્રનો પણ ધર્મ કર્તવ્ય કરવામાં પ્રમાદ સેવતા નથી.

આયુષ્યની જે પળ જાય છે તે કદી પાછી આવતીજ નથી. એ ગયેલી પળો તો મૃત્યુને નજીક લાવવાનુંજ કાર્ય કરે છે. માટે વિચક્ષણ પુરૂષોએ ઘડીમાંથી પડતી રેતીની કણીએ કણીને મલિથી પણ ઘણી વધારે મૂલ્યવાન ગણીને તેનો ધર્મારાધનદ્વારા સારામાં સારો ઉપયોગ કરી લેવો, અને રત્નચિંતામણિ સમા આ મોંઘા માનવજન્મનું અતિશય જાત્રપણે સર્વદા સાર્થક કરતાજ રહેવું મૃત્યુના મોઢામાં પડ્યા પછી આપણાથી કશુંએ થઈ શકવાનું નથી. વળી કહ્યું છે કે--

અર્થ--હે આત્મનૃ! અવસર મળેલો જાણીને પ્રમાદ ન કરવો.

પ્રમાદ સેવવાથી અરતિ ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે. તેટલા માટેજ ભગવંત કહે છે કે અરતિ દૂર કરવી. વાંચો આં શુભ ૧ અં ૨ ઉં રત્નનું સૂત્ર.

પાઠ—અરથે આઉદે સે મેહાવી અણ્ણિ મુકકે.

અર્થ—બુદ્ધિમાન પુરુષે સંયમમાં (ધર્મ કર્તવ્યમાં) અરતિ થવી દૂર કરવી, એમ કર્યાથી ઘણાજ અદ્ય કાળે મુક્ત થવાય છે. અદ્ય કાળે મુક્ત થનારા જ્ઞાની પુરુષો હમેશાં એવું વિચારે છે, સ્ત્રી, પુત્ર, માતા પિતા, ધન, ધાન્ય, લક્ષ્મી આદિ છે તે મને દેવા છે? વાંચો આચારંગજી સૂત્રનો પાઠ.

પાઠ—નાલ્લં તે તવ તાણાએ વા સરણા એ વા તુમંપિ તેસિં નાલ્લં તાણાએ વા સરણાએ વા.

અર્થ—તે તને બચાવનાર કે આશ્રય દેનાર નથી, અને તું પણ તેમને બચાવવા કે આશ્રય આપવા સમર્થ નથી. અર્થાત્ તે તુને મરણ આપ્યે રાખવા સમર્થ નથી, કે તું તેઓને રાખવા પણ સમર્થ નથી. એમ જાણી જ્ઞાની તેઓમાં મોહિત થતા નથી.

મરણ આપ્યે કંઈપણ શરણ નથી એવું જાણી મોક્ષાર્થને દેખનાર પ્રાણીઓ કાળથી હરતા નથી. વાંચો આં શુભ ૧ અં ૨ ઉં ૩ નું સૂત્ર.

પાઠ—નત્થિ કાલ્લંસજ્જાગમે.

અર્થ—મોતનો કંઈ ભરોસો નથી—કરણ કે કાળ તો અવશ્ય આવવાનોજ છે—એમ જાણી જ્ઞાની પુરુષો કાળ સન્મુખેજ ખડા રહે છે.

કાળ સન્મુખ ખડા રહેનારા જ્ઞાની પુરુષો જ્ઞાન માર્ગેજ વહન કરે છે. વાંચો આં ૧ શુભ ૨ અં ૨ ઉં ૩ નું સૂત્ર.

પાઠ—ઉદ્દેસો પાસગરસ નત્થિ.

અર્થ—તત્ત્વ સમજનારને કંઈ દેહેવું જરૂરનું નથી, (કરણ કે સમજી હોવાથી પોતે સીધે માર્ગેજ વ્યાધ્યા જાય છે.

જ્ઞાન માર્ગથી ઉલટા માર્ગે વહન કરનારા મોહાંધ પુરુષો
 બોધક પુરુષના બોધને હૃદયમાં ધારણ કરતા નથી. વાંચો આં
 શ્રુ ૦ ૧ આં ૨ ઉં ૪ નું સૂત્ર.

પાઠ--ઇણમેવ નાવયુજજિતિ જે જણા મોહપાઉડા.

અર્થ--(જમે તેટલો બોધ વા શિખામણ આપો) પણ
 મોહવંત આત્માઓ સમજી શકતા નથી. અર્થાત્ હૃદયમાં બોધ
 ઉતારતા નથી.

બોધકના બોધને હૃદયમાં ન ધારણ કરવારૂપ મમત્વને
 મુકનારા મોક્ષમાર્ગના મુનિઓ જાણવા. વાંચો આં શ્રુ ૦ ૧
 આં ૨ ઉં ૬ નું સૂત્ર.

પાઠ--જે મમાધયમતિં જહાતિ, સે જહાઇ મમાઇતં,
 સેહુ દિઠપહે મુણિ જસંસ નતિ મમાઇતં

અર્થ--જે મમત્વબુદ્ધિને મૂકે છે તે મમત્વને મૂકે છે,
 જેને મમત્વ નથી તેજ મોક્ષ માર્ગના જાણુ. મુનિઓ જાણવા.

ચિદાનંદજી (અપરનામ કપુરચંદજી) કથી ગયા છે કે:—

દોહડા.

મૈં મેરા એ જીવકું, બંધન મોટા જાન;

મૈં મેરા જીકું નહીં, તાકું મોક્ષ પિછાન.

મૈં મેરા એ ભાવથી, વધે રાગ અરૂ રોષ,

રાગ રોષ જ્યેાં લોાં હિયે, ત્યેાં લોાં મિટે ન દોષ.

અર્થ--હું અને મારું એ જીવને મોટામાં મોટું બંધન છે.
 જેને અહું મમત્વ નથી તેમને મોક્ષ મળવાનો એમ જાણુ. હું અને
 મારું એ ભાવથી રાગ અને દ્વેષ વધે છે. અને હૃદયમાં જ્યાં લગી
 રાગદ્વેષ હોય છે ત્યાં લગી કર્નબંધન રૂપ દોષ ટળતા નથી.

એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે:—

અહં મમેતીતિ મવસ્ય વીજમ્, નાહં મમેતિ મવવીજ નાશો;

હીને મમેતે ના મવ નાશ નાશ નિર્મિત્યમે મમિ મમેતિ નાશિત્વં .

અર્થ—હું અને મારું એ બેજ સ્વરૂપ વૃક્ષનાં બીજ છે. આહું મમત્વ ન હોય તો સ્વબીજનો નાશ થાય છે. બીજનો નાશ થયા પછી વૃક્ષ શી રીતે ઉગે? નજ ઉગે. ઇંધણું ન હોય તો અગ્નિ એની મેળેજ શાંત થઈ જાય છે. માટે મોક્ષાભિલાષીઓએ આહું મમત્વ છોડી મોહનિદ્રાને ટાળી સદૈવ જાગૃત રહેવું એજ શ્રેયસ્કર છે.

મોક્ષ માર્ગની ગવેંપણા કરનારા મુનિઓને સદાય જાગૃતાંજ કહ્યા છે. વાંચો આ. શુ. ૧ અ. ૩ ઉ. ૧ લાનું સૂત્ર.

પાઠ—મુતા અમુણી સયા, મુણિણો સયા જાગરંતિ.

અર્થ—ગૃહસ્થો સદા સૂતેલા છે, મુનિયો સદા જાગૃતા છે. એટલે પાપી જીવો પરમાર્થના અભણ તે જાગતા છતાં પ્રમાદ નિદ્રાના યોગે સૂતાજ સમજવા; અને ધર્મી જીવો વતવના જાણુ સાધુ પરમાર્થદર્શી હોવાથી સૂતા થકા પણ સદાય જાગૃતા સમજવા. મુનિઓ જાગૃતા એટલા માટે સમજવા કે અજ્ઞાની જીવોના પ્રસંગમાં પડે નહીં. વાંચો આ. શુ. ૧ ઉ. ૨ લાનું સૂત્ર.

પાઠ—અલ્પં બાલસ્થ સંગેણુ વૈર વદ્ધતિ અપ્યણુ.

અર્થ—બાળ જીવો સાથે સોળત નહીં કરવી, કારણ કે તેમ ક્યારેય અંતે આપણી ખરાબી થવાની. પરમાર્થ એ છે કે, બસ! હવે અજ્ઞાનનો સંગ છોડ અને નહિ છોડે તો વિવેક ક્યાયની વૃદ્ધિ થયે, અને તેજ કારણે અનેક જીવોની હિંસા કરીશ, તો તે જીવોથી વૈર બંધાયે.

હે આત્મન! હિંસા કરીશ તો વૈર બંધાયે. એવું જાણી સવ્ય જીવો અઘા કર્મ અને મુગ કર્મને આત્માથી જુદા પાડે. વાંચો આ. શુ. ૧ અ. ૨ ઉ. ૨ લાનું સૂત્ર.

પાઠ—અગ્નં ચ મૂલં ચ વિગિંચ ધીરે પલિછિ-
દિયાણું જિહ્વકમ્બદંસી.

અર્થ—પ્રમાદી જે વિષયી છે તેને સર્વ થકી ભય રહેલ છે, પણ અપ્રમાદી એટલે અવિષયીને કોઈ તરફથી ભય નથી.

ભયરહિત પુરુષ સર્વને નમાવે છે વંચો આં શુભં ૧
અં ૩ ઉં ૪ થાનું સૂત્ર.

પાઠ—એગં નામે સે બહુ નામે, જે બહુનામે સે એગં નામે.

અર્થ—જે એક મોહનીય કર્મને નમાવે છે, તે સર્વ કર્મને નમાવે; જે સર્વ કર્મને નમાવે તે એક મોહનીય કર્મને નમાવે.

જે મોહનીય કર્મને નમાવે તે દુનિયાના ઠાઠમાઠથી વેગળો રહે. વંચો આં શુભં ૧ અં ૪ ઉં ૧નું સૂત્ર.

પાઠ—નો લોગરસેસાણું થરે,

અર્થ—(દુનિયાના ઠાઠમાઠને દેખી તેમાં અંતર્ગત જઈને) દુનિયાની દેખાદેખી નહિ કરવી. અથવા દુનિયાના લોકો મારા માટે ગમે તેવો અભિપ્રાય બાંધે, મને ગમે તેવો કહે એ લોકમતની એવજ્ઞા મારે કરવાની નથી, પરંતુ શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞા શી છે? સત્યનો માર્ગ કયો છે? એનો વિવેકપૂર્વક નિર્ણય કરી નિરંતર મોક્ષમાર્ગમાંજ શુદ્ધોપયોગપૂર્વક મારે ચાલવાનું છે, અને એમાંજ મારું મેય છે. ગાંડરીયા પ્રવાહની પેઠે દુનિયાની દેખાદેખી મારે કરવાની નથી.

જેને દુનિયાની દેખાદેખી નથી તેને કુમતિ પેલુ નથી. વંચો આ. શુભં ૧ અં ૪ ઉં ૧ થાનું સૂત્ર.

પાઠ—જસ્ત નતિય દમાણાતિ, અન્નનરમ્મ દુચ્ચો મિથ્યા.

અર્થ—જેને દેખાદેખી નથી તેને બીજી કુમતિ પણ નહિ હશે. અથવા જેને ઉપર બગાવેલા પવિત્ર ધર્મની ઘડા નહિ હોય તેને બીજી શી કુમતિ હશે?

જે કુમતિના પાદમાં પડેલા હશે અને પવિત્ર ધર્મની

શ્રદ્ધા નહિ હોય તેવા જીવો સંસારમાં ચિર કાળ ભમે છે. વાંચો
આં શ્રુ ૦ ૧ અં ૪ ઉં ૧૬ નું સૂત્ર.

પાઠ—સમેમાણુ પલેમાણુ પુણો પુણો નતિ
પકચ્ચતિ.

અર્થ—સંસારમાં આસક્ત થઈ અંદર ખુંચનારા જીવો
ચિરકાળ સંસારમાં ભમે છે.

સંસારમાં ચિરકાળ ભમતાં થકાં કેવા કેવા કાર્યમાં પ્રવર્તતાં
કેવા કેવા પ્રસંગો મળી આવે છે ?

વાંચો આં શ્રુ ૦ ૧ અં ૪ ઉં ૨ નું સૂત્ર.

પાઠ—જે આસવા તે પરિસ્સવા જે પરિસ્સવા તે
આસવા.

અર્થ—જે કર્મ બાંધવાના હેતુઓ છે તે કર્મ અપાવવાના
હેતુઓ પણ થઈ શકે છે, ને જે કર્મ અપાવવાના હેતુઓ છે તે
વખતે કર્મ બાંધવાના હેતુ પણ થઈ પડે છે.

આમ થવાનું કારણ, જેટલાં કર્મ અપાવવાનાં કારણો છે
તેટલાંજ કર્મ બાંધવાનાં કારણો છે. વાંચો આં શ્રુ ૦ ૧ અં ૪
ઉં ૨ નું સૂત્ર.

પાઠ—જે અણાસવા તે અપરિસ્સવા જે અપરિસ્સવા તે
અણાસવા.

અર્થ—અથવા તો જેટલા કર્મ અપાવવાના હેતુઓ છે,
એટલાજ કર્મ બાંધવાના હેતુઓ છે. અને જેટલા કર્મ બાંધવાના
હેતુઓ છે તેટલાજ કર્મ અપાવવાના હેતુઓ છે.

અદ્યપશ્રુતોને આ વાતમાં પૂર્વાપર વિરોધ જણાય તેવું છે.
આશ્રવનાં અને નિર્જરાનાં સ્થાનક એક અથવા એક સરખાં શી
રીતે હોઈ શકે ? એવી આશંકા સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થાય તેમ
છે. પરંતુ નીચેનાં દ્રષ્ટાંતોથી આ શંકાનું સમાધાન થઈ જશે.

ભરત મહારાજને આરીસાબુવન નાં કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું. હવે વિચારો કે આરીસામાં જોઈ શરીર શોભા નિહાળવી એ તો આશ્રવનું સ્થાન હતું, છતાં ભરત મહારાજએ અનિત્ય ભાવનાવડે એ પ્રસંગને કર્મનિર્જરાના નિમિત્તરૂપ બનાવ્યો, એટલે પ્રાકૃત મનુષ્યો માટે જે આશ્રવનું સ્થાન હતું તે એમને માટે નિર્જરાનું સ્થાન નીવડ્યું. હવે એથી ઉલટું દ્રષ્ટાંત:— નાગેશ્રી પ્રાણલીએ સાધુને આદાર વહોરાવતાં ઉલટો સંસાર નધાર્યો. મુનિરાજને દાન દેતાં કર્મની નિર્જરા થાય છે. નાગેશ્રીને ધર્મરૂથી અણુગાર જેવા ઉત્તમ પાત્રે દાન દેવાનો અવસર મળ્યો એ નિર્જરાનું ઠેકાણું હતું, છતાં નાગેશ્રીના બુઝા અધ્યવસાયને લીધે એનું એજ સ્થાનક નિર્જરાને બદલે આશ્રવનું કારણ નીવડ્યું.

કર્મ બંધનાં ફળ લોગવવાં પડશે એમ જાણી કર્મ બંધના હેતુઓથી દૂર રહેવું. વાંચો આ ૭ શ્લોક ૧ અં ૪ ઉં ૪ થાનું સૂત્ર.

પાઠ—કચ્છુલો સફલતાં દદુ તઓ નિજ્જાતિ વેયવી.

અર્થ—“કરેલાં કર્મનાં ફળ થવાનાંજ” એમ જોઇને આગમનાં તત્વોને જાણનાર મુનિઓએ તે કર્મો બાંધવાના હેતુઓથી દૂર રહેવું.

જેઓનો આત્મા કર્મોનાં કદુ ફળ જાણે છે, છતાં મૂર્છા ભાવે કર્મ કર્યેજ જાય છે, તેને કેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે? વાંચો ઉં ૭, અં ૪ ગાં ૨ છ શ્લોક.

ગાથા—જે પાવકચ્છેહિં ધણું મણુસ્સા, સમાયયતિ અમયં ગહાય ; પહાય તે પાસ પયઠિએ નરે, વેરાણુંબધ્ધા નરયં ઉવેતિ. ૨

અર્થ—જે મનુષ્યો કુમતિ ગ્રહણ કરીને પાપ કર્મથી (દગા; દગાથી) ધન ઉપાર્જન કરે છે, તે ધન છોડીને (સી, પુત્ર

કલત્રાદિ) પાસમાં ફસાઇ ઘણું પાપ કરીને અને ઘણા જીવથી વૈર
ખાંધીને નરકે જાય છે.

ઘણા જીવોથી વૈર ખાંધી નરકે જાય છે, ત્યાં કરેલાં કર્મો
લોગવવાં પડે છે. વાંચો ઉત્તમ અં ૪ ગાથાનું પદ ૩ બું.

પદ-કડાણુ કર્મમાણુ ન મોકૂળ અતિથિ.

અર્થ-હે આત્મન્! નિશ્ચય યાદ રાખજે કે તે જે જે કર્મો
કર્યાં છે તે કરેલાં કર્મનાં ફળ આ લોકે કે પર લોકે લોગવ્યા
વિના છુટકો થવાનોજ નથી.

હે આત્મન્! તે લોગવવા વળતે તને તે હુઃખથી મુક્ત
કરાવી શકશે નહિ. વાંચો ઉત્તમ અં ૪ ગાં ૪થી.

ગાથા-સંસાર માવન પરસ્સ અઠ્ઠા, સાહારણુ જંચ કરેઈ કર્મમં;
કર્મસ્સ તે તસ્સ ઉ વેયકાલે, ન બંધવા બંધવયં
ઉવેતિ. ૪.

અર્થ-કોઈ મનુષ્ય સંસારને વિષે પોતાના (મિત્ર, પુત્ર,
કલત્ર ખાંધવાદિ) અર્થે અથવા પારકાને અર્થે કુ કૃત્ય કરે છે તે
કર્મ ફળના વિપાક સમયે (ફળ લોગવવા ટાણે) સગા સગાપણું
સાચવતા નથી, પણ અળગા જઈને ઉભા રહે છે. અર્થાત્ પોતાની
કમાઈ જીવને પોતાનેજ લોગવવી પડે છે. ૪.

પોતાની કમાઈ જીવને પોતાનેજ લોગવવી પડે છે. તેટલા
માટે હે આત્મન્! હવે તું સત્ય સ્વરૂપ સમજી સ્વછંદતાપણું
છોડ. ઉત્તમ અં ૪ ગાં ૮મીમાં કહ્યું છે કે:—

ગાથા-છંદં નિરોહણુ ઉવેઈ મોકૂળં, આસે જહા સિખિખય
વમ્મધારી; પુન્નાઈ વાસાઈ ચરે પમત્તે, તમ્હા
મુણિ ખિખ્પ મુવેઈ મોકૂળં. ૮-

અર્થ—સ્વછંદતાનો નિરોધ કરવાનાં સાધુ મોક્ષે જાય છે
જેમ સુશિક્ષિત કવચધારી અથ (અશ્વારની ઇચ્છા મુજબ ચાલે છે)

શુદ્ધમાં શત્રુને જીતી આવે છે (તેમ સાધુ પણ ઈચ્છાને રૂપે તેા મોક્ષ પામે છે) જે સાધુ પૂર્વકાળમાં (જીવંતીમાં) અપ્રમત્ત રહીને વિચરે તે સાધુ જલદીથી મોક્ષે જાય છે. જે કે મોક્ષે જતાં વિદ્યાર્થી છે, તેાપણ તે વિદ્યાને તેાથી મોક્ષ મેળવવા મહાન પુરુષાર્થ કરે છે. તેમ હે આત્મનુ ! તું કર.

સ્વચ્છંદતાનો નિરોધ કરનારા સાધુઓ નાના પ્રકારના સ્પર્શોમાં હર્ષ શોક કરતા નથી. વાંચો ઉત્તમ અં ૪ ગાં ૧૧મી.

ગાથા-સુહુ સુહુ મોહગુણે જયંત, અણુગ રૂપા સમણ ચરંત; ફાસા કુસંતિ અસમજસં ચ, ન તેસિ સિક્ખુ મણસા પહિસ્સે. ૧૧.

અર્થ—જે અમણ (સાધુ) વારંવાર મોહનીય કર્મને જીતે છે, અને સંયમ માર્ગે વિચરે છે, તેને નાના પ્રકારનાં બાહ્ય સ્પર્શોમાં નહે છે. છતાં સાધુએ મનમાં તેનો હર્ષ શોક કરવો નહીં. ૧૧

જે સાધુ નાના પ્રકારના સ્પર્શોમાં હર્ષ શોક કરતાં નથી, તે સાધુ કષાયોથી વેગળા રહેવાનો પ્રયત્ન કરે. વાંચો ઉ. અ. ૪ની ગા. ૧૨મી.

ગાથા-મંદા ય ફાસા બહુ લોહણિજ્જા, તહપ્પગારેસુ મણુ ન કુજ્જા; રૂપમેજ્જા કોહ વિણુમેજ્જા મણુ, માય ન સેવેજ્જા પંહેજ્જા લોહ. ૧૨.

અર્થ—એવા પ્રકારના સ્પર્શો જીવિને મૂઠ કરી નાખે છે અને ઘણા લોભાવે છે. માટે તે (સી સ્પર્શ વગેરે) તરફ લક્ષ લગાડવું નહીં, માયાથી દૂર રહેવું, ક્રોધ કરવો નહીં, માનને ફેડવું અને લોભને ટાળવો. ૧૨.

કામ, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એઓ અંતરનાં શત્રુ છે, તેના ઉપર વિજય મેળવે તેજ પડિત. કહ્યું છે કે, “તે પંડિયા જે વિરયા વિરોધે.”

અર્થ—તેજ પંડિત કે જે વિરોધથી વિરક્ત થાય. એટલે દ્રવ્યથી જે જે સ્થળે વિરોધ (કલેશ) હોય તેને ઉપશમાવવા પ્રયત્ન કરે. અને કદાચિત્ ઉપશાંત ન થાય તો પોતે તેમાં ન ધુંચતાં તેથી અલગ રહે તે તથા ભાવથી વિષય કષાયોદિ દુર્ગુણો જે છે, તે આત્માથી પર છે, અને તે આત્માને વિરોધકર્તા છે; એટલે અનંતા શક્તિમય આત્માને અવળે રસ્તે પ્રેરનાર છે, તેથી તેવા દુર્ગુણોથી દૂર થાય તેજ ખરો તત્ત્વનો જાણુ પંડિત પુરૂષ સમજવો.

તત્ત્વનો જાણનાર પુરૂષ જાણુ છે કે મને કંઈ વસ્તુ નથી મળી?

ગાથા—લક્ષ્મંતિ વિમલા ભોગ્યે, લક્ષ્મંતિ સુરસપયા;

લક્ષ્મંતિ પુત્ર મિત્તં ચ, એગો ધર્મમો ન લક્ષ્મણ. ૧

અર્થ—વિમળ એવા ભોગ, દેવતાની સંપદા તથા પુત્ર અને મિત્રનો સંયોગ મળ્યો, અર્થાત્ એવાં સુખો અનંતીવાર મળ્યાં પણ આત્માને એક શુદ્ધ આરંભ પરિચિત્ રહિત આત્મિક ધર્મની હજી સુધી પ્રાપ્તિ થઈ નથી. તે તું પ્રાપ્ત કર.

પ્રાતઃકાલિક સુખ મળ્યાં તેથી સુખ મળ્યું એમ માનીશ નહિ, કારણ કે :—

ગાથા—નચિ સુદી દેવતા દેવલોએ, નચિ સુદી પુરૂષવિપદ
રાયા; નચિ સુદી એક સેનાહિવદ, એગંત સુદી મુણિ
વીયરાગી. ૧

અર્થ—આ સંસારને વિષે દેવલોકમાં વસનારા દેવતા પણ સુખી નથી, પુરૂષોને પાત એવો રાજા પણ સુખી નથી, નગરશેઠ સેનાપતિ પણ સુખી નથી, ત્યારે સુખી કોણ છે? કદાચ વીરનાથી મુનિજ સેનાપતિ સુખી છે. અથવા કોઈ સુખી નથી !

એમ જાણના જાણુ જે પુરૂષ છે તે દુઃખમય સંસારથી અત્યાચાર કરવા એમ વિચારે જે વધેા ઉં ૦ અં ૮ માની ન જ રૂ લી.

શ્રાવણ—અધ્યુવે અસાસયમિ, સંસારમિ દુષ્પ્રખપડરાએ; કિં
નામ હુત્વ્ય સં કમ્મયં, જેલાહં, દુગ્મયં ન ગયેત્ત્વમ્. ૧

અર્થ—આ અધ્યુવ અને અશાશ્વત સંસાર ને અનેક
ફળોથી ભરેલો છે, તેમાં કેવા કર્તવ્યથી—કયા ધર્મને અંગીકાર
કરવાથી હું દુર્ગતિને વિષે ન ભઉં ?

દુર્ગતિએ ન જવા માટે હે આત્મન! મનુષ્ય દેહરૂપ નાવને
પ્રથમ ધર્મ માર્ગે ચલાવીશ તો સંસાર સમુદ્રનો શીઘ્ર પાર
પામીશ. નાંચો ઉત્તમ અમર ગામ ઉડમીમાં કહ્યું છે કે—

શ્રાવણ—શરીર માહુ નાવિત્તિ, જીવો વુચ્ચકં નાવિત્તો; સં-
સારો અન્નવો વુત્તો, જં તરતિ મહેસિલ્લો. ૭૩.

અર્થ—(સંસારરૂપ સમુદ્ર ઓગંગવાને કેવી નાવામાં બેસવું)
શરીર નાવારૂપ છે, જીવ નાવિક છે, અને સંસાર (ભવ-બ્રમણ)
સમુદ્રરૂપ છે; તે સંસાર સમુદ્રને મહર્ષિઓજ તરી શકે છે. ૭૩.

સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવા માટે જ્ઞાન સંહિત આચાર (ક્રિયા)
પાળવો. એજ મોક્ષનો હેતુ છે. ૬૨૦ અમ ૬ ઉમ ૪થામાં
કહ્યું છે કે—

પાકે-અહિવિહા ખલુ આચારસમાધિ ભવજ તંજહા નો
ઇહલોગક્રિયાએ આચારમહિક્ષિત્ત્વ નો પરલોગક્રિયાએ
આચાર મહિક્ષિત્ત્વ, નો કિંતવન્ન સદ. સિલોગક્રિયાએ
આચાર મહિક્ષિત્ત્વ, નન્નથ અરિહંતેહિં હેહિં
આચાર મહિક્ષિત્ત્વ.

અર્થ—આચારસમાધિ ને તે નિશ્ચયે ચાર પ્રકારે થાય
છે. તેનેમકે આ લોકના સુખને અર્થે આચાર પાળે નહીં, પરલોકનાં
સુખની ઇચ્છાએ આચાર પાળે નહીં, કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ, સ્લાધા
પ્રાપ્તિ અર્થે પણ આચાર પાળે નહીં, અરિહંત પ્રણિત સિદ્ધાંતમાં
જેવેલ હેતુ વિના આચાર પાળે નહીં. અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રકારની

ધન્યા ન રાખતાં, પરંતુ મારા આત્માનો મોક્ષ કેમ થાય એ હેતુએ આચાર પાળવો. એટલે ફક્ત એકાંત નિર્જરાને અર્થે આત્મિક સુખ અનુભવવા માટેજ સંયમ લઈ શુદ્ધ આચાર પાળવો.

શુદ્ધાચાર પાળનાર આત્માઓએ તપ કેવા પ્રકારનો કરવો? તેને માટે દશ. અ. ૯ ઉ. ૪ માં કહ્યું છે કે:—

પાઠ-ચઉવિહા ખલુ તવસમાહી ભવધ તંજહા નો ઇહલોગકૃયાએ તવમહિહિન્ન નો પરલોગકૃયાએ તવમહિહિન્ન નો કિત્તિવન્ન સદ મિલોગકૃયાએ તવ મહિહિન્ન નન્નથ નિર્જરકૃયાએ તવ મહિહિન્ન.

અર્થ—તપ સમાધિ જે છે તે નિશ્ચયે ચાર પ્રકારની થાય છે તે જેમકે ધમીલની પેઠે આ લોકને અર્થે અર્થાત્ લબ્ધિ પ્રમુખની પ્રાપ્તિને અર્થે તપસ્યા પ્રત્યે ન કર, બ્રહ્મહત્તની પેઠે પરલોકને અર્થે અર્થાત્ પરભવ સુખાદિકની પ્રાપ્તિને અર્થે તપસ્યા પ્રત્યે ન કર, સર્વ દિશાઓને વિષે જે પ્રસિદ્ધિ તે કીર્તિ, એક દિશાને વિષે જે પ્રસિદ્ધિ તે વર્ણ, અર્ધ દિશાને વિષે જે પ્રસિદ્ધિ તે શબ્દ અને જે ઠેકાણે રહે તેજ ઠેકાણે પ્રસિદ્ધિ તે શ્રદ્ધા કહેવાય છે. એક નિર્જરારૂપ અર્થે વિના તપસ્યા પ્રત્યે ન કર, પરંતુ એકાંત નિર્જરાને અર્થેજ તપશ્ચર્યા કર.

હે આત્મન! યાદ રાખજે કે જે નિર્જરાના અર્થે વિના તપશ્ચર્યા કરીશ તે તને અનર્થ રૂપે થશે. કારણ કે તેના અભિમાને કપટ અને નિંદાનો વધારો થશે.

તેને માટે સ્મ. શ્રુ. ૧ અ. ૨ ઉ. ૧ લામાં કહ્યું છે કે—

ગાથ-જઘ વિતિ સિણું નિગે ચરે જઘ વિલું જઘ માસ-મતમેા ઇહમાયાઈ મિજાઈ આગંતા ગજભાણુંતસ્મેા. ૧

અર્થ—કોઈ પણ સ્વમતિ તથા અન્યમતિ સંસાર છોડી પ્રવળ્યાર્યા બહુણ કરીને નશ્ન રહે, માસ માસના ઉપવાસ કરી કાયાને

કૃપ એટલે દુર્જન કરે, પણ આ લોકને વિષે જો માયા (કપટ) કરે
તો આગમીયા કાળે અનંતા ગર્ભનાં દુઃખ પામશે; ઉપલક્ષણથી
ક્રોધ, માન અને લોભ પણ ત્રમજવા.

દોહરા.

નમ માત્ર ઉપવાસીયો, વ્રજનુચ્છ લે અતઃ;

મર્જ અનંતા પામશે, જો છે માયા મન ૧.

આચારે અધિકો કહ્યો, નિદક નિન્દવ જાણ;

ભગવદ્ અંગે ભાંખીયો, છે પહેલે શુભકાર ૨.

આચારે અભિમાન વધ્યો, તપથી વધીયો કલેશ;

ગર્વ વધ્યો જો જ્ઞાનથી, તો વૃથા ભજવ્યો વેશ ૩.

હે આત્મનં! ત્યાં વેશ ભજવી તપાદિકનો ચાર યજ્ઞ
નહીં, અને તપાદિકનો ચાર યજ્ઞ તો કેવી ગતિ પ્રાપ્ત થશે તે
માટે પ્રભુએ શું કહ્યું છે? તેનું વાંચ. દશ. અ. ૫ ઉ. ૨ ની
ગા. ૪૬ મી.

ગાથા—તવતેણે વચ્ચેણે, રૂવતેણે મ જો નર;

આચારભાવ તેણે ય. કુન્વણ દેવ (કિલ્લિસ). ૪૬.

અર્થ—હે આત્મનં! એ ચાર પ્રકારના ચાર માટેલો પહેલો
તપનો ચાર અર્થનું કોઈ પૂછે જે તમે તપસ્વી છો? ત્યારે કહેજો
હા! હું તપસ્વી છું. એટલે તપ ન કરે ને કહેજો હું તપનો કર-
નારો છું; વળી પોતાના સ્વભાવેજ તપ વિના શરીર દુર્જન થઈ
મરું હોય તેને રોખીને કોઈ ગૃહસ્થ પૂછે જે તમે ॥ માત્રી
યજ્ઞ તપ કરો છે? ત્યારે તે પોતાનો મહિમા વધારવાને અર્થે
ગૃહસ્થને કહે જે સાધુ સદાય તપસ્વીજ હોય અથવા માન કરી રહે
ત્યારે ગૃહસ્થ જાણે જે એ ચિંતા પુરૂષ પોતાને સુખે પોતાનાં વધારા
કેમ કરે! પણ એ એટલા તપસ્વી રોખાય છે. તે માટે ઉત્તર દેવા
નહીં આ રીતે તપને ચાર જાણવો. તથા “વચતેણે” એટલે તપનો

ચોર. વ્રત ગ્રહણ કર્યા છતાં વ્રતને શુદ્ધ રીતે પાળતો નથી, અને વ્રતધારી નામ ધરાવતો થકો વિચરે તેને વ્રતનો ચોર કહીએ તથા બીજે પ્રકારે વચનનો ચોર ને. શાસ્ત્રની વાર્તા ન જાણે પણ વચન કળાએ સલાને રીઝવે, તેને લોક પૂછે જે તમે આચારાંગાદિક અગિયાર અંગ અને બાર ઉપાંગ પ્રમુખ સર્વ સિદ્ધાંત લખ્યા છો? ત્યારે કહે જે, સાધુ તો લાણેજ એમાં શું પુછવું? ત્યારે લોક જાણે જે એ મોટા પંડિત દેખાય છે. આ રીતે બોલનારને વચનનો ચોર કહ્યો છે.

તથા રૂપનો ચોર તે. રાજપુત્ર સમાન રૂપ જોઈ કોઈ ગૃહસ્થ પૂછે જે તમે રાજના પુત્ર છો? ત્યારે માન કરી રહે તે રૂપનો ચોર જાણવો. તથા બીજે પ્રકારે સાધુનો વેશ પહેર્યા છતાં સાધુના ગુણમાં રમતો નથી અને પંચમહાવ્રતધારી નામ ધરાવતો થકો વિચરે તેને રૂપનો ચોર કહીએ.

તથા કોઈ વૈરાગ્ય વિના બાહ્ય ક્રિયા કરતાં દેખીને પૂછે જે હે સ્વામીજી! જે મહા આચારવંત અમુક આચાર્યના શિષ્ય સાંભળ્યા છે, તે તમેજ છો? ત્યારે કહે જે, હા! તે હું પોતેજ છું. તથા વળી જેમ કોઈ સૂત્રના સંદેહ કોઈ ગીતાર્થને પૂછે અને તે ગીતાર્થના મુખથી સાંભળીને પૂછી કહે જે હું પણ એમજ જાણું છું. પણ તમારી પરીક્ષા જોવા કારણ પૂછ્યું એમ કહે પશું પાઠકું ન બોલે. તેને ભાવચોર કહીએ. એ ચારે પ્રકારે મહિમા વધારવાનો અર્થી જીવ શુદ્ધ ચારિત્ર પાળવા છતાં કિલ્લિવીયા દેવતાપણને પામે છે. ૪૬

કિલ્લિવી દેવમાં ઉત્પન્ન થવાના ભાવને છાંંડીને, હે આત્મન! ઉપયોગયુક્ત પ્રવર્તીશ તે, પાપકર્મ નહિં બંધાય. વાંચો દશાં અ. ૪ ગા. ૮ ની.

માયા- જ્યં ચરે જ્યં ચિદ્રે, જ્યં માસે જ્યં મયે;
જ્યં ભુવંતો ભાવંતો, પાવકર્મ ન બંધય. ૮

અર્થ—હે આત્મનં! (સાધુઓએ) જ્યણુ (ઉપયોગ સહિત) એ કરી ચાલતાં, જ્યણુ યુક્ત હતા રહેતાં, જ્યણુ એ કરી બેસતાં જ્યણુ યુક્ત શયન કરતાં, જ્યણુ યુક્ત લોભન કરતા, અને જ્યણુ એટલે ઉપયોગ સહિત નિરવધમાવા બોલતાં જ્ઞાનાવરણીયાદિ પાપ કર્મ પ્રત્યે નહિ બાંધે ૮

ઉપયોગ સહિત નિરવધ ભાવના બોલતાં રાએ, નિઃપ્રયકારી એકાન્ત વચન ન બોલવું. તે વિષે વાંચો સૂ. ક્રુ. ૨ અ. ૫ મું સંપૂર્ણ વાંચી વિચારી ભાષા બોલીશ તો, હે આત્મનં! અનાચાર નહિજ લાગે.

સૂ. ૫૦ ૨ અં. ૫ માંની ગાથા બંદોબસ્ત વાંચો.

ગાથા—આદાય બંધચેર ચ આસુપત્રે ઇમં વધઃ
અદિસ ધર્મે અણુપાર નાથરેભજ કયાઈવ ૧

અર્થ—પ્રદાયર્થ અહણુ કરીને, આસુપાત્ર એટલે વિવેકી પુરૂષ, એ જે આગલ કહેશે તેવી વાણી એટલે વચન એમ ન કહે કે, આ જગત્ શાશ્વત છે. હંત્યાદિક ન કહે એ ધર્મને વિષે પ્રવર્તી. અનાચાર જે સાવધાનુદાન રૂપ, તેને ક્યારે પણ આચરે નહિ. ૧

ગાથા—અણુદિયં પરિજ્ઞાય, અણુવદગ્ગેતિ વા પુણા; સાસમે
મસાસમેવા ઇત દિદિ ન ધારમે. ૨

અર્થ—હવે આચાર અને અનાચાર દેખાડવાની ઇચ્છાએ યથાવશિયત લોક સ્વરૂપ પ્રગટ પૂર્વક કહે છે—એ ચૌદ રત્નચાતુર્યક લોક તે અનાદિ એટલે નથી જની આદિ એટલે આદિરહિત છે. એવું જાણીને વળી જેનો અંત નથી, એવું જાણીને, એકાન્ત શાશ્વત, અથવા એકાન્ત અશાશ્વત, એવી દ્રષ્ટિ ધરે નહીં, એટલે પંડિતજન એવો યક્ષ આદરે નહિ. ૨

ગાથા-એએહિં દોહિં ઠાણેહિં, વવહારો ન વિજજથ;

એએહિં દોહિં ઠાણેહિં આણાચારં તુ જાણુએ. ૩

અર્થ-હવે એનું કારણ કહે છે:-સર્વ લોક નિત્ય છે અને અનિત્યજ છે. એ એ સ્થાનકે કરીને લોકનો વ્યવહાર ન પ્રવર્તે એટલે આ લોક તથા પરલોક સંબંધી કાર્ય જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ લક્ષણ, એવો વ્યવહાર પ્રવર્તે નહિ, તથા એ બેટું સ્થાનકે અનાચાર જાણવો. એ કારણે એકાંતપક્ષ આદરવો નહીં. ૩.

ગાથા-સમુચ્છિહિંતિ સથારો, સવે પાણા અણેજિસા;

ગઠિગા વા ભવિસંતિ આસયંતિ વનો વએ. ૪

એએહિં દોહિં ઠાણેહિં વવહારો ન વિજજથ;

એએહિં દોહિં ઠાણેહિં આણાચારં તુ જાણુએ. ૫.

અર્થ-વળી પણ અનાચાર નિષેધવાને ઇચ્છતો છતો કહે છે. સર્વ ઉચ્છેદ પામે છે એટલે ક્ષય થઇ જશે, અથવા સર્વ સિદ્ધિને વિષે જશે. તે કાળ જશે તો કે, તીર્થંકર સર્વજ્ઞ. તથા જે તેના શાસનમાં પ્રવર્તે છે તે સર્વ સિદ્ધિને યોગ્ય એવા સર્વ ભવ્ય છવ સિદ્ધિને વિષે જશે. એમ કરતાં સર્વ ભવ્ય છવનો વિચ્છેદ થશે. એવું વચન વિવેકી પુરૂષ ન બોલે, તમ સર્વ પ્રાણી એટલે સર્વ છવ તે અપ્રવિસા એટલે સરખા નથી, તથા સરખા છે. તથા વિદ્યમણ છે એવું વચન તમ વિવેકી જન એકાંત ન બોલે, તથા સર્વ પ્રાણી કર્મકાંધિ સહિત થશે, એટલે કર્મની ગાંઠ સહિતજ રહેશે, એવું પણ એકાંતે વચન ન બોલે. તથા સર્વજ્ઞ પ્રાપ્તિતાજ સર્વ કામે હોશે, પણ કદાપિ કામે વિચ્છેદ નહિજ પામે, એવું વચન પણ એકાંતે બોલે નહીં. ૬ એ બે સ્થાનક જે તીર્થંકર વિચ્છેદ પામશે, અથવા પ્રાપ્તિતાજ રહેશે, અથવા સર્વ ભવ્ય છવ સિદ્ધિને પામશે અથવા સર્વ ભવ્ય છવ કર્મ સહિતજ રહેશે, એ બે સ્થાનક જે પ્રકારનાં થયાં એમ કહેવું તે વ્યવહાર નથી એવું જાણે.

એ એક સ્થાનકે કરી અનાયાર જાણે એટલે દર્શનાયાર આશ્રી
અનાયાર દર્શો. ૫

માયા-જે કંઈ ખુદગા પાણી, અદ્વૈતા સંતિ મહાલયા ;
સરિસં તેહિં તિવેરંતિ, અસરિસંતી ય નો વદે. ૬
એએહિં દોહિં ઠાણેહિં, વવહારો ન વિજ્ઞાનં ;
એએહિં દોહિં ઠાણેહિં, અણાયારં તુ જાણુએ. ૭

અર્થ—હવે આરિત્રાયાર આશ્રી કહે છે. જે કંઈ આ
જગતમાં હણુપ્રાણી એટલે સૂક્ષ્મજીવ છે, એટલે પૃથ્વીકાયથી માંડીને
પ્રચેદિયપર્યંત સૂક્ષ્મ જીવ છે, અથવા જે જીવ મહાકાંપ એટલે
મોટા જીવ તે હસ્ત્યાદિક જાણુવા. એ એકનો વિનાશ કરવા થકી
સરખુંજ વેર હોય, એવું એકાંતે વચન ન બોલે, અથવા અસરીખું
દોષ, એટલે સરખું વેર ન હોય એવું વચન પણ એકાંતે ન બોલે
કારણ કે, કર્મબંધને વિષે જ્ઞાના મોટાનું કંઈ વિશેષ નથી, કિંતુ
અભ્યવસાય વિશેષ કર્મબંધ છે, એવું જાણે અને બોલે ૬-એ એક
સ્થાનક બોલતાં બ્યવહાર પ્રવર્તે નહિ, એવું જાણે તથા એવું
એકાંતે બોલતાં અનાયાર છે એમ જાણે ૭

માયા—આહારકમ્માણુ ભુજંતિ, અણુભુજંતે સકમ્મણુ ;
ઉવલિતે તિ જાણુજ્ઞા, અણુવલિતેતિ વા ખુણો. ૮
એએહિં દોહિં ઠાણેહિં, વવહારો ન વિજ્ઞાનં; એએહિં
દોહિં ઠાણેહિં, અણાયારં તુ જાણુએ. ૯

અર્થ—હવે આહાર આશ્રી આયાર અનાયાર કહે છે. જે
સાધુ આશ્રી, છએ કાયનું મર્દન કરી, વસ્તુ જે લોજન, ઉપાશ્રયા-
દિક દીધા હોય, એટલાનોજ ઉપલોગ કરે તે, પરસ્પર માંદોમાંદો
પેતાને કર્મે ઉપલિપ્ત જાણુવા, એવું પણ વચન એકાંતે ન બોલે,
અથવા પેતાનાં કર્મે કરી અનુપલિપ્ત એટલે ઉપલિપ્ત ન જાણુવા,

એવું પણ વચન એકાંતે ન જોલે, કારણ કે જે આધારમિત્ર આહાર હોય તેને પણ શ્રુતના ઉપદેશને અર્થે શુદ્ધ એવો કરીને જમે તો તે કર્મે કરી લેપાય નહિ, અથવા સુજતો આહાર હોય, પરંતુ તે આહારને આહારગૃહ્યપણે જમે તો તે કર્મે કરી બંધાય છે. એવું જાણીને અનેકાંત વચન જોલે, પણ એકાંત વચન ન જોલે. ૮

એ જોડું સ્થાનકે કરી વ્યવહાર ન જાણે, અને એ જોડું સ્થાનકે કરી અનાચાર જાણે ૯.

ગાથા—નતિય બંધે વ મોડજે વા, નેવં સત્તં નિવેસએ; અતિય-
બંધે વ મોડજે વા, એવં સત્તં નિવેસએ. ૧૫
નતિય પુણ્ણે વ પાવે વા, નેવં સત્તં નિવેસએ, અતિય
પુણ્ણે વ પાવે વા, એવં સત્તં નિવેસએ. ૧૬

અર્થ—હવે ધર્માધર્મને અસ્તિભાવે, બંધ અને મોક્ષનો સદ્ભાવ દેખાડે છે. પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશરૂપ, એવો જે ચાર પ્રકારનો બંધ તે પણ નથી, તથા મોક્ષ પણ નથી, એવી સંજ્ઞા પણ ન કરવી. પરંતુ બંધ પણ છે અને મોક્ષ પણ છે એવી સંજ્ઞા કરવી. ૧૫

હવે બંધના સદ્ભાવે અવશ્ય પુણ્ય અને પાપનો પણ સદ્ભાવ છે. તે કહે છે કે પુણ્ય જે શુભપ્રકૃતિ લક્ષણ તે પણ નથી તથા પાપ જે અશુભ પ્રકૃતિ લક્ષણ તેપણ નથી. એવી સંજ્ઞા કરવી નહિ; પરંતુ પુણ્ય પણ છે અને પાપ પણ છે. એવી સંજ્ઞા કરવી. ૧૬

ગાથા—નતિય આસવે સંવરે વા, નેવં સત્તં નિવેસએ;
અતિય આસવે સંવરે વા, એવં સત્તં નિવેસએ. ૧૭
નતિય વેયણ્ણા નિજ્જરં વા, નેવં સત્તં નિવેસએ;
અતિય વેયણ્ણા નિજ્જરં વા, એવં સત્તં નિવેસએ. ૧૮

અર્થ—હવે કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ નથી, માટે પુણ્ય અને પાપ એ બેનું કારણ આશ્રય અને સંવર દેખાડે છે. પ્રાણાતિ-પાત્યાદિય જે કર્મ અહણ કરવાનાં કારણ છે, તે આશ્રય બલુવા. અને જેણે કરી આવતાં કર્મને રાદી રાખીએ તેને સંવર કહીએ, માટે એ આશ્રય અને સંવર બંને નથી, એવી સંજ્ઞા કરવી નહીં, પરંતુ આશ્રય પણ છે, અને સંવર પણ છે. એમ કહેવું. ૧૭

હવે આશ્રય અને સંવરને સદ્ભાવે વેદના અને નિર્ભરના સદ્ભાવ દેખાડે છે. વેદના એટલે કર્મનું અનુભવવું, અને નિર્ભરના એટલે કર્મ પુણ્યવનું સાડવું. એ બેનું નથી. એવી સંજ્ઞા ન કરવી; પરંતુ વેદના પણ છે અને નિર્ભરના પણ છે એવી સંજ્ઞા ગીતાર્થે ચાલુ કરે. ૧૮

આથા—નત્થિ દિરિયા અદિરિયા વા, નેવં સત્તં નિવેસસ્યે;
અત્થિ દિરિયા અદિરિયા વા, એવં સત્તં નિવેસસ્યે. ૧૯
નત્થિ કોઠે વ માણે વા, નેવં સત્તં નિવેસસ્યે;
અત્થિ કોઠે વ માણે વા, એવં સત્તં નિવેસસ્યે. ૨૦

અર્થ—હવે વેદના, અને નિર્ભરના એ બંને ક્રિયા અને અક્રિયાના આયત છે. માટે તેનો સદ્ભાવ દેખાડે છે. ક્રિયા એટલે કરવું, અને જે તે યજ્ઞ વિપરીત તે અક્રિયા, એ બંને નથી એવી સંજ્ઞા ન કરવી, પરંતુ ક્રિયા પણ છે, અને અક્રિયા પણ છે એવી સંજ્ઞા કરવી ૨૦

હવે ક્રિયાના સદ્ભાવે કોષાદિકનો સદ્ભાવ દેખાડે છે. જે પોતાને અને પરને અગ્રિયનું કારણ તે કોષ બલુવે, તથા જે ગર્ભ લગણ તે માન બલુવું, એ બેનું છે એવી સંજ્ઞા કરવી. ૨૦

ગાથા—નત્થિ માયા વ લોસે વા, નેવં સત્તં નિવેસસ્યે;
અત્થિ માયા વ લોસે વા, એવં સત્તં નિવેસસ્યે. ૨૧

નતિથિ પેળળો વ દોસો વા, નેવં સત્તં નિવેસઓ.

અતિથિ પેળળો વ દોસો વા, એવં સત્તં નિવેસઓ. ૨૨

અર્થ—હવે માયા અને લોભનો સહભાવ દેખાડે છે. જે પર વચન રૂપ તે માયા, અને જે સન્નિધિસંચયરૂપ તે લોભ, એ એહુ નથી, એવી સંજ્ઞા ન કરવી, પરંતુ માયા પણ છે, અને લોભ પણ છે એવી સંજ્ઞા કરવી. ૨૧

હવે ક્રોધાદિક જે છે, તેના સંક્ષેપ થકી સહભાવ કહે છે. પ્રેમ એટલે પ્રીતિ લક્ષણુ પુત્ર, કલત્ર, ધન, ધાન્યાદિક વિષે રાગતા તે રાગ તથા અપ્રીતિ લક્ષણુ તે દ્વેષ, એ એહુ નથી. એવી સંજ્ઞા ન કરવી પરંતુ રાગ પણ છે, અને દ્વેષ પણ છે, એવી સંજ્ઞા કરવી. ૨૨

ગાથા—નતિથિ ચાઉરંતે સંસારે, નેવં સત્તં નિવેસઓ; અતિથિ

ચાઉરંતે સંસારે, એવં સત્તં નિવેસઓ. ૨૩

નતિથિ દેવો વ દેવી વા, નેવં સત્તં નિવેસઓ; અતિથિ

દેવો વ દેવી વા, એવં સત્તં નિવેસઓ. ૨૪

અર્થ—હવે પૂર્વે કહ્યા જે ક્રોધાદિક ચાર કષાય તે કષાયને સહભાવે, સંસારનો સહભાવ દેખાડે છે. નરક, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવતા, એ ચતુર્ગતિ લક્ષણુ સંસાર નથી, એવી સંજ્ઞા ન કરે, પરંતુ ચતુર્ગતિ લક્ષણુ સંસાર છે એવી સંજ્ઞા કરે. ૨૩

હવે વળી પણ એજ સંસારનો સહભાવ દેખાડે છે. ભુવનપતિ વ્યંતર, નયોતિપી અને વૈમાનિક એ ચાર જાતના દેવ, તથા એની સ્ત્રીઓ તે દેવીઓ એ બહુ નથી. એવી સંજ્ઞા ન કરે. પરંતુ એ દેવ પણ છે અને દેવીઓ પણ છે; એવી સંજ્ઞા કરે. એવી સંભાવનાએ મનુષ્ય, નારકી અને તિર્થંચનો પણ સહભાવ જાણવો. ૨૪

ગાથા—નતિથિ સિદ્ધિ અસિદ્ધિ વા, નેવં સત્તં નિવેસઓ; અતિથિ

સિદ્ધિ અસિદ્ધિ વા, એવં સત્તં નિવેસઓ. ૨૫

નતિ સિદ્ધિ નિયંત્રાણુ, નેવં સત્તં નિવેસએ; અતિ
સિદ્ધિ નિયંત્રાણુ, એવં સત્તં નિવેસએ. ૨૬

અર્થ—હવે સંસારને સફળાવે સિદ્ધિનો સફળાવ દેખાડે છે.
સમસ્ત કર્મનું સાધનું સ્થાનક સિદ્ધિ બાણવી. અને તે થકી વિપરીત
તે અસિદ્ધિ બાણવી, એ બહુ નથી, એવી સંજ્ઞા ન કરે, પરંતુ સિદ્ધિ
પણ છે, અને અસિદ્ધિ પણ છે, એવી સંજ્ઞા પોતાના ચિત્તને
વિષે સ્થાપન કરે. ૨૫. સિદ્ધિના સ્થાનકનો સફળાવ દેહે છે. સમસ્ત
કર્મ સાધ લક્ષણ જે સિદ્ધિ તેનું પોતાનું સ્થાનક “ઇસીવખાશ” એવે
નામે છે તે નથી, એવી સંજ્ઞા ન કરે. પરંતુ સિદ્ધિ એવું નિજ
પોતાનું સ્થાનક છે. એવી સંજ્ઞા ચિત્તને વિષે સ્થાપન કરે. ૨૬

આથા—નતિ સાહુ અસાહુ વા, નેવં સત્તં નિવેસએ;
અતિ સાહુ અસાહુ વા, એવં સત્તં સતિવેસએ. ૨૭
નતિ કલ્યાણુ પાવે વા, નેવં સત્તં નિવેસએ;
અતિ કલ્યાણુ પાવે વા, એવં સત્તં સતિવેસએ. ૨૮

અર્થ—હવે સિદ્ધિના સાધનારા સાધુઓ છે. તેનો સફળાવ
દેહે છે. જ્ઞાન, ધર્મ અને ચારિત્રરૂપ સત્તંત્રયિને સાધે તે સાધુ
બાણવા, તે પણ નથી. તથા એ થકી વિપરીત તે અસાધુ બાણવા,
તે પણ નથી. એવી સંજ્ઞા ન કરવી, પરંતુ સાધુ પણ છે અને
અસાધુ પણ છે, એવી સંજ્ઞા કરવી. ૨૭

હવે સામાન્ય પ્રકારે કલ્યાણ અને પાપનો સફળાવ દેખાડે
છે. મનોવાંછિત અર્થની પ્રાપ્તિ કરનાર એવું, કલ્યાણ, તે પણ નથી
તથા તે થકી વિપરીત જે પાપ, તે પણ નથી. એવી સંજ્ઞા ન કરે,
કિંતુ કલ્યાણ પણ છે, અને પાપ પણ છે. એવી સંજ્ઞા કરે. ૨૮

આથા—કલ્યાણે પાવએ ના વિ, વવહારો ન વિજાઈ;
જ' વેરં તં ન બાણુતિ, સમણા બાલ પડિયા ૨૯

અસેસ અખયં વા વિ, સંવ દુક્ખે તિ વા પુણે
વળખાયાણા ન ખજંતિ, ઇતિ વાયં ન નિસરે. ૩૦
દીસંતિ સમિયાચારા, મિક્ખુણા સાહુભિણો;
એએ મિછોવ ભવંતિ, ઇતિ દિઠ્ઠિ ન ધારએ. ૩૧

અર્થ—હવે અનેકાંત માર્ગ દેખાડીને, એકાંત માર્ગને દાખવે છે. એ પુરૂષ એકાંતે કલ્યાણવંત છે. અથવા એ પુરૂષ એકાંતે પાપવંતજ છે. એવો વ્યવહાર નથી, કારણ કે આ જગત્ માંહે એકાંત કાંઈજ નથી. તે માટે જે પુરૂષ પુણ્યવંત દેખાતો હોય, પરંતુ તે અંત્યાવસ્થામાં પરિણામ વિશેષ દર્શાવતો જાય, અથવા જે પાપી પુરૂષ દેખાતો હોય તે પરિણામ વિશેષે સદ્ગતિગામી થાય. એ કારણ માટે એકાંત ન બોલે, તથા જે વૈર તે કર્મનું કારણ છે એમ ન જાણે. તે કાણુ ન જાણે? તો કે શ્રમણ, બાળ એટલે મૂર્ખ અને પંડિત એટલે પંડિતપણાના અભિમાની હોય તે ન જાણે. તે શા થકી ન જાણે? તો કે જે કારણ માટે તે બાળ મૂર્ખ, પરમાર્થ ભૂત, અહિંસા લક્ષણ જે ધર્મ તેના તેને આશ્રય નથી. તે કારણે તે નિરતો. વૈરનું કારણ જાણે નહિ. ઇત્યર્થ. ૨૯

હવે અન્ય વચન આશ્રી સંયમ કહે છે, આ જગત્ માંહે સમસ્ત વસ્તુ જે ઘટપટાદિક છે તે એકાંતે નિત્ય, શાશ્વત છે એવું વચન ન બોલે. તથા વળી સર્વ જગત્ દુઃખાત્મજ છે. એવું વચન પણ ન બોલે, જે કારણ માટે આ જગત્ માંહે એકેક ભવને તો મહા સુખ છે એમ બોલાય છે. માટે સર્વ જગત્ દુઃખીજ છે, એવું વચન પણ ન બોલે, તથા એ ચોર છે, એ પરદારાનો સેવનાર છે, માટે એ વધ કરવા યોગ્ય છે, એવું વચન ન બોલે અથવા એ અમુક પુરૂષ અવધ્ય એટલે વધ કરવા યોગ્ય નથી, એવું વચન પણ ન બોલે; કારણ કે એમ બોલતાં તેના કર્મની અનુમોદના લાગે. એ રીતે સિંહ, વ્યાઘ્ર, માર્જારાદિક હિંસક ભૂલ દેખીને ચારિત્રિયો મધ્યસ્થપણ અવલંબન કરે ઇત્યર્થ-૩૦.

હવે વળી બીજો, વચનનો પ્રકાર, મનઃશુદ્ધિ આશિ
દેખાડીએ છીએ. આ જગત માહે કોઈ એક ચારિત્રિયા એવા
દેખાય છે. કે સમયાધારા એટલે સિદ્ધાંતોક્ત આચારને વિષે
પ્રવર્તમાન, તથા ભિક્ષુત્રા એટલે દોષરહિત એવા આધારના ગવે-
શ્વહાર, તથા સાધુ જીવી એટલે પોતાના આચાર પાળવા સાફ
જીવે છે તથા ક્ષાંત, જીતેન્દ્રિય, જીતક્રોધ, દ્રઢમતવાન, જીસર
પ્રમાણુદ્રષ્ટિએ માર્ગના શોધનાર, પ્રાસુક ઉદ્ધતના પાન કરનાર,
મૌની, છ જીવની કાયાના રક્ષણ કરનાર કિંબદ્ધના સરાગ છે,
તોપણ વીતરાગની પેઠે રહે છે. એવા સાધુ દેખીને, એ મિથ્યાત્વા-
પણિ બાહ્યવૃત્તિએ કરી લોકને વંચે છે એવી દ્રષ્ટિ ધરે નહીં,
એવાવતા એવો ભાવ મનમાંડે ચિંતવે નહિ, વચન થકી કહે
નહીં, કિંબદ્ધના સ્વાતીર્થિક પરતીર્થિકને એવું વચન કહે નહિ. ૩૧

ગાથા—દખિણાએ પહિણ્નો, અતિય વા નતિય વા પુણો,
વિયાગરેજ્જા મેહાવી, સંતિ મગ્ગં ચ જ્જુહએ. ૩૨
ઇવ્વએહિં કાણેહિં, જીણુદ્ધેહિં સંજ્જએ;

ધારયંતે ઉ અપાણં, આમોખાએ પરિવએજ્જાસિ
તિમેમિં. ૩૩

વળી આચાર દેખાડે છે. દાન તેનો પ્રતિલંભ એટલે
મૂઠસથે દાન દેવું, લેનારે દાન લેવું એવો વ્યાપાર પ્રવર્તમાન.
દેખી અસ્તિ અથવા નાસ્તિ એટલે જીણુ અથવા દૂષણ કાંઈપણ
કહે નહિ. અસંયમની અનુમોદન અને દૂષણ કેતાં યક્ષં વૃત્તિ છેદ.
શાય એ દારણુ માટે જે પડિત હોય, તે અસ્તિ, નાસ્તિ ન કહે.
તે વારે સાધુ કેમ જોડે? તે કહે છે ચાંતિ માર્ગ એટલે મોક્ષ
માર્ગ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપની વૃદ્ધિ થાય, એવું વચન જોડે
એટલે જે વચન જોડવા થકી અસંયમ આવવા ન થાય તેવું વચન
જોડે. ૩૨

હવે અધ્યયન પરિસમાપ્તિને અર્થે કહે છે, એમ એ પૂર્વોક્ત સ્થાનકે જિન એટલે વીતરાગ ભાષિત વચનેયુક્ત, એવા સંયત એટલે જે ચારિત્રિયા તે પોતાના આત્માને ધારે, ક્યાં લગી ધારે? તેણે ત્યાંસુધી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય, ત્યાંસુધી ધારે. હવે એવો ઉપદેશ શિષ્યની પ્રત્યે ગુરુ કહે કે, અહો શિષ્ય! તું આવા આચારે પ્રવર્તીને ઇતિ નામ એ પ્રકારે જોમિ નામ કહું છું. ઇતિ સૂં શ્રુ ૨ અં ૫ સું સંપૂર્ણ.

એકાંત વચન જોલવાથી અનાચાર માટે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ થાય. તેવાં વચન જોલનારા સાધુઓ કેવા હોય? વાંચે, સૂ. શ્રુ. ૧. અ. ગા. ૧૫મી.

ગાથા-ગુત્તો વઠએ ય સમાહિપત્તો, લેસં સમાહટ્ટું પરિવએજજ;
ગિહં ન છાએ ન વીછાયએજજ, સમિસ્સ ભાવ પવેહ
પયામુ ૧૫

અર્થ-વચને કરી શુભ મૌનવૃત્તિ એટલે વિચારીને ધર્મ સંબંધનું ભાષણ કરનાર એવો સાધુભાવ સમાધિને વિષે પહોંચ્યો કહેવાય; તથા કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોત એ ત્રણ અશુભ લેશ્યાને પરિહરીને, તેજ, પદ્મ, અને શુક્લ એ ત્રણ શુભ લેશ્યાને પ્રદુષ્ટ કરીને સંવેશમાનુષ્ઠાન પાળે, તથા પોને ઘરને છોડે નહિ, ખીજને હાથે છવરાવે નહિ ઉપદ્રવશુથી છવરાવતાને અનુમોદે (મહું જાણે) નહિ. તથા વળી ખીજા મૃદસ્થપણના કર્તવ્યને પરિહરે. તથા પ્રગટ હોઈને વિષે વિવચનિશ્ચિત ભાવના ત્યાગ કરે. જે પચન પાચનાદિ ક્રિયા કરતા મૃદસ્થ સમાન થાય તે ન કરે. અથવા પ્રભ એટલે સ્ત્રી તેની સાથે નિશ્ચિતભાવના ત્યાગ કરે, એટલે સ્ત્રી ધરી કર નહિ. ૧૫

આ, શુભ પરિવાર સ્વચ્છનિવસના ત્યાગ કરી નીકળેલા સુનિ-
વરો કેવા આહારને વિષે વચન નહિ? વાંચે, સૂ. શ્રુ. ૧. અ. ૧૩
મમ્મી ૨૫ ૧૧ મી.

માથા--સંતુરે સે મહાપતે, ધીરે દત્તેમણું ચરે;

એવણા સમિત્તે નિવચં, વજ્રજયંતે અણેયણં ૧૩

અર્થ--આશ્રવનો રોધ કરી, સંવરને પામ્યો તે મહામત્તા એટલે વિપુલ બુદ્ધિવાંત તથા પરિસદને છતવાને ધીર મુમટ સમાન એવો છતો દીપેલી એવણાને વરે; અર્થાત્ દાતારે દીપો એવણિક નિર્દોષ એવો જે આહાર તેને લે, એવણા એટલે આહારની ખવેવણા તેને વિષે સમિતિ સહિત નિત્ય સદાકાળ અનેપણીયને વર્જીતો થકો સંયમ પાળે ૧૩.

એવણા સમિતિને વિષે રક્ત રહેનાર મુનિવરો સાધુ સમા-
ગમને અર્થે મહિમંડળને વિષે વિચરે. વાંચો. ઉત્તમ અં ૧૫
માની ગાં ૧લી કાવ્ય

ગાથા-મોણું ચારરસામિ સમેચ ધમ્મં, સહિયે ઉગ્ગણુકડે
નિયાણુછિન્ને; સંયવજહેજ્જ અકામકામે, અણાધસે
પરિવચે જે સ ભિક્ષુ ૧.

અર્થ--મનથી મૌન (મુનિધર્મ) પાલણ કરીને સાધુ
ધર્મ પાળવાની ઇચ્છાવાળા બીજા સાધુઓના સંગમાં સરલ ભાવ
અને ઇચ્છા રહિત થઇને વિચરે, સંસારી સ્વજનોનો પરિચય સેવે
નહિ, અને કામાભિલાષરહિત થઇને અજ્ઞાતપણે અનિત્ય વિહાર
કરે તે સાચો સાધુ કહેવાય. ૧

મહિમંડળને વિષે વિચરતાં મુનિવરોની દ્રષ્ટિએ સચેત અચેત
અને મિથ્ય વસ્તુઓ આવે, પણ કોઇ વસ્તુઓ પર મૂર્છા ભાવ ધરે
નહિ, અર્થાત્ રાગ દ્વેષ ન કરે. વાંચો ઉ. અ. ૧૫ માની ગા. ૨ છ.

ગાથા-રાઓ વરંચં ચરેજ્જ લાહે, વિરએ વેયવિ યાયરક્ખિયએ;
પન્ન અભિભુય સંવદંસી, જે કિમ્મિદિ વિ ન
મુરિયએ સ ભિક્ષુ. ૨

અર્થ—રાગ રહિત થઇને વિચરે, પાપથી દૂર રહે સર્વદર્શી (સર્વ પ્રાણીને આત્મવંત જોનાર) થાય. દુર્ગતિથી પોતાનાં આત્માનું રક્ષણ કરે. બુદ્ધિમાન શક્તિમાન (પરિસહ છતવાને) અને સર્વ વસ્તુનો બાણ થાય. અને કોઈ પણ સચેત અચેત વસ્તુ ઉપર પ્રીતિ કરે નહિ. તે સાચો સાધુ કહેવાય. ૨

મૂર્છા ભાવને લઈ ગમતા અણુગમતા પરિસહો ઉપજવા સંભવ છે. તે તે આવતા પરિસહો સંયમીઓએ આત્મવિચારથી સહન કરવા. વાંચો સૂ. શુ. ૧ આ. ૨ ઉ. ૩ ગા. ૧ લી.

ગાથા—સંવુદ્ધ કમ્મસ્સ સિદ્ધુણ્ણો જં દુદ્ધમં પુઠં અખોહિએ; તં સંજમ ઉવચિન્નં, મરણું હેવ વયંતિ પંડિયા. ૧

અર્થ—ચારિત્ર પાળતાં કદાચિત્ પરિસહ આવે તો સહન કરવા આશ્રી કહે છે. સંવર્ચા છે મિથ્યાત્વાદિક કર્મ જેણે એવા સાધુને જે દુઃખ ભોગવતાં દોહિલાં અથવા તેનાં કારણ જે અષ્ટ પ્રકારનાં કર્મ અજ્ઞાનપણે બાંધ્યાં છે; નિકાચિત્ કર્યાં છે તે સતર પ્રકારના સંયમે કરી દાણે દાણે ખુટે છે; જેમ તળાવનું પાણી સૂર્યના કિરણે કરી સર્વદા દાણે દાણે ખુટે છે, તેમ ચારિત્રયાનાં કર્મ તે તપ અને સંયમે કરી ખુટે છે, તથા સંવૃત્ત આત્મા તે પંડિત મરણ એટલે જન્મ, જરા અને મરણ તથા શોકાદિક છોડીને મોક્ષ પહોંચે. અથવા જે પંડિત વિવેકી સર્વજ્ઞ છે ૧ કહે છે. ૧

કેવા કેવા પરિસહો ઉત્પન્ન થાય છે. તે વિવે વાંચો ઉ. અ ૧૫ ગા. ૩ છ.

ગાથા—અકકોસ વહં વિદિતુ ધીરે, સુણિ ચરે લાઠે નિયમાય ગુત્તે; અવગ્ગમણે અસંપહિહે, જે કર્મણું અહિયા-સમે સભિકખુ. ૩.

અર્થ—દુર્વચન, તાડનાદિ સર્વ સહન કરે, સ્થિર નતચી સંયમને વિવે દૃઢ નહીં વિચરે, સંસારની વિચ્છેદના પદ નહિ.

(પણ આત્માને ગોપવે) કોધને કર્મ બંધનના હેતુરૂપ માનીને ધૈર્યથી તે ત્યાગે (આકુળ વ્યાકુળ થયા વિના) સઘળું સહે તે સાચો સાધક હોવાય છે. ૩

કોધને કર્મ બંધના હેતુરૂપ માનનારા મુનિવરો ધૈર્યથી પરિસહો સહી જ્ઞાન સહિત ક્રિયાઓ કરી આત્માને ઉત્તરવળ કરે છે. નહિ કે; ક્રિયા વિનાના જ્ઞાનમદમાં મસ્ત બની આત્માનો મોક્ષ માને, અથવા આત્મજ્ઞાન વિનાની શુષ્ક ક્રિયા કરનારા શુષ્ક ક્રિયા કરી અભિમાનમાં અર્ધધેણા બની બહુધા આત્માઓની નિંદા કરી બ્રાતૃભાવ તોડી એકાંત ક્રિયાઓ કરી મોક્ષ માને, તેને માટે વીર પ્રભુઓ, ઉત્તમ અમ ફક્તની ગાથા ૧લીમાં શું કહ્યું છે ? તે વાંચો.

ગાથા-જાવન્તિ વિજ્ઞાન પુરિસા, સઠ્ઠે તે દુઃખ સંભવા;
કુર્યપન્તિ બહુશ્ચ મૃદા, સંસારંમિ આણુંતયો ૧.

અર્થ-જે મનુષ્યો, તત્ત્વનાં અજ્ઞાણ છે. (માત્ર શુષ્ક ક્રિયાના જે કરનાર છે) તે સઘળાં દુઃખના વિભાગી થાય છે. અનંત સંસારમાં તે મૃદ પુરૂષો અનેક પ્રકારની પીડા પામે છે. ૧

તેવા પુરૂષો અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી અનેક પ્રકારની પીડાને પામે છે. માટે શુદ્ધ આત્મિક જ્ઞાન, દર્શન સહિત શુદ્ધ ક્રિયા કરવાથીજ, હે આત્મન! અન્નર અમરપણાને પામીશ. “જો સર્વ જીવોથી મૈત્રી ભાવ રાખીશ તો” વાંચો. ઉત્તમ અમ ૬ ગા. ૨૭.

ગાથા-સમિક્ષ્ય પડિચે તમહા, પાસ બાધ પદે બાહુ;
અપણા સચ્ચ મેત્રેજ્ઞાન, મિત્તિ ભૂચોમુ કુર્યપચે ૨.

અર્થ-પુત્રકલત્રાદિ મોહપાસ અને (અકેન્દ્રિયાદિ પેાનિમાં પ્રભુનું સ્વરૂપ સમજીને તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષ પોતાના આત્માને સંયમને વિશે સ્થાપે છે, અને સર્વ જીવ તરફ મૈત્રી ભાવ રાખે છે. ૨

સિદ્ધિ સુખને ઈચ્છનારાઓ વિચારે જે “સ્નેહમૂલ્લાનિ હુઃખાનિ” માતા, પિતા, પુત્ર કલત્રાદિકનો સ્નેહ તેજ મારું હુઃખનું મૂળ છે. અને વળી મારાં પૂર્વોપાર્જિત અશુભ કર્મોને લઈ રોગાદિ ઉત્પન્ન થયે કોઈ મારું ત્રાણ શરણુ નથી. વાંચો. ઉત્તમ અ. ૬ ગા. ૩૭.

ગાથા—માયા પિયા નહુસા ભાયા, ભજ્જા પુત્તા ય ઓરસા;
નાલં તે મમ તાણા ય, હુરપ્પન્તસ્સ સકમ્મણા. ૩

અર્થ—(એમ વિચારે છે કે) માતા, પિતા, પુત્ર, વધુ, ભાયા અને પુત્રાદિ જ્યારે હું મારાં પોતાનાં કર્મોને લીધે હુઃખ ભોગવીશ, ત્યારે તે થકી તેમાંનું કોઈ મારું રક્ષણ કરવાને સમર્થ થશે નહિ.

મારું રક્ષણ કરવાને સ્નેહીઓ કોઈ સમર્થ નથી. એમ જાણી તત્વાર્થને ગવેષનારા ગૃહસ્થાશ્રમના સુખને યાદ કરે નહિ. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૪ થી.

ગાથા—એયમહં સપેહાએ, પાસે સમિય દંસણે;
છિંદ ગિહ્ધિં સિણેહં ચ, ન કેંખે પુવ્વસંથવં. ૪

અર્થ—આ સત્ય તત્વ રૂપી અર્થ બુદ્ધિવાન પુરૂષે સમ્યગ્ દ્રષ્ટિથી વિચારવો, સ્મરવો; મિથ્યાત્વ અને સ્નેહને છોડીને પૂર્વ પરિચયના (ગૃહસ્થાશ્રમનાં) સુખ યાદ ન કરવાં. ૪

ગૃહસ્થાશ્રમનાં સુખને યાદ ન કરવાં, કારણ કે એ સુખોને યાદ કરતાં, એ સુખો મેળવવાની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે. અને એ સુખો મેળવતાં ઘણા જીવોની હાની થાય છે. અને સંયમી પુરૂષો તો સર્વ જીવોની હિંસા થકી નિવર્તેલા છે. વાંચો ઉ. અ. ૬ ક્ષાની ગા. ૬ ક્ષી.

ગાથા—અજ્ઞત્થ સવ્વએ સવ્વં, દિસ્સ પાણે પિયાયએ;
ન હણે પાણિણો પાણે, ભય વેરાએ ઉવરએ. ૬

અર્થ—સર્વ પ્રકારનાં મુખ દુઃખ સૌ જ્ઞાના આત્માનેજ લાગુ પડે છે, માટે પ્રાણી માત્રને પોત પોતાને જીવ વહાલો છે, એમ જાણીને કોઈ જીવને હણવા નહિ; અને લય તેમને ઉપજવવાથી તથા તેમના ઉપર વૈર લેવાથી સાધુએ દૂર રહેવું. ૬

હિંસાદિક અદાર પાપસ્થાનકથી દૂર રહેવું એવી તીર્થ કરની પ્રાણીને ઉત્થાપી કેટલાક નૈનીઓ તથા નૈનેતર જ્ઞાનવાદીઓ એમ માને છે કે, કિંચિત્ માત્ર વસ્તુ તજવાની કે કિંચિત્ માત્ર ક્રિયા કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. ફક્ત જાણવાથીજ સર્વ દુઃખથી મુક્તિ છે. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૮ મી.

ગાથા—ઈહ મેજે ઉ મજતિ, અપચ્ચક્ખાય પાવગં;

આચરિયં વિદિતાણું, સંવ દુઃક્ખાણુ મુચ્ચઈ. ૮

અર્થ—આલોક (સંસાર) માં કેટલાક નૈનીઓ તથા નૈનેતર જ્ઞાનવાદીઓ એમ માને છે કે હિંસાદિક અદાર પાપ કમ તેમજા વિના પણ પોતાના મતના આચાર પાળવાથી (એટલે-માત્ર જ્ઞાન જાણ્યું એટલે થયું પણ દેહદમનરૂપ ક્રિયા કર્તવ્ય કરવાની જરૂર નથી) સર્વ દુઃખ થકી મુક્ત થવાય છે. ૮

બંધ મોક્ષને માનવાવાળા જ્ઞાનવાદીઓ માત્ર વચનના આડંબરથીજ પોતાના આત્માને આશ્વાસન આપે છે. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૮ મી.

ગાથા—સાણુંતા અકરંતા ય, બંધ મોક્ષ પધણિણો;

વાયા વીરિયમત્તેણુ, સમાસાસતિ અપ્પયં ૯

અર્થ—આ જગતમાં કેટલાક એમ માને છે કે જ્ઞાનથીજ મુક્તિ છે, પરંતુ ક્રિયાની (તત પ્રત્યાખ્યાનાદિકની) કાંઈ જરૂર નથી. એવા મનુષ્યો બંધ મોક્ષના સાધનનો સ્વીકાર કરવા છતાં તે પ્રમાણે ક્રિયા કરતા નથી, અને માત્ર વચનના આડંબરથી પોતાના આત્માને આશ્વાસન આપે છે. ૯

ખરી રીતે આત્માને આશ્વાસન આપનારા બાળ જીવો પાપમાં ઉંડા ને ઉંડા ઉતરતા જાય છે. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૧૦ મી. ગાથા—ન ચિત્તા તાયએ ભાસા, કેઓ વિજ્ઞાણુસામણું;

વિસન્ના પાવકર્મ્મોહિં, બાલા પાંડિયમાણિણો. ૧૦

અર્થ—(પણ જ્ઞાનનો અહંકાર રાખનાર એમ નથી જણતા કે) ભાષા જ્ઞાન જીવને નરકે જતો બચાવી શકશે નહિ. વિદ્યા-પઠન માત્ર જીવનું પાપથી રક્ષણ શી રીતે કરી શકે? પાપ કર્મને વિષે મર્યાદા રહેનાર મૂર્ખ માણસો પાપમાં ઉંડાને ઉંડા ડૂબતા જાય છે. તો પણ પોતાને જ્ઞાનવંત પંડિત માની બેસે છે. ૧૦

બાળ જીવો શરીરના વર્ણ રૂપને વિષે આસક્ત થયા, થકા દુઃખ પામે છે. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૧૧ મી.

ગાથા—જે કેઇ સરીરે સત્તા, વણણે રૂવે ય સવ્વસો;

મણુસા કાય વકકેણું સવ્વે તે દુદ્ધમ સંભવા. ૧૧

અર્થ—જે પ્રાણી મન વચન અને કાયાએ કરીને શરીર, વર્ણ અને રૂપને વિષે આસક્ત રહે છે, તે દુઃખી થાય છે. દુઃખમય સંસારમાં રજાળું પડશે; એમ જાણી સાધુઓએ પ્રમાદ રહિત વિચરવું. વાંચો ઉ. અ. ૬ ગા. ૧૨ મી.

ગાથા—આવન્ના દીહમદ્ધાણું, સંસારમ્મિ અણુંતએ;

તમ્હા સવ્વ દિસપસ્સ, અપ્પમત્તો પરિવ્વએ. ૧૨

અર્થ—તેઓ આ અંત રહિત સંસારમાં લાંબે માર્ગે ભવબ્રમણ કરે છે. માટે સાધુઓએ ગતાગતનું સ્વરૂપ જોળખીને સંસારમાં પાપ કર્મથી દૂર રહીને વિચરવું. ૧૨

અપ્રમાદી સાધુઓ પૂર્વકર્મ ક્ષય કરવાને અર્થે દેહને ધરી રહ્યા છે. વાંચો ઉત્તમ અમ ૬ ગા. ૧૩મી.

ગાથા—બહિયા ઉદ્દમાદાય, નાવ કંખે કયાઇવિ; પુવ્વકર્મ્મ ખયદ્દાએ, ઇમં દેહં સચ્છરે ૧૩.

અર્થ-સંસારથી અતિ ઉત્તમ જે મોક્ષ (મુક્તિ) તે મેળવવા મનોરથ કરીને ઋદ્ધિ ત્રિપાદિકની કરી વાંચના કરવી નહિ. પણ પૂર્વ કર્મના ક્ષયને અર્થે ઠાપા નિતાવેવી ૧૩.

પૂર્વ કર્મ ક્ષય કરવાને ઉદ્દેશ દેહધારી સાધુઓ આહાર પાણીની માત્રા જાણે. વાંચો. ઉત્તમ અં ૬ ગાં ૧૪મી.

ગાથા-વિગિગંધ્ય કમ્બુલો હેકે, કાઝકંખી પરિવરથે; માયં પિંડસ્ત્ર પાણુસ્ત્ર, કંકં લક્ષ્મણુ ભક્ષ્યથે. ૧૪.

અર્થ-કર્મબંધનનાં કારણ દૂર કરવા, અને અવસરે (યોગ્ય-કાળે) શુદ્ધ ક્રિયાનુષ્ઠાન કરતાં વિચરવું. આહાર પાણીની માત્રાને જાણીને, ગૃહસ્થે પોતાને માટે બનાવ્યો હોય તેવો નિર્દોષ આહાર લેવો. ૧૪.

આહાર પાણીની માત્રા જાણનારા લગ્નજીવન સાધુઓ, પ્રમાદી એવા ગૃહસ્થના સપૂહમાં, અપ્રમાદી રહી નિર્દોષ આહાર પાણીને ગવેવે. વાંચો ઉત્તમ અં ૬ ગાં ૧૬મી

ગાથા-એસણુ સમિથે લગ્નજી, ગામે અભિયઓ ચરે; અપ્પ-મત્તો પમતેહિ. પિંડવાય ગવેત્રથે. ૧૬.

અર્થ-લગ્નજીવન સાધુ નિર્દોષ આહાર ઠંડારતો સંયમ માર્ગે વિચરે છે અને ગામ યા નગરમાં નિત્ય (સ્થિર) વાસ કરતો રહી; અને પ્રમાદી ગૃહસ્થના સમૂહમાં અપ્રમાદી રહીને મુજતો આહાર ગ્રહણ કરે છે. ૧૬.

સંયમી સાધુના યોગ કાળે આહાર પાણી ગ્રહણ કરવાને માર્ગે આજવા રીત પ્રમુખ કામે રાત્ર થકા યા તો ઉપાશ્રયમાં જ્યાં થકાં કોઈ ગૃહસ્થે અથવા કોઈ દાવારે અથવા કોઈ કહેવાતા મંત્ર સાધુ પુરુષાન્થ વગર કુચ્ચન કર્યાં; અપાન કર્યું, ધર્મી કુદિયી નવલનના કરી, નથર. મને ત અમનેના આહાર પાણી કેસાયા, તોપણ સત્ય તપુ કર્યાના દોષ પણ દેખે નહિ, અને

નિંદા પણ કરે નહિ; નિંદાના કરનારા જીવો આ ભવે અને પરભવે
પરાભવને પામે છે. વાંચો સૂં ૧ અં ૨ ઉં ૨ જાની ગાં ૨ જી.
ગાથા-જે પરભવઘ પરં જણું, સંસારે પરિતઘ મહં;
અદુઘં અણિયા ઉપાવિયા, દતિ સંસાય મુણિયુ
મજ્જનઘ ૨.

અર્થ-પરનિંદાના દોષ કહે છે. જે કોઈ અવિવેકી પુરૂષ
અનેરા લોકને પરાભવ કરે એટલે અવહેલનાં કરે તે પુરૂષ સંસાર
માંહે અત્યંત પરિભ્રમણ કરે. અથ જે કારણે પરનિંદા તે એકી
પાંપણી છે કે જે ઉચ્ચ સ્થાનક થકી અધોસ્થાનકે જીવને પાડે. એવું
જાણીને એટલે પરનિંદાને દોષરૂપ જાણીને મુનીશ્વર જે છે,
તે જાતિ, કુળ, શ્રુત, તપાદિકને વિષે મદ ન કરે, એટલે હું
ઉત્તમ છું, એ અમુક મારા થકી ઘણાજ હીન છે. એવો પોતાનો
ઉત્કર્ષ ન કરે. પરની અવહેલના પણ ન કરે.

સ્થળે સ્થળે કાન માંડી સાંભળશો તો નિંદા સિવાય ભાગ્યેજ
સારા શબ્દો સાંભળશો. બહુગતાએ નિંદા કરવાનું કામ ઘણાખરા
મનુષ્યો લઈ બેઠા છે, પણ નિંદાથીજ સંત સાધુ અને જ્ઞાની પુરૂષો
નિર્મળ થાય છે, અને તે વડે જે પાપરૂપી તમામ બોલે બોલે
થયાંજ કરે છે. તે માટે હે આત્મન! નિંદા કરનારનું બુદ્ધિ ચિંતવીશ
નહિ, તથા તેઓની મનમાં પણ ઘાત ચિંતવીશ નહિ; કારણકે તેઓ
આપણા પરમ હિતેચ્છુ છે, કેમકે આપણાં પાપ ઘોષ આપણને
ઉજવલ કરી પોતે બધાં પાપો લઈ લે છે; જેમ જળ કપડું શુદ્ધ
કરી આપે છે ખરું, પણ કપડાંનો મેલ પોતેજ સંગ્રહે છે, તેમ નિંદા
કરનાર આત્મા તે પાપો લઈ અંતે અનંત ભવભ્રમણ કરે છે. માટે
એનાથી વિશેષ બીજો કોણ આપણા હિતેચ્છુ થવાનો છે? સાખ.
ઉપદેશ સાગરને વિષે કહ્યું છે કે-

હુહો.

ફલદી જલદી નહિ તજે, ખંડરસ તજે ન મામ ;

શુભીજન શુભકું નહિ તજે, શુભકું તજે શુભાગ. ૧

એક વિદ્વાન કહે છે કે નિંદક, હુર્જન અને ખર્ગ. એ ત્રણે પુરુષો સરખા છે. નીચેનાં વાક્યો વાંચો

હુર્જન માણસ ભલે વિદ્વાન હોય પણ તેનો ત્યાગ કરવો. જેમ મલિધરનાગને માથે મલિ હોય છે, છતાં પણ તેને કોઈ ધરમાં પેસવા દેતું નથી, તેમ હુર્જન માણસ વિદ્વાન હોય; પણ હુર્જનતા પણનો ત્યાગ ન કરે તો તેનો સંગ તજવો; એજ ઉચિત છે. એક કવિ કહે છે કે:—

હુહો.

સાકર તજે ન મધુરતા, સોમલ તજે ન ઝેર;

સજ્જન તજે ન સજ્જનતા, હુર્જન તજે ન વેર. ૧

જગતમાં ખર્ગ પુરુષ અને કાંટા એ બંને સરખા છે. તે જ પ્રકારની ક્રિયા સંભાળી લેવી, રસ્તામાં જો કાંટા પડ્યા હોય તો પગનાં પગાંખાં બંદે તેનું મોહું ભાંગી ચાલવું; અને ખર્ગ પુરુષને વેગળેથી આવતો જોઈ તેનાથી દૂર ચાલ્યા જવું

નીચ માણસને ગમે તેટલો ઉપકાર કરવામાં આવે, પરંતુ ઉલ્ટો દેવરૂપ બને છે; જેમ સર્પને ગમે તેટલું દૂધ પાવામાં આવે પરંતુ તે ઝેરરૂપ બને છે, તેમ હુર્જનને શુભ કંઈયે હોય પણ અવશ્ય રૂપ બને છે.

હુર્જન અને સર્પ એ બેમાં ભૂલું કોણ? એમ કોઈ પૂછે તો તેના જવાબમાં એટલુંજ કહેવું બસ છે કે સર્પ ભલો! કેમકે સર્પ ફક્ત ચંપાયોજ ઠરડે પણ હુર્જન માણસ તો વગર ચંપાયો પગલે પગલે ઠરડે (હુઃખ દ છે) માટે હુર્જન મનુષ્ય કરતાં સર્પ સારો.

ખગ પુરુષ અને સર્પ એ જાનેની સરખામણી કરે છે સર્પ કરડે તે મંત્રના પ્રયોગથી ઉતરે, પરંતુ ખગ પુરુષ ને હૃદયમાં દેવ બુદ્ધિ રાખે તો મંત્રથી પણ મટે નહિ. માટે ખગ કરતાં સા સારો. વળી ખગ પુરુષ રૂપી ભુજંગનો વધક્રમ (કરડવાનો પ્રકાર વિચિત્ર હોય છે. તે બીજાજ કોઈના કાનમાં ડસે છે (ઉંધું ચા સમજાવી બીજાના કાન ભંભેરે છે) અને એ બીજાજ મનુષ્યના પોતાના શત્રુનાં પ્રાણ હરી લે છે. શત્રુ તો જાણતો પણ નથી એ કાળો નાગ ક્યાં, કેવી રીતે અને ક્યારે કરડયો.

સર્પને દાઢમાં ઝેર હોય છે, મધમાખને માથામાં ઝેર હોય છે, વીંછીને આંકડામાં ઝેર હોય છે અને હર્જન માણસને તે રૂંવાડે રૂંવાડે ઝેર હોય છે. માટે તેનાથી દૂર રહેવું.

માખ અશુચિ કે આંદુ જોગતી ફેરે, રાજા ધન અને રાજા જોગતો ફેરે, નીચ માણસ કલેશ કળયો જોગતો ફેરે, અને જ્ઞાન મહાત્મા પુરૂષો શાંતિનેજ જોગતા ફેરે છે.

જ્ઞાની મહાત્માઓ! હર્જનોનાં વાક્યોને કેવી રીતે પરિણ માયે છે. તે તું સાંભળ.

જેમ સમુદ્રનું ખાડું જગ ખીને આકાશમાં ઉઠી ગયેલી વાદળીઓ વરસાદરૂપે જગતને મીઠું પાણી આપે છે. (આ વાક્ય હનિયા પ્રચલિત બોધાય છે) તેમ સંત પુરૂષ જગતમાં ફેરે છે. તે હર્જન માણસોનાં હર્જનનો કાન દ્વારાજ ખીને પછી પોતાના મુખાન્વિદમાંથી નીકળતી અમૃતરૂપ વાણી પ્રગટ કરે છે, માટે દાનવ પુરૂષોનાં બલિહારી છે.

વળી કહ્યું છે કે--દુષ્ટ માણસોનું હર્જનરૂપી પ્રપંચી જાગડું હેર સફાવત પુરૂષને શંકપણ અસર કરી શકતું નથી. જેમકે મેઝા નેરોવરનાં વન સર્પ પે તાનું નેહાનું ગરજ (ઝેર) નાખે છે. પણ નેરોવરને ઝેર અડતું નથી.

ખેર ! તે પુરૂષો ગમે તેવા હોય, પણ હે આત્મન ! તું તો શુભાનુરાગી બની ગમે ત્યાંથી શુભને અહણ કરજે. સદ્ગુણ પ્રશંસા સદ્ગુણ પ્રાપ્તિ માટેનો સુગમ ઉપાય છે, માટે સત્જનોએ હરમેથ હંસવત ગુણ આહુકતાજ અહણ કરવી. શુભોજ અહણ કરવાનું શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ શુભાનુરાગ કુલક રચેલ છે, તે વાક્યો સ્તમ્ભ હોવાથી નીચે આપ્યાં છે.

જે પુરૂષના હૃદયમાં ઉત્તમ શુભાનુરાગ નિવાસ કરી રહે છે, તેને તીર્થ કરપદ પર્યંત ઋદ્ધિઓ હર્લભ નથી, પણ સુલભ છે.

જેમના હૃદયમાં સદાય સદ્ગુણ પ્રત્યે સ્વાભાવિક પ્રેમ જાગેલો છે, તેઓ ધન્ય કૃતપુણ્ય ભણવા; તેમને સદાય અમારા પ્રણામ હો.

ઘણું ભણવાથી, તપ તપવાથી કે દાન દેવાથી શું પ્રયોજન છે ? ફક્ત સઘળા સુખના સ્થાનકરૂપ એક શુભાનુરાગનેજ તું આદર.

કદાચ તું ઘણાં ટપ કરીશ, ઘણાં ચાસ ભણીશ; અને વિવિધ કષ્ટ સહીશ, પરંતુ જે શુભાનુરાગ ધારીશ નહિ બીજાના સદ્ગુણ જોઈ રાજી થઈશ નહિ તો તારી સઘળી કરણી નિરર્થક સમજજે.

બીજાના શુભનો ઉત્કર્ષ સાંભળીને જે તું અદેખાઈ કરીશ તો જરૂર તું સંસારમાં ઘૂર્વ સ્થળે પરાભવ પામીશ.

દર્પના જોઈથી નંભઈ જઈ જે તું શુભવંત જનોના યોડા પણ અવર્ણવાદ દોઈ રીતે બોલીશ તો સંસાર મહા અટવીમાં તારે ભટકવું પડશે. (અને ત્યાં બહુપેરે દુઃખનો કડવો અનુભવ કરવો પડશે માટે પ્રથમથીજ પારકા અવર્ણવાદ બોલવાથી બાકો બોસર)

આ વર્તમાન ભવમાં છવ જે શુભનો કે દોષનો અભ્યાસ કરે છે, તે શુભ દોષને અભ્યાસ વડે પરાભવમાં ફરી મેળવે છે.

જે પોતે સેંકટોગમે શુભથી ભર્યો છતો અદેખાઈ વડે

પારકા દોષ જંપે (બોલે) છે, તે પંડિત પુરુષની નજરમાં પરાણના ઢગલા જેવો અસાર (હલકો) જણાય છે.

જે દુષ્ટ આશયથી પરાયા છતાં અને અછતા દોષને ગ્રહણ કરે છે, તે પોતાના આત્માને નિર્થક પાપ બંધનથી બાંધે છે. તેથી ભવાંતરમાં પોતેજ વારંવાર દુઃખી થાય છે.

તેટલા માટે જેથી કષાય અગ્નિ પેદા થાય તે કાર્ય જરૂર તણ દેવું. અને જેથી કષાય અગ્નિ શાન્ત થાય તેજ કાર્ય આદરવું; પરનિંદા, ધર્મા અને અદેખાઈ પ્રમુખ અકાર્ય અવશ્ય તજવાનાં છે.

જો તું ત્રિભુવનમાં ગુરૂપણ મેળવવા ખરેખર ઇચ્છતો હોય તો પારકા દોષ ગ્રહણ કરવાનો અથવા પરનિંદા કરવાની પહેલી કુટેવ સંપૂર્ણ પ્રયત્નવડે તું તણ દે. એજ મોટાઇનો માર્ગ છે.

જગતમાં સહુ કોઈને પ્રશંસવા યોગ્ય આ ચાર પ્રકારના પુરૂષો કહ્યા છે. ૧ સર્વોત્તમોત્તમ, ૨ ઉત્તમોત્તમ, ૩ ઉત્તમ, અને ૪ ચોથો મધ્યમ પુરૂષ.

આ જગતમાં ભારેકમી અને ધર્મવાસના રહિત જે અધમ અને અધમાધમ પુરૂષો હોય તેમની પણ નિંદા તો નજ કરવી, પરંતુ (બની શકે તો તેમને સુધારવા માટે) મનમાં કંઈલા લાવવી સુક્ત છે. નિંદા સર્વથા વર્જ્ય છે. કેમકે તેથી તેને કે પોતાને કશો ફાયદો થતો નથી. પરંતુ કંઈલાબુદ્ધથી તો સ્વ-પરને ફાયદો થવો સંભવે છે. માટે શાસ્ત્રકાર તેનુંજ સેવન કરવા કહે છે. જેને પ્રત્યેક અવયવમાં આકર્ષ યૌવન પ્રગટ્યું હોય, જેમનું શરીર ઘણુંજ સુગંધી હોય અને જેમનું રૂપ સર્વોત્તમ હોય એવી સ્ત્રીઓના મધ્યમાં રહ્યો છતો જન્મથી આરંભી, અખંડ પ્રહાર્યને ધારણ કરનાર જે મન, વચન અને કાયા વડે નિર્મળ શીલ પાળે છે, તે પુરૂષ સર્વોત્તમ જાણવો અને તે સર્વ કોઈને શિરસાવંધ-પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે.

વળી જે એનાજ પ્રનારની સીઓના મધ્યમાં રહ્યો છતાં
કોઈ રીતે શણસર રાગથી રંગાયે હોય, પરંતુ તુરંત જ બીજે શણે
તે લાગેલા પાપની સર્વ પ્રકારે નિંદા મૂકી કરે અને ફરી આ
આખા ભવમાં કોઈ વખત જેના મનમાં રાગ પ્રગટે નહિ તે
સત્વરે પુરુષ ઉત્તમોત્તમ છે એમ જાણવું.

જે શણસર સ્ત્રીનું (સુંદર) રૂપ જુએ અથવા મનથી તેનું
ચિંતન કરે, પરંતુ સીઓએ વિષય લોગ સંબંધી પ્રાર્થના કર્યા
છતાં તેવું અકાર્ય (સી સેવન) કરે નહિ. તેજ નિર્મોહી ઉત્તમ
પુરુષ જાણવો.

જેના આત્મા લવલીરૂ હોય તેજ સ્વમતરક્ષા કરે તે ઉત્તમ
છે, ખરી કસોટીમાં પણ જે મત લાગે થવા ન દે તેની બલિહારી છે.

જે પુરુષ ધર્મ, અર્થ અને કામ રૂપ પુરુષાર્થને અન્યોઅન્ય
માધ્યમ રહિત સેવે, એટલે 'ધર્મને હાનિ ન પહોંચે તેમ અર્થ
ઉપાર્જન કરે. અને અર્થ ઉપાર્જન કરવામાં ખસેલ ન પહોંચે
તેમ વિષયસેવન કરે તે મધ્યમ પુરુષ જાણવો.

આ ઉપર જાણવેલા (યોગ્ય) પુરુષોનો શુભમહાત્મ્ય બહુ
માનપૂર્વક જોઈ તે કરશે તો શીઘ્ર શિવસુખ પામીશ. એમ
ચોક્કસ સમજજો, કેમકે પોતે સદ્ગુણી થવાનો એ સંસ્કાર માર્ગ છે.

આજે કાલ સંયમમાર્ગમાં ચિચિંતા ધારણ કરનારા અને
સંયમ ક્રિયાની ઉપેક્ષા કરનારા પાસત્યાદિક સાધુવૃત્તિજનેની સલાહ
સંમક્ષ નિંદા કરવી નહીં, તેમજ પ્રશંસા પણ કરવી નહિજ.
નિંદાર્થી તેઓ સુધરી શકશે નહિ, તેમજ પ્રશંસા કરવાથી તેમના
પાપને પુષ્ટી આપવા જેવું થશે.

હીનાચારી સાધુ-યતિ ઉપર કરણી આણીને જો તેને રૂચે
તો હિંત બુદ્ધિથી સત્ય માર્ગ કહેવા, તેમ છતાં જો તે રોષ કરે તો
તેની દોષ-દુર્ગુણ (સલા સમક્ષ) પ્રકાશવા નહિજ.

દૃષ્ટાંત—રમણિક એવી સુશીર નગરીના ન્યાયાસનને દિપા-
વનાર બગલદ્ર ગજના કુગમાં ઉત્પન્ન થએલા, અને “મૃગાપુત્ર”
નામે કુમાર હતા તે કુમાર એકલા પ્રસ્તાવે મણિરત્ને કરી બાંધ્યા
છે, ભૂમિનાં તણાં જેના એવા પ્રાચીનને વિષે સ્ત્રીના સમૂહ સાથે
કીડા ફેરતા થત અને ગવાક્ષમાં એવી નગરીનું અવલોકન કરે છે,
એવામાં, તપ, નિયમ સંયમના ધરણુકારા શીલગુણમાં અધિક
એવા સંયતિને દીઠા.

સુનિરાજને રૂબી એકાગ્રતાથી વિચાર કરવા લાગ્યા કે આર્તુ
સ્વરૂપ મેં ક્યાં જોયું છે? એકાગ્રતાની એકતાર થેણી થવાથી,
અને તદાવરણીય મોહનો ક્ષય થવાથી જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન
થયું. તે જ્ઞાનવડે પૂર્વજાવે પોતેજ પાળેલું ચરિત્ર જાણ્યું.

તેજ સમયથી સંયમને વિષે રક્ત અને વિષયને વિષે
અરક્ત થયા થકા, સંયમ ધારણ કરવાની અનુજ્ઞા લેવાને માતાપિતા
પાસે આવતા અનેક ઉત્તર પ્રત્યુત્તર કરવા પડ્યા. છેવટે માતાપિતા
પ્રત્યે મૃગાપુત્ર મૃગના ગુણો મહેલ કરી કહે છે, અને વંસગપ્તવાન
પુરુષો પોતાના આત્માને સમજાવવા કહે છે. વંચો હૃ ૦ અ ૦ ૧૬
માની ગા ૦ ૭૮ મીં.

ગાથા—એવં ધર્મં ચરિત્ત્સામિ, જહાઓ ચરણ મિત્રો;

એવં ધર્મં ચરિત્ત્સામિ. તંજમેલુ તવેલુ ય. ૭૮

અર્થ—હે માતાપિતા! (હે આત્મન!) અંતરદ્રષ્ટિથી
વિચારો કે—અરણ્યમાં વસનાં પ્રાણી કેવી રીતે વિચરતાં હશે?
જેમ મૃગ એકલો અરણ્યમાં ભટકે છે, તેમ હું સંદેશ અને તપથી
ધર્મના માર્ગમાં વિચરીશ. ૭૮

મૃગાપુત્ર કહે છે—હે માતાપિતા! મૃગની પેરે હું પણ એ
રૂપભાવે તપ સંયમરૂપ ધર્મને પિં પિં વિચરીશ.

માતાપિતા કહે છે—હે વત્સ! સંયમ ધર્મને વિષે વિચરતાં

રોગાદિક ઉત્પન્ન થયે થકે. વૈદુ કોણ કરશે ? ઝોલધ કોણ આપશે ?
સુખશાન્તા કોણ પૂછશે ? અને ભાત પાળી આપી કોણ ખવરાવશે ?

તેના જવાબમાં મૃગાયુગ કહે છે. વાંચો-ઉ૦ અ૦ ૧૬ માની
માયા ૭૬ થી તે ૮૪ સુધી.

માયા--જ્યા મિયરસ્ત્ર આયંદ્રો, મહાગ્નંમિ યાજઈ
અછંતં રૂપગમુદ્ગમિ, કોણતાદે તિગિરછછ ૭૬

અર્થ--જ્યારે મહા અરણ્યને વિંધ મૃગને રોગ ઉપજે છે
અને તે વૃક્ષના થડ પાછો પડી રહે છે, તે વળતે તેની ચિકિત્સા
કોણ કરે છે ? ૭૬

માયા--કો વા એ ઉચ્ચાદ દેદ, કો વા એ પુરછછ સુદં
કો વા એ જાતંચ આતંવા, આહારિતુ પશુમચો. ૮૦

અર્થ--તે મૃગને ઝોલધ કોણ આપે છે ? તેને શાના
કોણ ખૂંદે છે ? તેને તુલુપાળી કોણ આપી આપે છે ? અને તેને
કેણ ખવરાવે છે ? ૮૦

માયા--જ્યા ય એ જુદી દોઝ, ત્યા અરછછ ગોયરં; ભત
પાદુચ અદુરં, અદત્તરાળી તરાળી ચ ૮૧.

અર્થ--જે જરૂર તે જુદા જાતિ મૃગ આપે છે, ત્યારે તે
વનમાં ફરતે કોણ ખાત નરે છે, અને સરોવર તરફ જઈને
પાણી પીએ ૮૧

માયા--આપના પાદુરં, પાદે, અદત્તરંદિ તરાવિંત; મિય
અરિંદ. અરિન્નાદુ અરછછ મિયચા ૮૨

અર્થ--જાનના મર્યાદા અને સરોવર તરફ જાતી વૃક્ષો
સુરંદિ તુલુપાળી કોણ કરે છે. અને જાનના મર્યાદાની મર્યાદા
પાળવા છે ૮૨

માયા--એની અદુરં, એ અરિન્નાદુ અરછછ અરિન્નાદુ.
મિયચા ૮૩

અર્થ—મૃગની પેઠે સાધુ પુરુષ પણ (સુખદુઃખ) સહેતો કોઈ સ્થળે સ્થિરવાસ કરતો નથી. અને મૃગની પેઠે પોતાની ઇચ્છાનુસાર વિચરે છે. અને આખરે તે ઉર્ધ્વ દિશા (મુક્તિ માર્ગ) તરફ પ્રયાણ કરે છે.

શ્રાવ્ય—જહા મિએ એગ અલેગચારિ, અલેગ વાસે ધ્રુવ ગોચરે ય; એવં મુણી ગોચરિય પવિટ્ટે, નો હિલએ નો વિ ય ખિસએનમ ૮૪.

અર્થ—જેમ મૃગલાંઓ પોતાની મેળે ઘણું ઠેકાણું ફરતાં ફરે છે, અને અનેક સ્થાને વાસ કરે છે. અને નિત્ય પોતાનો ખોરાક મેળવે છે. તેમ સાધુઓ નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરી આત્માથી સંતુષ્ટ રહેનારા અને કોઈનું બહુ પુરું ન કરનારા કે ન કરાવનારા એવાને શો ભય છે ? ૮૪ એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે—યોગી (સંયમી) ને ભય શો ?

શાર્દૂલ વિઠ્ઠીકિત છંદ.

ધૈર્યં યસ્ય પિતા ક્ષમા ચ જનની, શાંતિશ્ચિરં ગેહિની;
સત્યં સ્તુત્રયં દયા ચ ભગિની, બ્રાતા મનઃસંયમઃ;
શય્યા ભૂમિતલં દિશોપિ વસનં, જ્ઞાનામૃતં લોજનં;
મેતે યસ્ય કુટુંબીનો વદ સખે ! કસ્માદ્ ભયં યોગિનઃ ? ૧

ભાવાર્થ—હે છતાસું આત્મા ! ધીરજરૂપી મારો પિતા છે, ક્ષમારૂપી મારે માતા છે, શાન્તિરૂપી સ્ત્રી છે, સત્યરૂપી દીકરો છે, દયારૂપી ભગિની છે, અને મનઃસંયમરૂપી બ્રાતા છે, મારે સુવા માટે પૃથ્વીના તળરૂપી પથારી છે, દશ દિશાઓરૂપી મારે વસ્ત્ર છે, જ્ઞાનરૂપી અમૃત લોજન છે, આવું જોગી લોકોનું કુટુંબ પોતાની પાસે છે તેને બીજા કુટુંબનું શું પ્રયોજન ? આવા યોગી (સંયમી) એને કોનો ભય છે ? અર્થાત્ તેઓને ભય છેજ નહિ.

નિર્લયપણાને પામેલ અને શાન્તિમય છે આત્મા જેનો
એવા અનાથી મુનિનું અત્રે દ્રષ્ટાંત કહું છું, તે સાંભળો.
“શતાવધાની પંડિત મુનિ રત્નચંદ્રજી કૃત ભાવનાશતક ઉપરથી
કેટલોક ભાગ લીધેલ છે.”

અનાથી મુનિનું દ્રષ્ટાંત.

રાજગ્રહી નગરીના રાજા શ્રેણિકનો એક મંડિતકુક્ષિ નામે
જગીચો હતો. નવાં નવાં વૃક્ષો, લતાઓ અને મંડપોની વ્યવસ્થાથી
તેની શોભા અનુપમ દેખાતી હતી. એક વખતે શ્રેણિક રાજા પોતાના
રસાલાની સાથે મંડિતકુક્ષિ ખાગ તરફ ગયા. જગીચામાં પ્રવેશ
કરતાંની સાથે રાજાની દષ્ટિ એક દ્વરના વૃક્ષ તરફ ગઈ. ત્યાં વૃક્ષ
નીચે કંઈ તેજસ્વી જોવામાં આવ્યું. આ તેજસ્વી સ્વરૂપ કોનું હ
તે જાણવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ, તેથી રાજાની સ્વારી તે ત
આવી. જેમ જેમ આગળ વધ્યા તેમ તેમ રાજાના મનમાં સંશય
ઉર્મિઓ જન્મવા લાગી ગઈ. પ્રથમ દ્વરથી દેખાતી વસ્તુ કોઈ દિવ્યાર્ક
હશે એવો તર્ક થયો હતો. પણ નજીક ગયા પછી જાણાયું કે
તો મનુષ્ય છે, પણ તેનું સૌંદર્ય અસાધ્ય છે; શો તેનો આકર્ષ
ચહેરો છે!! આહા શી તેના દેહની દીપ્તિ છે!! કેવી મનોહ
આંખો છે!! તેના શુભાંગી ગાલ અને અર્ધ ચંદ્રાકાર કપા
જોનારને વિસ્મય પમાડે તેવા છે. તેની આકૃતિ સુંદર છે. એટલું
નહિ પણ “આકૃતિર્ગુણાન્ કથયતિ” એ ન્યાયાનુસાર શુભો પ
તેવાજ ભાસે છે. તેની શાંત મૂર્તિ અને સમાધિ દશા પણ તેવી
ઉકેલ છે, પણ આ પુરૂષ કોણ હશે? આવી શરીર સંપત્તિ અ
તરૂણવસ્થા છતાં તેની પાસે ભોગનાં કંઈ સાધનો કેમ નથી
તેની પાસે વસ્ત્રાભૂષણો, નોકર ચાકરો વાહન વગેરે કંઈપણ દેખા
નથી; શું એની આવીજ સ્થિતિ હશે? તે પણ કેમ સંભવ
એના લક્ષણના તેજ પ્રમાણે એ પુરૂષ ભાગ્યશાળી હોવો જોઈએ
અને સંપત્તિ મળેલી હોવી જોઈએ, પણ તે સંપત્તિના શું એ

ત્યાગ કર્યો હશે? ત્યાગ કર્યો હોય તો તે શા માટે? આવા અનેક પ્રશ્નો એક પછી એક રાજાના મનમાં ઉત્પન્ન થતા ગયા. આ પ્રશ્નોના પુલાસા કરે તેવો બીજો કોઈ માણસ હતો નહિ. જેથી રાજા શ્રેણિક ગાદીની નીચે ઉતરી આ ભગવાનની પુરૂષની પાસે આવ્યા. ત્યાગી પુરૂષને નમન કરવાની પ્રણાલિકા જાણનાર રાજાએ જાને હાથના સંપુટ સાથે મસ્તક નમાવી શિષ્યાચાર સાચવ્યો અને ત્યાગી સુવકનું લક્ષ્ય થોડા તરફ ખેંચવા વાગુ વ્યાપાર શરૂ કર્યો. આ દિવ્યાકૃતિ પુરૂષ તે બીજો કોઈ નહિ, પણ એક પંથ મહાત્મતધારી મુનિ હતા. રાજાએ પ્રશ્નાવલીની શરૂઆત કરી તે દરમિયાન મુનિએ ધ્યાન પાડ્યું, અને રાજાની સાથે વાતચીત કરવી શરૂ કરી. રાજાએ પૂછ્યું કે, આ તરૂણાવસ્થામાં ગૃહસ્થાશ્રમનો ત્યાગ શા માટે કર્યો? શું તમારા ઉપર હુઝ છે આદત આવી પડી હતી કે કોઈની સાથે વકસાર થઈ હતી? મુનિએ કહ્યું કે હે રાજા! કોઈની સાથે વકસાર થઈ નહોતી તેમ બીજી કંઈ આપત્તિ પણ આવી પડી નહોતી. ગૃહસ્થાશ્રમ તજવાનું કારણ માત્ર એકજ છે અને તે મતી અનાયતા એટલે મારો કોઈ નાથ-ગણ શરણ નહોતો. તેથી મેં ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું દુસ્ત ધાર્યું નહિ.

શ્રેણિક રાજા--શું તમે અનાથ હતા? તમને કોઈ આશ્રયદાતા કે રક્ષકર્તા માણસ ન મળ્યો?

અનાથી મુનિ--હા, હું અનાથ હતો.

શ્રેણિક--આ વાત તો મને સંભવિત લાગતી નથી. આવું તમારું સૌંદર્ય, આવું તેજ અને કોઈ આશ્રય આપનાર તમને ન મળે એ હું માની શકતો નથી. તો પણ તમે કદે કદા તેથી કદાચ સત્ય હોય, તો હે મહાદાજ! તમને આશ્રયદાતા કે રક્ષકર્તાની જરૂર હતી? તેવો કોઈ ચરણદાતા મળી જાય તો તમે સ્વીકાર કરો?

મુનિ--હા, નહિ?

ત્રેણિકે—ત્યારે તો બહુજ સાડું ચાલો મારી સાથે મને તમારા ઉપર અત્યંત સ્નેહ-બહાવ આવે છે. હું તમને મારી સાથેજ રાખીશ. દરેક રીતે તમારું રક્ષણ કરીશ. અને હું તમારો નાથ બનીશ. કોઈ પણ રીતે તમારી ઇચ્છામાં ન્યૂનતા રહેવા નહિ દઉં. મનપસંદ મહેલ કહાડી આપીશ, ઠામઠાગ અને દરેક હામ હું પુરી પાડીશ. પછી કંઈ છે? ચાલો કરો સંસારની મહેલ.

મુનિ—હે રાજન! તું આમંત્રણ પછી કરજે. એક વાર તારો પોતાનો તો તું વિચાર કર.

ત્રેણિકે—એમાં વિચાર શો કરવાનો હતો? મારી પાસે 'પૂરતું' સામર્થ્ય છે, પૂરતી સમૃદ્ધિ છે, ગમે તેવા દુશ્મનની સામે થવાને મારી પાસે જોઈએ તેટલું બળ છે. કદાચ કોઈ તમારો દુશ્મન હશે તો તેનાથી તમને બચાવવાની મારામાં શક્તિ છે.

મુનિ—હે રાજન! સખુર કર, સખુર કર? બોલવામાં બહુ આગળ વધી જાય છે. વિચારની સીમાનું ઉલ્લંઘન થાય છે. અભિમાનના આવેશમાં ભાન ભૂલી જવાય છે. મારા દુશ્મનથી મને બચાવવાની તારામાં શક્તિ તો નથી, પણ તારા દુશ્મનથી તને પોતાને બચાવવાની પણ તારામાં શક્તિ નથી? મારા અને તારા બંનેના દુશ્મનની આગળ તું દીન-રંક છે, માટે હું ભાર દઈને કેહું છું કે જેમ હું અનાથ હતો તેમ તું પોતે પણ અનાથજ છે. તું પોતે અનાથ હોઈને બીજાનો નાથ શી રીતે થઈ શકીશ?

ત્રેણિકે—મારી પાસે કેટલું લશ્કર છે, મારું કેવું બળ છે, મારી કેવી ખ્યાતિ છે, તેના તમને ખબર નહિ હોય, તેથી મારા ઉપર અનાથતાના વૃદ્ધિ અસર થઈ છે! હે મહારાજ! સાંભળો. મારી પાસે ૩૩ હજાર હાથ, ૩૩ હજાર ઘોડા, ૩૩ હજાર રથ અને ૩૩ દરેક પાંચદાન લશ્કર છે તે ત્રિવિધ મારા ભંડારમાં આગળ મૂકાય છે. હું ઘાડું તે વસ્તુ મેળવી શકું, કોઈ પણ ભોગવન

ચીજ મારા માટે અલભ્ય નથી. ગમે તેવો દુશ્મન હોય પણ મારી સાથે લડવાની કોઇની હિમ્મત નહિ આવે, માટે તમે જરા વિચાર કરીને બોલો. જેને તેને અનાથ કહી દેવામાં તમે તમારી અસત્તા, શ્રમિતતા યા અવિવેકિતા સાબીત કરો છો.

મુનિ—હે રાજન! હું મારી અસત્તા જાહેર કરું છું કે તું તારી અસત્તા જાહેર કરે છે એ તો ત્રીજો કોઇ મધ્યસ્થ માણસ હોય તે કહી શકે, પણ હું થોડું ધ્યાન તારી પાસે કરીશ તે સાંભળ્યા પછી તું પોતે પણ કથુબ કરી શકીશ કે અસત્ તું પોતે જ છે. પ્રથમ તો અનાથ શબ્દ કેવા અભિપ્રાયથી વપરાય છે તે પણ તું સમજતો નથી. મારા ઘરમાં સમૃદ્ધિ નહોતી કે કોઇ કુંડુંબી નહોતા તેથી હું અનાથ છું કે બીજી રીતે અનાથ છું તે પણ તું સમજી શક્યો નથી.

શ્રેણિકે—ત્યારે અનાથ શબ્દનો શો અર્થય છે અને તમે કેવી રીતે અનાથ થયા તે મને સંભળાવશો?

મુનિ—હે રાજન! તું વિશેષ દ્રર કરી શાંતિપૂર્વક સાંભળીય તો હું ખુશીની સાથે સંભળાવીશ.

શ્રેણિકે—મને કોઇ જાતનો વિશેષ નથી. હું તે વાત ધીર-જથી સાંભળવાને તૈયાર છું, માટે આપ સંભળાવો.

મુનિ—હે રાજન! મારું પોતાનું ચરિત્ર મારે પોતાને મુખે વર્ણવામાં આત્મદાયા જેવું જણાયે, પણ અનાથતા અને સનાયતાનો ખરો અર્થ સમજાવવા માટે તે માર્ગ લીધા સિવાય છુટકો નથી. હું મૂળ કોશાંબી નગરીનો રહીય છું. મારા પિતાનું નામ મનસંચય છે. તેઓ કોશાંબી નગરીમાં એક આગરદાર ગૃહસ્થ છે. રાત્ર્ય અને પ્રજા દિલ્લ વર્ગમાં મારા પિતાનું માન પાન ધણું મારું છે. મારા પિતાના ખર્ચનામા દેવતા એટલી છે કે તેની ગણતરી નથી સુરકેલ છે. કિં જાહુના તે ખર્ચના પાસે ચોટા રાત્ર્યનો

ખજનો તુરંત છે. માફ પ્રથમનું નામ “ગુણસુંદર” હતું. હું ન્હાની ઉમ્મરમાં ઘણી શ્રીમંતાઈ ભરેલી સારવાર નીચે ઉછર્યો, ભણ્યો અને એક ઉચ્ચ કુળની કન્યા સાથે પરણ્યો; ત્યાં સુધીનો વખત રમત ગમત, લોગવિલાસ, મોજમજામાં જ પસાર થયો. હઃખ કે સંકટ એ શું ચીજ છે તે હું સમજતો નહોતો. મારા બીજા ભાઈઓ અને ખુદનો હતાં, તે સર્વની મારા તરફ એટલી આહુના જણાતી હતી કે મને કોઈપણ ખાખતમાં કોઈ નારાજ કરતું નહિ.

હે રાજન! એકદા પ્રસ્તાવે અચાનક મને આંખની પીડા ઉત્પન્ન થઈ, તે પીડાને લઈને અંગે અંગે અત્યંત વેદના ઉત્પન્ન થઈ. હાડની અંદર કોઈ એવી જાતની પીડા ઉપડી કે પાણી વિના માછલી તરફડે તેમ હું તરફડીયાં ખાવા માંડ્યો, ક્યાંય સુખ પડે નહિ. જાણે અંદરથી કોઈ સોચા ઘોંચતું હોય તેવી પીડા થવા લાગી. થોડી વારમાં મારા ઘરનાં અને કુટુંબનાં બધાં માણસો એકઠાં થયાં. દરેક જણ મારી સારવાર કરવા લાગી ગયાં. કોઈ વૈદ્યને તો કોઈ હકીમને, કોઈ જોશીને તો કોઈ ભુવાને તેડાવવા ની સલાહ આપવા લાગ્યા. એક પછી એક વૈદ્યો, હકીમો વગેરે સર્વે આવી ચિકિત્સા કરી દવા આપતા ગયા, પણ કોઈથી આરામ થયો નહિ. જોશી ભુવા વગેરે સર્વે થાકી ચાલ્યા ગયા, પણ કોઈથી આરામ થયો નહિ. વખત ઘણો થયો. વેદના લોગવીને હું તો કાયર થઈ ગયો કે આના કરતાં મોત આવે તો સાફ. ઘરનાં માણસો પણ બધાં કંટાળી ગયાં. હું દિવસ અને રાત એવી રાંડો પાડતો કે કોઈ જંપવા પામતું નહિ.

તે પીડાને યોગે મને આત્મજાગૃતિ થવાથી વિચાર કર્યો કે હવે આ પીડા જો મને મટી જાય તો મારે ક્ષાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી સંયમ માર્ગ સ્વીકારવો. આવો વિચાર કરી સૂતો.

હે રાજન! આ નિર્ણય કર્યા પછી તરતજ મારી વેદના કંઈ એાઈ થવા માંડી અને થોડી વારે તો મને શાંત નિદ્રા આવી

મળ. બીજે દિવસે સવારમાં હું જાગ્યો, ત્યારે મારો ઝોરડો મારા સંબંધીઓથી ચીકાર લરાઇ ગયો હતો. હું જાગી ન જાઉં તેટલા માટે સૌ મૌન ધરી મારા ઉડવાનો રાહ જોતાં હતાં, હું જાગ્યો કે દરેક જણ મને કેમ છે? તે પૂછવા લાગ્યાં. મેં જવારે મને શાન્તિ હોવાનો જવાબ આપ્યો. ત્યારે સર્વે ખુશ થયા. અને કહેવા લાગ્યાં કે અમારી માનતા ફરીમૂત થઈ, કેમ તો કહે મેં અમુક યક્ષની માનતા કરી હતી, કોઈ કહે અમુક માતાની માનતા કરી હતી, પણ મેં કહ્યું કે બીજા કોઈનો માનતા ફરી નથી, માત્ર મારીજ માનતા ફરીમૂત થઈ છે. મારાં માતાપે મને પૂછ્યું કે પુત્ર! તારી માનતા શું છે તે જોલ; પ્રથમ તારી માનતા પુરી કરીએ. મેં કહ્યું:--

“ખંતો હતો નિરાશો, પવઇયે અણુગારિય”

અર્થાત્--મેં જીવી માનતા કરી છે કે જે વેદના મટી જાય તો હમાંનો પાક શીખી, ઈંદ્રિયોનું દમન કરી, આરંભ પવિત્રહને ઠોળી, અણુગારપણું--સાધુ ધર્મ અંગીકાર કરું. આ વિચાર કલ્પાની સાથે મારી વેદના શાંત થઈ. માટે હવે હું મારું આત્મકાર્ય સાધીશ. કોઈએ પણ મારા કાપું વસ્ત્રે આડખીટ ન કરવી. જોટી આપ સર્વેની કૃપા હું ચાહું છું.

હે રાજન! આ વિષય પરત્વે મારાં માતાપ અને સંબંધી-જોની સાથે સંવાદ ચાલ્યો, પણ આખરે સર્વને સમજાવી મેં દીક્ષા અંગીકાર કરી ત્યારથી અત્યંત મીઠાને હું સવાર થયો છું. હવે મારા આત્માનું રક્ષણ કરું છું, અને બીજા લોકોનું પણ રક્ષણ કરું છું; માટે પોતાને અને બીજાના નાશ થશે છું. આ ઉપરથી તું પોતે સત્યાય છે કે અન્યાય છે તેને જાણે વિચાર કરી દે. તું મને જ્યારે જાદિ જોમવિદાસન સાધન આપવાને કહે છે, તેના દરવાજા પણ રક્ષક મને મળે હજી. હજી, પૂજા, મિત્રો પણ તેટલાજ હતા, છતાં મને કોઈ કૃપાથી જલ્દાની રક્ષા નહિ મળે હું અન્યાય

હતો. કહે તારામાં દુઃખ કે મોનથી જ્યાવવાની શક્તિ છે? મોન મોટો દુશ્મન મોત અથવા કર્મ છે. તેનાથી જ્યાવવાની તાર શક્તિ નથી, માટે મેં તને અનાથ કહ્યો હતો. હવે એ વચનો અસત્ય લાગતાં હોય તો પાછાં જેંથી લઉં.

શ્રેણિક--હે મહારાજ! તમારાં વચનો સત્ય છે, મને ભૂલ છે. હવે મને ખાત્રી થાય છે કે, આ હિસાબે હું પોતે અનાથ છું. મેં મારી સંપત્તિને માટે વૃથા અભિમાન કર્યું. રૂપી દુશ્મનની આગળ ગમે તેટલી સંપત્તિ કે ગમે તેવી સત્તા પણ તે તુચ્છ છે, તમે એક દૃઢ વૈરાગી અને ખરા ત્યાગી છો, છતાં તમને લોગની આમંત્રણ કરી એ મેં તમારો અર્થ કર્યો, તેને માટે હું આપની ક્ષમા માગું છું, અને અપનો સાંભળવાને ઇચ્છું છું.

મહાત્મા અનાથી મુનિ શ્રેણિક રાજા પ્રત્યે કહે છે. ભવભીરૂ આત્માઓ પોતાના આત્માને જાત્રા કરવા કહે છે. ઉ. અ. ૧૦ ગા. ૪ થી.

ગાથા--દુહલહે ખલુ માણુસો લવે, ચિરકાલે વિ
પાણિણું; ગાઢા ય વિવાગ કમ્મુણો, સમયં ગાય
મા પમાયઓ. ૪

અર્થ--જેમ અતિ નિવડ (આકરા) વિપાકોદય અકૃત્ય પુનીયા જીવન દ્રષ્ટાંતે કરી ઘણા કાળે પણ મનુષ્યનો પામવો દોહિલો છે. એવો આ મણિ તુલ્ય માનવ દેહ, કે રાજા હે આત્મન! તું પામ્યો છે. તો હવે ઇંદ્રિયોને વશ કરવામાં માત્રનો પણ પ્રમાદ ન કર.

ઇંદ્રિયોને નિયમમાં પ્રવર્તીવવાને સગય માત્રનો પ્રમાદ કરનારા જ્ઞાનીઓ જાણે છે કે નરકાદિકનાં દુઃખો--અને સ્વર્ગાદિક

સુખોનો કર્તા લોકજ્ઞા એક આત્માજ છે. વાંચો ઉત્તમ અં ૨ ગાં ૩૬ મી.

ગાથા—અપ્પા નહ વેતરણી, અપ્પા મે કુડસામત્તી;
અપ્પા કામદુહા ધેણ, અપ્પા મે નંદણવણ ૩૬

અર્થ—આત્મા તેજ નહી વેતરણી, આત્મા મારે કુડ સામત્તી વૃક્ષ, આત્માજ કામધેનુ ગાય અને આત્મા મારે નંદનવન સમાન છે. ૩૬.

મહામંડળને વિષે વિચરતાં મુનિરાજોને કોઈ મિત્રપણું બતાવે, કોઈ શત્રુપણું બતાવે. કોઈ મુખ આપે વા દુઃખ આપે તેવા સમયમાં શાન્તિના ધરણુદાર મુનિરાજો કેવા વિચાર કરે. વાંચો ઉત્તમ અં ૨૦ માની ગાં ૩૭ મી.

ગાથા—અપ્પા કર્તા વિકેત્તાય, દુહાણુ ય મુહાણુ ય; અપ્પા
મિત્તમમિત્તં ય દુપક્રિય મુપક્રિઓ. ૩૭

અર્થ—એજ આત્મા મુખ અને દુઃખનો કર્તા અને અકર્તા છે; એજ આત્મા સદાચારથી વર્તે તો મિત્ર સમાન છે, અને દુરાચારથી વર્તે તો શત્રુ સમાન છે. ૩૭.

હે આત્મનૃ! હે રાજનૃ! તેટલા મારે દુહ આત્માને હમવો રચિત છે. વાંચો ઉત્તમ અં ૧ ગાં ૧૫ મી.

ગાથા—અપ્પા ચેવ દમેયવો, અપ્પા હુ ખણુ દુદ્દમો;
અપ્પા દંતો મુહી હોઇ, અસ્થિ લોએ પરત્થય ૧૫

અર્થ—આત્મદમન કર, કરણુ કે આત્મદમનનું કામ અતિ હિંસુ છે. આત્મદમનથી આ લોક અને પરલોકે મુખી થાય છે. ૧૫.

હે આત્મનૃ! હે રાજનૃ! પર પ્રાણીઓને દમન કરવા ત્યાં આત્મદમન કરવું તેજ એક છે. વાંચો ઉત્તમ ૧૦ ૧ ગાં ૧૬ મી.

ગાથા--વરં મે અપ્પા દંતો, સંજમેણુ તવેણુ ય; માહં
પરેહિં દમંતો, પાંધણેહિં વહેહિ ય. ૧૬.

અર્થ--બીજઓને હાથે રશી (રાંઢવા) થી બાંધવા કરતાં
અને લાકડીના મારથી હતવા કરતાં (સત્તર લેદે) સંયમ અને
(બાર લેદે) તપસ્યાથી હુંજ મારા આત્માને દમું (હતેન્દ્રિય થાઉં)
તો વધારે સારું ૧૬.

એક આત્માનું દમન કરી જય મેળવવાથી સર્વે શત્રુપર
જય મેળવી શકાય છે. વાંચો ઉત્ત. અ. ૨૩ ગા. ૩૬ મી.

ગાથા--એગે જિએ જિયા પંચ, પંચ જિએ જિયા દસસ;
દસહાએ જિણિતાણુ, સવ્વ સત્ત જિણામિહં. ૩૬.

અર્થ--એકને હતવાથી પાંચને હતી શકાય છે, અને
પાંચને હતવાથી દશને હતી શકાય છે; અને દશને હતવાથી
સર્વે શત્રુઓને હતી શકાય છે. ૩૬.

આ સંસારમાં શત્રુ કોણ છે? તે કૃપા કરી બતાવશે?
હા! વાંચો ઉત્ત. ૨૩ ગા. ૩૮ મી.

ગાથા--એગપ્પા અહંએ સત્ત, કસાયા ઇદયાણિ ય; તે
જિણીતા જહાનાય, વિહરામિ અહં મુણી. ૩૮.

અર્થ--એક આત્મા જે અહતશત્રુ ગણાય છે. તેને હત-
વાથી ચાર કપયન (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ) હતી શકાય
છે; અને તે હતવાથી પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ કરી શકાય છે. એ
રીતે દશ શત્રુઓ જે આત્મા, ૪ કપાય, ૫ પાંચ ઇન્દ્રિયો (તે
હતવાથી સર્વે શત્રુઓને હતાય છે. અને તેમને યથા ન્યાયે હ-
તાને હું મુખે વિચરું છું. ૩૮.

આ જગતમાં જ્યાં શત્રુ પાંચ છે, ત્યાં સંજંઘી પણ હોય
છે, ત્યાં સંજંઘી પાંચ છે, ત્યાં શત્રુ પાંચ હોય છે. આપે ક્રિકર
પર ઠરેલું કરી શત્રુપણના આગમન તો આપી, પણ સંજંઘી

પણની ઝોળખાણ કરાવવા કૃપા કરશે. હાથ સાંભળો. જ્ઞાની પુરૂષે કહ્યું છે કે. વાંચો ગાથા.

ગાથા--એગો મે સાસએો અપ્પા, નાણુ દંત્રણુ સંલુએો;
એસા મે બાહિરા ભાવા, સંવે સંયોગ લક્ષણણુ. ૧.

અર્થ--જ્ઞાન, દર્શને કરી યુક્ત સદા શાન્તિ એટલે નિત્ય અને રાગાદિક પરભાવ રહિત એવો જે મારો આત્મા તે એકજ છે, અને શેષ એટલે બાકી રહેલા દ્રવ્ય થકી. તન, ધન કુટુંબાદિક મેળાપરૂપ, અને ભાવથકી વિવચ કપાયાદિરૂપ મેળાપ એવા ભાવ તે સર્વ મારા સ્વરૂપથી ભુલ છે. ૧

એ સર્વે સંયોગ લક્ષણુ યુક્ત છે અને જ્યાં સંયોગ ત્યાં વિયોગ હોય છે. એ સર્વ ભાવથકી મારો આત્મા ન્યારો છે. અને સંયોગ લક્ષણરૂપ જે ભાવ તે મોહ ઉપબવનારો ભાવ છે.

એક વિદ્વાન કહે છે.

દોહરા.

પરધનમાં બહુ મોહ છે,	પરજનમાં પણ મોહ;	
પરતનમાં પણ મોહ છે,	પરમનમાં પણ મોહ.	૧
પરમકૃતિમાં મોહ છે,	પરપુદ્ગલ પર મોહ;	
પરવર્ણે પણ મોહ છે,	પરમરણે પણ મોહ.	૨
પરગંધે પણ મોહ છે,	પર રસમાં પણ મોહ;	
પરરૂપરે પણ મોહ છે,	પરદાનમાં બહુ મોહ.	૩
* પરધર્મે પણ મોહ છે,	પરમર્મે પણ મોહ;	
પરકર્મે પણ મોહ છે,	પરચર્મે પણ મોહ.	૪
પરમાં મોહ જણાય છે,	અનુભવ વિષુ અનુપ;	
અનુભવી જ્યારે બને,	સમજ સત્ય સ્વરૂપ.	૫
આધિક સજ્જન સત્સંગથી,	આધિક વિપતથી થાય;	
અનુભવી આ વિશ્વના,	પુરો તે કહેવાય.	૬

* પરધમ એટલે પુદ્ગલ ધર્મ ઉપર પણ મોહ છે.

નમિરાજ મકપિનું દ્રષ્ટાંત.

ઈંદ્રનગરના અનુસારે જે નગરીનું નિરીક્ષણ કરતાં નેત્રને નવીન શીતળતા પ્રાપ્ત કરાવે એવા માળવ દેશમાં આવેલા સુદર્શન-પુર નામના નગરને વિષે કષ્ટ પટુતાના કોષ સમાન અને ગુણોથી બીલોરી કાચના કટકા સમાન મણિરથ નામનો નગરાધીશ પોતાના બાહુબળ વડે કરીને શત્રુના દળથી નગરનું રક્ષણ કરતો હતો. તેનો લઘુબ્રાતા કિશોર વયથી પોતાના ગુણો વડે કરી જનસમાજને આકર્ષણ કરનારો અને શીલ સંતોષ રૂપી બકતરને ભીડી વસ્તી જનનું રક્ષણ કરવામાં એકો અને યુવરાજ તિલકનો ધણી 'યુગબાહુ' નામનો વીર ક્ષત્રીયોને વિષે શણગાર રૂપ હતો, તેના સુગૃહને શોભાવનાર સુશીલ પત્ની સત્યાદિક અનેક ગુણોએ કરી યુક્ત સલાહકાર્યમાં મંત્રી-શ્વર સમાન, ગૃહકાર્યમાં ગૃહિણી અભ્યંતરપ્રખદાની અગ્રેશ્વરી 'મયણુરેહા' નામની મહારાણી સર્વ જીવોને સંતોષ આપી સંતુષ્ટપણામાં સદાકાળ રહેતી હતી. તેની કુક્ષીથી માતા પિતાના ગુણોને શ્રદ્ધ કરી જાણે જન્મ પામેલો જ હોય એવો અને ચંદ્રમાની પેરે શીતલકારી જેમનો યશ વિસ્તારને પામેલો છે. એવો "ચંદ્રયશા" નામે કુમાર હતો.

પતિવ્રત ધર્મને પાળનારી સતી મયણુરેહા પોતાના સ્વામી સહ સાંસારિક સુખ વૈભવો લોગવતાં થકાં એકદા પ્રત્તાવે પુણ્યવંત પ્રાણીને પોઠવા યોગ્ય પુષ્પની શય્યાને વિષે પોઠેલી હતી, પાછલી રાત્રિએ સૂર્યોદય થવાને છ ઘડી બાકી રહેલી તેના સમયને વિષે. ઉ. અ. ૬ ગા. ૧ લીનાં બે પદ :—

ગાથા—ચઠકેણ દેવલોગાઓ, ઉવવન્નો માણુસંમિ લોગંમિ;

અર્થ—પૂર્વલવના પુણ્યોદયે દેવલોકનાં સુખો લોગવી, બાકી રહેલાં પુણ્યનો પ્રેર્યો થકો બારમા દેવલોકથી ચવી મનુષ્યલોકને વિષે માતા મયણુરેહાની કુક્ષિમાં કોઈ જીવ પુત્રપણે આવી હત્યત થયો.

તેના પ્રભાવથી માતાએ સ્વપ્નમાં સંપૂર્ણ તત્ત્વોનું જ્યોતિ-
વાળો ચંદ્રમા દીઠો, દેખીને સદર્પિત માતા બન્યાં. પતિ પ્રત્યે
સ્વપ્નની વાત નિવેદન કરી. પતિએ આશ્વાસન આપતાં કહ્યું કે તમે
મહા ભાગ્યશાળી પુત્રને જન્મ આપ્યો. અમૃત સગાન પ્રિય પતિની
વાણી સાંભળી તહેવત પ્રમાણ કરી મયજીરેહો સંતુષ્ટ બની ગર્ભનું
પ્રતિપાલન કરવા લાગી. રાત્ર અને યુરરાત્રના મહેલની અટારીનાં
દ્વારો સામસામે હતાં. એકઠા પ્રસ્તાવે મયજીરેહો મહારાણી સ્નાન
મંજન કરી, કર્પણ સન્મુખ રાખી અટારીના દ્વાર પાસે સ્થિર રહી
વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરતાં હતાં, તેવા સમયમાં રાત્ર મહિરથ પોતાના
મહેલમાં હિંડોળાખાટે, હિંચિતા દક્ષા, અરીસાદ્વારોએ મયજીરેહોના
રૂપનું પ્રતિબિંબ નિરખી કામને વશ થયો. થકો સર્વ પ્રકારનું લાન
બૂલી ગયો.

દોહરા.

સત્ય શિયળ ડા'પણુ ગયું, ગયુંજ નિર્મળ નામ;
સૌ પાણી વહેતે. ગયું, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૧

પુત્ર મિત્ર બહાલો નહિ, નહિ રત્ન નહિ હામ;
પંડિત પણુ બહાલો નહિ, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૨

અળખામણું આખું જગત્, અળખામણા શ્રીરામ;
આત્મા નિજ અળખામણો, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૩

ગમે ન ધર પુર મેડીઓ, ગમે ન ઉદમ કામ;
ગમે ન વાત વિદ્યા તણી, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૪

ઉમયાઇશે ન છતિયો, છત્યો નહિ શ્રીરામ;
પ્રભાએ નહિ છતીયો, કાળ રૂપી જો કામ. ૫

ચોરી જૂઠું ચુંડા વળી, અધર્મ ને અન્યાય;
વિવિધ દોષ વ્યભિચારના, કુકર્મમાં કે'વાય. ૬

લાજ ઘટે સદુ લોકમાં, ચતુરતા, શિર યાય;
અકાલ મૃત્યુ ઉપજે, જીવ, કહાપિ જાય. ૭

સદ્ગુણ સઘળા હોય પણ, ચિત્ત ચાહે વ્યભિચાર;
 જશ નવ વાધે જગતમાં કરે લોક ધિક્કાર. ૮
 ઉત્તમ બુદ્ધિ ન ઉપજે, સુઝે ન ઉદમ સાર;
 ગર્થ ગુમાવે ગાંઠનો, જર કર્મ કરનાર. ૯
 કૃપ પડી મરવું ભલું, પીવું ભલું વિષ પાન;
 અનેક દુઃખની આપદા, નહિ વ્યભિચાર સમાન. ૧૦
 નામ ખુડાડે જાપનું, કુળમાં ધરે કલંક;
 ટળે ન કદીયે ટાળતાં, એ લાંછનનો અંક. ૧૧
 નાક કપાયું તે કદી, ફેરી ન સાબું થાય;
 લાંછન લાગ્યું તે કદી, જર તણું નહિ જાય. ૧૨
 પાછળથી પસ્તાય પણ, અંતે નહિ ઉપાય;
 પડી પટોલે ભાત તે, છુટું થતાં નવ જાય. ૧૩
 માણસમાં ઉજ્જળ મુખે, ખોલી શકાય ન ખોલ;
 વ્યભિચારીનો વિશ્વમાં, તરણા તુડ્યે તોલ. ૧૪
 હોય રાય કે રંક પણ, નિશ્ચે બહુ નિંદાય;
 શ્વાન તુડ્ય સહુ કો ગણે, જીવતો ગ્રેત જણાય. ૧૫

મોતીલાલ મનમુખરામ.

મારા પ્રિય વાંચક વૃંદો! મહિરથ રાજા અનંગને આધીન થઈ કેવા પ્રસારનાં કુકર્મો કરવાને પ્રેરાય છે?

પ્રથમ તો મયણરેહાને પોતાને સ્વાધીન કરવાને દાસી દારાએ વસ્ત્રાભૂષણ સુખડી મેવા પ્રમુખ મોકલ્યા. મયણરેહાએ પણ પોતાના પતિના વડીલ બધુ પોતાના જનક સમાન જાણીને લીધા. હૃદ્ય રાજાની હૃદ્ય વાસનાનાં દોર વધવા લાગ્યો. એકદા મયણરેહાની પાસે અલીએ આવીને ઉચ્ચાગ્ણ કર્યું કે “રત્નધરાજ મહિરથ આપની સાથે એકાંતે મળવા ચાહે છે.” આ શબ્દો સાંભળી મયણરેહાજીના અંગેઅંગમાં કોપાનન સળગી ઉઠ્યો. અને ચેટીને લાત મારી કહ્યું કે મહિરથ રાજા તો મારા પિતા સમાન છે. હૃદ્યા! તારી

છઠ્ઠાને કબજામાં રાખી ચાલી જ ચંડાવણી! કહે ફરી ને આ મકાનમાં પણ મૂકીશ નહિ. દાઝી ચાલી ગઈ.

આ વાત જની ગયા પછી કેટલોક વખત વીત્યા બાદ વસંત ઋતુ અને શ્રીધમ ઋતુની સંધિમાં તાપ રિયેષ પડાની ગરમીને લઈ યુગ બાહુ અને મયલુરેડા બંને પત્તિ પત્ની શીતગતાને માટે મનોરંજક ઉદ્યાનને વિષે આવી રજનીનો નિવાસ કરી રહ્યા. રાત્રિ સવા પહોરને શુભારે વ્યતીન ધનાં મલિરથ રાજ વિષમિશ્રિત ખડગ લઈ બગીચામાં દાખલ થયો. યામિક પુરો પ્રયે પૃથ્વી કરી કે બાહુ, યુગબાહુ કયા સ્થાનમાં નીચાસ કરી રહ્યા છે? તેના ઉત્તરમાં યામિક પુરોએ જણાવ્યું કે “લતા ગૃહ મંડપમાં” રાજ લતા ગૃહના મંડપ ભણી વધવા લાગ્યો. અને સુખ થકી ભાઈ યુગબાહુ નામનો ઉચ્ચાર કર્યો.

મલિરથ રાજના ચાંદો સાંસગી મયલુરેડા પરિચયમાં આવ્યાં ગયાં. અને યુગબાહુ લતાગૃહના મંડપથી બહાર નીકળી નમસ્કાર કરવા નીચા નમ્યા કે હુદ નાજાએ ખડગનો પ્રકાર કર્યો. પ્રકાર પડતાંની સાથેજ યુગબાહુ પૃથ્વી પર ઢગી પડ્યા. મયલુરેડાની ચીસ નીકળી. ખુદેગીરો આવી પહોંચ્યા, રાજ મલિરથ અપશોચ દર્શાવતો બોલી ઉઠ્યો કે, ભાસ પ્રમાદને લઈ તરવારની મૂઠ બાંધ્યા વિનાની રહી જવાથી તરવાર નીકળી પડી, અને ભાઈનો નાશ થયો, એમ કહી દીવગીરતા બનાવવા લાગ્યો. રાજની બોલવાની મુર્તિ ઉપરથી અને અંગના આકાર ઉપરથી મયલુરેડાએ જાણી લીધું કે રાજની હુદ વાઙ્માનું આ રૂપ નાસેલું છે. આજી તરફ યામિક પુરોએ રાજનું જ્ઞાન કરી રાજ ચલ્યો ગયો. ચંદ્રપદાકુમારને ખબર મળતા તિગિઝોને લઈ અકદમ બગીચામાં દાખલ થયો. તિગિઝોએ તપાસ કરી કહ્યું કે આ પ્રકાર વિષમિશ્રિત થયેલો છે. માટે ઉપચાર લાગુ પડેલા અસકલ છે આ પ્રકારનાં તિગિઝોનાં વચન સાંભળી છત્તી વજ્ર જેવી કરી મયલુરેડા સતી પોતાના પતિની પસે બેસી રાખેલો અકરવા લાગ્યો કે હે પ્રાણ! ધન, સ્ત્રી, પુત્ર

પરિવાર, પુદ્ગલાદિ પ્રેમના બંધનથી આ જીવે અનેક જીવોની સાથે
વૈરભાવ કરી ગતાગતિ રૂપ સંસારને વિષે પરિભ્રમયુ કર્યું. કોઈ મહા
પુણ્યના યોગે આ મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થયો, તેમાં પણ કોઈ પાપના
ઉદયે આ સમય પ્રાપ્ત થયો છે. તોપણ આત્મશુદ્ધ પ્રગટ કરાવું
હજી ટાણું છે. માટે સર્વ જીવોની સાથે વૈરભાવની ક્ષમા માગો.
સર્વ ઠેકાણેથી મોડ દશા ઉતારો, અઠારે પાપસ્થાનક પરચળાથી
છેવટનું અણુશણુ કરાવું છું. તે આપ શુદ્ધ સર્વહણુ સાથે હૃદયમાં
ઉતારજો. એ પ્રકારનો ઉપદેશ આપી સ્થિરવૃત્તિ સ્થાપી. નસેનસમાંથી
ક્રોધ રૂપી ઝેર ઉલટાવી અમૃત રૂપ વાણીના બોધ વડે શીતગતા
ઉપજાવી. પતિના આત્માને શાંતિ ઉપજાવવા લાગી.

સ્ત્રીનાં વાકયો હૃદયમાં ઉતારી તેજ પ્રકારની ઉત્તમોત્તમ
લાવના લાવતો થકો યુગબાહુનો અમર આત્મા દેહપિંજરને છોડી
પરલોકે પ્રયાણ કરી ગયો.

સતી મયણુરેહા કામાંધ મહિરથને હવે સ્વતંત્ર થયો જાણી
શીયલસંગના લયથી અને ચંદ્રગણા કુમાર વિટંબનામાં ન ઉતરે
એવા આશયથી મહા અટવીનો માર્ગ ગુપ્તપણે બહણુ કરી ચાલી
નીકળી.

મહિરથ રાજા ઝપાટાબંધ રાજમહેલમાં પહોંચી જવા માટે
સુદર્શનપુર નગરની નજીકમાં આવતાં સર્પના પુંછપર પગ પડતાથી
સર્પે રંચ માયે. સર્વાંગે ઝેર વ્યાપી ગયું, શહેરમાં નહિ પહોંચતાં
અંતરણે પ્રાણુરહિત થઈ મલીન પ્રવામની ધારા ॥ નર્કને વિષે
ઉપજ્યો.

સતી મયણુરેહાને મહાકળે અટવીનું ઉલ્લંઘન કરતાં શીયલ
પ્રસાદે સ્વાપદાદિકનો કોઈ પણ ભય ઉત્પન્ન થયો નહિ. પ્રાતઃકાળ
કર્તા નિત્ય નિયમ કરી નવકલનું સ્મરણ કરી પ્રાણુની રચાને માટે
ફળદિઠ વાપરી આગમ વધવા લાગી. બીજા દિવસની મધ્ય રાત્રિએ
નિર્જન અટવીમાં પુત્રનો પ્રસવ થયો. પ્રાતઃસમય પ્રાપ્ત થતાં યુગ

બાહુની નામાંકિત ગુદ્રિકા અંગુઠાને વિષે નાખી રત્નકંઠલમાં એક
શીલા પર પુત્રને પોઠાડી નજીકના સરોવર પર અંગ શુચિ કરવાને
ગઈ. અંગ શુચિ કરતાં કોઈ એક મદોન્મત કરિવરે સૂંઢ દંડમાં
અહણ કરી અકાશમાર્ગે ઉછાળી, નલમાર્ગેથી પાછી વળતાં કોઈ
એક વિદ્યાધરના વિમાનમાં મૂર્છા સહિત પડી. શીતળ સમિરને યોગે
મૂર્છા વળી. ગુદ્ધિમાં આવતાં વૈમાનમાં રહેલા વિદ્યાધર પ્રત્યે કહેવા
લાગી કે હે મુશાગી બંધુ! હું ગત રાત્રિએ જાળકને જન્મ આપી, પ્રાતાઃ
ક્રમ થતાં તે જાળકને એક શીલા પર પોઠાડી સરોવર પર અંગ
શુચિ કરવાને આવી સ્નાન કરતાં કરિવરે સૂંઢ વડે અહણ કરી
ઉછાળી, જેથી તમારા વિમાનમાં પડી. આયુષ્યબળે બચી ગઈ છું,
માટે મને મારા જાળક પાસે મૂકે તો તે જાળકનું હું પોષણ કરું
નહિ તો તે જાળક મૃત્યુને પામશે અને જાળકત્યા લાગશે માટે
પુત્રરૂપ ભિક્ષા આપવાની દયા કરો.

આ પ્રકારનાં વચનો સાંભળી વિદ્યાધર બોલ્યો હે સુંદરી!
વૈરાઘ્ય પદ્મે પર આવેલી વિદ્યાધરની દક્ષિણ શ્રેણિમાં ગંધાર દેશ-
ને વિષે રત્નાવાહન નગરીનો રાજા મણિચુડ તેનો હું પુત્ર મણિપ્રભ
નામા છું. મારા પિતા દક્ષિણોત્તર બંને શ્રેણીનું રાજા મને સોંપી
દીધા અહણ કરી વિદ્યાચારણની લબ્ધિ સાથે આર સ્નાન સહિત મહી
મંડળમાં તેમનાં દર્શનાર્થે જતાં તમારા જેવી સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ
તેથી હું મારા નગર ભણી પાછો જાઉં છું. તમને મારા રાજભુવનમાં
મુદી પડી હું મારા પિતા ગુરૂના દર્શનાર્થે જઈશ અને તમારા
પુત્રનો વૃત્તાંત પ્રસન્નિ વિદ્યાથી મેં જાણી લીધો છે. તેજે કે કે મિથિલાન-
ગરીનો રાજા પદ્મરથ અશ્વના જે આણુથી તેજ અટવીને વિષે આવી
તમારા પુત્રને તમે જે સ્થળે મુકેલ હતો ત્યાંથી લઈ ગયો છે. તમારો
આત્મજ પૂર્ણાનંદમાં છે. સતી મયલુરેહાએ હૃદયગન વિચારું જે
મુનિના ગ્રંથમાં જવાની ખાત્ર જરૂર છે. રાજભુવનમાં રહેવાથી
શિયંગરતન લૂંટાવાનો કવચિત ભય રહે છે, આમ વિચારી વિદ્યાધરને

કહું કે હે વિદ્યાધરરાણા ! મને પણ મુનિદર્શન કરાવો કે જેથી હું
કૃતાર્થ થાઉં. આ પ્રકારનાં વચનો મયણુરેહાનાં સાંભળી વિદ્યાધર
સહર્ષિત થઈ બોલ્યો કે જેવી આપની આજ્ઞા. આમ કહી વિમાનને
મુશોભિત બનાવી મયણુરેહાની સાથે તેજ વિમાનમાં બેસી શીઘ્રતા
થી મુનિ પાસે આવી વિમાનથી ઉતરી બંનેએ નમન કરીયું.

મુનિએ જ્ઞાનથી સતીને સર્વ વૃત્તાંત જાણી લીધો અને પો-
તાનો સાંસારિક પુત્ર સતી ઉપર મોહાંધ બન્યો છે એમ જાણી
ઉપદેશ આપવો શરૂ કરીયો. આ વખતે બીજા કેટલાએક વિદ્યાધરો
તથા દેવતાઓ પણ હાજર હતા. મુનિની વાણી વિસ્તાર પામવા
લાગી. અહો ભવ્ય છવો ! આ સંસારમાં મોહ એક મહા શત્રુ
છે. અનેક પ્રકારનાં કુકર્મો કરાવે છે. મોહ મદિરાનું જેણે પાન
કીધું છે તે પોતાનું ભાન બૂલી પરદારાપર કુદ્રષ્ટિ કરી લગ્ન
લક્ષ્મી હારી કુગતિ બોરી લે છે. માટે જો તમે તમારા આત્માનું
ભવું ધૃત્યતા હો તો પરસ્ત્રીથી મોહ ઉતારી પ્રત્યાખ્યાન પ્રતિજ્ઞા
કરશો તો મુગતિના સાથી બનશો. આ પ્રમાણે મુનિના મુખની
વાણી સાંભળી, મણિપ્રભ આદિ ઘણા વિદ્યાધરોએ પરદારાનાં
પ્રત્યાખ્યાન કર્યાં. મયણુરેહાને ભગિનિપણે માની લીધી.

તેજ સમયે એક દેવતાએ આવી પ્રથમ મયણુરેહાને નમસ્કાર
કરી અને પછી મુનિને નમસ્કાર કરી મુનિ સન્મુખમાં બેઠો. આ
દેખાવ અચુકતા દેખી વિદ્યાધરોએ દેવતાને પ્રશ્ન કર્યો કે આપ
દેવ હોવા છતાં અચુકતા વંદન કેમ કર્યું ? તેના ઉત્તરમાં દેવતાએ
જણાવ્યું કે આ ભવ પહેલાં હું મુદર્શનપુરમાં યુગબાહુ નામે
યુવરાજ પદને બેસી હતો. મારા વડીલ જ્ઞાતાએ કામાંધ થઈ મને
પ્રાચુરહિત કરવા માટે ખડગનો પ્રહાર કર્યો. તે વખતે મારા
રોમેરોને ક્રોધ ઉત્તમર્ગ જતો હતો અને દુષ્ટ કૃત્યનાઓ થતી
હતી તેને સમયે આ સતીએ મને અ નધર્મ સમજાવી,
મોહ દયાથી પાછા વડવાની બતામવું કરી, સર્વ છોડી

હાથે વૈરભાવની ક્ષમાની યાચના કરાવી. અનુશન તો અદરાચ્યું. તેથી મેં પાંચમા દેવલોકના સુખની પ્રાપ્તિ કરી, તે સર્વ પ્રતાપ આ સતીનોજ છે. આજે અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી જાણી મારા ધર્માચાર્ય રૂપ આ સતીને મેં પ્રથમ નમસ્કાર કર્યો. તે મેં અયોગ્ય કાર્ય કર્યું નથી.

દેવે સતી તરફ ભેંધ કર્યું કે હવે આપનો શો વિચાર છે? સતીએ કર્યું કે આત્મકથ્યાણુ. દેવતાએ ત્યાંથી મયજુરેહાને ઉપાડી આર્યાજીના સમાગમમાં સુઠી. ત્યાં તેણે પ્રવત્તર્થા શ્રદ્ધજુ કરી, અભ્યાસ કરતાં મંડી મંડવે વિચરવા લાગ્યો.

તે ઠાજ તે સમયને વિષે મિથિલા નગરીના રાજા પદ્મરથના રાજમહેલમાં મયજુરેહાનો બાળક પંચપાવ્યથી પ્રતિપાલન થતો બીજના અંદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. આ બાળક રાજા પદ્મરથને ગૃહે આવ્યા પછી ઘણા યત્ન રાજાએ પદ્મરથ રાજાને નમી મિત્રભાવે પ્રવર્તવા લાગ્યા, જેથી સકલ દેવજનની સાક્ષીએ આ બાળકનું નામ “નમિરાજ” આપ્યું. નમિરાજ બાળવયને સુઠી સકલ શાસ સત્તની કળામાં પ્રવીણ થઈ યૌવન વયને પ્રાપ્ત થતા માતા પિતાએ એક દબ્બર ને અષ્ટ દન્યાઓની સાથે પાણીશ્રદ્ધજુ કરાવ્યું. એકદા પ્રસ્તાવે રાજા પદ્મરથે શુભ દૈર્ઘ્યે નમિરાજને રાજ્યાસિપેક કરી પોતાની રાણી સાથે પોતે પ્રવત્તર્થા શ્રદ્ધજુ કરી મહીમંડળમાં વિચરવા લાગ્યા.

નમિરાજ તખ્તપર બેસા પછી અનેક રાજાઓને નમાવી પૃથ્વીનું પાલન કરતાં થકાં અને સાંસારિક સુખ વૈભવો જોગવતાં રાજાં વિચરતા હતા. એકદા પોતાની ગજથાગામાંથી આજ્ઞાન રાજાને ઉઘેડી એક મનોન્મત્ત ધવલ હસ્તી જાણી સુદર્શન-ચંદ્રના વનમાં ગયો. તેજ સમયમાં ચંદ્રવદ્ય રાજાનાં માલુસો ત્યાં દાવર હોવાથી તે ગજને પકડી પોતાના રાજાની ગજથાગામાં

ગાંધી દીધો. આ વાતની નમિરાજને ખબર પડવાથી નમિરાજે હસ્તી પાછો આપવાની મોગણી કરી.

ચંદ્રયશ રાજાએ દૂતનું અપમાન કરી પાછો વાળ્યો. નમિરાજ મોટા સૈન્યસહિત સુદર્શનપુર પર ચડી આવ્યો. ચંદ્રયશ રાજા સૈન્યને લઈ દુર્ગની બહાર નીકળતાં અપશુકન થવાથી મંત્રી-શ્વરોએ કાળ વિલંબ કરવાનું કહેવાથી ગઠરૂઢો કરી રહ્યા. નમિરાજાએ દુર્ગ તોડવાનો વિચાર કર્યો. બંને ભાઈના યુદ્ધની વાત મયણુરેહા સાધ્વીના જાણુવામાં આવવાથી પ્રવર્તણીની આજ્ઞા લઈ બંને રાજાઓને સમજાવવા પધાર્યા.

પ્રથમ નમિરાજાને બોધ આપી કહ્યું કે વડીલ બંધુથી સંગ્રામ કરવો યુક્ત નથી. આ વાત સાંભળી નમિરાજ આશ્ચર્ય પામી પૂછવા લાગ્યા કે ચંદ્રયશ યુગબાહુના પુત્ર છે અને હું પક્ષરથ રાજાનો પુત્ર છું; છતાં આપ મારા વડીલ બંધુ કહો છો તે કેવી રીતે? તે કૃપા કરી જણાવશો? મયણુરેહા સાધ્વીએ પોતાના વીતકની સવિસ્તર વાત કહી બતાવી. અને કહ્યું કે હે વત્સ! તમારી અંશુલીમાં તમારા પિતાના નામથી મુદ્રિકા પહેરાવનારી હું તમારું સંસાર પક્ષની માતા છું અને પક્ષરથ રાજા તો તમારા પાલા પિતા છે. આ વાત નમિરાજાએ સત્ય માની કહ્યું કે આપ મારા વડીલ બંધુને જાહેર કરો એટલે દુર્ગ ઉઘાડતાં હું આવી મળીશ.

આ વાત સાંભળી મયણુરેહા સાધ્વીએ દુર્ગમાં પ્રવેશ કર્યો. ચંદ્રયશ રાજાએ સાધ્વીરૂપે માતાને ઓળખ્યાં. સહુએ નમન કરી પૂછ્યું કે આપે આપના શીયલરક્ષણ અને મને દુઃખ પડશે એવા કારણને લઈ આપ અહિંથી ભાગી ગયાં, અને છેવટે સંયમ પણ ગ્રહણ કર્યો, પરંતુ આપ સગર્ભા હતાં તેનું શું થયું? મયણુરેહા સાધ્વીએ સર્વ વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. રાજા સહર્ષિત બની તુર્તજ શાંતિનાં ચિન્હો ફરકાવી દરવાજા ખુલ્લા મુકી પોતાના રાજમંડલ સહિત નમિરાજાને મળવા નીકળ્યો. નમિરાજ પણ વડીલ બંધુને

સન્નિધે આવતા ભાગી એકદમ દોડી ચંદ્રચંદ્રના ચરણમાં નમી પડ્યો. બંને બાઈનું મોટવાપણું થયું આનંદ વતણી, આધીશ પોતાના ધ્યાનકે પધાર્યા. એવટે ચંદ્રચંદ્ર રાત્રીએ પણ સંસાર અસ્થિર. ભણી નમિરાજને મુદ્દર્શનપુરનું રાજ સોંપી પોતાની રાણીઓ સહિત પ્રવચ્ચાં અહણ કરી.

નમિરાજ પૂર્વ પુણ્યોદયે કરી મહામંડલિક કહેવાણી, એક મહાસને આદિ રાણીઓની સાથે વિદેહ દેશ તથા માંગવ દેશનું અધિ-પતિપણું ભોગવતા થકા અને ઇદ્ર સમાન નિષ્કંટક અખંડ આણુ-વતે છે જેની એવા નમિરાજને એકદા પૂર્વકર્મના ઉદયને લીધે શરીરને વિષે દાહ જ્વર રોગ ઉત્પન્ન થયો. તિગિરોજાએ અનેક ઉપચાર કર્યા, છતાં શાંતિ વર્તાણી નહીં. એવટે ભાવના ચંદનનું વિવેપન લીના મુકું કરવાથી શાંતિ વગર એમ તિગિરોજાના કહેવાથી ચંદન ધસવાને હુકમ થયો. એક હજાર ને અષ્ટ રાણીઓ પોતે ધસવા લાગી. રાણીઓના કરમાં પહેરેલાં કંઠણોનાં ધ્વની ઉડવા લાગ્યાં. અન્ધ વખતે જે ધ્વની ઓતોદ્રિયને આનંદ આપતો હતો તેજ ધ્વની અત્યારે રાત્રીને અનિદ્ર લાગવાથી એ ધ્વની બંધ કરવાને હુકમ થયો. પ્રધાને અકેક કંઠણું રૂખાવી ચંદન ધસવાનું કામ જારી રખાવ્યું, ધ્વની બંધ થયો.

નમિરાજએ મંત્રીશ્વરને પૂછ્યું કે ચંદન ધસાવું બંધ થયું? તેના ઉત્તરમાં મંત્રીશ્વરે જણાવ્યું કે નહિ મહારાજ! ચંદન ધસાય છે. નમિરાજએ પૂછ્યું કે ત્યારે પેલો ધ્વની કેમ બંધ થયો? મંત્રીશ્વરે જવાબ આપ્યો કે એકેક કંઠણું રૂખાવી પ્રાદીનાં વડાં દરાવી નાખ્યાં. સામી બાણુએ બીજું નહીં હોવાથી તેની સાથે અથડાય? કેની સાથે લટકાય? અથડાયા વિનાં કે લટકાયા વિના ધ્વની ક્યાંથીજ ઉડે?

મંત્રીશ્વરના આ શબ્દો કર્ણસંપુટમાં પડતાંની સાથે જ નમિરાજ આશ્ચર્ય અકિત થઈ એકાચવૃત્તિમાં લીન થયા. સામી

બાળુએ શું ? અને પહેલું શું ? હા હા ! હું સમજ્યો. પહેલો મારો આત્મા અને બીજું દ્રવ્યથી રાજ, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર, સગાં સંબંધી, નાતી, જતી આદિ અને ભાવથી વિવિધ કષાયોદ્ધત તેમાં અનિત્ય શું ? અને નિત્ય શું ?

૧ અનિત્ય ભાવના—આ સંસારના વૈભવો પરપુદ્ગલના સંબંધવાળા વિનાશક ધર્મ છે જેનો તેના કારણથી આત્મા ભવાટવીમાં ભૂલો પડી ભટકાય છે, વા અચડાય છે; પણ હે આત્મન ! એ સર્વ અનિત્ય છે, અશાશ્વત છે, નિત્ય તો એક. મારો આત્મા સદાકાળ શાશ્વતો અવિનાશી ધ્રુવપદે અચળ અને દ્રષ્ટા છે તેજ શ્રેષ્ઠ છે.

૨ અશરણ ભાવના—ભવાટવીમાં ભૂલો પડેલા આત્માને આ સંસારમાં ત્રાણશરણ કોણ છે ? તેના જવાબમાં પરમાત્મા કહે છે કે “સંયોગા ય વિભાગા ય” એટલે આ સંસાર સમુદ્રને વિષે ડુબતા આત્માને પૂર્વ પુણ્યોદયના પ્રભાવે આ મનુષ્ય દેહરૂપ દ્વીપનો આધાર મળ્યો. તે દ્વીપ ઉપર આવી અનેક જીવોની સાથે રાગ રૂપ બેડીના બંધનમાં પડ્યો, અનેક પૌદ્ગલિક સુખો મેળવ્યાં. તે પણ આયુષ્યના અંત સુધી અંતે જેનો સંયોગ થયેલો છે તે સર્વને વિયોગજ થવાનો છે. તેમાંના કોઈ જીવ કે કોઈ પૌદ્ગલિક સુખો મારા આત્માને ત્રાણશરણ નથી, પરંતુ અંતરભાવે વિચારું છું તો નિશ્ચયનયે શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ જે ધર્મ તેજ મારા આત્માને ત્રાણશરણ છે, એટલે રક્ષણના કરવાવાળા છે.

૩ સંસાર ભાવના—શુદ્ધજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપે જે ઉત્તમધર્મ, તે ધર્મના શરણ વિના આ આત્માએ ભવાટવીને વિષે પર્યટન કરતાં અનેક ભવ કીધા. પ્રભુએ કહ્યું છે કે:—

શાયાનન સા જાઇ ન સા જોણી, ન તં ઠાણું ન તં કુલં;
ન જાયા ન સુવા જતથ, સઠ્ઠે જીવા આણુંત સો; ૧

અર્થ—એવી કોઈ ભતિ નથી, એવી કોઈ ભેટી નથી, એવું કોઈ સ્થાનક નથી, એવું કોઈ કુળ નથી કે જે ઠેકાણે આ આત્મા જન્મે ન હોય. વા મરણ પામ્યો ન હોય. અર્થાત્ (પાંચ અનુત્તરવિમાનના દેવપણે તથા ચોપન ઉત્તમ પુરુષ એ વર્જિને) સર્વ ઠેકાણે અનંતા જન્મ મરણ કર્યા. વળી એક કવિ પણ કહે છે કે સાયરનાં જળથી ઘણુંજ રે, એં પીધાં માત્રનાં થાન; તુમિ ન પામ્યો આતમાજી રે, અધિક આરોગ્યાં ધાન રે પ્રાણી રે, ક્ષણ લાખેણી રે ભય. ૧

એ સંસારનાં જન્મ જન્મ મરણ રૂપ જંજીર (કેદખાનાં) થી હું ક્યારે છુટીશ? એ સંસાર મારો નથી, સંયોગ વિયોગ રૂપ દુઃખ દાવાનગરું ઘર છે. હું પોતે તો સ્વચ્છે વટે કરી મોક્ષમયી નિરંજન નિગાકાર સિદ્ધ સમાન છું.

૪ એકત્વભાવના—સ્વચ્છ પ્રગટ કરવાનો કામી આત્મા એમ વિચારે જે અમારો આત્મા એકલો છે તે એકલો આપ્યો છે અને એકલો જશે. પોતાના કૃતકર્મનાં ફળો ચાર ગતિ ચોવીશ દંડક અને ચોરાશી લક્ષ જીવાયોનિમાં પૂર્વે એકલાએજ ભોગવ્યાં, અને વર્તમાન કાળે પણ એકલોજ ભોગવશે. તેમજ સ્વચ્છે પ્રગટ કરવાને માટે પણ એકત્વપણું એક છે.

ગિરધર દવિએ પણ કહ્યું છે કે—

કુંડલીયા.

એકએકી સિદ્ધ પુનિ, સિદ્ધ સાધક દોય સુનીય;
લીન ચાર કુંડળ સમ, લરકર દે દશ પીચ.
લરકર હે દશ વીશ, તહા નાના વિધ ઝગદા;
સદા રહે વિરોધ, બધું મેરી તેરી રગદા.
કહે ગિરધર દવિરાય, પુરુષ એ પરમ વિવેદી;
કહે સંજોડે ત્યાગ, સું વિચરે એકાદી. ૧

ત્યારે શું ચેલારૂપ સહાયક ન કરવો ?

૨૨૨૨૨૨૨૨

ચેલા ઉતકું ચાહિયે, જાકું ધન અરૂ ધ મ,
ઇણુ ણીન ચેલા જે કરે, સો હે પુરૂષ સકામ.
સો હે પુરૂષ સકામ, કામકો હુવો આજારી,
વીતરાગકો સ્વાંગ, બનાયો મહા બજારી
કહે ગિરધર કવિરય, નિરૂપી જનરહે એકીસો;
જનકો તૃણારોગ, લગ્યો સો મૂડે ચેલો. ૨

૫ અન્યત્વભાવના, યા અનેકત્વ ભાવના.

એકાકી ભાવને ઇચ્છવાવાળો એમ વિચારે જે આ મનુષ્ય રૂપ સંસારને વિષે અનેક જીવો વા પુદ્ગલો જેની જેની સાથે હું સંબંધ ધરાવું છું તે સર્વ અન્ય છે, મારા સ્વરૂપથી ન્યારા છે. એકાંત કર્મ બંધનાં કારણો છે; ભવબ્રમણ કરાવનારા છે, તે સર્વનો સંગ છોડી હું મારા સ્વરૂપની રમણતામાં રહું તેજ મને શ્રેષ્ઠ છે.

૬. અશુચિભાવના-અન્યત્વભાવના યા અનેકત્વભાવના ભાવવાવાળા એમ ચિંતવે જે. આ શરીર અશુચિમય, અપવિત્ર, મળ-મૂત્રનું ભાજન, અનેક રોગોથી ભરેલું, જરા, પીત, કફ, વાયુનું ઘર, દુર્ગંધીમય છે. વળી આ સંસારમાં પણ કહ્યું છે કે—

છિજળે ભિજળે જાય ખણો, જો ઈહ મે હુ સરીર;
અપ્પા ભાવે નિમ્મલો, જાં પાવ ભવતીર. ૧

અર્થ—આ શરીર છેદાઈ જાય, ભેદાઈ જાય. પડી જાય, સડી જાય, વિણસી જાય. આ મારું શરીર પૌદ્ગલિક છે, પર વસ્તુ છે. એક દિવસ મૂકવાનું છે. હું આ શરીરથી ન્યારો છું. એમ ચિંતવી આત્માને નિર્મળ ભાવે પ્રવર્તાવતા થકો સંસાર સમુદ્ર તરીકે કાંઠે પહોંચે.

વળી કહ્યું છે કે “ગર્વ ન કરવો રે ગાવનો” આ પ્રચારના નાશવંત શરીરનો ગર્વ શું કરવો ?

વળી બ્રાહ્મણના સ્વરૂપમાં દેવતાઓએ આવી સનતકુમાર ચક્રર્તિને કહ્યું કે—

તવ તે બ્રાહ્મણ એણી પેરે જોડ્યા, સુણ હો ચક્રી રે રાયા;
સોજ રોગ તારી કાયાએ ઉપન્યા, ગર્વ મ કરીશ કાચી કાયા.
રંગીલા રાણા હો, રહો રહો રે મેરે સનતકુમાર. ! ૧

આ ઉપરથી કાચી કાયાનો ગર્વ નહિ કરતાં તેના ઉપરથી એક ઉતારી આત્મભાવની રમણતામાં રમવું તે શ્રેષ્ઠ છે.

૭ આશ્રવભાવના—આત્મભાવની રમણતામાં રમવું તે તો આશ્રવનાં ગરનાળાં બંધ કરે તોજ બની શકે. આશ્રવ એટલે કર્મ આશ્રવનાં કારણો, પંચ પ્રમાદ, અષ્ટ મદ, પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વેરય, મોળ કપાય, રાગ-દ્વેષ, અજ્ઞાન. મિથ્યાત્વાદિક, એ સર્વથી ન્યારો થવા પ્રયત્ન કરજો.

૮ સંવરભાવના—એ સર્વથી ન્યારા થનાર આત્માઓને સંવર શુભની પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્ઞાન ધ્યાનાદિક શુભવૃત્તિ વડે બાહ્ય-વૃત્તિમાં જોડાતા આત્માને સ્વગૃહમાં પ્રવેશ કરાવવા પ્રયત્ન કરજો, એથી આશ્રવનાં કારણો અજગાં થઈ સંવર શુભની પ્રાપ્તિ થાય.

૯ નિર્જરાભાવના—સંવર શુભની પ્રાપ્તિથી આત્મ પ્રદેશે રાગેલાં કર્મનું નિર્જરાવાપણું થાય છે. શુદ્ધજ્ઞાન સહિત ધ્યાનાદિક જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે તે તે ક્રિયાથી કર્મરૂપ રજકણો થઈ શકે. આત્માને ઉજાગળ કરે છે. માટે હો આત્મન! તે કરવા તું પ્રયત્ન કરજો.

૧૦ લોકભાવના—શુદ્ધજ્ઞાન સહિત ધ્યાનાદિ ચુકત ક્રિયાના કરવાવાળાઓ ધ્યાનધારામાં રહી એક રાજલોકનું સ્વરૂપ પ્રાપ્તવે. નર્ક સ્થાનમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થએલાં પ્રાણીઓ પૂર્ણ પાપના ઉદયે બહુધા દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે. તેમજ બાર દેવલોક, વાયવ્યેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવતાઓ પૂર્વ પુરુષોદયના

મારી વિશુદ્ધ ભાવના.

પ્રતાપે બહુધા સુખો ભોગવી રહ્યા છે. જ્યોતિષી, ભવનપતિ, વાણી
વ્યંતર ભાતિના દેવતાઓ પણ પોત પોતાની પુન્યાધ પ્રમાણે સુખ
ભોગવી રહ્યા છે. અને મનુષ્ય તિર્થો પાપ પુણ્યના પ્રમાણે સુખ
હોખો અનુભવી રહ્યાં છે. એ સર્વ શુભાશુભ કર્મના આણ છે.
હે આત્મન! તું પણ તે જીવોની પેઠે સર્વ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઈ
સુખ હોખાદિક સર્વ ભજનાનો ભંડાર ખોલી, તારા શાશ્વતા ગૃહમાં
મૂકી, તારો અક્ષય ખજાનાનો ભંડાર ખોલી, તારા શાશ્વતા ગૃહમાં
નિવાસ કરી, તારું અવિનાશી સુખ ભોગવ. એજ તને શ્રેયસ્કર છે.

૧૧ **બોધિ દુર્લભભાવના**—અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિ
કરવી તે તો બોધક પુરુષોના બોધનોજ પ્રભાવ છે. બોધક પુરુષો
નિસ્પૃહી, સર્વ સંસારરૂપ નાશકથી અગગ રહેવાવાળા, પ્રકૃતિઓનો
ઉપશમ થા ક્ષય કરેલ છે જેણે, પરની નિંદા આપની પ્રશંસાથી
વિરમ્યા છે. એવા અને સંસારી પ્રાણીઓના હોખોથી દયામણું
થયું છે સુખ જેનું એવા મદ્રાસાનીનો બોધ પ્રમ્થકત્વની પ્રાપ્તિ
કરાવે છે. પ્રમ્થકત્વની પ્રાપ્તિ કરાવ્યા પછી શુદ્ધ ચારિત્રના ચોકમાં
કેલિ કરાવી ઈચ્છિત સુખને અપાવે છે. પણ એવા બોધકની
ખામીને લઈ સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ કહી છે. અને કદા
ચિત્ સમ્યક્ત્વ પામ્યો તો ચારિત્ર સર્વવિરતિ પરિણામ રૂપ ધર્મ
પામવો દુર્લભ કહ્યો છે.

૧૨ **ધર્મ દુર્લભભાવના**—બોધક પુરુષના બોધની ખા-
મીને લઈ નરાસંલી અને નિષ્પરિચ્છિત તે પણ કુડકપટ, છળ,
લેદ, પ્રપંચ અને નિંદા ઈર્ષ્યા વિનાનો ધર્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો
છે, પરંતુ જો પૂર્વના પુણ્યોદયની પ્રતિપૂર્ણ પાપ બંધાણી હોય
તોજ આત્મધર્મ જાણી શુદ્ધ ધ્યાન દ્વા. ક્ષયકે જેણે આરંભ થ.
મોક્ષ નગરે પહોંચી શકું.

આ પ્રમણે નરાસંજન વિચર શ્રેણીએ ચલી અરે ભાવનાનાં
સ્વરૂપને તિવતા થઈ ગયા ઉતારાકે-

ઉવસંતો મોહલિખિતો, સર્વ પોરાણિય જાઈ. ૧

અર્થ-મોહનીય કર્મનો, ઉપશાંત થવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

જાતિસ્મરણ જ્ઞાને કરી પૂર્વ બધે શુદ્ધ જ્ઞાન સહિત પાળેલા આરિત્રના બળ વડે બારમા દેવલોકનાં સુખો લોગવીત્યાંથી થવી આ મનુષ્ય લોકને વિષે આવી ઉપજ્યો. તે સર્વ સાંભરી આગ્યું. જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનવંત મહારાજ નમિરાજ તત્કાળ પ્રધાન એવો નિશારલી અને નિષ્પરિશદ્દી આત્મધર્મને વિષે બોધ પામ્યા. પુત્રને રાજ્ય પદે સ્થાપી સંસારથી નીકળી આત્મધર્મ સેવવાને સન્મુખ થયા. નમિરાજ દેવલોકમાં રહેલી એવી દેવાંગનાઓના સરખી એક હુમર ને આઠ રાણીઓના અંતઃપુરની સાથે જે લોગો લોગવતા હતા, તે લોગો આત્મબોધના પ્રભાવે છોડી દીધા. મિથિલા નગરી સહિત આખો જનપદ (દેશ) હાથી, ઘોડા, કોઠાર, લાંડારાદિક સર્વ રાજ્ય લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર, પરિજન, સર્વને તણને સંયમધર્મ સેવવાને નીકળી દ્રવ્યથી એકાંત સ્થાનને વિષે રહ્યા, અને લાવથી સંગ રહિત એકલા રહ્યા. જ્ઞાનવંત નમિરાજર્ષિ પ્રવ્રજ્યાધર્મ સેવવાને નીકળ્યા. તે વખતે આખી મિથિલાનગરી ઠોલાહલબુન થઈ. અર્થાત્ રાજ મંડળ તથા નગરજનો રૂદન કરવા લાગ્યા. નમિરાજર્ષિને ઉત્તમ એવા પ્રવ્રજ્યા સ્થાનને વિષે ઉદ્યમવંત થતા શકેદે અત્યંત જ્ઞાનના ઉપયોગ વડે હીહા તેમજ, તેજ કારણે મિથિલા નગરીનું રાજ્ય મંડળ તથા પરજનોને ઠોલાહલ કરતા દેખીને સર્વને શાંત કરવાને અર્થે પ્રાક્ષણને રૂપે નમિરાજર્ષિ પ્રત્યે આવી એવાં વચનો બોલતા હવા.

હું નમિરાજ ! આજ મિથિલા નગરીનું રાજ્યમંડળ તથા પ્રજા જનો આકુલ બ્રાકુલ થઈ ઠોલાહલ શબ્દ કરી રહ્યા છે. જે શબ્દો ગ્રહને વિષે યા પ્રાસાદને વિષે દારણ એટલે ઠકંચકારી સંભળાય છે. તેનું શું કારણ છે ? હા હા !! હું સમજ્યો.

તમારી પ્રવત્ત્યાજ સર્વને હુઃખકર નીવડી છે. તેવા પ્રકારનાં વાક્યો નમિરાજ સાંભળી વિપ્ર પ્રત્યે કહે છે. ગાથા.

હે વિપ્ર ! સાંભળ ! સાંભળ ! !

ગાથા—મિહિલાએ એઘએ વચ્છે, સ્ત્રીયચ્છાએ મણોરમે ;

પત્ત પુષ્ક ફલો વેએ, બહુણું બહુગુણે સયા. ૬

વાએણ હીરમાણુંમિ, એઘયાંમિ મણોરમે ;

હુદિયા અચરણા આતા, એ એ કંદંતિ ભોખગા ૧૦

સાવાર્થ—મિહિલા નગરીના ઉદ્યાનમાં સદાય પત્ર પુષ્પ ફલને શીતલ ઝાયાએ કરી પાંખી પ્રમુખ વણા જીવને પક્ષ હોળેનાં કરણદાર ને મનને સ્મણિક એવું “મણોરમ” નામે વૃક્ષ હતું. ૬. એવો વિપ્ર ! એ વનમાં “મનોરમ” વૃક્ષ પવનથી હાલવે કરી અર્થાન્ વૃક્ષ પડી જવાયો એ પાંખી શણુ સ્થિત પીટા થકા આકંઠ કરે છે, તેમ એ પાંખી પોતાના સ્વાર્થને માટે આકંઠ કરે છે પણ વૃક્ષને માટે કરતા નથી. તેમ એ સ્વજનાદિક પોતાના સ્વાર્થને વાસ્તે આકંઠ કરે છે, પણ મારી પ્રવત્ત્યાનેવાસ્તે કોઈ આકંઠ કરતા નથી. તેથી અમારી પ્રવત્ત્યા (દીક્ષા) કલ્યાણકારક છે. ૧૦.

વિપ્રવચન—હે ભગવન ! તમારું હૃદય કેવું છે! જુઓ તે ખરા—એ પ્રવત્ત્યા વ.દુર્થ. પ્રેમિત એવી અગ્નિએ કરી તમારાં મંદિરને અતિશયનિક બને છે, તે શા માટે તું સામું નથી જોતાં ?

વિપ્રનાં વચનો સાંભળી નમિરાજ બોલ્યા કે હે વિપ્ર !

ગાથા—સુહાં વચ્ચાએ જીવનિ, જલિં ના નત્થિ કિંચાણું ;

મિહિટ એ દગ્ગમાણીએ, ન મે દગ્ગમ કિંચાણું ૧૪

ચાન પુન કલ્પસ, નિવસવારસ મિહણુએ ;

પિયં ન ચિત્તવદિયિ, અપિય પિ ન ચિત્તવદ ૧૫

ખલુ ખુ મુણિણો ભાદ, આણુગારસ્સ બિકખુણો;
સવએ વિરખમુકકસ્સ, એગંત માણપસ્સ ખો. ૧૬

ભાવાર્થ—જેમ સુખ હોય તેમ હું વસું છું (રહું/હું) સુખે
હરીને છું છું, એ મિથિલાદિક નગરી ને મંદિરાદિક બલતે થકે માડું
દિવિત માત્ર પણ બળતું નથી ૧૪. જેણે પુત્ર સ્ત્રી વ્યાપારાદિક
સર્વ છાંડ્યાં છે એવા સાધુને કોઈ વસ્તુ ઉપર પ્રિયપણું નથી, તેમ
કોઈ વસ્તુ ઉપર દ્વેષ પણ નથી. ૧૫. ઘર તથા ગૃહસ્થના વ્યાપારને
આપણ પરિગ્રહ રહિત એવા સાધુને નિશ્ચે બદ્ધ કંટાણુ (સુખ)
હોવાથી હું એકલો છું, એમ એકલપણુને દેખતો થકો વિચરે.
અમાડું કોઈ નથી. એ નમિરાખર્ષિનો પક્ષ હું એકલો છું. ૧૬ ..

ઉપરના શબ્દો સાંભળી વળી વિપ્ર કહે છે કે હે રાજના!
ગઢ, પોળ, ઠમાક, લોગગ, ગઢ ઉપરનો દોઢો, ખાણ, સો મનુષ્યની
પાત કદે એવાં સત્તાની ગચ્છ દરાવીને તે વાર પછી હે દારીદ્રાજ જજે
ઉપરનાં વાક્યો સાંભળી નમિરાજ વિપ્ર પ્રત્યે ઉત્તર આપે છે—

શાયા—સદેશ્વં નગરં કિચ્ચા, તવ સંવર મગ્ગલં;
ખંતી નિઉણુ પાગારં, તિગુત્તં દુપ્પધંસયં. ૨૦
ઘણું પરકકમં કિચ્ચા, છવં ચદંરિયં સયા;
ધિઇ ચ ક્રેયણું કિચ્ચા, સચ્ચેણુ પલિમંથએ. ૨૧
તવનારાય જુતેણુ, ભિણું કમ્મ દબ્બયં;
સુણી વિગય સંગામો, ભવાઓ પરિમુચ્ચએ. ૨૨

ભાવાર્થ—તારની ધદા રૂપ નગરને વિષે જાર લેતે તપસ્વા
રૂપી ઠમાક મિથ્યાવાદિએ રૂપી સંવરરૂપ લોગગ, સમારૂપી ગઢ,
શુભ મનોયોગ દોઢો શુભ વચનયોગરૂપ ખાણ, શુભ દાષારૂપ
ધન્યો અને તથા શુભિયં દરી મારો ગઢ નગર કોઈથી પરાજિત્યો
ન થાય. ૨૦ પાચ સમિદ્ધરૂપ પણુડ, દિધરૂપ ઠમાનનો મધ્ય

ભાગ તે પકડવાની મુંઠ અને સત્યરૂપ ચાપડે કરી પરાક્રમરૂપી ધનુષ્ય ખાંધ્યો છે. ૨૧ લૌકિક સંત્રાસ રહિત એવા સાધુ પરાક્રમ રૂપી ધનુષ્યને તપ રૂપ લોહનાં ખાણે કરી કર્મરૂપી વૈરીની સેનાને વિહારવે કરી સંસારથી મુકાય. ૨૨.

વિપ્ર વાક્ય—રાજ્ય યોગ્ય શિખરખંધ ઉંચાં ઘર તથા બે ત્રણાદિક મજલાવાળાં ગવાક્ષાદિક સહિત સામાન્ય ઘર તેમજ મેડી ચોખારા, અગાશી સહિત એવા તળાવમાંહે કીડા કરવાનાં ઘર કરાવીને તે વાર પછી હે ક્ષત્રીરાજ ! તું જજે.

ઉપરના શબ્દો સાંભળી નમિરાજ વિપ્ર પ્રત્યે કહે છે કે,
ગાથા—સંસય ખલુ સો કુણુઠ, જો મગ્ગે કુણુઠ ઘરં;

જત્થેવ ગન્તુ મિચ્છેજા, તત્થ કુવ્વેજજ સાસયં. ૨૬

ભાવાર્થ—હે વિપ્ર ! હું અહિં રહીશ કે નહીં ! અથવા આગળ મને ઘર મળશે કે નહીં ! એવો જેના મનમાં સંશય રહેતો હોય તેજ માર્ગને વિષે ઘર કરે, પણ મારા મનમાં સંશય નથી કારણ કે અહિંથી જવું છે; માટે સમક્રિતાદિક શુભે કરી સહિત હોય તેને માટે મુકિતરૂપ નિવાસ યોગ્ય હોય, માટે જ્યાં હું મુકિત જવાની ઇચ્છા રાખું છું ત્યાં મારું શાશ્વતું ઘર સિદ્ધિરૂપી હું શાશ્વતું ઘર કરું છું. ૨૬ ઉપરનાં વાક્યો સાંભળી વળી વિપ્ર બોલ્યા કે હે નમિરાજ ! જે માણસ ચોરી કરી ધનને હરે છે, ને માણસને મારે છે, વાટે લૂંટે છે, ધાડ પાડે છે, ગાંઠો કાપે છે, એવા ચોરને નિવારી નગરને ક્ષેમ કરીને તે વાર પછી તમે જજો. તેના જવાબમાં ક્ષત્રી-રાજ વિપ્ર પ્રત્યે કહે છે તે.

ગાથા—અસઠ તુ મણ્ણસેહિં, મિચ્છા દંડો પબ્બંજઠ;

અકારિણોત્થ બજ્જાતિ, મુચ્ચઠ કારણો જણો ૩૦

ભાવાર્થ—અહંકારપણે અને અજ્ઞાનાદિકે કરી વારંવાર મનુષ્યો વારંવાર મનુષ્યને બુઠા દંડ કરે છે. કારણ કે જે વિરપ-

સાધી કે જે ચોરી નથી કરતા તેને શરીર ત્યાગ તથા દેશ ત્યાગ વિગેરે દંડ દે છે, અને જે ચોરી કર્મના કરનાર તે સુકાય છે. અર્થાત્ ચોરી કરનાર છુટી જાય છે ૩૦ તેથીજ હું અલગ થાઉં છું. ઉપરના ચબ્દો સાંભળી વગી વિપ્ર બોલ્યા કે:—

હે નરાધિપતિ ! જે કોઈ રાત્રી તમને નથી નમતા તથા તમારી આજ્ઞા નથી માનતા તેમને પોતે વશ કરીને તે વાર પછી હે ક્ષત્રિરાજ ! તું જજે—તેના જવાબમાં નમિરાજ કહે છે.

ગાથા—એ સહસ્ત્ર સહસ્ત્રાણું, સંગામે દુર્લભ એ જિજ્ઞે; એગં જિજ્ઞેજ્ઞ અપ્પાણું, એસ એ પરમે જ્યો ૩૪ અપ્પાણ મેવ જુજટાહ, કિં તે જુજએણ બજજવે; અપ્પાણમેવ અપ્પાણું, જયતા સુહમેહએ ૩૫ પચિંદિયાણું કોહં માણું, માયં તહેવ લોભં ચ; હનજયં એવ અપ્પાણું, સવમરપે જિએ જિયં. ૩૬

હે વિપ્ર ! હજારને હજારગણા કરવાથી દશલાખ થાય. એવા દશલાખ સુભટો જેને પિયે હોય એવા દુર્ઘ (નહીં છતી થકાપ તેવા) સંગ્રામને એક કોઈ વાસુદેવ પ્રમુખ છતે અને એક પોતાના દુષ્ટાચારી આત્માને તપ સંયમે કરી છતે તો એ બેમાંથી પોતાના દુષ્ટાચારી આત્માને છતે તેને હિંદુષ્ટો જયવંત જાણવો. કારણ કે દુષ્ટાચારી હોવાથી પોતાનો આત્માજ દુર્ઘ છે માટે તેનેજ છતવો. ૩૪ જે પોતાના આત્મા સાથે સુદ્ધ કરે તેને બહારનું સુદ્ધ કરવાની શી જરૂર ? કારણ કે જ્ઞાન આત્મા તથા ચારિત્ર આત્માએ કરી અજ્ઞાન આત્મા તથા કપાયાદિક અશુદ્ધ આત્માને છતે તે મોક્ષના મુખ પામે ૩૫ પંચ ઇન્દ્રિયો મિથ્યાત્વ અમત, ક્રોધ, માન, મના (કપટાદિ) લોભ ને અશુભ મનોયોગ, એવા દુરાચારી આત્મા ન છતવો દુષ્કર છે. એવા દુષ્ટાચારી આત્માને જેણે છત્યો તાણે સર્વ છત્યું, કારણ કે ઇન્દ્રિયો, મિથ્યાત્વ, અમત,

કષાય ને યોગ જીતવા બહુજ દુષ્કર છે. માટે તેને જીતવા અને તેને જીતવાથીજ જીવ સુખ પામે છે. ભાવ વૈરીને જીતીને નમાડ અને તેનેજ નમાડવાની જરૂર છે. માટે હું તેનેજ નમાડવા નીકળ્યો છું.

ઉપરનાં વાક્યો સાંભળી વિગ્ર ઝોટ્યા કે ચાલ ભાઈ તે વાત જવા દે. પણ હું કહું તે તો તું કર.

વિગ્ર—હે ક્ષત્રિય ! મહાયજ્ઞો કર, શ્રમણ બ્રાહ્મણને જમાડ. સુવર્ણદિનાં દાન દે, તું પોતે ભોગ ભોગવ, અને હોમ હવન કર. ત્યાર પછી દીક્ષાર્થે જજે—તેના જવાબમાં ક્ષત્રીરાજ કહે છે.

ગાથા—જ્ઞે સહસ્ત્રં સહસ્ત્રાણું, માસે માસે ગવં દયે; તસ્સાવિ સંજમો સેચ્ચો. અદિંતસ્સ વિ કિંચણ. ૪૦

ભાવાર્થ—કોઈ મહિને મહિને દશ દશ લાખ ગાયોનું દાન કરે. (અહિં ભૂમિ સુવર્ણદિકનું પણ દાન સમજવું. લોકમાં ગાયનું દાન પ્રસિદ્ધ ગણે છે. તેથીજ અહિં ગાયનું દાન સુખ્યત્વે કહેલ છે.) તેવા પુરુષને જ્ઞે કહાયિત્ ચારિત્રાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમપણાથી સર્વ આશ્રવ વેરમણુ રૂપ ચારિત્ર પ્રશંસનીય ગણાય, કેમકે તેમને સંયમ એ દાન કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે. ૪૦

હે મુનિરાજ ! ગૃહસ્થાશ્રમ નભાવવો બહુ કઠણ છે. સાંભળ સાંભળ ! ચિત્ત દઈ સાંભળ !

વિગ્ર વાક્ય—હે નરાધિપતિ ! બ્રહ્મચારી ૧ વ્રહ્મી ૨ વાનપ્રસ્થ ૩ જિજ્ઞુ ૪ એવા ચાર પ્રકારના આશ્રમ છે, તેમાં ગૃહસ્થાશ્રમ ઘણો આકર્ષે છે, કારણ કે તેને અંગે અનેક સંકટો સહન કરવાં પડે છે. તથા વગી ખીન વગુ આશ્રમવાળા ગૃહસ્થાશ્રમને આધારે છે, નેથી તે ગૃહસ્થાશ્રમ પોતાના આત્માના કાર્યને, અને પરના આત્માના કાર્ય સાધવાન માટે સમર્થ છે, ને તેને શૂરા પુરુષોજ નિભાવી શકે છે. અને નાહુપણું લઈ શિક્ષાત્રી કરવી એ તો

ભર પુરૂષનાં લક્ષણ છે, કારણ કે કૃષ્ણી પશુપાલાદિક પશુ કહે છે કે ભિક્ષા માગીને ખાઓ છો તો કમાઈને કેમ ખાતા નથી ? એમ ભિક્ષાવૃત્તિ કરનારને લોકમાં નિંદાપાત્ર ગણે છે. માટે તમારા જેવા શૂર પુરૂષોને તે યોગ્ય નથી. તેથી તમે ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ રહીને સર્વનું પોષણ કરો, એજ ઉત્તમ ધર્મ છે--તેના જ્ઞાનમાં નમિરાજ કહે છે કે:--

માથા--માસે માસે ઉ જો બાલે, કુસંગેણું તુ ભુજ્યે; ન તો મુપદંખાય ધર્મસ્સ, કલં અગ્ધર્મ સોલસિં ૪૪

ભાવાર્થ--કોઈ નિર્વિવેકી, અસાનો, મિથ્યાત્વદષ્ટિ માસ માસખમણનાં પારણાં કરે, અને તે માસખમણને પારણું ફક્ત હાજર લક્ષીને રહે તથા ગૃહે રહી તેવો તપ કરે, તો પશુ તેના તપનું ફળ શ્રી ભગવંતે લાખેલા ચારિત્ર રૂપ ધર્મના સોળમા આગના ફળને પણ પહોંચે નહિ ૪૪. તો પછી બીજાં આશ્રમોની તો વાતજ કરવી શી ? તેટલા માટેજ હું દીક્ષા ગ્રહણ કરું છું.

વિમ્ર વાક્ય--ખેર અત્યારે તું મારી એકે વાન કમુલ મતો નથી તો તારું તું જાણે, પશુ તારા ભંડારમાંનો તો વિચાર કર, રૂપું, સોનું, મંથિ, મોતી, ત્રાંખું સુંદર વસ્ત્રો, રથાદિક વાહન અને ભંડાર વધાર, ત્યાર પછી હે ક્ષત્રિય ! તું દોહાર્યો, જજે, તેના જ્ઞાનમાં નમિરાજ કહે છે કે કાળ--

માથા--મુવજ્ઞ રૂપસ્ત્રયો પત્તયા ભવે, સિયા હુ કેલાસસમા અસંખયા; નરસ્સ હુદ્ધસ્વ ન તે હિં કિંચી, ઇચ્છા હુ આગાસ સમા અણુતિયા. ૪૮

પુદવી સાત્રી જવા એવ, હિત્તં પશુસિસ્સહ; પઠિપુત્રં નાલભેગસ્સ, ઇધં વિજ્ઞાન તવં ચરે. ૪૯

ભાવાર્થ--હે વિમ્ર ! સોના રૂપાના અસંખ્યાતા મેરૂ જેટલા ગણ કરીને કોઈ લોભી પુરૂષને આપે તોપણ તેની વૃદ્ધા નિવર્તે નહિ. કારણકે વૃદ્ધા આકાશની પેરે અનંતી છે, અને ધનની

સંજ્યા છે, તેથી તેનું કેમ પુરું થાય ? ધનથી તો સંતોષ ન પામે
પણ બીજી વસ્તુથી પણ સંતોષ ન પામે તે કહે છે. ૪૮ શ્લોક
(ડાંગર) જ્ય પ્રમુખ સર્વ ધન્યે કરી, રૂપા સોનાદિકે કરી સા
વસ્તુએ કરી સઘળી પૃથ્વી ભરીને કોઈ લોભી નરને આપે, તોપણ
એક લોભીની ઇચ્છા નિવર્તવવા પ્રમથ નહિ તે પછી ધણી લોભીની
તો તૃષ્ણા નિવર્તેજ ક્યાંથી ? એમ જાણીને જ્ઞાનવત પુરુષ સંતોષ
ધરમાં પ્રવેશ કરી તપશ્ચર્યા આદરી પુણ્ય પ્રેમ ધરાડે. ૪૯

વળી કવિએ પણ કહ્યું છે કે:—

દોહરા.

ભણી ગણી પંડિત બનો, કે શુભ જાણો જોય;
કે પાવો મદ મંદ્ર પણ, સુખનું મુગ સંતોષ ૧
ભવ ભટકણ મુગ વાસના, પાપ લોભનો દોષ;
જ્ઞાન મુગ ભક્તિ તણું, સુખનું મુગ સંતોષ ૨
જેશ બનાવો જંગલ; ભરો રતનથી દોષ;
દમી ન રાખો કાંઈપણ, સુખનું મુગ સંતોષ ૩
નુંદરી દોષ સુલક્ષણી, સ્ત્રી ન રાખે રોષ;
રૂપે રંભા તુલ્ય પણ, સુખનું મુગ સંતોષ ૪
દલેશનું મુગ દુસંપ છે, રોગ તણું મુગ ભોગ;
કસળા છે મુગ મદ તણું, સુખનું મુગ સંતોષ ૫
વત્તા મુગ વારિદનું, જશનું નાનું જોય;
સાચું મુગ શત્રુ જન, સુખનું મુગ સંતોષ ૬
સંદેહનું મુગ દેવદ છે, પડતી પ્રમોદ પોય;
શૈર્વ તણું મુગ શીલ છે, સુખનું મુગ સંતોષ ૭
પર વૈનવ પેળી ધર, ઉરમાં ન અકસોસ;
સાચું અપ્રિય દિવે, સુખનું મુગ સંતોષ ૮
સાચા સુખનું જ્યોતિન, દોષ અંદરમણિ દોષ;
તો તે જો તણ સાચું દર, સુખનું મુગ સંતોષ ૯

તેટલા માટે, હે વિપ્ર ! સાચું મુખ મેળવવા અર્થેજ તેને
મેં ત્યાગ કર્યો છે.

હે રાજેન્દ્ર ! હવે તો હઠ થઈ, કારણ કે દેરાંગના તુલ્ય
શ્રીઓ તમે છે, તેજ મને તો આશ્ચર્ય થાય છે. સાંભળ ! સાંભળ !!

વિપ્ર વાક્ય—હે પાર્થિવ ! આશ્ચર્યની વાત છે કે આવા
અમુત લોક છાંડીને તું કંઈપણ (અદ્રશ્ય) મુખના લોભથી તું
મત્વશ મુખ તણ દે છે, તેથી તને પશ્ચાત્તાપ થશે—ઉપરના શબ્દો
કાંઈક નમિરજ વિપ્ર પ્રત્યે કહે છે કે કામલોગ કેવા છે તે તું
કાંઈક—

પદ્ય—સદૃશ કામા વિસ કામા, કામા આસીવિસોવમા;
કામે લોએ પત્યેમાણા, અકામા જતિ દુગ્ગાઈ. પડ
અહેવયઈ કોહેણું, માણેઈ, આહમાગઈ; માયા ગઈ
પડિગ્યાઓ, લોભાઓ દુહઓ ભય પડ.

ભાવાર્થ—જેમ લાલા પ્રમુખનો શક્ય શરીરમાં રહેવાથી
પણ ઉપજવે, તેમ એ કામલોગ મનને વિષે રહેવાથી અરતિ,
પાતા વગેરે ધણા દુઃખ ઉપજવે, તેથી એ કામલોગ શક્ય
રીતે જાણવા. વળી જેમ તાલપુટાદિક વિષ ખાતાં થકાં મધુર
પણ ખાધા પછી મરણાદિક દુઃખ દે, તેમ એ કામલોગ
પણ મધુર પણ અનંતાં દુર્ગતિનાં દુઃખ આપે, તેથી એ કામ
વિષ સરીખા કહીએ. વળી આસીવિષ (જેની દાઢને વિષે) વિષ
પણ ઉજળી મણિ અને ક્યારેકો કરી અજાની જનોને જોતાં
લીક દેખાય, પણ તેને સ્પર્શ કરી પરાણે તો તત્કાલ મરણ
દે. તેમ એ કામલોગ શક્ય આસીવિષ. સર્પની
માધી પણ વધારે દુઃખના દાતાર છે, કારણ કે તે શક્યાદિક
સ્પર્શવાથી એકજ વખત મરણાદિક દુઃખ આપે, પણ કામલોગ
જ્યાં ન હોય પણ જો તેની અભિપ્રાય કરે તો પણ દુર્ગતિએ

જાય. તો તે ભોગવ્યાનું તો કહેવું જ શું? પ૩. હવે કામભોગ સેવ્યા વિના ફક્ત તેની અભિલાષા કરતો થકો પણ જીવ દુર્ગતિને કેમ જાય તે કહે છે. ક્રોધ કરી નરકાદિક અધોગતિએ જાય. માંડ કરી અધમગતિને પામે છે કપટાઇ કરી ભટ્ટી ગતિનો નાશ થાય, અને લોભથી આ લોકને વિષે ધનાદિક રાખવાને બીતો રહે, અપરલોકે નરકાદિક ભય પામે. કામભોગની પ્રાર્થના કરવાથી ક્રોધાદિ ઉપજે અને તેનાં ફળ પૂર્વોક્ત પ્રમાણે થાય, તેથી જ કામભોગની પ્રાર્થના કરવાથી જીવ દુર્ગતિએ જાય. તેથી હું ક્રોધાદિકના ફળને બતાવું છું, તેથી જ ક્રોધાદિક નહિ કરું પણ હું વિપ્ર! એવા પરિણામે દુઃખ આપનાર કામભોગનું સેવન કોણ કરે? જ્ઞાની તો નજ કરે.

ઉપરના મહાન વૈરાગ્યમય વચનામૃત નમિરાજનાં સાંભળી તેજ વખતે પ્રાણચતુર્ન રૂપ છાંરીને પોતાનું ખરું સ્વરૂપ પ્રગટ કરીને ઇન્દ્રે આદરપૂર્વક રાજર્ષિને નમન કર્યું, અને મધુર વચન કરીને સ્તુતિ કરવા લગ્યો.

ગાથા—અહો તે નિજિજ્યો કોહો, અહો તે માણો પરા-
જિજ્યો: અહો તે નિરકિકથ માયા, અહો તે લોભો
વસીકર્યો પદ.

જ્ઞાનાર્થ—હું નરાધિપતિ! આશ્ચર્યકારી તમે કોધને જીવ્ય. ક્રોધે જે રાજા તમને નથી નમતા તેને નમાવી બાંધો એવું મેં કહ્યું, તે વાર તમે ક્રોધાવમાન થયા નહિ, તેથી મેં જાણ્યું જે એવું જરૂર કોધને જીવ્યો છે. આશ્ચર્યકારી તમે અભિમાનને જીવ્યો, ક્રોધનું જે જે વખતે તમને કહ્યું જે તમારા સ્વજન અને ઉચ્ચાદિક બાંધે છે તેજ રક્ષક કરતા, તે વારે તમને અભિમાન ન આવતું, જે માન કરા મન કરજતદિક કેમ બાંધે છે, તેથી મેં જાણ્યું જે એવું અભિમાન જીવ્યું ન આશ્ચર્યકારી તમે માયા

(પ્રશ્ન) જીતી, કારણકે જે વળતે મને કહ્યું કે તમે નગરને ગંદ
માથ પ્રમુખ ચારને વશ કરવા કરાવો, ત્યાં તમને કપટાઈ નહિ
પ્રગટવાથી તમે માયા જીતી છે, એમ મેં જાણ્યું. આશ્ચર્યકારી
વસ્તુ હોય છે જીત્યા, કારણકે જે વળતે મેં તમને કહ્યું કે તમે સોના
રૂપના ભંડાર ભરાવો, ત્યાં તમને હોમ નહિ ઉપજવાથી મેં
જાણ્યું જે એણે જરૂર હોમને જીત્યો છે. ૫૮

માયા-અહો તે અજગવ સાહુ, અહો તે સાહુ મદ્ય;
અહો તે ઉત્તમા ખંતી, અહો તે સુત્તિ ઉત્તમા. ૫૯

ભાવાર્થ-અહો ! સાહુ પુરૂષ ! આપની સરસતા વિસ્મય
પ્રમાદે એવી છે ! આપનો મૃદુભાવ (કોમલતા) આશ્ચર્ય-
કારક છે ! ધન્ય છે આપની ઉત્તમોત્તમ ક્ષમાને ! ધન્ય છે આપની
કેશ નિર્લોભતાને. ૫૭

હે પૂજ્ય ! આ ભવને વિષે આપ ઉત્તમ પુરૂષ છો. હવે
પછીના ભવમાં (પરલોકે) પણ આપ ઉત્તમ થશો. અને સર્વ લોક-
માં સર્વોત્તમસ્થાન જે મોક્ષ તેને વિષે કર્મ રહિત થઇને આપ
નિષ્કે જશો. ૫૮

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી ચક્ર (ઈંદ્ર) પૂર્ણ થવાથી
પદ્મશિષ્યા હેતો નમિરાજર્ષિને વાંદવા લાગ્યો, અર્થાત્ વાંદીને
આકાશ માર્ગે ઉત્પત્યો.

નમિરાજર્ષિએ પોતાના આત્માને વિનય ધર્મને વિષે
સ્થાપ્યો. અને સર્વ સંગ તણને ચારિત્ર ધારણ કર્યું--સ્વયં
પ્રચંદ પડિત અને વિચક્ષણ પુરૂષો આ પ્રમાણે વર્તે છે. અને
સૌથી રીતે નમિરાજર્ષિએ કામલોગને છાંડ્યા તેવી રીતે
તમલોગથી નિવર્તે છે ॥ ૬૮ ॥

હે આત્મન ! જેમ નમિરાજર્ષિએ આત્મસ્વરૂપ જાણી પરવસ્તુ
કામ--લોગ, વિષય, ક્ષયા, મન અને લોગાદિક ઉપર બીજાનું

પ્રીતિ ન કરી, તેમ તારે પણ તેમજ કરવાનું છે. આત્મિકધર્મમાં દ્રઢ રહી અંતઃકરણ શુદ્ધે રત્નત્રયીની આરાધના કર, અને સદ્ગુરુ સેવામાં “ મન ” અર્પણ કર.

હે આત્મન! નગિરાજર્ષિએ આત્મસ્વરૂપ જાણી પરવસ્તુ પરથી મોહ ઉતારી કામ-લોભ અને વિષય કષાયોને વેગળા મુકી યોગની અપળતાથી વેગળા રહેવા મનરૂપી દુષ્ટ અશ્વને ધર્મરૂપ લગામથી કબજે કરી લોધો-વાંચો ઉત્તમ અમર ગાથા ૫૮ ગાથા—મણો સાહસિઓ લીમો, દુઠ્ઠાસો પરિધાવડ, તં સમ્મં તુ ગિન્હામિ, ધર્મ સિક્ખાઇ કન્યગં ૫૮

અર્થ—સાહસિક અને રૂદ્ર નામ બિહામણો એવો મનરૂપી દુષ્ટ અશ્વ દશે દિશાને વિષે દોડ્યાં કરે છે, તેને ધર્મશિક્ષારૂપ લગામ વડે બ્રહ્મણ કરી “ સમ ” એટલે ન્યાય માર્ગે ચલાવું છું ૫૮

તેમ હે આત્મન! તું પણ મનરૂપી દુષ્ટ અશ્વને ધર્મશિક્ષારૂપ લગામવડે બ્રહ્મણ કરી કબજે કરી લેજે, નહિતો ઉન્માર્ગે ગમન કરી દુર્ગતિરૂપ ખાડામાં હોમી દેશે.

હે ભવભીરુ આત્માઓ! મન એવું દુષ્ટ છે કે જે તેને લગાર પણ છુટું મુકશે તો તમારા એકે કાર્યની સિદ્ધિ થવાની નથી. તેટલા માટેજ અશુદ્ધ મન કહે તેમ ન કરતાં પણ અંતરાત્મા (શુદ્ધમન) કહે તેમજ કરવું.

કેમ કે કુદરતનો એવો નિયમ છે કે જેને આપણે ચાહીએ તે આપણને ચલાય. અમુક મનુષ્ય આપણા પ્રત્યે પ્રેમ રાખે છે કે નહીં? એ સવાલનો જવાબ આપણા અંતઃકરણ તરફથી મળી શકે છે. કારણ કે આપણું અંતઃકરણ એજ જ્ઞાન છે, તેમ કહેવામાં ખાધક નથી. કારણ કે અંતઃકરણ (અંતરાત્મા) માં એવીજ કોઈ શુભ શક્તિ છે કે; સાચું અને બુદ્ધિ, દય અને પર પદખી શકે છે. અંતઃકરણ (અંતરાત્મા) ને અંતઃકરણ કહે તેમ જો આપણે

કરીએ તો આ સંસારમાં સર્વોપરી થઈ શકીએ. કારણ કે અંતઃકરણ ભવિષ્યમાં શું થશે તે પણ જાણી શકે છે. જ્યારે આપણે કંઈપણ કાર્યના આરંભ કરીએ છીએ, ત્યારે તે કાર્યમાં અંતઃકરણ પેતાનો અભિપ્રાય સત્વજ આપે છે. પણ આપણે તે પ્રત્યે લક્ષ આપતા નથી. અને આપણું અશુદ્ધ મન જે પ્રત્યે દોરે તે તરફ દોરવાઈએ છીએ. પણ જો શાંતિથી અંતરાત્માનું કંઈ કરીએ તો આપણાં તમામ કાર્યો શુભ થવાનાં; અને એકે પણ કાર્ય ખરાબ થશે જ નહિ. પરંતુ અંતરાત્માનું સાંભળે છે જ કેણ? માત્ર અશુદ્ધ મન દહે તેમજ કરીએ છીએ, તેથી જ આજ સુધીમાં કાર્યની સિદ્ધિ થઈ જ નહિ.

“મનઃ માતંગ રૂપં ચ, જ્ઞાનાંકુશાન્નિબધ્યતે.”

મન મહાંત મહોન્મત્ત, હસ્તિતા જેવું છે; પણ જ્ઞાન રૂપી અંકુશથી વશ થાય છે. જો જ્ઞાનરૂપી અંકુશનો તંબા પર માર હોય તો તે આધીન થઈ રહે છે અને જેટલું કહીએ તેટલું જ કરે છે. જો બીજાકુલ સ્વતંત્ર રહી શકતું નથી, માટે જાનવડે કે ધ્યાનવડે જ “મન” વશ થઈ શકે છે. તે વિના મન વશ થઈ શકતું નથી, માટે સત્ય જ્ઞાન અને ધ્યાનની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

જ્ઞાન અને ધ્યાનનો પૂર્ણ પ્રકાશ કરીશ તો અશુદ્ધ મન અવશ્ય વશ થશે. જ્યારે મન વશ થયું. ત્યારે વિષય અને કપાયો હિસા રહેશે જ નહિ. જ્યારે વિષય અને કપાયો વેગળા થશે ત્યારે તેને સર્વ દુર્ગુણો નાશ થવાની સાથે જ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે. જ્યારે આત્માને સત્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તેનામાં જડતા બીજાકુલ રહેતી નથી તેમજ સંસારના સર્વે વિષયો પ્રત્યે બીજાકુલ પ્રેમ રહેતો નથી. તેને તો માત્ર આત્મિક દેવો અને વાકિન સિવાય કંઈ પણ હોતું નથી. અરે! ક્યાં દિવ્ય અને ક્યાં સત્ય. બુબલૂપા, સુખ દુઃખ વગેરે સર્વેનું પણ વિસ્મરણ થવા લાગે છે અને તેનું મન તંદાકાર થવા લાગે છે, જ્યારે તદાકાર આત્મા થાય છે ત્યારે

તેને દેહનું ભાન કે બાહ્યેન્દ્રિયોનું જ્ઞાન પણ હુમ થાય છે. તેમજ જોગની, સાંગળવાનો, સ્પર્શની, રસની કે ગંધાદિક વિષયો ની આસક્તિ બીલકુલ રહેતી નથી. જો કે ઇન્દ્રિયો આકર્ષણ કરે છે ખરી છતાં પણ અંતરાત્માની સંપૂર્ણ બળતિના જોરે આકર્ષણ કરી શકતી નથી. એવા ગુણો હે આત્મન! તને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જાણજે કે મને સત્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, અને અશુદ્ધ મન મરી ગયું છે. એમ માનજો.

નમિરાજર્ષિને તેવાજ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયેલી હોવાથી ઈંદ્ર મહારાજનું જોર તેના ઉપર ચાલી શક્યું નહિ. તેમ હે આત્મન! તું પણ શુદ્ધ મનના ચોગે વિષય કપાયોનો લય કરી તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર કે ફરી તારે જન્મ મરણના ફેરા કરવા પડે નહિ.

તે આત્મભાવની વ્યક્તવ્યતા વિના સંયમ તપ ક્રિયાનું સેવન કરીશ તો ઉંચામાં ઉંચા દેવલોકાદિકનાં સુખો મળશે ખરાં, પરંતુ જન્મ મરણના ફેરા મટશે નહિ વાંચો ભ શ. ૨ ઉ. ૫ માનો—

પાઠ—પુવ્વતવેણું પુવ્વસંજમેણું કુન્નિમયાએ સં-
ગયાએ અજ્ઞે દેવા દેવલોકેસુ ઉવવજ્જતિ એસરકે
સરચે નો એવણું આયભાવ વત્તવયા.

અર્થ—આશી તપ કરવાથી ચા તો સરાગ સંયમ સેવવાથી અથવા આયુષ્ય પ્રતિપૂર્ણ થતાં જીવની પાસે કર્મનો વિપાક રહેવાથી અંગર તો તેજસ કાર્મણરૂપ પુણ્યલને સંગે ધર્મ દેવ જે મુનિઓ દેવલોકમાં જાય છે. એ અર્થ સાચો છે, પણ નિશ્ચય આત્મભાવનો વ્યક્તવ્યતાએ તો મોક્ષમાંજ જાય છે.

મોક્ષાર્થી જીવો નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના કરવા પ્રયત્ન કરે

આગમસારમાં દેવચંદ્રજી મહારાજે કહ્યું છે કે—દોહરા.

પર પરિણતિ અપની કર માને, ક્રિયા ગરવે ઘેરો;

તાકું જૈન કહો કેમ કહીએ, સો મૂરખમાં પેલો. ૧

- સાધેમીથી, અધિક જ્ઞાન, પરિજન ઉપર પ્રેમ;
 નાકું સમકિત ન જાનીયે, આગમનીતિ એમ. ૨
- x x x x x
- સૂક્ષ્મ બોધ વિણ સંવિકલે, ન હોય તત્ત્વપ્રતીત;
 તત્ત્વાવલંબન જ્ઞાન વિણ, ન દેખે સંવશ્રમ ભીત. ૧
- તત્ત્વ આત્મસ્વરૂપ છે, શુદ્ધ ધર્મ પણ તેડ;
 પરજ્ઞાવાનુગ એતના, કર્મ કહે છે એડ. ૨
- તણ પરપરિણતિ રમણ, બજ નિજ બાર વિશુદ્ધ;
 આત્મભાવથી એમતા, પરમાનંદ પ્રસિદ્ધ. ૩
- સ્વાદુવાદ શુણ્ણપરિણમન, રમતા સમતા મંગ;
 સાધે શુદ્ધાનંદતા, નિર્વિકલ્પ રસ રંગ. ૪
- બોધ સાધન તણ મૂળ તે, સમ્બદ્ધ દર્શન જ્ઞાન;
 વસ્તુ ધર્મ અવબોધ વિણ, તુલ્યબંધન સમાન. ૫
- આત્મબોધ વિણ જે ક્રિયા, તે તો બાળક વ્યાધ;
 તત્ત્વાર્થની વૃત્તિમે, લેએ વચન સંભાવ. ૬
- સ્તનપ્રાપ્તિ વિણ સાધના, નિષ્કુળ કદી સરીવ;
 લોકવિજય અધ્યયનમે, ધારો ઉત્તમ શુભ. ૭
- ઈન્દ્રિય વિષય આસંસના, કરતા જે દુનિ લિંગ;
 ખુના તે ભરપંકમે, બાળે આચારંગ. ૮
- ધમ બાણી નાણી શુણી, ન કરે પુત્રાણ આશ;
 શુદ્ધાત્મ શુભમે કમે, તે પામે સિદ્ધિ વિલાસ. ૯
- સત્યાર્થ નય જ્ઞાન વિદુ, ન હોયે સમ્બદ્ધ જ્ઞાન;
 સત્યજ્ઞાન વિણ દેશના, ન કહે શ્રીજિન બાણ. ૧૦
- સ્વાદુવાદ વારી શુર, તમુ રત્ન સ્તિષ્ઠા શિખ;
 યોગ મિત્રે તો નીપજે, પુત્ર સિદ્ધ જગીશ. ૧૧
- જ્ઞાના બોતા યોગથી, શુદ્ધ અનુભવ રસ પીડ;
 પિત્ર પિયની એકતા, કરતા સિદ્ધ મુખ લીન. ૧૨

ઇમ જાણી સમ્યક્ રૂચી, કરજો શ્રુત અભ્યાસ;
પામી ચારિત્ર સંપદા, લહેશે લીલવિલાસ ૧૩

“ સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગઃ ”

જો તત્ત્વાર્થ સૂત્ર અનુસારે સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર મોક્ષ મુખ મેળવવાનો અમૂલ્ય ઉપાય છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગે કથન કરેલા તત્ત્વમાં શ્રદ્ધા રાખવી તેનું નામ સમ્યક્ત્વ છે. જો સમ્યક્ત્વ જેને પ્રાપ્ત થાય છે, તેનું જ્ઞાન પણ સમ્યક્જ્ઞાન એવું અવિરૂદ્ધ હોય છે. જો રીતે મળેલા સમ્યક્જ્ઞાન અને દર્શનથી જીવને તત્ત્વાવગોચ અને તત્ત્વપ્રતીતિ થાય છે. અને તેથી અનુક્રમે અશુદ્ધ માર્ગથી નિવૃત્તિ અને શુદ્ધ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવા વડે તત્ત્વરમણ તારૂપ નિશ્ચય ચારિત્ર ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

જો સામાન્યથી રત્નત્રયીનું સ્વરૂપ કહું હવે વિશેષથી કહે છે
ગાથા—જીવાદિક સદહણું સમ્મતં એસ અધિગમે નાણું;

તથેવ સયા રમણું ચરણ એસો દુમુખ હો.

અર્થ—જીવાદિક પદ્ધત્ય જેવાં છે તેવાં સદહણું તે સમ્યક્ત્વ, અને પદ્ધત્ય જેવાં છે તેવાં શુણ્ણપર્યાય સહિત જાણે, તથા ઉત્પાદ, વ્યય અને દ્રવ, નય, નિરોપ અને પ્રમાણ સહિત જાણે તે જ્ઞાન જાણવું તે પદ્ધત્ય જાણીને અજીવને છાંટે અને જીવના સ્વશુભમાં સ્થિર થઈ સમ્યા કરે તે ચારિત્ર કહીએ. જો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર શુદ્ધ રત્નત્રયી તેજ મોક્ષનો માર્ગ છે. તે માટે હે આત્મનર! જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો ઘણોજ યત્ન કરવો.

તેજ મોક્ષ માર્ગ સમ્યગ્દર્શિ જીવો જે કદાચિત્ ધન શુભાચ્યું હોય તે એસ વિચારે જે કંઈ શુભાચ્યું નથી અને તંદુરસ્તી મુખથી હોય તે એસ સમજ કે મેં કંઈક શુભાચ્યું છે; ઠારણ કે ધર્મ કર્તવ્ય કરવામા આવકું પડે માટે, અને જે ચારિત્ર શુભાચ્યું હોય તે એસ સમજે કે મેં મારું સ્વસ્વ શુભાચ્યું છે. એમ ધારી અનુદય રત્નત્રયીની આરાધના અર્થે ખાસ આત્મતોષ થયોજ

એ આત્મગ્રોધ માટે “મારી ભાવના” એકાંત્ય હિંદી ભાષામાં
[તેમાંથી પ્રાકૃતમાં અનુવાદકર્તા વડવાશુ નિવાસી ભાઈ શિવરાવ
સ્વી બાહેર પડેલ તેમાંથી ઉપયોગી ગાથા અહિં આપવામાં આવેછે.

મારી ભાવના-સવૈયા.

રાગ-દેવ કામાદિક જેણે, છતી સહુ જગ જાણી લીધો.
સ્વર્ગ છવોને મોક્ષ માર્ગનો, નિરુપદ યથ ઉપદેશ દીધો.
શુદ્ધ, વીર જિન, હરિ, હર, બ્રહ્મા, કે તેને સ્નાધીન કહો;
ભક્તિ ભાવથી પ્રેરિત યથ આ, ચિત્ત તેઓમાં લીન રહો. ૧

વિપયોની આશા નહીં. જેને, સામ્યભાવ ધન રાખે છે;
નિઃ પરના હિત સાધનમાં જે, નિશઠિન તત્પર થાયે છે.
સ્વાર્થ ત્યાગની કડીન તપસ્યા, વિના ખેદથી જે કરતા;
એવા જ્ઞાની સાધુ જગતના, દુઃખ સમૂહના છે હરતા. ૨

રહે સદા સત્સંગ તેઓનો, ધ્યાન તેઓનું નિત્ય રહે;
તેઓના જેવી ચર્યામાં, આ ચિત્ત સદા અનુરક્ત રહે.
નહિ સતાવું કોઈ છવને, વચન અસત્ય કદી ન વડું,
પરધન વનિતાં પર ન લોભાવું, સંતોષામૃત પીયા કરું. ૩

અહંકારનો ભાવ ન રાખું, નહીં કોઈપર ક્રોધ, કરું,
દેખી અન્યોની ચરતીને, કદી ન હર્ષા ભાવ ધરું.
રહે ભાવના એવી મહારી, સરલ સત્ય વ્યવહાર કરું,
બને જ્યાં સુધી આ છવનમાં, અન્યો પર ઉપકાર કરું. ૪

મૈત્રી ભાવ જગતમાં મહારો, સહુ છવોથી નિત્ય રહે,
દીન દુઃખી છવો પર મહારા, ઉરમાં કરુણા સોત વહે.
દુર્જન, કૂર, કુમાર્ગ રતોપર શોભ નહીં સુજને આવે,
સામ્ય ભાવ રાખું તે પર, એવી પરિણતિ યથ જાણે ૫

શુણીજનોને દેખો દુઃખમાં, મારો પ્રેમ ઉભરી જાયે,
બને ત્યાં સુધી તેઓની સેવા, કરીને આ મન સુખી થાયે.

થાઉં નહીં કૃતઘ્ની કદી હું, દ્રોહ ન મારા ઉર આવે,
 ગુણ ગ્રહણનો ભાવ રહે નિત્ય, દ્રષ્ટિ ન દોષો પર જાયે
 કોઈ કહે ખુરો યા સારો, લક્ષ્મી આવે કે જાયે,
 લાખો વર્ષો સુધી જીવું કે, મૃત્યુ આવે થઈ જાયે.
 અથવા કોઈ કેવો પણ ભય, કે લાલચ દેવા આવે,
 તે! પણ ન્યાય માર્ગથી મારો, કદી ન પગ ડગવા પામે
 થઈને સુખમાં મગ્ન ન કૂલે, હઃખમાં કદી ના ગભરાયે,
 પર્વત નદી સ્મશાન ભગાનક, અટવીથી ના ભય ખાયે;
 ઘરઘર ચર્ચા થાય ધર્મની, હુકુત હુકર થઈ જાયે,
 જ્ઞાન ચરિત ઉન્નત કરી નિજનું, મનુજ જન્મ દાપ પામે.

આત્મબોધ થવાથીજ ધ્યાનનો વૃદ્ધિ થાય છે અને ધ્યાનની વૃદ્ધિ
 થવાથી આત્મા દ્રઢ, અડગ, અચલ અને ધેરોવાન થઈ રત્નત્રય
 સંપૂર્ણ આરાધી શકે છે. અને ધ્યાની પુરુષ રત્નત્રય આરાધતા
 મહાન નિર્જરા કરી અનેક ભવને રૂંધે છે.

ધ્યાનનો મહિમા સિદ્ધાંતોમાં તથા અનેક શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખ
 બધો કહેલ છે તે તું સાંભળ. જેણે સુરેન્દ્રોને તથા અસુરેન્દ્રોને
 તથા રાજા, શેઠ, સેનાપાત, મુનિ, યોગી, આદિ સર્વને અનાયની
 પેઠે પીડિત કર્યા છે. એવો “કામ મદન-કંદર્પ” તે પણ
 અધ્યાત્મધ્યાનની અગ્નિમાં પતંગીયાની પેઠે ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે.

અહોહા !! શું ધ્યાનનો મહિમા. તેટલા માટેજ વીર
 પ્રભુએ સર્વ સૂત્રો પ્રકાશતાં પહેલાંજ શ્રી આચાર્ય શ્રી ૧ અં ૧
 ઉં ૧ લામાં ધ્યાનની કુચી બતાવી દીધી છે. તે તું સાંભળ.

હે વત્સ ! પ્રભુએ પરોપકાર બુદ્ધિએ ભવ્ય જીવોના હિતાર્થે
 પ્રથમજ આવી મોકલ દે, જો કે તે આપણે ચાવીને અક્ષરદ્વારે
 જોઈ ખરી અરે ! અને પાર વચનમાં પણ લીધી ખરી, તે ચાવી
 વડે ત.જાં ઉઘાડી શક્યા નહિ અને આગળ ને આગળ વધે.

ખા. ત્યારે તેનું કૃગ આબુનું શું ? એજ કૃગ આબુનું કે વાદવિવાદ
ને અગામાં ઉતરનાનો વખત બહુધા આવતો ગયો. તેટલા માટે
હે વત્સ ! પ્રથમ ચાવીની સંપૂર્ણતા માહેતી મેળવી ને તાળાં
બોલવામાં આવે તો વાદવિવાદ કે અગડા કરવામાં આત્મા નેડાયજ
હો. તે માટે તે કુચી તારે ખાસ જાણવીજ નેહમે.

હે અશુરદેવ ! તે કુચી કઈ ?

હે વત્સ ! સાંભળ--શું તે ચાવીનું માકાતપ ? શો ને
અસરનો ચમત્કાર ! સાંભળ, સાંભળ; ધ્યાન હઈ સાંભળજે; અને
હૃદયમાં એનેરી અક્ષરે કાતરી રાખજે. “સોહ” વાહ વાહ !
શું ચમત્કારી અક્ષર-વાક્ય એજ શબ્દ પરમાત્મપદનું ધ્યાન
પરવામાં બહુજ ઉપયોગી ગણાયેલ છે. એજ શબ્દનો વારંવાર
હૃદયધ્વની સાથે ઉચ્ચાર કરી તેનો અર્થ ચિંતવજે એટલે તારી
શક્તિમાં કુચ્છી રીતે દેશ્વર થશે અને અલૌકિક શાન્તિ અનુભવશે.

ઉપરના શબ્દના ભાવમાં જેટલો કાળ સંકલ્પ રહિત શાન્ત
શીથ તેટલો કાળ શાન્તિ અનુભવીશ. પછી વૃત્તિની અપજતા
કર્તા અદ્યવાર આસોચાસની ગતિ પરિ કરી “સોહ” શબ્દનો
ઉચ્ચાર કરીશ એટલે નિર્વિકલ્પ અવસ્થામાં પ્રવેશ થશે. ને
નિર્વિકલ્પ અવસ્થા પૂર્વે સિદ્ધ થવી કઠણ ભાસતી હતી તે હવે
આ પ્રકારે નિત્ય ભાવના કરતાં કંઈક અંશમાં સધાતી હોય
એમ અનુભવશે.

અનંત જન્મેથી ચેતાના વિષય કષાયો જેને દૃઢ થયા છે,
એવા સાધકને પ્રથમ અભ્યાસથી વિષય કષાયોનું વિસ્મરણ થવું
અને આત્મા ભાવ પ્રગટાવવો એ બહુજ કઠણ છે.

અનંત કાળના અભ્યાસથી દૃઢ થઈ ગયેલા પૌદ્ગલિક
કર્મના સંસ્કારો, આત્મ સ્વરૂપ ચિંતવતાં થકાં પલ્લુ ઘણોજ વખત
કુશલમાન થાય છે. કેમકે વ્યાવહારિક કાળમાં સાંસારિક કાર્ય
તાં હૃદયમાં જઠ ધાલીને પડેલા વિષયાદિ સુખના સંસ્કારો

ગતાવી છે, અને જૈનાચાર્યોએ પણ તેને માન્ય રાખી હોય એ તેમની કૃતિ પરથી જણાય છે. પાતંજલ યોગ દર્શનમાં નીચે પ્રમાણે યોગનાં આઠ અંગ વર્ણવ્યાં છે.

૧ યમ, ૨ નિયમ, ૩ આસન, ૪ પ્રાણાયામ, ૫ પ્રત્યાહાર, ૬ ધારણા, ૭ ધ્યાન અને ૮ સમાધિ. આને અષ્ટાંગ યોગ પણ કહે છે.

અહિંસા, સત્", ચેરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય અને પરિવ્રજ ઉપરની મમતાનો ત્યાગ એ પાંચ યમના પાત્રનથી યોગના અધિકારી થઈ શકાય છે. ત્યારપછી મન ઇન્દ્રિયોને વશીભૂત કરવા માટે નાનાવિધ નિયમો પાળવાના છે. તે પછી આસનની સિદ્ધિ કરીને પ્રાણાયામ નામનું ચોથું અંગ સાધવાનું છે. સુખપૂર્વક સ્થિર આસને લાંબો સમય બેસવાની ટેવ પડે તોજ પ્રાણાયામ કરી શકાય છે. પ્રાણાયામ કરવાનો હેતુ મનને વશીભૂત કરવાનો છે. જૈન યોગી કપૂરચંદ્ર (ચિદાનંદજી) મહારાજ કહે છે કે:--

“મન અરૂ પવન સમાગમ જનો;
પવન સાધ મન નિજ ઘર આનો”

મન અને શ્વાસોચ્છવાસને ઘણાજ નિકટ સંબંધ છે. માટે શ્વાસોચ્છવાસ બંને તેટલા ચોછા કરી મનને નિજ ઘરમાં આણવું આત્માને વશ વર્તાવવું એવો ઉપત્તિ કથનનો આશય છે. જેવી રીતે લુહારની ધમણ ચાલતી હોય ત્યાંસુધી પવનના જોરે લઠ્ઠી માંહેથી અગ્નિ પ્રજ્વલિત રહે છે અનેક સ્કુલિંગો તેમાંથી ઉડે છે, પણ જો ધમણને રોકી દેવામાં આવે તો અગ્નિ શાંત પડે છે. એજ ન્યાયે અહિં પણ સમજી લેવું. મન એ અગ્નિ અને ધમણ એ શ્વસનક્રિયા જાણવી. શ્વસનક્રિયારૂપ ધમણને રોકવાની વિધિ તેનું નામ પ્રાણાયામ. વ્યગ્રચિત્તવાળા સાધકોને ધ્યાનની સિદ્ધિને અર્થે પ્રાણાયામની જરૂર હોવાથી અહિં તેસંબંધી સંસ્કૃતમાં જૈન યોગીના આધારે કેટલુંક વર્ણન કરીએ છીએ.

ધ્યાન કરવા યોગ્ય એકાંત, શાંત, અને પવિત્ર વાતાવરણ-
માં સ્થાનમાં કાદનાં તખ્તો ઉપર, શીશા પર, વેળુપર કે ભૂમિપર
ભીંને પ્રથમ આસનની સિદ્ધિ કરવી, પર્વકાસન (પદ્માસન) અર્ધ-
ર્વકાસન, વીરાસન, વગેરે જે જે આસન પોતાને સુખરૂપ જણાય
તે નિશ્ચયપણે લાંબો વખત એસી શકાય તે આસને સ્થિર ચિત્તે
જવાની પ્રથમ ટેવ પાડવી. જે ઘડી એકજ આસને એસી શકાય
તે અભ્યાસ પઠે તે પછી પ્રાણાયામ કરવાની શરૂઆત કરવી.

પવનના સ્થૂળનરૂપ પ્રાણાયામના પૂર્વાચાર્યોએ ત્રણ પ્રકાર
કાઢ્યા છે. ૧ પૂરક, ૨ કુંભક અને ૩ રેચક.

પવનને નાસિકાદ્વારા એચીને પોતાની ઇચ્છાનુસાર શરીરમાં
પૂરવો તેનું નામ પૂરક.

પૂરેલાં પવનને સ્થિર કરીને નાસિકમંડલમાં કુંભ એટલે
ધણમાં પાણી ભરે તેની પેઠે રોકવો-નાંભિથી અન્યત્ર ચાલવા ન
દેવો તેનું નામ કુંભક.

અને છેલ્લે એ પૂરેલાં પવનને ધીરે ધીરે બહાર કાઢવો
તેનું નામ રેચક.

જે પવન નાસિકકુંભથી નીકળીને હૃદય કમગમાં થઈ તાલુ-
રંધ્રમાં વિરમે છે તે પવનને સ્વામી હોવાથી પરમેશ્વર કહેવાય
છે. તે પવન ઇશ્વરના તાલુરંધ્રમાં સુવિશ્રાંત થયેલ હોતો અત્તન,
તથા તેની ગતિને બાળીને યોગી જનો કાગનું પ્રમાણ, આયુષ્યબળ
તથા શુભાશુભ ફળના ઉદયનો વિચાર કરી, મન અને જીવની
સમસ્ત એપ્ટાઓને બાળી શકે છે.

પ્રાણાયામના અભ્યાસી પુરૂષા પ્રમાદ સંહિત થઈને પોતાના
મનને હૃદયકમલની દર્શિકામાં ધીરે ધીરે વાયુની સાથે પ્રવેશ
કરાવીને ત્યાજ એટલે હૃદયકમલમાં રોકે છે. તેને આમતેમ
જાટકવા દેતા નથી, આમ કરવાથી મનમાં વિકટપો ઉઠતા નથી.

અને વિષયભોગની વાંછના નષ્ટ થઈ જાય છે તેમજ અંતરંગમાં વિશેષ જ્ઞાનનો પ્રકાશ પ્રકટે છે. આથી ઇન્દ્રિયો મંદરહિત થઈ જાય છે અને કષાયોની પણ ક્ષીણતા થાય છે.

પવનને સાધવાનો (પ્રાણાયામનો) મુખ્ય ઉદ્દેશ મન ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાનો છે, તથાપિ તેનાથી બીજી પણ કેટલીક સિદ્ધિઓ અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રાણાયામના આસંગિક શરીરમાં પવનનો કયાં વિશ્રામ છે? નાડીઓ કેટલી અને કઈ કઈ છે? તે નાડીઓમાં પવનનું પલટવું કેવે પ્રકારે થાય છે? તથા તેની મંડળગતિ કઈ છે? તેની પ્રવૃત્તિ કયાં છે? એ વગેરે બધું જાણે છે, અને તે દ્વારા જગતના બનાવોને પ્રત્યક્ષ જાણી શકે છે.

શરીરમાં શ્વાસનું વહન કરનાર અનેક નાડીઓ છે, પણ તેમાં ચોવીશ પ્રધાન નાડીઓ છે, તેમાં પણ વળી નવ નાડી મુખ્ય છે અને નવમાં ત્રણ નાડી સર્વથી મોટી છે, તે ૧ ઇડા (ચંદ્રની નાડી) ૨ પિંગલા (સૂર્યની નાડી) ૩ સુષુમ્ના (અગ્નિની નાડી) એ નામે ઓળખાય છે. ડાબી બાજુએ ઇડા, જમણી બાજુએ પિંગલા અને મધ્યમાં સુષુમ્ના નાડી વહે છે. એટલે કે ડાબા નસકોરામાં પવન આવે તેને ચંદ્રસ્વર જમણામાં આવે તેને સૂર્યસ્વર કહે છે. બંને નસકોરામાં સાથે પવન આવે તેને સુષુમ્ના નાડી કહે છે. આ સ્તરના ઉદય અને સંક્રમણ (બદલવું) આદિ જાણીને તે પરથી ત્રણ કાળની વાતોને જાણવાની વિધાને સ્વરવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર અથવા સ્વરોદય શાસ્ત્ર કહે છે. એકેક સ્વરમાં પાંચ પાંચ તત્ત્વ (પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ અને આકાશ) હોય છે, (નાસિકારંધ્રમાંથી બાર અંગુલ (જ્ઞાનાર્ણવના મતે આઠ અંગુલ) પવન સ્ત્રીયો સન્મુખ સંચરતો હોય, પવન કંઈક ઉચ્ચ હોય સ્વસ્થ અપગતા રહિત આ મંદમંદ વહેતો હોય તે પૃથ્વી તત્ત્વ બર્થાત્ પૃથ્વીય ડગનો પવન કહેવાય છે. ૨ જે પવન કંઈક નીચેના ભાગમાં (હોઠ તરફ)

કેવળગી અતિએ વહેતો હોય, શીતળ હોય, ૧૬ અંશુલ
(સાનાર્ણવના મતે ૧૨ અંશુલ) વહેતો હોય તેને જળ તત્વ
(અપ મંડળનો પવન) કહે છે. ૩ જે ઉચ્ચ વહન કરતો હોય,
અતિ (અકવત) લેતો હોય નાસિકાથી બહાર ચાર અંશુલ
પ્રધી ચાલતો હોય, અતિ ગરમ હોય તેને અગ્નિ તત્વ (અગ્નિ-
મંડળનો પવન) કહે છે ૪ ત્રીજો ચાલતો હોય, નાસિકાથી બહાર
૬ અંશુલ (સાનાર્ણવના મતે ૬ અંશુલ) વહેતો હોય, ઠંડો
અથવા ગરમ હોય તે વાયુ તત્વ (વાયુ મંડળનો પવન) કહેવાય છે.

આકાશતત્વ માત્ર નાસિકારંધ્રમાંજ ચાલે છે, તેનું મંડળ
હોતું નથી, આ દત્તને જાણના માટે યોગી લોકો જાને કાનમાં
અંશુલ નાખી તર્જની આંગળીથી જાને અથુઓને દબાવી તથા
મધ્યમા આંગળીથી જાને નસકોરાં બંધ કરીને પછી મંડળ
જુએ છે. ભૂકુટિને સ્થળે તે ચાર મંડલ દેખાય છે, તેનો નાસિકાનાં
છેદ સાથે સંબંધ હોય છે. આ મંડલ બહુ અવ્યાસથીજ અતુ-
લમાં આવી શકે છે, ૧ ગાળેલા સોના જેવું પીળા વર્ણનું, ચોરસ
આકારનું, વજના ચિન્હવાળું, પૃથ્વીમંડળ હોય. ૨ અર્ધ ચંદ્રાકાર
વર્ણનું અપમંડળ હોય. ૩ અગ્નિના તલુખા જેવા રંગનું, ભયંકર
સરપવાળું, ત્રિકોણાકારનું અગ્નિમંડળ હોય અને નીલા (આકાશના
જેવા) વર્ણનું, ગોળાકાર, અતિ ચંચળ અને દેખવામાં ન આવે
જેવું વાયુમંડળ હોય છે.

ઉપર્યુક્ત ચાર મંડળને, ત્રણ સ્વરને, પાંચ તત્ત્વને, સ્વરના
સ્થાને અને તેના સંક્રમણને જે સંપૂર્ણપણે જાણે તે જગત્માં
નથી. બનાવેને તથા શુભાશુભ ક્રીડને જાણી શકે છે. (આ વિષે
જોય જાણવાની જાણસા હોય તેમણે ચિદાનંદભટ્ટૃત સ્વરોદય,
તથા સાનાર્ણવાદિ ગ્રંથોથી કે ગુરુગ્રંથથી જાણી લેવું.) પરંતુ
જાણ્યામ કરવાનો હેતુ આવી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાનો નથી. માત્ર
જાણને તથા ઇન્દ્રિયોને વશ કરી વિવેક કપાયનો પરિહાર કરવો

એ પ્રાણાયામનો હેતુ છે. પ્રાણાયામનો વિધિ ગુરુગમ્યથીજ જાણવાની જરૂર હોવાથી અહિં તે સંજોગથી વિશેષ વર્ણન કરેલ નથી.

પ્રત્યાહાર.—યોગનું પાંચમું અંગ પ્રત્યાહાર છે. મન તથા ઇન્દ્રિયોને વિષયોથી જોડી જ્યાં જ્યાં પોતાની ઈચ્છા હોય ત્યાં ત્યાં સ્થિર કરવાં તેનું નામ પ્રત્યાહાર. પ્રત્યાહારદ્વારા મનને સ્થિર કરવાથી સમાધિની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. સ્થિરીભાવને પામેલું મન સમસ્ત ઉપાધિ અર્થાત્ રાગદ્વેષાદિ વિકલ્પોથી રહિત સમભાવને પ્રાપ્ત કરી આત્મભાવમાંજ લય પામે છે. ઇન્દ્રિયોને વિષયોથી પાછીવાળી રાગદ્વેષને દૂર કરી સમભાવમાં રહી પોતાના મનને લલાટ પ્રદેશમાં સંલીન કરવું, કે જેથી સમાધિની સિદ્ધિ થાય. લલાટ સિવાય અન્ય સ્થાનમાં પણ મનને ણાંધી શકાય છે. જેમકે નેત્રયુગલ, જે દાંત, નાસિકાનો અથ લાગ, મુખ, નાભિ, મસ્તક, હૃદય, તાલુ, બન્ને બ્રમરનો મધ્ય લાગ એ નવ અને દશમું લલાટ એ દશ સ્થાનોમાંથી કોઈ પણ એક સ્થાનમાં પોતાના મનને વિષયવાસના રહિત કરીને રોકવું અને ધ્યાનમાં લીન કરવું.

ધ્યાન.—તત્ત્વવિચારણા કરવી.—તત્ત્વચિંતનમાં તલલીન રહેવું તેનું નામ ધ્યાન.

ધ્યાન કરવાને ઉદ્યમવંત થયેલ પુરૂષ પ્રથમ એમ વિચાર કરે કે, જેમ સૂર્ય કમલના વનને વિકસાવે છે. તેમ હું અનંત ગુણરૂપ કમલોને વિકસાવવાને સંપૂર્ણ સામર્થ્યવાન સૂર્ય સમાન છું; પરંતુ આ સંસારરૂપ વનમાં કર્મરૂપ શત્રુઓથી ઠગાઈ ગયો છું. હું અજર, અમર, અવિનાશી છું. અનંત શક્તિનો ધણી છું. સિદ્ધસ્વરૂપી છું. સમસ્ત લોકને જોવા માટે મારો આત્મા અદ્વિતીય ચક્ષુ સમાન છે. મારો આત્મા એજ પરમાત્મા છે. પરમ ત્યોતિર્મય છે, જગત્માં એષ છે. આમ છતાં માત્ર દેખવામાંજ રમણીક અને અંતમાં નીરસ તથા હિંમત્ત એવા ઇન્દ્રિયોના

નિષેધોમાં હું કેમ રાચું છું? આ પ્રમાણે ધ્યાનાભ્યાસી પુરૂષ જ્ઞાની અચિંત્ય, અનંત શક્તિનું સ્મરણ કરીને રાગદ્વેષ નિવારે છે અને ધર્મધ્યાનનું અવલંબન લે છે. અને અધિક સામર્થ્ય હોય તો શુદ્ધધ્યાન ધ્યાય છે.

તેનું ધ્યાન કરવામાં આવે તે ધ્યેય કહેવાય છે. ધ્યાન કરનાર વ્યક્તિને ધ્યાતા કહેવામાં આવે છે. ધ્યેય પદાર્થ ચેતન અચેતન બે પ્રકારના હોય છે. ચેતન પદાર્થ તો જીવ છે અને અચેતન ધર્માદિક પાંચ દ્રવ્ય છે. આ સર્વ દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રાપ્ત્ય સહિત છે. સર્વથા નિત્ય કે સર્વથા અનિત્ય નથી. ઉપાદિક પાંચ દ્રવ્ય અરૂપી છે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય રૂપી છે, ચેતન અચેતન બે પ્રકારના ધ્યેયમાંથી ચેતનધ્યેયના સચરીરી અને અચરીરી બે પ્રકાર છે.

શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી સૂર્યના જ્ઞાતપ વડે ચાર ધાનીકર્મરૂપ જ્ઞાનું જેમણે સર્વથા ચોપણ કરી લીધું છે, અને ચોપ ચાર જ્ઞાતી કર્મ પણ જાણી સીદરીવત્ જ્ઞાતિમાત્ર રહ્યાં છે એવા સૂર્ય જેવ પરમકથાણુકારી શ્રી અરિહંત ભગવાન તે સચરીરી ચેતન્ય ધ્યેય છે અને સર્વ કર્મનો ક્ષય કરનાર, નિરંજન નિરાકાર, અવિનાશી એવા શ્રી શિવ ભગવાન એ અચરીરી ચેતન્યધ્યેય છે.

ચેતન અચેતન લક્ષણમુદ્ધ ઉપધુદ્ધ ઉપાદિક વદ્રવ્યના પદાર્થ સ્વરૂપનું ચિંતન-ધ્યાન કરવું આવશ્યક છે, પરંતુ તેમાંથી પ્રભુના અનંત શુદ્ધોનું ધ્યાન જ્ઞાતમામાં પ્રભુના પ્રકાશનાર હોવાથી એ ધ્યાન પરમ યેવસ્કર છે. પરમાત્માનું ધ્યાન કરતી વખતે જ્ઞાતમા પરમાત્મામાં શક્તિની અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ હેદ નથી. માત્ર વ્યક્તિની (જ્ઞાતમાશુદ્ધોની વ્યક્તિતા-પ્રવૃત્તિની) અપેક્ષાએ જ હેદ છે. ત્રિકલ્પર્થી જ્ઞાતમાત્મક હેદ છે, તંત્રી સુત્રનો હેદ નથી. જેમ ચિંતવનું. પરમાત્માનું ધ્યાન કરતી વખતે તે કાકાર, નિરાકાર, નિહિર, નિપ્પષ, નિવિહર, નિત્ય જ્ઞાનદાક

વિશ્વરૂપ, મન ઇન્દ્રિયોથી અગોચર, સદાકાળ ઉદયરૂપ, દૃઢરૂપ, કલ્યાણરૂપ, શાંત, નિષ્કલંક, શોક રહિત, ઇન્દ્રિય રહિત, કલેશરૂપ, નુકસાન કરવાને અગ્નિ સમાન, શુદ્ધ, કર્મ રહિત, અત્યંત નિર્લેપ, જ્યોતિર્મય, અનંત વીર્યયુક્ત, રોગ રહિત, અપ્રમેય આદિ આદિ અનંત ગુણોના નિધાનરૂપ શ્રી પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપ સંસારગત્થામાં શકિતરૂપ છે, અને મુક્ત અવસ્થામાં વ્યક્તરૂપ છે. જેમ જાણીને તે સ્વરૂપને ધ્યાનગોચર કરવું જોઈએ. જે સિદ્ધ સ્વરૂપ પરમાણુથી પણ સૂક્ષ્મ છે અને આકાશથી પણ મહાન છે તે સિદ્ધાત્માનું ધ્યાન પરમ હિતાવક છે. તે પરમાત્માને જાણ્યા વિના અન્ય સર્વ પદાર્થનું જાણવું નિર્થક છે અને તેમનું સ્વરૂપ જાણવાથી સમસ્ત વિશ્વનું સ્વરૂપ જાણી શકાય છે. પરમાત્મ સ્વરૂપને જાણ્યા વિના આત્મનંદમાં સ્થિતિ થતી નથી, પરંતુ તેમને જાણીને મુનિગણોએ સાક્ષાત્ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

ધ્યાન સ્થિત મુનિ પરમાત્મ સ્વરૂપમાં મનને જોડી તેમના જ ગુણગામમાં મગ્નગુણ રહી પોતાના આત્માને પોતાનીજ મેળે તે સ્વરૂપની ત્રિવિધ થતા દેવાને માટે જોડે છે. અર્થાત્ તદલીન રહે છે. ધ્યાની મુનિ અન્ય સર્વનું શરણ છોડીને તે પરમાત્મસ્વરૂપમાં જોવા લીન થાય છે કે, ધ્યાના અને ધ્યાન એ બેના ભેદનો અભાવ થઈને ધ્યેય સ્વરૂપની સાથે એકતા અનુભવે છે. સારાંથ કે ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયનો ભેદ ન રહે એવો લીન થઈ જાય છે. આ પ્રકારની લીનતાને સમરસીભાવ કહે છે. અને સમરસીભાવથીજ પરમાત્મા થાય છે. પરમાત્માના ધ્યાનમાં આત્માનું લીન થવું તેને એકીકરણ પણ કહેવું છે, અને તે એકીકરણ અનન્ય શરણ છે.

ધ્યાનના અભિપ્રાયે જન્ય કહેવાયે કર્મ ધ્યાન અને મુક્તિ ધ્યાનના ૩૬-૧૬ પદોનું સ્વરૂપ શ્રી હાલંગજીના વાક્ય મુજબ તથા ઉપરના સ્વરૂપ અવસ્થા જન્યાર્થવાદિ અવેશથી કે મુદગમ્યથી જાણી શકે. વિદ્યાનંદજી અભિપ્રાય કહે છે કે:—

ચોપાઇ.

ધ્યાન અભ્યાસી જે નર હોય, તાકું રોગ ચોક નહિ કોય;
 ઇશ્વરિક પૂજે તસ પાપ, નહિ ત્રિવિધ મિત્રે ઘટ આવ.
 ભોગવિલાસનાં સુખો કરતાં પણ ધ્યાનાભ્યાસથી ધ્યાન
 જે સુનિમે કેરું બધું મહાન સુખ હોય છે, તે વિષે ચિદાનંદજી
 કાવ્ય કહે છે કે:—

કુહો

ઇશ્વરતાં સુખ ભોગતાં, જે તૃપ્તિ નવ થાય;
 તે સુખ સુત્ર છિન ઓકમે, મિત્રે ધ્યાનમે આવ.
 હે વત્સ! દશા ધૃતસ્તંધ સૂત્રમાં કહેલ ચિત્ત સંભાધિ ઉત્તેજ
 થી હોય તો આ ઉત્તમોત્તમ ઉપાય ધ્યાન જ છે. અને તેટલા
 જે વીર પ્રભુમે ઉવવાઈ વગેરે સૂત્રોમાં ધ્યાનને અભ્યંતર તપ
 વિષમ અને મોક્ષ દશા સાધવાનો અને અનેક ભરતો સચેલાં કર્મોનો
 બહુકુમાર અલગારની માફક ક્ષય કરવાનો અત્યુત્તમ ઉપાય
 પ્રાપ્ત છે. તે માટે તું પણ તેવું ધ્યાન ધરવા પૂર્ણ પુરૂષાર્થ કરજે.
 ધ્યાન ધરનાર પુરૂષે પ્રથમ કરવું શું?
 હે વત્સ! પ્રથમ પ્રાતઃકાલે જાગી ઉઠી તારે જે સ્થાને
 સુવું હોય તે સ્થાન સ્વચ્છ હવાવાળું હોતું જોઈએ અન્ય જનોના
 જોડો વા ઘોષાટ જનતાં સુધી અંભગાય નહિ તેવી સગવડ કરજે.
 પ્રાંતનું ગરમ બીજાવજે. હૃદયમાં ઉત્પાદની ભાવિત કરી પંચ
 રમેષ્ટિ અને ગુરુદેવને મનોદ્વારે રંદન કરી તારી આત્મા પ્રતિ વૃત્તિ
 નાં. આત્મ સ્વરૂપને ગતુમત્ સર્વથા પ્રકારે અક્રિય યગથી
 જે અને સર્વથા પ્રકારે શરીર, ઇન્દ્રિયો અને મનને કિંવા સંસ્થિત સ્થિત
 રવાં. ને કે સ્થિત થવા મનમાં અનેક તરંગો, અનેક નિયારો
 પુદા જુદા પ્રકારના પ્રગટ થઈ પ્રવેશ કરતા ચલચમન કરજે.
 તેપણ તેના પ્રતિ હે વત્સ! લક્ષ હૃદય નહિ. જ્યારે તું શરીરને

કંઈ પણ ક્રિયા કરવા દઈશ નહિ. અને તેને એકજ સ્થિતિમાં લાંબો સમય પડી રહેતા દઈશ ત્યારે ઈંદ્રિયો તથા મન આપોઆપ અર્ધ ક્રિયાહીન થઈ જશે. તે તું જાણતોજ હશે. આથી શરીરને આ ક્રિયા કરવા માટે પકાસન, વા સિદ્ધાસન વગેરે જે તને અનુકૂળ લાગે તે આસન કરજે. શરીર અવયવોને ખડું તંગ ન રાખીશ. પણ સીધા ટટાર છાતીનો ભાગ ખડાર કાઢીને ખેસવા છતાં શરીરનાં સર્વ ગાત્રને શિથિલ કરજે, કારણ કે શરીરની શિથિલ અવસ્થામાં શરીરને વિશ્રાંતિ મળે છે. આસન વાળીને બનતાં સુધી પૂર્વ કે ઉત્તરાભિમુખે ખેસજે. શરીરની ક્રિયા માત્રથી રહિત થજે, એક પણ અવયવને હલાવીશ ચલાવીશ નહિ. નેત્રથી દ્રષ્ટિને ભૂમધ્ય ભાગે સ્થાપજે.

હે વત્સ ! કદાચ ઉંચાં નેત્ર ન ખેંચી શકે તો, સડજ ઉંચી ભમુહપ્રતિ ભાવ દ્રષ્ટિ સ્થાપજે. પછી આંખની પાંપણ અને આંદર રહેલી આંખની કીકી (માણસીયાં) ને સ્થિર કરજે (એટલે પલકાસ મારવા છોડી દેજે) કારણ કે શરીરને ક્રિયા રહિતજ કરવાનું છે. માટે તે વાતને મારે પુનઃ પુનઃ યાદ કરાવવી પડે છે. ઉધરમ ખાવી, બગાસું ખાવું, ઓડકાર ખાવો, છીંક ખાવી, અધોવાત કરવો વગેરે વગેરે સર્વ ક્રિયા રહિત થવું જોઈએ.

હે વત્સ ! થોડી વાર ભાલના મધ્ય ભાગમાં જોઈ રહેતાં નેત્રને શ્રમ જણાય એટલે ધીરેથી નેત્રને બંધ કરજે. અને લક્ષ્ય ત્રવેણીમાં સ્થિર રાખજે. કોઈ પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુની યાદી ન આવે તેમ કરજે. વળી ચિત્તને વારંવાર ચલાવીશ નહીં. ભાલના મધ્ય ભાગમાં દ્રષ્ટિ સ્થિર થયા પછી અમુક વખત જતાં પ્રથમ અનેક રંગના રેસાઓ પડશે, વળી આગળ વધતાં અનેક રંગના ગોળા દેખાશે. ત્યારપછી શ્વેત ઘોળો ગોળો દેખાશે, પણ તેમાં ચિત્ત ભેગા પ્રેરાય નહિ તે લક્ષમાં રાખજે. ભાલના મધ્ય ભાગમાં પ્રકાશ તને દેખાશે. તે વખતે આસપાસની નસો આકર્ષાશે; પણ જોરે આકર્ષાતો નહીં.

મારું સ્વરૂપ અલક્ષ છે. નામરૂપથી ન્યારો છું. એમ ભાવના અહિર્નિશ કર. એજ તારું ખરું ધ્યેય છે. તે તું લક્ષને મુકીશ નહિ, તો તારી સર્વ કાર્યસિદ્ધિ અવશ્ય થશેજ.

હે વત્સ ! વિચાર કર કે જ્ઞાન ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શાસ્ત્રો કે સિદ્ધાંતો ક્યાંથી નીકળ્યાં ? જ્ઞાનીઓએ તત્ત્વવિદ્યાનો પ્રકાશ ક્યાંથી કર્યો ? તે તું જાણે છે ? જવાબ નકારમાં મળ્યો. ત્યારે હે વત્સ ! સાંભળ : તે સર્વનું મૂળ આત્મા, આત્મા અને આત્માજ છે. આત્મા અમર છે તેના જ્ઞાનની અને તેની શક્તિની હદ નથી. સમસ્ત વિશ્વને અને ભૂત લવિષ્ય તથા વર્તમાન કાળના સમસ્ત ભાવોને આત્મા જાણી શકે છે, અને વિશ્વના સમસ્ત પદાર્થો પર આત્માની સત્તા ચાલી શકે છે, એવો અનંત વીર્યવાન આત્મા તે હું યોતેજ છું. આત્માથીજ કૈવલ્યજ્ઞાન, કૈવલ્ય દર્શન અને અનંત વીર્યશક્તિ પ્રગટે છે. જાતિ સ્મરણ, અવધિજ્ઞાન, મનઃ પર્યવજ્ઞાન તથા અઠ્ઠાવીશ લબ્ધિઓ પણ આત્મ શક્તિ વડેજ પ્રકટે છે, કેમકે ભ૦ શ૦ ૧૪ માને વિષે આત્માની અનંત શક્તિ વર્ણવી છે. અને તે શક્તિને સત્યપુરુષાર્થેજ પ્રગટાવી શકાય છે. અનેક અમરકારો તથા જલચારણા, પુષ્પચારણાદિક લબ્ધિ પ્રગટ કરવાનો ખરો ખજાનો આત્મામાંજ છે. તેટલા માટે હે વત્સ ! સર્વ સંશયને તણ જાગ્રત થા, અને માત્ર એક આત્મ સ્વરૂપનીજ ભાવના કર. અને આત્મ સ્વરૂપમય થા.

આત્મસ્વરૂપમય થવાને માટે ધ્યાનની ખાસ આવશ્યકતા છે.

હે વત્સ ! જૈનેતર લોકો જૈને પ્રાણાયામ, સમાધિ, યોગ અને મેદ્ધેરીઝમ વગેરે નામોથી જોલાવે છે, તે બધાનો જૈનો એક ધ્યાન શબ્દમાંજ સમાવેશ કરે છે. ઉપર્યુકત સર્વ પ્રવૃત્તિઓ કે પ્રક્રિયાઓ દ્વારા જે સાધ્યની સિદ્ધિ કરવાની છે તે સાધ્ય સાધવાનો મુગમ ઉપાય ધ્યાન છે. તો પણ તે બંનેમાં તફાવત કેટલો છે,

કરવાની જરૂર હોવાથી દર્શાવું છું. જ્યારે જોનેતર હઠમાં જાય ત્યારે જોન મહેજમાં જાય છે. જોનેતરનો દર્શાવેલ ક્રમ આવી છે, ત્યારે જોનોનો ક્રમ આત્મલાપી છે—માટે જ જોનોને અધ્યોગ ધ્યાન કરવાની ખાસ જરૂર છે. રાજયોગ અને સમાધિ એક દિશા સાથે છે, દિગમ્બરી અંથ સમાધિયંત્રમાં કહેલ છે, સમાધિના યોગે લવ ઘટવાની સાથે આત્મા સ્થિર થાય છે. જો ચિત્તશુદ્ધિ પશુ થઈ શકે છે. વીર પ્રભુએ પશુ ઉત્તવાઈ સૂત્રમાં જ પ્રકાશનો તપ કહ્યો. તેમાં અવ્યંતર તપ જે ધ્યાનાદિક તેનો અધિમા અલૌકિકજ કહેલ છે. અને તે તપવટેજ મોટા મેજવી શકાય છે. માટે તે તપ અંગીકાર કરવાની ખાસ ભલામણ કરેલ છે, એટલે અવ્યંતર તપને શ્રેષ્ઠ કહેલ છે.

જ્યારે યોગની અપજતા બધે પડે છે, ત્યારે સર્વ મતો શુદ્ધ આશાથી શકાય છે. એક વિદ્વાન કહે છે કે, જે બાંધ્યા છતાં પણ એકજ સ્થાને રહેતું નથી, વાર્ધા છતાં પણ ચારે બાજુએ ફરે છે, તેવું દુર્જય વ્યંચલ મન, સત્ય જ્ઞાન દર્શન વડે શુદ્ધ થિયા કરવા લાગી જાય છે. અને તે શુદ્ધ ક્રિયાના યોગે આત્મધ્યાન માં સમાધિ થાય છે. અને જ્યારે આત્મધ્યાન થાય ત્યારે મન પિતાની મેળિજ શાંત થાય છે. આત્મધ્યાન કરવા સંબંધી શ્રી દય. બ. ૧૦ ગા. ૧૫ મી કહ્યું છે કે—

ગાથા—હૃદય સંજો પાપસંજો વામસંજો સ્વજયઈ-
દિયરસ; અગ્રપરજો મુસમાઈ અરપા મુતત્થ વ
વિથાણાઈ લે સ સિદ્ધુ.

અર્થ—હૃદય વિના હૃદયે સ્થાને નહિ, કારણ વિના પડને હૃદયે સ્થાને નહિ, કારણ પડને નિર્ગોષ વાળું વડ માં જોન રહે એવા સંકલ્પે સર્વ દિશોને વરસાં સુખવદા અને અજાણ-
તા રાજા એટલે આત્મધ્યાન વિચારના અને મુસમાઈવત
શુદ્ધને વિષે ૧૦ છે. આત્મ સંનિદ ૧૧

જાણી ઉ. અ. ૧૯ જા. ૬૩ મી ને વિષે કહ્યું છે કે

જાથાન-અપ્પસત્થેહિ દારેહિ, સંવચ્છો પિહિયાસવ્વો.

અર્થ-અપ્પજાણ જોગેહિ, પસત્થ દમ સાસણે. ૬૩.

અર્થ-માઠાં દ્વાર તેણે કરી રહિત છે. સર્વથા આશ્રય

રૂપ્યા છે એવો જો આત્મા તે આધ્યાત્મધ્યાને કરી પોતાનું

સ્થિર પાડે છે. નિનુશાસનને વિષે ઉપશમા ક્ષમી કર્યેણે કરી

નિશ્ચલ છે. ૧૫૭ જા. ૬૩ મી ને વિષે કહ્યું છે કે

વિવીરં પ્રભુએ કહેલું અર્થાંતર તપરૂપે થાનિ કરવાં વળીને

ધ્યેય પ્રદાર્થ શું છે? તે જાણવાની પ્રથમ કડી છે. ૬૩ મી ને

સિદ્ધ સ્વરૂપની સરખામણી કરી સિદ્ધ પરમાત્મપદને કેવા

પ્રયત્ને કરી પામ્યાં. દેવા દેવા હર્ણણોના નીશ કરી કેર્માદેવા ગુણ

પ્રગટાવ્યાં એજ વિચારની ક્ષીનતામાં રહેલું એક અધ્યક્ષના પુરુષને

“ધ્યેય” પ્રદાર્થ વિરૂપ પ્રભુએ કહેલું છે. ૬૩ મી ને

અધ્યાનિધરનાર પુરુષને કાયા મનની અવલંબી એજ કરવાની

શુભ રસ્તા

પ્રથમે મૂળબંધ કરી, પશાસન, સિદ્ધાસન, વીરસન, કાંચ

સન, વગેરે યોગ આસનના જમાવ કરવો. કાયાને સ્થિર કરી

અપગતા રોડી એકાંત માત્ર દ્રવ્યદ્રષ્ટિ નાસાગ્રે સ્થાપવી. વાંચો

લે. જા. ૩. ૬. ૨ માં કહ્યું છે કે શ્રી મહાવીર પરમાત્મા સુચમાર

પુર નગરના ઉદ્યાનને વિષે પુદવી શીલાપટ ઉપર અઠમતુપ ગ્રહણ

કરી ધ્યાન ધારામાં હા હતા તે પાઠ-“એગં પોગગલ નિવિકુ

દિહિ” તથા અંતગત સૂચમાં અજસુદ્ધમાર અણુમાર મહાકાલ

અમશાનમાં ભારતી લિલુની પડિમા અંગીકાર કરી ત્યાં પદ્મ તેવું

પાડ છે-તેનો અર્થ-એક પાગલ એટલે નાસાગ્રે પુરુષને વિષે

દ્રવ્ય દ્રષ્ટિ દ્રઢ કરીને સ્થાપી અને લાવદ્રષ્ટિ સિદ્ધરૂપે “પોગગલ”

ને વિષે દ્રઢ કરી સ્થાપી સિદ્ધને પદ્મ પાડે છે. ૬૩ મી ને

અને માન અપમાનાદિનો યોગ જનવાથી રાગ દેવની બેડીમાં નહિ
જડતાં સમ્યગ્બુદ્ધિ વડે કરી સર્વ ઉપર જ્યે મેળવવો. દેહ
પ્રયત્ન કરી જોટલા નિયમો પ્રથમ ગ્રહણ કરેલા છે, તે નિયમોમાં
જોર વધારો કરી મૈત્રી આદિક ચાર ભાવનાનું સ્વરૂપ લક્ષમાં લેશે.
તેા ધ્યાનમાં જોર વધારો થશે.

૧. મૈત્રીભાવના-જોટલો સર્વ જગતના છવની સાથે નિર્ભર
બુદ્ધિ ધરવી તે.
૨. પ્રમોદભાવના-જોટલો અંશ માત્ર પાણુ દોષનો શુભ નિરખી
દોષાંચિત ઉદ્ધાસવાં અર્થાત્ દુઃખ પામવો તે.
૩. દરેણુભાવના-જોટલો સંસાર તાપથી દુઃખી આત્માના દુઃખથી
અનુકંપા પામવી, અર્થાત્ દુઃખી દેખી અનુકંપિત
થવું તે.
૪. માધેયસ્થભાવના-(ઉપેક્ષાભાવના) જોટલો શુદ્ધ સમદ્રષ્ટિના
જગવીરને યોગ્ય થવું. અર્થાત્ નિરુદ્ધ
ભાવે જગતના પ્રતિબંધને વિસારી આત્મ-
હિતમાં આવવું તે.

ઉપરોક્ત ચતુરવર્ણી આત્મ-ધ્યાનમાં ટકી શકે છે.

ધ્યાનના પુરૂષે ધ્યાનમાં કેવો વિચાર કરે ?

ગાથા-અહમિકરો અહુ મુદ્દો નિમ્મમજો નાણુદેવો
સમમજો નમ્મિ દિઠ્ઠો નિરચ્ચનો, સવ્વ એવો
અયં નેમી. ૧.

અર્થ-ધ્યાન પુરૂષ એવી વિચારણા કરે કે હું એવો
હું, હુંમરજો નહોતો. હું નિરચ્ચનવે કરી મુદ્દો અહમિકરો
મરજો નહોતો. હું નમ્મિ દિઠ્ઠો, નમ્મિ દિઠ્ઠો. હું, સવ્વ એવો
દેવોદેવો હું, હું નાણુદેવો નહોતો. હું, હું મમ્મ

રહ્યો છું ચેતન્ય ગુણ તેજ મારી સત્તા છે. હું મારા
સ્વરૂપને ધ્યાવતો સર્વ કર્મ ક્ષય કરું છું. ૧

—નિરંજન નિકલ અયલ દેવ આશુઘ અશુઘઅણાત;
ચેયણુલકખણ સિદ્ધ સમ પરમપ્પા સિવસત્તં. ૨.

અર્થ—કર્મ અંજનથી રહિત નિરંજન છું. પોતાના સ્વ-
રૂપ ક્યારે પણ અસાધમાન થાઉં નહિ. પરમ દેવ છું. જેની આદિ
તથા જેનો અંત નથી, ચેતના લક્ષણ છું, સિદ્ધ સમાન છું,
સત્તામયી છું. સાખ આગમસાર. ૨.

હે વત્સ! તું અહર્નિશ એજ વિચારણા કર્યા કર કે હું પુદ્ગલ
નથી એવી દ્રઢ ભાવના કર, અને હું તો અસંખ્ય પ્રદેશી
આત્મા તેજ હું છું. એવી ભાવના ભાવી સતત દ્રઢ ઉપયોગ-
માં આત્મા વિના અન્ય સર્વ વસ્તુ મારી પોતાની નથી. એ
મંત્ર હૃદય મંદિરમાં સ્થાપિત કર. પોતાના સ્વરૂપમાં ઉપ-
યુક્ત રમણતામાં રમવું. અન્ય કોઈ પદાર્થનો અણ માત્ર પણ
ઉત્પન્ન થવા દેવો નહિ. અને નિર્વિકલ્પ દશા પ્રાપ્ત થાય
સતત પ્રમત્ત કરવો. સ્વપ્નામાં પણ દેહ સાથે આત્માનો સંગ
તેમ ન પ્રવર્તવું; એટલે મુખી અભ્યાસ વધારવો. આવી દશા
પ્રાપ્ત થાય તેજ મોક્ષ માર્ગની સીડી છે. આવી દશા જેણે પ્રાપ્ત
છે, તેજ પુરુષો દુનિયામાં સર્વોપરી ગણાયા છે.

કોઈ મુનિશજ ગમે તેટલાં શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતો લખે વા આચિત્ર
કરી કડીનમાં કડીન ક્રિયા કરે, વા ઘોરમાં ઘોર તપશ્ચર્યા
કરે તે ઘણુંજ ઉત્તમ છે ખરું, પણ જ્યાંમુખી તે આત્માની ઉપ-
યુક્ત દેહલ ધ્યાન દશા વા ચિદેહ દશાની પ્રાપ્તિ નથી કરી, ત્યાં
મુખી પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનોજ વધારો કરે છે; પણ લાવ ટાંગી ચક્રો
દેમકે કયા સંકલ્પ વિકલ્પ દશા! અને કયા નિર્વિકલ્પ દશા!
માથા પાતાળ જટલો દેવ છે. બાહ્યંતર ઉપાધિ આંધી કરી ત્યાગ

લાવને વધારે અને સારમાં સાર આ મારોજ આત્માજ છે. એમ સત્ય જ્યારે હૃદયમાં લાસે ત્યારેજ આત્મધર્મ ઉપર રૂચી થાય છે. અને જ્યારે આત્મધર્મનું ખરું સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે તેના આત્માને સંસારમાં ચેન પડતુંજ નથી. તેને તો માત્ર જેમ ચક્રોરને ચંદ્રની સાથે, ચાતકને મેઘવૃષ્ટિ ઉપર, મયૂરને ઘનગર્જના સાથે પૂર્ણ પ્રેમ છે; તેમ જ્ઞાની મહાત્માઓને માત્ર એક શુદ્ધાત્મા ઉપરજ પ્રેમ છે. આત્મા તેજ સાધ્ય છે. આત્માજ મુક્તિ પામે છે. આત્મા માંજ અનંત સુખ રહ્યું છે. એમ નિશ્ચય થતાં આત્મધ્યાનમાંજ એકતાન લાગે છે, અને તેથીજ આત્મા સહજ સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે.

શુદ્ધાશુદ્ધ પાત્ર જોવા વિષે.

કાયા કુંભનું જળ જેમ યોગ્ય પાત્રતાના અભાવે વસ્તુનો વિનાશ કરવામાં સફાયમુત નીવડે છે, તેજ પ્રમાણે સિદ્ધાંત તત્ત્વરહસ્ય, ક્રિયા કર્મો અને ધ્યાન આદિ વસ્તુઓ અપાત્ર લાજનનો નાશ કરે છે. તેવા આત્માને સન્માર્ગે પ્રવર્તાવવાને બદલે કુમાર્ગે દોરી જઈ અનંત અત્યાચારોના ઉંડા કુવામાં ધક્કેત્રી દે છે. સત્યતાના દોર ઉપર ચડેલા આત્માને અસત્યતા પાપરૂપ દોર ઉપર સપ્રેમ ચલાવી ઉંધા મસ્તકે ટીંગાડી, શંસો ખવડાવી, લટકાવી દે છે. માટે સિદ્ધાંત રહસ્ય ક્રિયા ધ્યાન આદિ વસ્તુઓને ગ્રહણ કરી જે લાજનમાં તેને સ્થાન આપવું હોય, જે લાજનના સિદ્ધાસન ઉપર તે વસ્તુઓનું રાજ્યારોહણ કરવું હોય તે લાજનને તે પહેલાં વાળી ચોળી કચરો કાઢી નાંદ કરી નાખી માંજીને તેના મૂળ સ્વરૂપની તેજસ્વિતા પ્રાપ્ત કરાવવી જોઈએ. અને તે પછી તે વસ્તુઓની તેમાં સ્થાપના કરવી જોઈએ. લાજનને સાફ કરવા પહેલાં તો નિવૃત્તિની પુષ્કળ ઉપરનો અસત્ય પ્રેમ, વૃથા મોહ આદિ આવરણોને અક્ષય કરવા જોઈએ. અને તેના પ્રેમ, મોહ આદિ આવરણો હર થયા પછીજ અમર, અજર, જ્યોતિર્વંત આત્મા મહારાજ પ્રગટ

સ્ત્રીની આરાધના કરવા નિમિત્તે ધ્યાનની વૃદ્ધિ કરે છે. અને તેના ધ્યાનથી પૂર્વનાં કર્મોં અપવારમાં વિઠારી નિષ્કર્મી બની શકે છે.

આ પ્રમાણે આત્માની શુદ્ધિ મેળવવા અર્થે કરેલાં કર્મોંને ધર્મી ભસ્મીભૂત કરવા અર્થે અને નૂતન કર્મોંનો પ્રવેશ રોકવા અર્થે પ્રત્યેક વ્યક્તિએ નીચે પ્રમાણે શ્રીવીર પરમાત્મા અને શુદ્ધ સાક્ષીએ ક્ષમાપના લઈ તેનું અહર્નિશ સ્મરણ કરવું જોઈએ. અને તે ક્ષમાપનાના સોનેરી અક્ષરો પોતાના હૃદયમાં જડી રાખવા જોઈએ. તે ક્ષમાપના કઈ? તે હવે હું જણાવું છું.

મારા આંતરિક ભાવની ક્ષમાપના.

શ્લોક.

વૈરાગ્યરંગ પરવચનાય, ધર્મોપદેશો જનરંજનાય;
દાય વિદ્યાધ્યયનં ચ મેભુ ત્વિયત્પ્રભુ હાસ્યકરં સ્વમીશ.

રત્નાકરપચીશી.

ભાવાર્થ—હે નિયંતા! હે પ્રભો! આજ સુધીમાં જે મેં કર્યું અને રંગ દેખાડ્યો તે સર્વ મનુષ્યોને ઠગવાને અર્થે પણ મારા આત્માને તારવાને અર્થે નહિ, વગી વિવિધ પ્રકારનો વિસ્તારથી ધર્મોપદેશ કર્યો તે પણ મનુષ્યોને રંજન કરવાને અર્થે, પણ આત્માને સમજાવવાને અર્થે નહીં, વગી વિવિધ પ્રકારનો જે જે શાસ્ત્રાસ કર્યો તે સર્વ વાદ વિવાદ તથા ઝગડા કરવાને અર્થે, આત્મશુદ્ધિ વૃદ્ધિ કરવા અર્થે નહિ. હે ઇશ! હે પરમાત્મા! મારું કલ્પિત મારું ચરિત્ર પરને હાંચી કરવાનું કારણ નથી.

પ્રાર્થના,

સર્વ,

દયા નહીં, ચારિત્ર-
ના પી આવરણથી

ભાવને વધારે અને સારમાં સાર આ મારોજ આત્માજ છે. એમ સત્ય જ્યારે હૃદયમાં ભાસે ત્યારેજ આત્મધર્મ ઉપર રૂચી થાય છે. અને જ્યારે આત્મધર્મનું ખરું સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે તેના આત્માને સંસારમાં ચેત પડતુંજ નથી. તેને તો માત્ર જેમ ચક્રોરને ચંદ્રની સાથે, ચાતકને મેઘવૃષ્ટિ ઉપર, મયૂરને ઘનગર્જના સાથે પૂર્ણ પ્રેમ છે; તેમ શાની મહાત્માઓને માત્ર એક શુદ્ધાત્મા ઉપરજ પ્રેમ છે. આત્મા તેજ સાધ્ય છે. આત્માજ મુક્તિ પામે છે. આત્મામાંજ અનંત સુખ રહ્યું છે. એમ નિશ્ચય થતાં આત્મધ્યાનમાંજ એકતાન લાગે છે, અને તેથીજ આત્મા સહજ સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે.

શુદ્ધાશુદ્ધ પાત્ર જોવા વિષે.

કાયા કુંભનું જગા જેમ યોગ્ય પાત્રતાના અભાવે વસ્તુને વિનાશ કરવામાં સદાયમુત નીવડે છે, તેજ પ્રમાણે સિદ્ધાંત તત્ત્વવ્યવસ્થા, ક્રિયા કર્મો અને ધ્યાન આદિ વસ્તુઓ અપાત્ર ભાજનનો નાશ કરે છે. તેવા આત્માને સન્માર્ગે પ્રવર્તાવવાને બદલે કુમાર્ગે દોરી જઈ અતંત અત્યાચારોના ઉંડા કુવામાં ધક્કેલી દે છે. સત્યતાના દોર ઉપર ચડેલા આત્માને અસત્યના પાપરૂપ દોર ઉપર સપ્રેમ ચક્રાવી ઉંધા મસ્તકે ટીંગાડી, ફાંસી બવડાવી, લટકાવી દે છે. માટે સિદ્ધાંત રહસ્ય ક્રિયા ધ્યાન આદિ વસ્તુઓને ગ્રહણ કરી જે ભાજનમાં તેને સ્થાન આપવું હોય, જે ભાજનના સિદ્ધાંત ઉપર તે વસ્તુઓનું રાજ્યચારોગ્રહ કરવું હોય તે ભાજનને તે પહેલાં વાળી ચોળી કચરો કાઢી સાફ કરી નાખી માંગળે તેના મૂળ સ્વરૂપની તેજસ્વિતા પ્રાપ્ત કરાવવી જોઈએ. અને તે પછી તે વસ્તુઓની તેમાં સ્થાપના કરવી જોઈએ. ભાજનને સાફ કરવા પહેલાં તે નિવૃત્તિએ પુલાદ ઉપરનો અસત્ય પ્રેમ, વૃથા મોહ આદિ આવરણોને અક્ષય કરવા જોઈએ. અને તેના પ્રેમ, મોહ આદિ આવરણો દૂર થયા પછીજ અમર, અમર, અપોનિવંત આત્મા મહારાજ શુદ્ધ

રત્નત્રયીની આરાધના કરવા નિમિત્તે ધ્યાનની વૃદ્ધિ કરે છે. અને તેવા ધ્યાનથી પૂર્વનાં કર્મોનાં અપવારમાં વિહારી નિષ્કર્મી બની શકે છે.

આ પ્રમાણે આત્માની શુદ્ધિ મેળવવા અર્થે કરેલાં કર્મોને બાગી ભસ્મીભુત કરવા અર્થે અને નૂતન કર્મોના પ્રવેશ રોકવા અર્થે પ્રત્યેક વ્યક્તિએ નીચે પ્રમાણે શ્રીવીર પરમાત્મા અને શુદ્ધિ સાક્ષીએ ક્ષમાપના લઈ તેનું અહર્નિશ સ્મરણ કરવું જોઈએ. અને તે ક્ષમાપનાના સોનેરી અક્ષરો પોતાના હૃદયમાં જડી રાખવા જોઈએ. તે ક્ષમાપના કઈ? તે હવે હું જણાવું છું.

મારા આંતરિક ભાવની ક્ષમાપના.

શ્લોક.

વૈરાગ્યરંગ પરવંચનાય, ધર્મોપદેશો જનરંજનાય;
વાદાંધ વિદ્યાધ્યયનં ચ મેભુ ત્કિંચત્શ્રુવે હાસ્યકરં સ્વમીશ.
રત્નાકરપત્નીશી.

ભાવાર્થ—હે નિયંતા! હે પ્રભો! આજ સુધીમાં જે મેં વૈરાગ્યનો રંગ દેખાડ્યો તે સર્વ મનુષ્યોને ઠગવાને અર્થે પણ મારા આત્માને તારવાને અર્થે નહિ, વગી વિવિધ પ્રકારનો વિસ્તારથી જે ધર્મોપદેશ કર્યો તે પણ મનુષ્યોને રંજન કરવાને અર્થે, પણ આત્માને સમજાવવાને અર્થે નહીં, વગી વિવિધ પ્રકારનો જે જે વિદ્યાભ્યાસ કર્યો તે સર્વ વાદ વિવાદ તથા બગડા કરવાને અર્થે, પણ આત્મશુદ્ધિ વૃદ્ધિ કરવા અર્થે નહિ. હે ઇશ! હે પરમાત્મા! હું, હું, હું! નિઃસ્વી મારું ચરિત્ર પરને હાંસી કરવાનું કારણ બન્યું છે. ૧

✻   ✻   ✻   ✻   ✻

રત્નત્રયીની આરાધના, આચરનાર, સાની, દશ ની, ચારિત્ર-
વાન, હજીકર્મી, ભવશીર, સરલ, આત્મા જે મેઘરૂપી આવરણથી

રહિત બની તેજસ્વી હીપકરૂપી જ્ઞાનજ્યોતિમાં રમણ કરતો હોય તેજ ક્ષમાપના આહી શકે છે. ક્ષમાપના લઇ શકે છે. અને ક્ષમાપના આપી શકે છે. તે ક્ષમાપના કય? તે ક્ષમાપના બાહ્ય નહિ, આંતરિક. તે ક્ષમાપના હુનિયાને ઠગવાની નહિ, પણ ખરા જીગરની. તે ક્ષમાપના ખોટા ડોળની નહીં, પણ સત્યતાની. તે ક્ષમાપના સુંદર પુષ્પની વિજયમાળ મહારથી કોઇ વિરલા ઉચ્ચ સ્થિતિના શિખરે ચઢેલ સમર્થ આત્માઓજ પહેરી અને પહેરાવી શકે. સામાન્ય સ્થિતિ ભોગવતા મનુષ્યોની શક્તિ બહારની તે વાત છે તે ક્ષમાપના આહતા, લેતા, બક્ષતા, આત્માએ કેવા પ્રકારની અને કયા શબ્દમાં ઉચ્ચારવી જોઇએ તે હવે વર્ણવું છું.

હે વીરપ્રભો! મારા આત્માએ અનંત ભવ ભ્રમણ કરતાં થકાં મનુષ્ય યોનિમાં આવી મનુષ્ય ભવ ધારણ કરી શ્રાવક શ્રાવિકાનું નામ ધારણ કરી સાધુ સાધ્વીપણું ગ્રહણ કર્યું. આ જન્મમાં પણ સાધુ સાધ્વીપણું ધારણ કરી વ્યવહારથી સંયમ પાળ્યો. શ્રી વીતરાગદેવે વર્ણવેલ જે નિરાંતરી અને નિષ્પરિગ્રહી ધર્મ તેને મેં સપ્રેમે હૃદયે ધારણ કીધો, પરંતુ તેનું ખરૂં સ્વરૂપ છેવટ સુધી સમજ્યો નહીં. અરેરે!! તદુપરાંત રત્નત્રયી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની અમૂલ્ય અલભ્ય ઝવેરાતને મર્કટની પેઠે રાખમાં રોળી નાળી મેં પરિધાન કરેલાં મુત્રતોને વિરાધ્યાં. જાણુવા છતાં તજી દીધાં, ફેંકી દીધાં. મહાન્ મોહનીય કર્મોના ઉદયને લીધે હું અજ્ઞાન સરિતાના વહનમાં તણાઇ જઇ ખુડી ગયો. હું આ ભવવ્યાપારમાં નફો લેવાની ઇચ્છા રાખનાર પામર જીવ અકથનીય ખોટમાં પડી ગયો. મેં મૂઠ બાવરો બની અંગીકાર કરેલાં મુત્રતોને ડોકર મારી. તેની વિરાધના કરતો થકો પાપના પુંજમાં અટવાયો. અથડાયો, અરેરે!! પ્રભુ! મેં ઘણાં અપદૃત્યો કર્યાં. ઘણાં અનાચારો કર્યાં, ઘણાં કર્મોના કર્મોના આરંભ પરિગ્રહ કરી આ સંસાર સાગરની મારી નૌકા તે અઘોર પાપનો

બોલો ભરી મેં મારી જાતે ડુઝાડી. ઉમા રહેવાની રાજને પાપ
કર્મરૂપી કુહાણથી કાપી ઉપરથી પછડાયો. અરેરે પ્રભો ! મને
બચાવો, મને ઉગારો થયેલ કર્મોનિં વિહારી નરાં ન બને તેનો
ખ્યાલ રાખી મને આ સંસાર સાગર તરાવો. હું છું છું છું ! હું
છું છું ! નાથ ! મને બચાવો.

હે પ્રભો ! મારાથી થયેલા અપરાધોની તો પરિસ્તીમા રહી
નથી. આપે પરપેલ જે અમૂલ્ય ધર્મ તેનું યથાર્થ પાલન
ન કર્યું. અને નેટલી હાથે મેં તેનું પાલન કર્યું તે માત્ર ઠગખાણ-
થીજ. અર્થાત્ તેમ કરવામાં હે વીતરાગ દેવ ! હું આપનો તેમજ
મારા ગુરૂદેવનો દ્રોહી બન્યો. તે દ્રોહ તથા મારાં દુષ્ટત્યોની જગ્યાએ
મને હવે સ્મૃતિ થાય છે, ત્યારે મારું દુલ્લભ તે પાપ અગ્નિની
પ્રભવલિત જ્વાલામાં બગી જાય છે. સગમી જાય છે. અરેરે ! મારા
તે પ્રભવલતા અંતઃકરણની શાંતિ અર્થે, તેની શીતલતા અર્થે, તેને
હારવા અર્થે હું ક્યાં જાઉં ? શું કરું ? એમ વારંવાર વિચાર આવતાં
હું ઘેઘો બની જાઉં છું. તેના ઉપાય અર્થે આપનો આશ્રય, આપનું
નામ, આપનું ધામ અને આપની જપમાળા સિવાય મને અન્ય
કોઈમાં મારો ઉદાર જણાતો નથી.

“ત્યાં ત્યાં નજર મારી દે, ત્યાં ત્યાં સ્મૃતિ છે આપની”
એજ હવે છેવટનો નિશ્ચય છે. માટે હે દયાળુ દેવ ! જેમ
તપેલા લોહા ઉપર પાણીનો નાથ થાય છે. તેજ પ્રમાણે મારાથી
થયેલ પાપકર્મોના વિનાશ કરી મને તારા ચરણમાં લઈ લે. તે
પાપકર્મો યાદ આવતાં હું રડું છું, હું દુઃખી થાઉં છું. હું હવે
જગરથી પક્ષાત્પાપ કરું છું. પ્રભો ! એક વખત મારા ઉપર દયા
કરી તે પાપકર્મોના નાથ કર. હું કરીથી તેજોને મારી સમીપ
આવવા નહિ દઉં. તેજોને રોકાય, જરૂર રોકીશ. મારું અંતઃકરણ
હવે બગવાન છે. પ્રભુ તે બગ સાચવવું તે તારા હાથમાં છે.
પ્રભો ! હવે મને વધારે રહવો નહિ. અને મારા જગરના પક્ષાત્પાપની
જૂનો સંભળી દરેક દરેક, દરેક દરેક તમે દરેકના સાચર છે. તે

સાગરના પાણીની અંજળી મારા તરફ છાંટી મારા આત્માને શુદ્ધ કરે. અને મને અગ્નિની વિષમ જ્વાળાથી જળી જતાને બચાવે! હે નાથ બચાવે! હે દયાળુ દેવ! મેં આ જગતમાં મનુષ્ય જન્મ પામી અરે! સાધુપણું લઈ ન કરવા યોગ્ય કર્મો કરી આપને છેતર્યા. આપનો દ્રાહ કર્યો છે, જૈન ધર્મ જેવા સુવર્ણ ધર્મને અંગીકાર કરી અધર્મ મચાવ્યો. ત્યાગદશા અંગીકાર કરી સંસારીને પણ ન ઘટે તેવાં કર્મો કરી, મારી ત્યાગ દશાને લજવાવી, સાધુ ધર્મમાં અસાધુતાનાં આચરણોનો આદર કર્યો. સાધુદશામાં પ્રાપ્ત થતા પરિસહો તથા પર ભવના મારાં હૃદયોથી ઉદ્ભવેલા પરિસહો તથા વેદનીય કર્મો પૂર્ણ શાંતિથી પૂર્ણ આનંદથી અને પૂર્ણ પ્રેમથી સહન ન કર્યા. મેં મારો વેપ લજવ્યો. હું સાધુતાના લેખાસમાં દેખાતો મનાતો અને જગતની દ્રષ્ટિએ દેખાતો પૂજનીય સાધુએ અસાધુતાના અવિચારી અમાનુષિક કર્મોનો અવિજયવંત વાવટો ફરકાવી આ દુનિયાને છક કરી નાખી લોખાઓને ભરમાવી કેવળ ભુલોં જાનાં બતાવી ઘણી પ્રશંસાને લોભી જની ઘણું માન પાનનો લાલચુ જની આખી આલમમાં અતિ પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરવાની લાલસા રાખી દુનિયામાં દુલચુની પેઠે બહુજ દુલાયો.

અરેરે!! ચેલા, પુસ્તક પાનાં, કપડાં પાત્રાં, વગેરેનો મારો મોહ મારો લોભ તે જીવન પર્યંત ન ટળ્યો, અને તેને અર્થે પણ ઘણાંજ વિચિત્ર પ્રકારનાં સાધુતાને અયોગ્ય એવાં કર્મો કરી કરાવી મારી સાધુતાનો લાભ મેં ધૂજમાં પુષ્પની માફક રગદોળાવી દીધો. સંસાર ત્યાગ અવસ્થામાં મેં સંસારી કરતાં પણ વિશેષ ભાગે મારા તારાપણું, વાદ, પરિચાદ, બંધન, મોહ વગેરેને પણ અનંતીવાર અનંતલાયે મારા દૃઢ્યમાં ન્યાન આપી મારી સાધુતાની યોગ્યતાને નષ્ટ કરી નાખી.

અરેરે! પ્રહો! આટલા પરિશ્રમના લોગે પ્રાપ્ત કરેલી મારી સાધુતા. મારી સંસારત્યાગાવસ્થા હું જટ થઈ ગઈ? તે વિચારથી

હું ઘેરો જાવો છું, જાવો છું. હે નાથ ! મારાં પોતાનાં
કર્મોથી મને શરમ આવે છે. હું અન્નને શું મોહું જતાવી શકું.
આપની સમીપ આવીને આંખની હું શું માશી માગી શકું. નાથ !
નાથ ! હું જહું શરમાઉં છું, અજગારું છું, મુંઝાઉં છું, પ્રભો ! મને
તેમાંથી મુક્ત થવાનો રસ્તો મુજાડો. હું ભગવાનનીમાં ભૂંડા પડેલાં
આપના ભિક્ષુકને, આપના આશ્રિતને, આપના જાગને પાપરૂપી
કાંટા, આંખરાં દૂર કરી સત્ય રસ્તે ચડાવો. હું અશરણને શરણ બસો.
હે પ્રભો ! મારી ઘેલછા દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે, તેના અંગે માનસિ-
દ્ધિ થતીની અંતિમ દશાની આંખી સમીપ દ્રશ્યમાન થાય છે.
પ્રભુ તે અંતિમ દશા વળતે માફ શરણ જરૂર સ્વીકારશે. મારી
નાડી આપના હસ્તમાં ગ્રહી લેશે, મારી દશા સુધારશે. મારાં
કરેલાં કૃત્યોની અંતરથી આહ્વાની માશી આપી મને કૃતાર્થ કરશે.
હે નાથ ! હે પ્રભુ ! હે અંતર્યામી ! આપ તો દયાળુ છો. “કદી
છેડ કછોડ થાય તોએ પિતાની પ્રીતિ ના ઘટે” એ કથનને સત્ય
પાડવી મારી વૃત્તિ સુધારશે. મારી સુદશા પ્રગટાવશે. અને ન જુટે
તેથી નૈદામાં મને બેસાડી આ ભવ સમુદ્રમાંથી મને તારી પેઢી
માર પહોંચાડશે. મને આજે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. તે જ્ઞાન
દિયી હું શુદ્ધ રત્નત્રયની ઝોળખાણ કરી શુદ્ધભાવે સમક્ષિ-
ત્વાળી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી મારો વેષ બરોબર શોભાવીશ,
આપનાજ વચનામૃતનું પાન મન, વચન કાયાએ કરીશ. હે
પ્રભો ! મારી મલીન વાતના આજથી નષ્ટ થઈ ગઈ છે, અને તેનાં
ભાવે હું નવીન અપરાધો તો નહિજ કરું. મેં જે જે અપરાધો
કર્યા છે, તેને માટે સર્વ અનિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય,
વર્ણ સાધુ અને ગુરુ આત્માની સાક્ષીએ હું માશી વાચું છું. પ્રભુ
મેં જરૂર માશી આપો. હું આપનું જાગકું છું અને આપનું શરણ
મેં નિરંતર દાવે દાવે રહે એટલીજ મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

“પુસ્તકનો સંક્ષેપ સાર.”

આ પુસ્તકના સંક્ષેપ સારરૂપે તમને જણાવવાનું છે. પ્રત્યેક મનુષ્યે નીચેના શબ્દોની માળા યોજી તેને કંઠમાં નિરંતર ધારણ કરવી જોઈએ. તેનું નિત્ય ક્ષણે ક્ષણે પાલન કરવું જોઈએ. અને તે શોષાય નહીં, કરમાય નહીં, વૃથા જાય નહીં, તૂટે નહીં તેવી રીતે તેની રક્ષા કરવી જોઈએ.

આ જગતમાં ઘણી વસ્તુ મૂલ્યવાન હોય છે. પણ આ નીચેના મંત્રમાળના પ્રત્યેક શબ્દો અમૂલ્ય છે. જેની કિંમત માત્ર ઝવેરીજ આંકી શકે છે. પરંતુ મર્કટ તો તેને ઉકરડામાંજ ફેંકી દે છે.

મંત્રમાળ.

હે ભવભીરુ આત્મન્ ! શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતો ઘણાં છે. ભણવાનું, સાંભળવાનું, શીખવાનું અને જાણવાનું ઘણું છે. મહાન્ વક્તા બની ઘણાં વ્યાખ્યાનો આપ્યાં, ઘણાં વ્યાખ્યાનો સાંભળ્યાં, તોપણ પાષાણ હૃદયમાંથી અમૃત ઝરણાંનાં ખિંદુ દ્રષ્ટિગોચર ન થયાં તે નજ થયાં. જીકાર શબ્દોની તો તમારા ઉપર નિરંતર વૃષ્ટિ થઈ અને તમે પણ અનેકવાર શબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યો, પરંતુ હૃદય તો દ્યાર્દ્ર ના થયું તે ના જ થયું. હે આત્મન્ ! તું સાર ગ્રહી ન શક્યો.

મૂર્ખ વિચાર કર કે તારે રાત્રિ થોડી અને વેષ ભજવવાના ઘણા છે. તારે લેણા કરતાં દેણાનો પાર નથી. સમય ટુંકો છે, વિદ્ને અપાર છે, માટે કાલે કરતો હોય તો આજે કર અને આજે કરતો હોય તો અત્યારે કર. પણ સર્વ વસ્તુનો સાર ગ્રહણ કરી આત્મ કલ્યાણ સાધી લે. એક ક્ષણ પણ ન ગુમાવ. ગઈ પણ પાછી સાંપડશે નહીં. પછી પસ્તાવો પારાવાર થશે. પણ તે નિર્થક નીવડશે. જો જો યમઘંટ વાગી રહ્યો છે; તેના પડઘા તારે કાને અથડાય છે. જગતના મિથ્યાવાદના ટંટાને શાંત પાડી સાંભળ. તને સાંભળાય છે? તને તૈયારી કરવા અવ્યક્તપણે સૂચના કરે છે. અરે! ઓ છતા કાને ખેડેરા! છતી આંખે આંધળા પ્રાણી! યમઘંટના નાદને સાંભળી લે. અને તારા હૃદયને કુમળું પાડ. જો જો

આંખ ઉઘાડ. અંત સમયે તારાં સગાં બહાવાં તને વીંટીને તારી
પધારી પાસે વિલાપ કરતાં બેઠાં છે. તારા કનમાં અરિહંત
મહાવીરની અમૃતવાણી અને તેમનું પવિત્ર નામ પસાલે પડેલે છે. તારો
આત્મા તેને સંઘટ્ટી શકતો નથી, કારણકે તેને અજ્ઞાન નથી, અને
તે વિચાર કરે છે. આખી જીંદગી ન સમજ્યો ન જુઝ્યો તે હવે
માં અંતિમ પેગાળે દૂરો ખોદી પાંચી ઠાડી પ્રજ્ઞાસિત દેશિત
મંત્રિને જુઝાવવો અશક્ય છે. જેને વેળ તારી નાડી ઝાડી બેઠા છે
તને તારાં સગાં સ્નેહીને સૂચના કરે છે કે હવે પાંચ મીનીટની
ગણ છે. ધ્યાન શખજે હું જાઉં છું. તારી નવગઢની નાડીઓ તૂટતી
પેગાળે છતાં અસહ્ય દુઃખોનું તને જાન થાય છે. તું રાડ પાડી
બેઠો થાય છે. કરેલાં દુષ્ટકૃત્યો તને એક પછી એક પડઢાડપે દ્રશ્ય-
માન થઈ તારાં દુઃખમાં તને વધારો કરે છે. ઓ જાપ ! ઓ મા !
જે શબ્દનો તને જાપ જપવો પડે છે. તારી ઓ તારા અંતિમ
સમયે સારી દીમલી ચુડી ઠાડી બે પંસાની ચુડી ભાંગવા વાસ્તે પહેર-
વાની સુંઝવણમાં પડે છે. તારાં સગાંબહાવાં રહવા ફૂટવાની જગ્યા
તથા તને સાથરે નાખવાની જગ્યા તે સમયે સાફ કરવા મથન કરે
છે, અને ધીજીઓ અન્ય ઘીજીની તૈયારીમાં પડી જાય છે. ત્યાં તો
આસોઆસ પૂરા થતાં તારો આત્મા જડ દેહનો સંબંધ તજી
અન્ય સ્થાને નાશી જાય છે. મૂર્ખ તું કોણ અને તારાં સગાંબહાવાં
કોણ ? તે સમયનો વિચાર કર, છતાં તારી મંદ થયેલી આંખો
કેમ ઉઘડતી નથી ? આવું સંસાર રચેલ નિહાળી તારું આત્મ
દૃશ્યણ સાધી લે આવો સમય ફરીથી નહિ આવે તે નહિજ આવે.

સર્વ શાસ્ત્રો, સિદ્ધાંતો, મુત્રો અને સર્વ મહારથી આત્મા-
ઓનું કથન માત્ર એજ છે કે, નિવંક બુદ્ધિથી વિચારીએ તો એજ
ધોકંસ છે કે પ્રાણીઓને હણવા કરતાં પાપોને હણવા અથવા પોતે
પોતાની જાતેજ અશુદ્ધ આત્માને હણવો તે વિશેષ લાભકારી છે.
અસત્ય ઉચ્ચારવા કરતાં મૌન ધારણ કરવું તે વિશેષ ઉત્તમ છે.

સમગ્ર પ્રાપ્તિ કરી શુદ્ધ ક્રિયા કરવી અને તેથીજ જન્મ મરણના ફેરા શીટાવી આ સંસાર સાગર સહેલાઈથી તરી શકાય. અને પરમાત્મપદ પામી સિદ્ધ થતાં તેજમાં તેજ લાગી જઈ મોક્ષ થાય તેજ અંતીમ ઇચ્છા રાખવી કે, જેથી આ આત્મા અજર અમર થાય એજ અર્થે સત્ય પુરુષાર્થ પૂરણ કરજે, અને એ પુરુષાર્થ વહેલો વહેલો સફળ થાય તેટલા માટે પંચ પરમેષ્ટિનું સ્મરણ, તેમના શુભોર્તુ સ્મરણ, ચિંતન, ધ્યાન, નિરંતર કરતો રહેજે. નીચેની વિધિએ નવકારમંત્રના જાપ કરવાથી તારો આત્મા ઉત્ત્વળ થશે.

તપોપધ્યાનપૂર્વક શ્રી નવકાર મંત્રના નવ લાખ જાપ કરવાનો વિધિ.

અથ નવકારનો લઘુ ઉપધ્યાન તપ છ દિવસનો.

- ૧ પહેલે દિવસે આયંજિલ તપ કરી “નમો અરિહંતાય” એ પ્રથમ પદની ૧૦૮ માળા ગણવી, ઉપરાંત ૨૪ લોગસ્સનો કાઉસંગ કરવો.
- ૨ બીજે દિવસે આયંજિલ કરી “નમો સિદ્ધાય” ની ૧૦૮ માળા ગણવી, અને ૧૫ લોગસ્સનો કાઉસંગ કરવો.
- ૩ ત્રીજે દિવસે આયંજિલ કરી “નમો આયરિયાય” ની ૧૦૮ માળા ગણવી, ૩૬ લોગસ્સનો કાઉસંગ કરવો.
- ૪ ચોથે દિવસે આયંજિલ કરી “નમો ઉવજ્જાયાય” ની ૧૦૮ માળા ગણવી, ૨૫ લોગસ્સનો કાઉસંગ કરવો.
- ૫ પાંચમે દિવસે આયંજિલ કરી “નમો લોએ સુવ્વ સાહુ” ની ૧૦૮ માળા ગણવી, અને ૨૭ લોગસ્સનો કાઉસંગ કરવો.
- ૬ છઠ્ઠે દિવસે ચઉવિહારો ઉપવાસ કરવો અને તો પોપા કરવો.
- ૨૧ નવઠારવાળી પાંચે પદની ગણવી અને ૧૦૮ લોગસ્સનો

પરિશ્રમ કરવો. જોરો ન જાને તો શંકર કરાણી સહિત, જામ
જીવેલી રમ્યા સહિત આવવા જોગનો ત્યાગ કરવો. બે તબક્કા
પરિશ્રમજૂ વિકાસ સામાજિક કરવાં.

ઉપજાવના ૧૦ દિવસમાં વિકાસ, હાસ્ય તથા નૃત્યમાં
કાલકીર અગ્રણી દાખવાનો ઉપાય કરવો. જો નવકારનો લાભ ઉપ
જાવના હોય. આ પદાર્થનો ઉપજાવના લાભ નવકારના જાપની આદિમાં
જાવના હોય. જો તો મધ્યમાં કે અંતમાં પાણુ ફરી શકાય છે.

જાવ ઉપજાવનો ૨૦મ, પંદર કે કંઈ પાણુ હશે તદ્દિ તેમ કરવા.

વિશુદ્ધ ભાવના-પાળી ગાળવા બેસવા પાંડિત્યાં પાંડિત્યમયિણીને
જાવના નવકારની પદ્ધતિ ફરી જાવ બહે કરવા. આ પ્રમાણે ઘણાં વખત
જાવના કરવા. જો જાવ જાવ જાવ જાવ કરવા. જાવ પૂરા કરવા
જાવના હોય તો તે જાવના પાણુ આવનાવના કે ઉપજાવના કરવા.

સર્વજ્ઞાય નમઃ

અથ શ્રી ઇન્દ્રિયપરાજયશતક પ્રારંભઃ

~~~~~

કુહો.

એક વિષયને છતતાં, છત્યો સદુ સંસાર
નૃપતિ છતતાં છતીએ, દલ પૂરને અધિકાર. ૧. શ્રીમદ્.માયા-અનિચ્ચ અ સુરો સો ચેવ, પડિઓ તં પસંસિમે
નિચ્ચ; ઇદિય ચોરેહિં સયા, ન લુટિઅં જરસ
ચરાણુધણું. ૧. ઇદિય ચવલ તુરંગો, દુગ્ગધ મગ્ગા-
ણુ ધાવિરે નિચ્ચ; ભાવિઅ ભવંસરૂવો, રૂંભધ
જિણુવયણુરસસીહિં. ૨.અર્થ—તેજ શર, તેજ પડિત, તેનેજ નિરંતર હું પ્રશંસુ
હું, કે જેનું સદા ઇન્દ્રિયોરૂપ ચોરાએ, ચારિત્રરૂપી ધન નથી લૂંટયું.
૧ ઇન્દ્રિયોરૂપ જે ચપગ ઘોડાઓ છે, તે દુર્ગતિના માર્ગે નિરંતર
દોડવાનું કરે છે, તેને સંસાર સ્વરૂપને જેણે બાંધ્યું છે, તે પ્રાણી
શ્રી વીતરાંગનાં વચનરૂપ દોરડીએ કરીને રૂંધે છે. ૨.ગાંધા-ઇદિય ધુતાણુમહો તિલતુસ મિત્તપિ દેસુ મા પસરં;
જઈદિન્નો તો નીઓ જત્ય ખણો વરિસ કોહિસમો. ૩
અનિંદિએહિ ચરાણું કઠું વ ઘુણેહિં કિરઈ અસારં;
તો ધમ્મતિયહિદદ્દું, જઈ અવ્વં ઇદિય જયંમિ. ૪.અર્થ—અહો ઉત્તમ જન! ઇન્દ્રિયરૂપ મૂર્તને તિલના છોતરા
જેટલું પણ પસરવા દઈશ નહિ, જે પસરવા લીધો તો લીધું. શું
લીધું? તે કહે છે. જ્યાં ક્ષણ માત્રમાં પણ વરસની ડાહી સમાન
ક્રમમય છે. ત્યાં તેલું ક્રમ લીધું. ૩ જેણે ઇન્દ્રિયો છતી નથી

તેનું ચારિત્ર, કાષ્ટમાં રહેનારા ક્ષીણને જેમ કાષ્ટને કરડીને અસાર કર્યું, એવું અસાર જાણવું. એ માટે ધર્મના અર્થે જનને ઇદ્રિયો જીતવાને માટે દ્રઢ યત્ન કરવો.

ગાથા—જહ કાંગિણીઓ હેઉં, કોડિ રચણાણ હારએ કોઇ;
તહ તુચ્છ વિસયગિદ્ધા જીવા હારંતિ સિદ્ધિસુહં. ૫
તિલમિત્તં વિસયસુહં દુહં ચ ગિરિરાયસંગ તુંગયરં;
લવકોડીહિં ન નિક્કથ જં જાણસુ તં કરિજ્ઞીસુ. ૬

અર્થ—જેમ કોઇ, કોઈએક કાંગણીને હેતુ એટલે અર્થે કોડી રતનને હારે છે, તેમ નીચ એવા વિષયમાં લોભુષ થયેલા જીવો છે તે, પોતાના મોક્ષ સુખને હારી જાય છે. ૫ તિલ માત્ર પણ વિષય સુખ તે દુઃખરૂપ પર્વત તેનાં ઉંચાં એવાં શિખર છે, એવું જાણવું. અર્થાત્ થોડું પણ વિષયસુખ છે, તે મહાદુઃખનું હેતુ જાણવું. એ વિષયસુખને માટે લવની કોડિએ દુઃખ લોગવતાં પણ ન નિવર્તે એવું છે. માટે જેમ ધ્યાનમાં આવે તેમ કરજો. ૬

ગાથા—ભુજંતા મધુરા વિવાગ વિરસા કિંપાગ તુલસા ઇમે,
કચ્છકંદુઅણુવ દુઃખજણયા દાવિંતિ બુદ્ધિંસુહે;
મજ્જન્હે મયતિણિહઅવ્યસયયં વિચ્છાભિ સંધિ અપ્પયા,
ભુત્તાદિંતિ કુજમ્મ જોણિગહણં લોગા મહાવેરિણો. ૭

અર્થ—લોગ કેવા છે ? તે કહે છે. લોગવતાં થકાં મધુરા પણ પરિણામે અથવા વિપાકે કિંપાક વૃક્ષતુલ્ય નિરસ છે. વળી ખસતું જે ખણવું—તે ખણતાં તો સારું લાગે, પણ પરિણામે મહા દુઃખ થાય, તેમ એ સુખ લોગવે છે, તે પણ તે ખસના ખણવા સરખાં દુઃખનાં ઉપજાવણુહારાં એવાં બુદ્ધિ સુખને દે છે. અને મજ્જન કરતાં થકાં અર્થાત્ લોગમાં તટ્થીન હોતાં થકાં મૃગતૃણા જે ઝાંઝવાં તેની પેરે નિરંતર ખોટા અભિપ્રાયના દેનારા છે અને

લોગવ્યાથામાં કુશ-મયોનિનું જે અહુણ તેને દે છે. એ માટે લોગ
જે વિષયાદિક તે મહાવેરી છે એમ જાણવું. ૭

ગાથા—સકડા અગ્ની નિવારેલ, વારિણો જલિલ વિહુ;
સંવેદાદિ જલેણાવિ, કામગિ દુન્નિવારણો. ૮
વિસમિવ મુદ્ધમિ મહુરા, પરિણામ નિકામ દારણ
વિસયા;

કાલમણ્ડલં ભુત્તા, અનંજાવમુત્તં ન કિં ભુત્તં ૯

અર્થ—પણેજ લાગેલો એવો જે અગ્નિ, તેને પાણીએ
કરીને નિવારણ કરી શકીએ; પરંતુ કામગિ જે છે તે, સર્વ
સમુદ્રના પાણીએ કરી પણ નિવારણ કરવો મહાદુષ્કર છે. ૮
હે મૂઢ! આ સંસારના લોગ વિષય છે તે પ્રથમ આદ્યમાં મધુરા
છે, પણ અંતે વિષની પડે અત્યંત અમાર અને મહા ભયંકર
એવા છે તે અનંતકાલ યાવત્ લોગવ્યા, તોપણ હજી નથી ત્યાગ
કરતો. એ વિષયમુખમાં કેમ રક્તા થઈ રહ્યો છે? ૯

ગાથા—વિસયરસાસવમતો, ભુતાશ્રુતં ન જાણુઈ છવો;
સુરઈ કલુણ પંચા, પત્તો નરય મહાધોર. ૧૦
જલ નિંમદુમ્મપત્તો દીઠો, હહુઆપિ મત્તએ મહુર;
તલ સિદ્ધિમુલપદ્ધયા, સંસારદુલં મુલં વિતિ. ૧૧

અર્થ—એ જીવ વિષય રસરૂપ આસવ એટલે મદિરાએ
કરી મદોન્મત્ત થયો થકો સુક્રાસુક્ર એટલે યોગ્ય અને અયોગ્યને
નથી જાણતો; પણ પછી જ્યારે મહા દુઃખમય એવા અતિથય
મયંકર નરકને પામ્યો ત્યારે સુર છે, અર્થાત્ પદ્માત્માય કરે છે. ૧૦
જેમ, લોજડાના વૃક્ષનું પાંદડું તે દડવું છે, તોપણ તે પાંદડામાં
હિનારો દીઠો મધુર અવું માને છે, તમ એ જીવ મોક્ષ મુખથી
પર્યાપ્ત જે સંસારનાં દુઃખ તેને મુખ તરીકે જાણે છે. ૧૧

ગાથા—અધિરાણ ચંચલાણુ ય, ખણમિત સુહંકરાણુ પાવાણુ;
 હુગ્ગઠ નિખંધણાણુ, વિરમસુ એઆણુ ભોગાણુ. ૧
 પતા ય કામભોગા સુરેસુ, અસુરેસુ તહ ય મહાએસુ;
 ન ય જીવ તુજલ તિત્તી, જલણુરસ વ કુકુનિયરેણુ. ૧૩

અર્થ—હે અજાણુ જીવ તું, અસ્થિર, અને ચંચલ એવા
 ક્ષણમાત્ર સુખને કરનારા એવા, અને મહાપાપરૂપ તથા હુર્ગતિએ
 ખંધન થવાના હેતુરૂપ જે ભોગ, તેથી વિરમ-પાછો હઠ. ૧૨
 દેવતાઓને વિષે, અસુર દેવતાને વિષે, તેમજ મનુષ્યને વિષે હે
 જીવ! તું કામના ભોગ જે સ્ત્રીવિષયાદિક સુખ તે પામ્યો; તોપણ
 જેમ અગ્નિ કાષ્ઠોના સમૂહે પણ તૃપ્તિ પામતો નથી, તેમ હે જીવ!
 તને પણ તૃપ્તિ થતી નથી. ૧૩

ગાથા—જહાય કિંપાગફલા મણોરમા રસેણ વન્નેણુ ય
 ભુજમાણા; તે ખુદ્દએ જીવિય પચ્ચમાણા એ ઓ-
 વમા કામગુણા વિવાગે. ૧૪.

સઠ્ઠવિલ્લવિચ્છાં ગીચાં, સઠ્ઠવંનદં વિટંબણા;

સઠ્ઠે આભરણા ભારા, સઠ્ઠે કામા દુહાવહા. ૧૫.

અર્થ—જેમ કિંપાક નામક વૃક્ષનાં ફળ તે મનોહર, રસે
 કરી પરિપૂર્ણ, વર્ણે કરી રૂડાં પણ તે ખાધાં થકાં અને પચ્ચાં થકાં
 જીવિતવ્યને ખુટાડે. એ કિંપાક નામક વૃક્ષનાં ફળનીજ ઉપમા કામના
 ગુણોને જે વિપાક તેને વિષે જાણવી. અર્થાત્ કામગુણુ વિપાક છે
 તે દેખતાં મનોહર રસે કરી પરિપૂર્ણ અને ખાદ્ય રંગે કરી રૂડા
 છે, પણ તેઓનો પરિણામ મહા દુઃખદાયક છે. ૧૪. સંસારમાં જે
 ગીત છે. તે સર્વ વિલાપ તુલ્ય જાણુના, સર્વ નાટક તે વિટંબના
 જેવાં જાણુવાં, સર્વ જે આભરણુ તે ભારરૂપ જાણુવાં અને સર્વ કામ
 ભોગ તે દુઃખદાય જાણુવા. ૧૫.

માથા-દેવિંદ ચક્રવર્તિતણાઈ, રાજાઈ ઉત્તમો ભોગા;
પત્તા અચૂંતપુતો નય હં તત્તિ મંડિતેહિં. ૧૬
સંસારચક્રવાલે સંવેવિ ય યુગવામએ બહુસો,
આહારિઆય પરિણામિઆય ન ય તેમુ તિતોહં. ૧૭
અર્થ—હે શુભ! ઈશ્વર, ચક્રવર્તિ ઇત્યાદિકે રાજ્ય અને ઉત્તમ
પ્રકારના ભોગ એટલે વિષયાદિ સુખ તે તું અનંતવાર પામ્યો તો
પણ તેઓએ કરીને તૃપ્તિને પામ્યો નહિ. ૧૬ અહો! મેં સંસારરૂપ
ચક્રવાલને વિષે સંધ્યાએ પુણ્યવૈના ધર્મીનાર આહારે કર્યો. એટલે
માથા અને આહારપણે પરિણામીઆં ખરાં, પણ તેને વિષે હું
તૃપ્તિ પામ્યો નહીં. ૧૭

માથા—કવલેવો હોઈ ભોગેમુ, અભોગી નોવલ્લિપય;
ભોગી ભમઇ સંસારે, અભોગી વિરપમુચય,
અહલો મુકકો આ દો છુટા, ગોલયાં મટિઆમયા;
દોવિ આવડિઆ કૂડે, જો અહલો તત્ત્ય લગ્ગંઇ. ૧૮

અર્થ—ભોગી પુરૂષને ભોગને વિષે લપટાવું તે થાય છે,
અને વાંછના રહિત એવા પુરૂષો ન લપેટાય, આ સંસારને વિષે
ભોગી હોય તે ભમી છે, અને અભોગી પુરૂષ સંસારથી મુક્ત
થાય છે. ૧૮ લીલો અને સૂકો એવા જે માટીમય ગોળા છે, તે
જેવ ગોળા ભીંતને વિષે અક્ષય્યા, તેમાંથી જે લીલો ગોળો હતો
તે ભીંતને વિષે લાગી રહ્યો. ૧૮

માથા—એવં લગ્ગંતિ હમ્મેહા, જે નરા કામલાલયા;
વિરતો ઉ ન લગ્ગંતિ, જહા મુકકે આ ગોલએ. ૨૦
તણકેહે હે વ અગ્ગી, લવણસમુદો નઇ સહરંસેહિં;
ન ઇમો શુવો સકકે, તિપેહ કામભોગેહિં. ૨૧

અર્થ—જો પ્રમાણે લાગે છે, હુયુંદિ એવા જે પુરુષ, કામલંપટ એટલે જે કામલંપટ એવા હુયુંદિ પુરુષો છે, તેઓ આ સંસારને વિષે ભીંતને વિષે લીલા ગોળની પેરે લાગી રહે છે, અને જે સંસારથી વિરમ્યા તે જેમ સૂકો ગોળો ભીંતને વિષે ન ચોંટે-ન લાગે, તેમ નથી લાગતા. ૨૦ જેમ, તૃણકાષ્ટે કરીને અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી, અને નદીના સહસ્રોએ કરી જેમ લવણસમુદ્ર તૃપ્ત થતો નથી તેમ કામભોગે કરીને આ જીવ પણ તૃપ્ત થવાને શક્તિવંત થતો નથી. ૨૧

ગાથા—ભુતુણુ વિ ભોગમુહં મુરનર; ખયરેસુ પુણુ પમાએણુ
પિજ્જઝ નરએસુ લેરવ કલકલએ તઉ તંખપાણુઘ ૨૨
કો લોભેણુ ન નિહઓ કરસ ન રમણીહિં ભોલિઅં હિઅમ;
કો મચ્ચુણુ ન ગહિઓ કો ગિહ્ધો નેવ વિસએહિં ૨૩

અર્થ—જીવ ભોગનાં જે સુખ; તે દેવતા મનુષ્ય અને ખેતરને વિષે ભોગવીને પણ, વળી પ્રમાદે કરીને નરકને વિષે ભયંકર એવા અગ્નિએ કરી તપ થએલા ત્રાંખાના પાનને પીએ છે. ૨૨. કોણ પુરુષ ભોભેન ન નિહત એટલે નથી હણાયો? કોણ પુરુષને મૃત્યુએ નથી ગ્રહ્યો? અને કોણ પુરુષ વિષયોએ કરી નથી ગૃધ્ર થયો? ૨૩.

ગાથા—ખાણુમિત્ત સુખા ખહુ કાલ હુખા પગામ હુખા
અનિકામ સુખા; સંસાર મુકખરવ વિપક્ખભૂઆ
ખાણી આણુ-થાણુ ઉ કામભોગા. ૨૪
સવ્વ ગહાણું પલવો મહાગહો સવ્વ દોત પાયહિ;
કામગ્ગહો દુરપા જેણુ સિત્તૂઅં જગં સવ્વં. ૨૫

અર્થ—આ સંસારને વિષે ક્ષણ માત્ર સુખ છે, અને દુઃખ તો ઘણું કાળ સુધી છે, તે વળી અતિશય દુઃખ છે; અતિ થોડું સુખ છે એ

સંસારને માટે મુકવે, અને તેના વિપક્ષભૂત થવું. અને એ કામ વિપયા-
દિકતા જે લોગ છે તે, અનર્થની ખાણ છે. ૨૪ જેણે સર્વ જગતને
લેવું, સંતાપ્યું, એવા દુરાત્મા કામરૂપી શ્રદ્ધા તે સર્વ શ્રદ્ધાને ઉપ-
ભવવાનું મૂળકારણ છે, અને સર્વ દોષોનો પ્રગટ કરનાર મોટો
શ્રદ્ધા ભણવો. ૨૫.

માયા—જહ કચ્છુદલો કચ્છુ કંડુઅમણો, દુહં મુણુધં મુહં;
મોહાંઉરા મણુરસા, તહ કામદુહં મુહં વિંતિ,
સદસં કામા વિસં કામા, કામા આસી વિસોવમા;
કામે પત્યેયમાણા, અકામા જતિ દુગ્ગધં. ૨૭

અર્થ—જેમ, ખસનો ધણી ખસને ખણતો થકો, જો કે
પરિણામે દુઃખ લોગવે છે, તોપણ તેને મુખ માને છે; તેમ મોહ
કરી આતુર એટલે પીડિત એવાં મનુષ્યો, કામલોગાદિકનાં વિપય
દુઃખને મુખકારી જાણે છે. ૨૬ કામ છે તે શદ્ધરૂપ છે, વિપરૂપ
છે, અને સર્પની દાદમાં જે વિપ છે તેની ઉપમાએ છે. એ કામની
માત્ર પ્રાર્થના કરતાં અને અણુલોગવ્યે થકે પણ ભવ દુર્ગતિએ
ભવ છે. ૨૭

માયા—વિસએ અવધકખંતા, પડંતિ સંસારસાયરે ઘોરે;
વિસએમુ નિરાવિકખા તરંતિ સંસાર કંતારે. ૨૮
છલિયા અવધકખંતા, નિરાવધકખા ગયા અવિગધેણું;
તમદા પવયણસારે, નિરાવધકખેણુ હોઅવનં. ૨૯

અર્થ—વિપયની અપેક્ષા-પ્રતિગ્રંથ કરતાં ભવ સંસારરૂપી
મહા ભયંકર એવા તમુકને વિપ પડે છે; અને વિપયને વિરે નિર-
પેક્ષ હોતાં યદા સંસારરૂપી અવધને તરે છે. ૨૮ છત્રપંત એવા
વિપયની અપેક્ષાથી જ નિરપેક્ષ યદા, તે અવિપ્નપણું મોટું ગયા.
તે માટે પ્રવચનનું લાભ જે અર્થસ્થ તેહને વિષે નિરપેક્ષ થવું. ૨૯.

ગાથા-વિસયા વિક્ષો નિવડય નિરવિક્ષો તરય દુત્તર ભવોહ;
 દેવી દીવસમાગય ભાઉ અન્નમુખ્યલેણ દિકૃતો. ૩૦
 જં અઘતિક્ષં દુકખં જં ચ મુહં ઉત્તમં તિલોઅમ્મિ;
 તં જાણુસુ વિસયાણું વુદ્ધિક્ષય હેઉઅંસવં. ૩૧

અર્થ—વિષયની અપેક્ષા ધરતો જીવ સંસારને વિષે પડે છે, અને જે સંસારથી નિરપેક્ષ છે તે દુસ્તર એવો આ જે સંસાર તેને તરે છે. જેમ દેવીના ક્ષીપને વિષે આવેલા એવા બ્રાતા એટલે ભાઈનું યુગલ અર્થાત્ જે ભાઈઓ તેના દ્રષ્ટાંતે જાણવું. એટલે જે ભાઈમાંથી એક ભાઈએ રચણાદેવી સન્મુખ કિચિત્ જોયું, તેથી તે સમુદ્રમાં જઈ પડ્યો. અને ખીજો ભાઈ નિરપેક્ષ રહ્યો તો સમુદ્ર પાર ઉતર્યો. એ કથા સાંતાજીમાં છે, ત્યાંથી જાણવી. ૩૦ જે અતિશય તીક્ષ્ણ દુઃખ અને જે વળી ત્રૈલોક્યને વિષે ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ છે, તે સર્વ વિષયની જે વૃદ્ધિ અને ક્ષય એટલે હાની તેના હેતુ છે. એમ હે જીવ! તું જાણજે. ૩૧.

ગાથા-ઈદ્રિય વિસય પસત્તી, પડંતિ સંસારસાયરે જીવા;
 પક્ખીવ છિન્ન પંખા સુસીલ ગુણ પેદુણુ વિહિણા. ૩૨
 ન લહય જહા દિહંતો મુહિલ્લયં અઠિઅં જહા સુણુઓ;
 સોસઘ તાલુઅ રસિઅં વિવિહંતો મન્નએ સુખં. ૩૩

અર્થ—ઈદ્રિયોના વિષયોને વિષે વિશેષ કરી આસક્ત એવો જીવ જેની પાંખ છેદાણી છે એવો પક્ષી જેમ આકાશથી પૃથ્વી ઉપર જઈ પડે, તેમ મુશીલગુણરૂપી પાંખો વિના જીવ, સંસારસાગરને વિષે પડે છે. ૩૨ જેમ શ્વાન મોટું હાડકું ચાટતાં થકાં નથી જાણતું કે પોતાના તાળવાનો રસ શોષે છે!! એ શ્વાન પોતાનાજ તાળવાનો રસ ચાટે છે, તોપણ તે ચાટતાં થકાં વિવિધ પ્રકારનાં સુખ માને છે. ૩૩.

ગાથા-મિહિશાણ કાયસેવી ન લલઇ કિંચિવિ સુહ તહા
પુરિસો સો મજ એ વરાઓ સયકાય પરિસ્મમ મુખ. ૩૪
મુહુવિમગિગમ્તો કથવિકયલીઇ નતિ જહ સારો;
ધદિય વિસએમુ તહાં નથી સુહસુહુ વિગવિહ. ૩૫

અર્થ-તેમ સીની કાયાનો સેવણહાર પુરુષ તે કાંઇ પણ
મુખને નથી લેતો ; પરંતુ તે બાપડો રાંક પોતાની કાયાના પરિ-
સ્મને મુખરૂપ માને છે. ૩૪. અતિશય અવલોક્યું ; તોપણ- કહીએ
પણ કહીને વિષે જેમ સાર નથી તેમજ ઇન્દ્રિયોના, વિષયોને વિષે
પણ મુખ તે અતિશય શુદ્ધ જોઇતું નથી. ૩૫.

ગાથા-સિંગારતરંગાએ વિલાસવેલાઇ જુવનણુજલાએ;
કેકે જ્યાંમિ પુરિસા નારીનઇએ ન જુહુંતી. ૩૬
સોઅસરી દુરિઅદરી કવડકુડી મહિલિયા કિલેસકરી;
વધરવિરોધણુઅરણી દુઃખખાણી મુખપડિવકખાં ૩૭

અર્થ-શૃંગારરૂપ જેમાં કલોલો છે, અને વિલાસરૂપ જેમાં
જલજમર છે, અને યૌવનરૂપ જેમાં જલ છે, એવી નારીરૂપ નદીને
વિષે નથી જુહુંતી, એવા જગતને વિષે કાણ પુરુષ છે ? અર્થાત્
નારીરૂપ નદીને વિષે નથી જુહુંતો એવા કાંઇ પણ પુરુષ જગતમાં
નથી. ૩૬ ચોકરૂપ નદી એવી, કપટ જેની શુદ્ધ એવી, કપટતાની
કુંઠી એવી દલેશની કરનારી વેર તે રૂપ વિશ્વાનજ એટલે અંતિ તેને
ઉપજાવવા માટે અરણી કાઢ સરખી એવી સી છે, તે દુઃખની ખાણ
અને મુખથી ઉપરાંતી છે. ૩૭

ગાથા-અમુણિઅ મણ પરિકરેમો સમ્મ કો નાગ નાસિઉ
તરઇ; વમ્મહ સર પસરોહે દિહિ યોહે મયચીણ. ૩૮
પરિહરમુ તઉસિ દિહિ દિહીવિસસવ અહિસ્સ;
જ રમણિ નયણખાણુ અરિતપાણુ વિણસાંતિ. ૩૯

અર્થ—નથી જાણ્યું મનનું પરાક્રમ જેણે એવો કોણ પુરૂષ
મૃગાક્ષિના દ્રષ્ટિશોભે કરી કંદર્પનાં જે બાણ પસરે, તેનાથી નાસવાને
સમર્થ થાય? અર્થાત્ કોઈ સમર્થ ન થાય. ૩૮ એ માટે હે જીવ!
સર્પની વિષમય દ્રષ્ટિ તેવી જેની વિષયદ્રષ્ટિ છે, અને જે સ્ત્રીનાં
નયનરૂપ બાણો આરિત્રરૂપ પ્રાણને નાશ પમાડે છે. તેવી સ્ત્રીનો
પરિત્યાગ કર. ૩૯

ગાથા—સિદ્ધાંત જલહિ પારંગઓવિવિ જિદ્દદિઓવિ સુરોવિ;
દદચિતોવિ છલિજજઘ જીવઘ પિસાઘહિ બુદ્ધહિ ૪૦
મણ્ય નવણીય વિલઓ જલ જાયઘ જલણ સંનિહાણમિ;
તાહ રમણિ સંનિહાણે વિદવઘ મણો મુણીણપિ. ૪૧

અર્થ—દ્રઢ ચિત્તવાળો એવો વિશેષે કરી શૂરો પુરૂષ જે
સિદ્ધાંત સમુદ્રને વિશેષે કરીને પાર પહોંચેલો એવો અને ઇન્દ્રિયોને
જેણે છતી હોય તેને પણ જીવતીરૂપ હુદ્રણી એવી પિશાચણી છળે
છે. ૪૦ જેમ અગ્નિ તેના સન્નિધે એટલે સમીપ લાગને વિષે મીઠા
અને નવનીત એટલે માખણ ઓગળી જાય છે; તેમ સ્ત્રીના સન્નિધે
એટલે સમીપ લાગે મુનીશ્વરનું પણ મન વિશેષે કરી દ્રવિત થાય
છે. એટલે મન ચલિત થઈ જાય છે. ૪૧

ગાથા—નીઅંગમાહિસુ પઉરાહિ ઉચ્ચિચ્છમંથરગઘહિ;
મહિલાહિ નિનગ્ગા દંવ ગિરવર ગુદ્ગ્યાવિ ભજજતિ. ૪૨
વિસયજલ મોહકલ વિલાસવિજો અજલયરાધતં;
મમમયરં ઉત્તિન્ના તાદ્રણ મહન્નવં ધીરા. ૪૩

અર્થ—નીચી ગતિએ છે, તે માટે પાણી સહિત એવી,
અને મંથર ગતિએ છે માટે જોવા યોગ્ય એવી, સ્ત્રીને નદીની પહે
મેરૂપર્વત સરખા નિચર મનવાળાઓને પણ વિશેષે કરી ભેદ છે.
૪૨ વિષયરૂપ જે જલ મોહરૂપ દલભોગ અને વિકાસ દાવભાર

રૂપી જલચર છવો તેણે આકોર્ણ એટલે ભરેલો એવો અને
મહા-તે રૂપ મંગરમચ્છાણો એવો તરણ એટલે ચૌવનાવસ્થારૂપ
મહાભૂવ એટલે મહા સમુદાને જે ધીર પુણ્ય તે ઉતરે છે અર્થાત
એવા સમુદાને તરી પાર ઉતરે છે. ૪૩

અર્થ-જઈવિ પરિચિત્ત અંગો તવ તણુ અંગો તહાવિ પરિચેઈ;
મિહિજ્ઞા સંસગીએ દોસા ભવણુ સિમુચિના. ૪૪
સંવગ્ગંથ તિમુકકો ત્રીઈભૂ ઉપસંતિ ચિત્તેઅ;
જ' પાવઈ મુત્તિસુદં ન ચકકવદો રિ તં હલક. ૪૫

અર્થ--યદ્યપિ સમસ્ત પ્રકારે બાધ :કુદંબાદિકના સંગને
પરિચિત્ત કર્યો છે જેણે અને તપે કરી ફર્જા અંગ જેણે કર્યું છે;
તા પણુ મહિજ્ઞા જે સો તેના સંસગે સંસાર માંડે પડે છે. દોનો
પેરે? તોઈ વેશ્યા તેના બુવનને વિષે નિરાશ કરનાર એવા જે સિદ્ધ
પુણ્યાત્મી મુનિવર તેની પેઠે જાણી લેવું. ૪૪ અર્થ અંયથી વિમુક્ત
અર્થાત્ સંસારના સર્વ બંધનથી રહિત એવો અને જે ચિત્તને
રૂપ પ્રશંતતા પામ્યો અને જે મોક્ષનું મુખ પામે તે મુખ ચકવર્તી
પણુ નથી લેતો. ૪૫

અર્થ-એજાંમિ પદિઅમપ' જલ ન તરઈ મદિઅં વિ-
મોયઈ; તલ રિસયએવ પદિઅ' ન તરઈ અપ' પિ
કામધો. ૪૬

જ' હલઈ વીશસાઓ મુખ' ત' મુકઈ મુચિઅ ન અત્ર
ન વિગતા મુચરઓ ભરઈ મુરલોઈઅ' મુખ'. ૪૭

અર્થ--એમ કહે-મને વિષ પડેલી એવી જે મહિજ્ઞા પણુ
તાને મુકાવવાને સમર્થ થઈ નથી; તેમ વિગરૂપ દેહમ મદે
એવો એવો કાને કરી જાય થયેલે: પુરૂષ પોતને પણ ન મુકાવી
કે. ૪૬ જે મુખને વાતરાય પામે તે મુખને સો વીનયન બદ્ધ

પણ અન્ય કોઈ જાણે નહીં. જેમ ગતી એટલે ખાડામાં કદમને વિષે મગ્ન થએલો એવો જે ભુંડ તે સ્વર્ગલોકનાં સુખને જાણે નહીં. ૪૭

ગાથા-જં અન્નજવિ જીવાણું વિસએસુ દુહાસવેસુ પડિખંધો; તં નન્નજધ ગુરૂઆણાવિ અન્નંધણિજ્જમે મહામોહો. ૪૮

જે કામંધા જીવા રમંતિ વિસએસુ તે વિગયસંકા;

જે પુણુ જિણવયણુરયા તે લીડ તેસુ વિરમંતિ. ૪૯

અર્થ—જે કારણ માટે હજી સુધી પણ જીવેને દુઃખનેજ આશ્રવ એટલે શ્રવનારા જે વિષય તેને વિષે પ્રતિબંધ છે તે કારણ માટે મોટાને પણ મહા મોહ જે છે તે અલંબનીય છે એવું જાણીએ છીએ. ૪૮ જે કામંધા કામે કરી અંધ થયેલા જીવો તે થંકા રહિત હોતા થકા વિષયોને વિષે રમે છે. જે વળી જિત વચનમાં રકત સંસારથી ખીકણુ તેજ વિષયોથી વિરમે છે. ૪૯

ગાથા-અસુઘમુત્તમલપવાહ રૂવયં વંત પિત વ સમન્નજ કોપકસં મેઅમંસ, બહુ હડુકરંડઅં ચમ્મ મિત પચ્છાઈઅં જીવઈ અંગયં. ૫૦

મંસંઘમં સુત્તપુરીસમીસં સિંધાણુ ખેસાઈ અનિજ્જરંતં;

એઅં અણિચયં કિમિઆણુવાસં પાસં નરાણું મઈ

બાહિરાણું. ૨૧

અર્થ—અશુચિ મૂત્ર અને વિષા પ્રવાહ તદ્વરૂપ અને વમન પિત્ત, ચરબી અને હાડકાં માંહેલો ભૂકો, સોજા, સંમેદા, માંસ ઘણાં હાડકાંઓનો કરંડીઓ તે ચર્મ માત્રે કરી એવું પ્રાણાદીર્ઘ એટલે આચ્છાદીર્ઘ એવું સ્ત્રીનું અંગ છે ૫૦ એ માંસ મૂત્ર અને વિષા તેણે કરી મિશ્રિત અને નાસિકાનો મળ બડખા એઓનું નિજ્જરણુ એ નિરંતર અનિત્ય છે. વળી કરમીઆનું આવાસ સ્થાન એવું સ્ત્રીઓનું જે શરીર તે મતિબાહિર અર્થાત્ બાહ્યદ્રષ્ટિ એવા પુરૂષોને પાસરૂપ છે. ૫૧

ગાથા-પાસેણ પંજરેણ ચ બ્રજમંત્રિ ચક્રચયાન પદ્મીયં,
 ઇયમુવર્ધ પંજરેણ બદ્ધા પુરિસા કિલ્લિસ્સંતિ. પર
 અહો મોહો મહામદ્વો જેણ અમ્મારિસા વિહુ,
 જાણુંતાવિ અણિવત્તં વિરમંતિ ન જાણુંપિહુ. પ૩.

અર્થ-જેમ પાસે કરી અને પાંજરે કરી ચાર પગનાં
 પંખીઓને બાંધે, તેમ આ યુવતીરૂપ પાંજરે કરી બાંધેલા એવા
 પુરુષો તે કલેશ પામે છે. પર અહો ઇતિ આશ્ચર્ય મોહરૂપ મહા
 મદ્વ છે. જેણે કરી અમોગ સરખાં પશુ નથી નિવર્તતા. જાણતાં
 છતાં પણ હાનુ માત્ર પણ નથી વિરમતા. અર્થાત મોહરૂપી મહા
 મદ્વને અમે જાણીએ છીએ તોપણ હાનુ માત્ર તણ શક્તા નથી. પ૩

ગાથા-જુવઈહિંસહ કુણુંતો, સંસર્ગિં કુણુધ સવલહુખેહિં
 નહિ સુસગાણું સંજો હોઇ સુહો સહ બિહાલિહિં પ૪
 હરિહર ચક્રરાણુ, ચંદ સર જાંદાણુઓવિ જે દેવા;
 નારિણુ કિંકરતં કુણુંતિ ધિહી વિસયતિતા. પ૫.

અર્થ-યુવતીસહવર્તમાન સંસર્ગ કરતો ચક્રો સમસ્ત હુ;જોનો
 સંસર્ગ કરે છે. એ માટે બીજાડીની સાથે મૂલક એટલે ઉંદરનો
 સંસર્ગ અથવા સંગત સુબદાયક ન થાય પ૪, વાસુદેવ, મહાદેવ,
 ચંતુરાનન એવા પ્રહ્યા, ચંદ્ર અને કાર્તિકેય સ્વામી આદે દઇને
 બીજા જે દેવતાઓ તે પણ સ્ત્રીઓનું કિંકરણ કરે છે. તે માટે
 તે વિષયને વિષે તૃપ્ત છે જેને એવા પૂર્વોક્ત માર્ગીઓની તૃપ્તિને
 ધિક્કાર છે! ધિક્કાર છે! પ૫.

ગાથા-સીઅં ચ ઉન્દં ચ સહંતિ મૃદ્ધા દંત્રીસુ સત્તા અવિવેઅવંતા;
 ઇલાઇપુત્તવ ચયંતિ, જામં છાઅં ચ નાસાંતે અરાવણુવ પદ
 વુત્તંણવિ છાણું, સુહકકરાયાંતે પાવચરિઆઇ;
 ભયવં જાસાસાસા, પદ્મચા એમો હુઇલુમેને. પ૬

અર્થ—મૂર્ખ એવા પુરુષો શીત અને ઉષ્ણ એવો તાપ સહન કરે છે, અને તે અવિવેક્યંત એવા હોતાં થકા, સ્ત્રીને વિષે આસક્તિ તે ઇલાતિ પુત્રની પેરે સ્વમતિનો ત્યાગ કરે છે અને તેઓ રાવણની પેરે હવિતવ્યનો નાશ કરે છે. તોપણ તે સ્ત્રીઆદિકને નથી છાંડતા. ૫૬. બોલીને પણ હવોનાં જે અત્યંત દુષ્કર એવાં પાપ અરિત્ર, ભગવાન જે હતા તે? તે તે એજ તને પ્રત્યાદેશ છે. ૫૭.

ગાથ—જલલવતરલંભ અથિરાસચ્છીવિ ભંગુરો દેહો;
તુચ્છાય કામભોગો નિમંધણું દુકખસકખણા. ૫૮
નાગો જહા પકજલાવત્રજોદકું થજ નાસિમમેઘ તીર;
એવં જિઆ કામગુણેસુ ગિદ્ધા સુધમ્મમગ્ગે નરયા
હવંતિ. ૫૯.

અર્થ—જલણિંદ્ર એટલે જલના પરપોટા સમાન અપદ્મ એવું હવિતવ્ય છે, અને લક્ષ્મી છે તે પણ અસ્થિર છે, અને ક્ષણભંગુર એવો આ દેહ છે. કામભોગ જે છે તે તુચ્છ એવા અને લોખો ગમે દુઃખના હેતુ એવા છે. ૫૮ જેમ હાથી તે કાઢવને જલે ખુડયો થકા કાંઠો દેખે છે તો પણ તે સ્થગથી તીરે ન જઈ શકે; એ પ્રમાણે હવો કામ સમૂહને વિષે આસક્ત થકા સુધર્મના માર્ગને વિષે ન રત્તા એટલે સાવધાન ન થઈ શકે. ૫૯.

ગાથા—જહ વિઠ્ઠપુજ ખુતો કિમી સુહં મન્નએ સયાકાલ;
તહ વિસયાસુધરતો હવો વિ સુણુઠં સુહં મૂઠો. ૬૦
મયરહરોવ જલેહિં તહ વિહુ દુષ્પૂરક ઇમે આયા;
વિસયાગિસંમિ ગિદ્ધો ભવે ભવે વચ્ચઝ ન તત્તિ. ૬૧

અર્થ—જેમ વિષ્ટાના ઢગલા માંહે ખુતેલો કરમીઓ સદા કાળ સુખ માને છે, તેમ વિષયરૂપી અશુચિને રિપે રક્ત થએલો એવો મૂઠ હવ તે વિષયને વિષેજ વિશેષ કરીને સુખ માને છે.

૬૦ મયરહર એટલે મગરહર તે મગરને હરણ કરનાર એવો જે સમુદ્ર તે જેમ પાણીએ કરી પૂરવો દોહિલો છે. એટલે હઃએ પુરાય અર્થાત્ સમુદ્રમાં ગમે તેટલું પાણી નાખો તો પણ તે તેથી તૃપ્તિ પામે નહીં તેમ જો આત્મા! વિષયરૂપ આમિય એટલે માંસને વિષે આસક્ત થયો થકો ભવ ભવને વિષે તૃપ્તિ અત્યેન પામે. ૬૧

ગાથા-વિસયં વિમદ્દાં છંદા ઉપમદ્દવાં મએસુ વિવિદેસુ;
ભવ ચયસહસં દુદ્દસદં નં મુણુતિગયપિ નિઅજ્જમં. ૬૨
ચિકુતિ વિસયાવેવસા મુત્તલમપિકે વિગયસંકા;
ન ગણુતિ કેવિ મરણુ વિમયં કુસ સદિસ્યા છંદા. ૬૩

અર્થ—વિષયરૂપ જે વિષ તેણે કરી આર્ત એટલે પીડાય-માન થએલા એવા છંદા, ઉપમદ્દવાં આદિ દઇ વિવિધ પ્રકારનાં રૂપ તે ભવનાં શત સહસ્રે કરીને એટલે લાખો ગમે ભવે કરીને પણ ફલેલ એવો મનુષ્ય જન્મ તે ગયો થકો પણ ન જાણે. ૬૨ વિષય રૂપ અંકુશ સાધ્યા એવા છંદો વિષયને વશ થયા થકા રહે છે. અને-લગ્નને પણ મૂકે છે, કેટલાએક છંદો ગણેલી છે શંકા નેઓની એવા કેટલાંક મરણને પણ નથી ગણતા. ૬૩

ગાથા-વિસયં વિસેણુ છંદા જિણુધમ્મં હારિકેણુ હા નરયં;
વચયંતિ જહા ચિત્ત ય નિવારિઓ પાસદત્તનિવો. ૬૪
ધી ધી તાણુ નરાણુ જે જિણુવયણુ મયાપિમુત્તણુ;
ચઉગધ વિડંબણુકરં પિયંતિ વિસયાસવં ઘોરં. ૬૫

અર્થ—વિષયરૂપ જે વિષ તેણે કરીને છંદા જિન ધર્મને હારીને હા! ઇતિએટ નરકે જાય છે. જેમ ચિત્ત સાધુ એવા જે સાધુ તેણે વાર્યો એવા જે પ્રસાદત નૃપ ચક્રવર્તિ જેમ સંસારને વિષે મનુષ્યભવ હાર્યો તેમ. ૬૪ ધિછાર છે! ધિછાર છે! તે નરને, જે

નર જિન વચનરૂપી અમૃતને મૂકીને ચાર ગતિની જે વિહંગનાનો કરનાર એવો જે રૌદ્ર એવો વિષયરૂપ મદિરા તે પીએ છે. ૬૫

ગાથા—મરણેવિ દીણુવચણું, માણુધરા જે નરા ન જ પતિ;

તેવિહુ કુંચુંતિ લલિત, ખાલાણું નેહ ગહ ગિહિતા. ૬૬

સકકોવિ નેવ સકકંઠ, માહરૂપમહુરૂકુરં જએ જેસિ;

તેવિ નરા નારીહિં, કરાવિઆ નેઅય દાસતાં. ૬૭

અર્થ—મરણ કાળ પ્રાપ્ત થયો છતાં પણ માનને ધારણ કરનાર જે પુરૂષ તે દીનવચન ન બોલે, અને તેજ પુરૂષ, ખાળા જે સ્ત્રી તેનોજ સ્નેહરૂપ ગ્રહ તેણે કરીને ઘેર્યા થયા થઈ લાલન કરે છે. ૬૬. જેના માહાત્મ્ય અને આડંબર તેને જગતમાં ઈંદ્ર પણ ખંડન ન કરી શકે. તેવા પુરૂષોને નારીએ પોતાના દાસપણા પ્રત્યે કરાવ્યા. ૬૭.

ગાથા—જહ નંદણો મહરૂપા, જિણુભાયા વચધરો ચરમદેહો;

રહનેમી રાયમઈ, રાયમઈ કાસી હો વિસયા. ૬૮

મયણુ પતણેણુ જઈ, તારિસાવિ સુર સેલ નિચ્ચલા ચલિઆ;

તા પકકે પતસત્તાણુ, ઇઅર સત્તાણુ કાવત્તા. ૬૯

અર્થ—ચાહવનો નંદન એટલે પુત્ર મહાત્મા એવા જિન જે નેમિનાથ તેનો ભાઈ વ્રતધારી અને ચરમશરીરી એવો જે રહનેમી તે રાજમતી ઉપર રાગને વિષે છે મતિ જેની એવો હોતો હવો. માટે હા! ઇતિએદે ધિક્કાર છે વિષયને. ૬૮. મદનરૂપી પવને કરી જો મેરૂ પર્વત સરખા નિશ્ચય એવા ચડ્યા તો પછી પાકાં પાંદડાં સરખાં જે જીવનાં સત્ત્વ છે એવાં ઇતર સત્ત્વ એવા જીવોની શી વાર્તા? અર્થાત્ કામદેવરૂપી પવને કરી મેરૂપર્વત સરખા ધૈર્યવંત પુરૂષો ચલાયમાન થયા, તો પછી અદ્ય સત્ત્વવાળા એવા જીવોની શી વાર્તા? ૬૯

ગાથા-નિષ્પતિ સુહેલું ચિત્ત, હરિ કરિ સંપાદણો મહાકૂરા;
 ઇકંકુ વિવદ્બુદ્ધજેઓકામે, કથ સિવમુહ વિરામે. ૭૦
 વિસમા વિસય પવાસા, અણાઈ ભવભાવણાઈ જીવાણ;
 અર્ધદુલ્લજે તહ આણિયં, ઇદિઆઈ અંચલં ચિત્તં. ૭૧

અર્થ--સિંહ, હાથી અને સર્પાદિક મહાકૂર એવાંઓને
 મુખે કરીને જીવાણ, પણ કયો છે મોશ મુખથી વિરામ જેણે એવો
 એક પણ કંદર્પ, તે જીતવો દુર્લભ છે. ૭૦ જીવને વિષમ એવા
 વિષયોની પિપાસા એટલે તરસ છે, અને અંનાદિની સંસારની
 ભાવના છે, અને ઇદ્રિયો છે તે ખતિયય દુર્લભ છે; તેમજ ચિત્ત
 છે તે ચપગ છે. ૭૧

ગાથા-કલ્પમલ્લઅરઈ અલુકખી, વાહી દાહાઈ વિવિહ દુઃખાંધ;
 મરણંપિચા વિરહાઈમુ, સંપન્નઈ કામતવિઆણ; ૭૨
 પંચિદિવિ વિસય પસંગરેસિ, મણ વયણ કાંચ નવિ સંબરેસિ;
 તં વાહિસિ કલિઆ ગણપએસિ, જં અઠકંમ નવિ
 નિન્નજારસિ. ૭૩

અર્થ--કામેકરી તમ થયેલા એવા જનોને કલ્પમલ્લ, તથા
 અરતિ ઉપજે, અને ભૂખ, વ્યાધિ, દાધજ્વરાદિ પ્રમુખ વિવિધ
 પ્રકારનાં દુઃખો, મરણ, અને પ્રિય વિયોગાદિક સંપજે. ૭૨. હે
 જીવ! પાંચ ઇદ્રિયોના વિષય પ્રસંગને માટે મન, વચન અને
 કાયા નથી સંવરતો; અને જે આઠ કામેને નથી નિર્જર પમાડતો
 તે તું ગણ પ્રદેશને હામે છાતી એટલે છાતર વાહે છે. ૭૩

ગાથા-કિ તુમંધોસિ કિ વાસિ ધનુરિઓ અહવ કિ સનિ-
 વાએણ આકરિઓ અમય સમુધમ્મજં વિસવ અવમ-
 મત્તે વિસય વિસવિસમ અમિયંવ બદ્ધમત્તસે. ૭૪

તુષિભ તુહનાણુ વિજ્ઞાણુ ગુણુડંબરો જલથ જલમુ
નિવડંતુ જિય નિભરો પયથ વામેસુ કામેસુ જરંજમે
જેહિ પુણુપુણુ વિનિરયાનલેપચરો. ૭૫

અર્થ—હે જીવ! શું તું આંધજો છે? શું તેં ધતુરો
પીધો છે? અથવા શું તું સન્નિપાત રોજો કરી પરિપૂર્ણ છે? કે
જે માટે અમૃત સમાન ધર્મ છે, તેને વિષવત્ માને છે!! અને
વિષયરૂપ જે મહા વિષમ વિષ તેને અમૃતવત્ ખડુ માને છે! ૭૪
હે જીવ! તું તારૂં જ્ઞાન, તારૂં વિજ્ઞાન અને ગુણોનો આડંબર તે
લવલનજવાલાને વિષે અત્યંતપણે પડો. જે દારણુ માટે પ્રકૃતિએ કરી
વાંકા વિપરીત એવા જે કામ લોગ તેને વિષે તું રાચે છે. માટે
જે કામલોગે કરીને તું વળી વળી વિશેષે કરીને નરકરૂપી અગ્નિને
વિષે ચરચે છે. ૭૫

ગાથા—દહધ ગોસીસ સિરકખંડ છારકએ છગલ ગહણુક મેરા-
વાણુ વિકકએ કરપતરૂતોહિ એરંડ સો વાવએ બુઝિએ
વિસએહિ માણુઅંતાણુ હારએ. ૭૬

અધુવં જીવિઅં નચ્યા સિદ્ધિમગ્ગં વિઆણિયા;

વિણિ અદિજજ લોગેસુ આહિ પરિમિઅમપણો. ૭૭

અર્થ—જે પુરૂષ વિષયે કરીને મનુષ્યપણું હારે છે તો તે
સૂકી તાખને માટે ગોશીર્ષ તે બાવનાચંદન અને સિરખંડ એટલે
સુખડ તેને બાળે છે, અને બોકડો લેવાને અર્થે એરાવત હાથીને
વેચે છે, અને તે કલ્પવૃક્ષને તોડી એરંડાને વાવે છે. ૭૬ જે ઉત્તમ
પુરૂષો તે અશાંધતું એવું જે જીવિતવ્ય જાણતા થકા અને મોક્ષ
માર્ગને પણ જાણતા અને પોતાનું પરિમિત એટલે પ્રમાણ સહિત
આયુધ્યને અર્થાત્ આટલુંજ આયુધ્ય છે; એવું તે જાણતા થકા
લોગ થકી નિવર્તે છે. ૭૭

ગાથા-શિવમગ્ગ સઠિઆણુવિ જહ દુર્જએઓ જિઆણુ
પરુવિચયા; તહ યાત્ર કિપિ જએ દુર્જએઓ નતિય
સયલેવિ. ૭૮

સવિડકુબાડરવા દિકા મોહેઇ જા મણું ઇતિય;
આયહિઅ ચિતંતા દૂરપરેણું પરિહરંતિ. ૭૯
અર્થ—જેમ સર્વ જગતને વિષે મોક્ષ માર્ગે જોઓં વધ્યા
છે, એવાં જીવોને પણ પાંચ વિષય જે છે તે દુર્જય છે; તેમ અન્ય
કોઈ પણ દુર્જય નથી. અર્થાત્ વિષય જીતવાં તેજ દુર્જય છે, પણ
તે સિવાય બીજું કંઈ દુર્જય નથી. ૭૮ સવિડકુબાડરવા એવી
ઓંતે દીડી થકી મનને મોહ પમાડે છે, તેઓને આત્મહિતને
ચિતવંતા એવા જે પુરુષ તે દૂરથી પરિહરે છે. ૭૯

ગાથા-સદા મુખપિસીદાં વિન્નાણું તંહ તવંપિ વેરંગ;
વચ્ચઇ ખાણેણસંવે વિસયવિસેણું જઇણપિ. ૮૦
રેજીવ મંય વિગપિયં નિમેષ મુહસાદસો કહ મુહ;
સાસયમુહ મસમતમ હારિસિ મિસિ મોઅરંચજસ. ૮૧
અર્થ—સર્વશુભ, સર્વશીલ, સર્વવિજ્ઞાન, તેમજ
માણ્ય તે સર્વ યતિઓને પણ વિષયરૂપ વિષે કરીને ક્ષણમાત્રમાં
જતાં રહે છે. ૮૦ રે જીવ! શાશ્વતાં શુભ, જેના સમાન જગતમાં
બીજાં કંઈ શુભ નથી, તેને અને જેમાં અંદ્રમા સરજો ઉજવલ યથા
છે તેને હું મુહ! પોતાની મતિએ કહ્યોં. એવાં નિમેષ માત્ર
શુભમાં લંપટ થઇને કેમ હારે છે! ૮૧

ગાથા-પજઝલિઉ વિસયઅગ્ગી, ચરિત્તપારં કહિજ્ઞ કસિણપિ;
સમ્મનં પિવિનહિઅ, આણુંત સંસારિઅ કુજ્જા. ૮૨
બોસયુ ભવ કંતારે, વિસમા જીવાણુ વિસયત્તિન્હાએ;
જએ નહિઆ ચઉદસપુવ્વી, વિરૂલંતિ હુ નિગોએ. ૮૩

અર્થ—પ્રજ્વલિત થએલો એવો જે વિષયરૂપ અગ્નિ છે તે સમસ્ત એવા ચારિત્રના સારને ખાળે છે. અને સમ્યક્ત્વને વિચારીને અનંત સંસારીપણાને કરે છે. ૮૨ જીવને ભયંકર એક સંસારરૂપ અરણ્યને વિષે વિષમ એવી જે વિષયરૂપ તૃષ્ણા છે. જે તૃષ્ણાએ નચાવેલા એવા ચૌદ પૂર્વધારી પણ નિશ્ચયે કરીને નિગોદને વિષે ભમે છે. ૮૩

ગાથા—હા વિસમા હાવિસમા, વિસયા જીવાણુ જેહિ પડિખણ્ણા; હિંદંતિ ભવ સમુદ્ધે અણુતદુક્ખાઈ પાવંતા ૮૪
મા ઇંદ્રજાલચવલા, વિસયા જીવાણુ વિજ્જતેઅ સમ; ખણુદિઠા ખણુનિકા, તાતેસિં કો હુ પડિખંધો. ૮૫

અર્થ—હા ! ઇતિ જેટલે વિષમ વળી હા ! ઇતિ જેટલે વિષમ એવા વિષયો, તે જીવને વિષમ છે. જે વિષયોએ કરીને પ્રતિબંધ થયેલા એવા જીવ અનંત દુઃખ પામતા થકા સંસાર સમુદ્રને વિષે હિંદે છે. ૮૪ મા પ્રતિ નિયેધે ઇન્દ્રજાલની પેરે ચપલ એવા જે વિષયો છે, તે જીવને તે વિષયો વિજ્જીના તેજ સમાન ક્ષણમાત્રમાં દેખાએલા, પણ પછી ક્ષણમાત્રમાં નાશ પામવાનું છે શીઘ્ર નેનું, એટલે એમ કે વિજ્જી જેમ ક્ષણમાં દેખવામાં આવે અને વળી ક્ષણમાં ન દીઠામાં આવે, તેમ એ વિષયો પણ ક્ષણમાત્ર દેખવામાં આવે અને ક્ષણમાં ન દીઠામાં આવે, તે માટે તેમનો નિશ્ચય એ પ્રતિબંધ કરવો? ૮૫

ગાથા—કુવિસં પિસાડિ વેઆલો, હુઅવહોવિપજ્જુહિંદિ; તં ન કુવંદ જં કુવિઆ, કુણંતિ રાગાઈયો દેદે. ૮૬
જેરાગાઈજીવસે વસંમિ, સો સયલ હુકખસંકમાઈ; જરસ વસે રાગાઈ, તરસવસે સયલમુખાઈ. ૮૭

અર્થ—જેટલું રાગદેવહિંદિ કેળવ્યા થકા દેહને વિષે હુઅવ પ્રત્યે કરે છે, તેટલું દુઃખ થયું, વિપ, પિચવ, વેતલ અને

અન્યથા થયેલો અગ્નિ પશુ ન કરી શકે. ૮૬ જે પુરુષ રાગાદિકને
પાછા છે, તે પુરુષ દુઃખ સમસ્ત લાખો ગમે તેને વશ થઈ રહ્યા
છે એમ ભાવવું; અને જે પુરુષના વશમાં એટલે સ્વાધીનમાં
સમાવિષ્ટ છે, તે પુરુષના વશમાં સવળાં મુખ છે, એમ ભાવવું. ૮૭

માયા-કેવલ દુહ નિઃસ્ખલિતો, પદ્મિઓં સંસારસાગરે ભવે;
જં આહુલવદ્ય કિલેષં, તં આસવદેહિયાં સર્વં. ૮૮
હી સંસારે વિહિષ્ણા, મહિષ્ઠાશ્વેભ્ય મંદિશ્યં ભક્ષં;
અનર્થંતિ જત્ય મૂઢા, મણુઆ તિરિયા મુરા અમુરા ૮૯

અર્થ—નિઃકેવળ દુઃખે ઠરીને નીપજાયેલો એવો જે સંસાર
રૂપી સાગર તેને વિષે ભવ પડયો છે; અને ત્યાં જે કલેષ અનુભવે
છે, તે સવળો કલેષ આશ્રય છે તેવું જેનો એવો છે. ૮૮ હી !
વિદ્યેદે ! મૂઢો આ સંસારને વિષે દર્મ જે છે, તેણે શ્રીકૃષ્ણ
ભગ માંડી છે. જે ભળને વિષે મૂઢ એવા મનુષ્યો, તિરિયા, દેવો
અને અમુરકુમાર દેવો જાંઘાય છે. ૮૯

માયા-વિસમા વિસયભુજંગા જેહિં ઠસિઆ નિઆ ભવ-
વણુંભિ; દીસંતિ દુહગીહિ સુલસીદંભેલિલકખેમુ. ૯૦
સંસારચારગિહો વિષયકુવાએહિલુકિકાના ભવા;
હિઅમહિઅ અમુણુંતા અણુલવતિ અણુંત દુઃખાઈ. ૯૧

અર્થ—વિષમ એવા વિષયરૂપ ભુજંગો એટલે સર્પો, જે-
મોએ સંસારરૂપ અણુવને વિષે ભવ કરવા છતાં દુઃખરૂપ અગ્નિએ
ઠરીને ચારાશી લાખ ભવાયોનીને વિષે કલેષ પામે છે ૯૦ સંસારનું
પાલવું ૮૬૫ શ્રીમદ્ભગ તેને વિષે વિષયરૂપ નારી વાપરે તેણે
હી લુકાયા થકા એવા જે ભવો તે હિંત અહિંતને અણુલવતા
હી અનંત દુઃખો અનુભવે છે. ૯૧

ગાથા-હાહાદુરંતદુઃખા વિસય તુરંગા કુસિકિખઆ લોએ;
 લીસાણુભવાડવીએ પાડતિ જિઆણુ મુદ્ધાણુ. ૯૨
 વિસય પિવાસાતત્તા રત્તાનારીસુ પદ્ધિલસરંભિ;
 દુહિઆ દીણા ખીણા રૂલંતિ જીવા ભવવણુમિ. ૯૩

અર્થ—હાહા! ઇતિજેદે મુગ્ધ એવા જીવોને જેનો અંત
 દુઃખે કરીને છે, એવા દુષ્ટ જે વિષયરૂપ તુરંગ એટલે ઘોડા તે
 વિપરિત શીખાવેલાં એવા લોકને વિષે ભયંકર એવી સંસારરૂપી
 એટલી માંહે પાડે છે. ૯૨ વિષયરૂપ પિપાસા એટલે તૃષ્ણા-તેણે
 કરી તૃપ્ત થયેલા એવા અને સ્ત્રીને વિષે આસક્ત એવા જીવો
 સંસારરૂપી વનને વિષે સ્ત્રીરૂપ કાદવવાળા સરોવરમાં દુઃખીઆ દીન
 અને ક્ષીણ એવા હોતા થકા ભમે છે. ૯૩

ગાથા-ગુણકારિ આઘધણિઆ ધિર્ઘરજજી નિઆતિ આઘતુલ
 જીવા; નિઆયાઘધિઆઘ વહિલનિઆત્તાતુરગુવ. ૯૪
 મણુવયણુકાયજેગાસુ નિઆત્તા તેવિગુણકરાહુતિ;
 અનિઆત્તા પુણુ ભજંતિ મત્તકરિણુવ સીલવણુ. ૯૫

અર્થ—હે જીવ! તને અતિશે ધૃતિરૂપ જે રજજી એટલે
 દોરડું તેણે કરી વશ થયેલી એવી પોતાની ઈદ્રિયો છે તે ગુણકારી
 છે. જેમ તુરંગ એટલે વશ થયેલા એવા ખાંધેલા ઘોડાની પેઠે
 ઘાળવા યોગ્ય છે. ૯૪ મન, વચન અને કાયાના જે યોગ છે તે
 ગુણ ગાઢ એવા નિયત્રિયા થકા એટલે વશ થયા થકા તે પણ
 વિશેષ ગુણકારી થાય છે. અને નિયત્રિયા થકા વળી મદોન્મત્ત
 હસ્તિની પેઠે શીલ રૂપ વનને ભાંગે છે. ૯૫

ગાથા-જહ જહ દોસા વિરમજ જહ જહ વિસએહિ હોધ
 બેરગગ; તહ તહ વિજાયવવ આસન્ન એઆ પરમપમ

૬૬ દુઃકરમે જહિએહિ કયંસમણેહિ, ભુવ્વણુત્થેહિ;
ભગ્ગં ઇદિયંસિન્નં ધિધપાયારં વિસંગેહિ. ૬૭

અર્થ—જેમ જેમ દોષો વિરમે છે, અને જેમ જેમ વિષયથી
વંશાય થાય છે; તેમ તેમ જાણવું કે તેહને પરમપદનું આસન
એટલે દુઃકટાપણું થાય છે. ૬૬ તેણે દુઃખર કામ કર્યું, તે કાણે
દુઃખ કામ કર્યું? તે કહે છે. જે સમણોએ યૌવન અવસ્થાને વિષે
ઈદિયરૂપ સૈન્યને ભોળ્યું. તે પુરૂષ ધૈર્યરૂપ જે ગઢ તેને વળગ્યા
નહોવા. ૬૭

માયા-તેધંજા તાણુનમે દાસોહિ તાણુસંજમધરાણુ;
અદત્થિ પત્થિરીઓ જાણુ નહિ અઓખકકંતિ. ૬૮
કિમહુણા જઈવંછસિ હવતુમં સાસયં મુહં અરૂહં;
તા પિઅમુ વિસય વિમુહો સંવેગરસાયણુ નિરયં. ૬૯

અર્થ—જે પુરૂષને હૃદયને વિષે અર્ધચંદિઆત્મા આંખે
અર્થાત્ કટાક્ષ નેત્ર કરી જોનારી સ્ત્રી નથી ખટકતી, તે પુરૂષને
નથી છે. તેને હું નમસ્કાર કરું છું તેવા સંયમધારીનો હું દાસ
૬૮ વધારે શું કહેવું? હે હવ! તું નિરોગ એવું શાસ્ત્રવતું મોક્ષ
ખ જો વાંછે છે તો વિષયથી વિમુખ થા અને નિત્ય સંવેગરૂપ
પાણુને પી એટલે પાન કર! પાન કર!! હે હવ! પાન કર.

ॐ શાન્તિઃ । શાન્તિઃ । । શાન્તિઃ । । ।

સદૈવ સર્વત્ર શાન્તિર્ભવતુ.

ઇતિ શ્રી ઇન્દ્રિયપરાજયશતકં સંપૂર્ણમ્.

મનન કરવા લાયક ઉત્તમ વાક્યો વાંચી અંતરમાં ઉતારો.

અધ્યાત્મ મણિરત્નમાળા.

૧ લક્ષ શું ?

અખંધ દશા પ્રાપ્ત કરવી તે.

૨ શુદ્ધ આત્મ વિચારની શ્રેણીએ વર્તનાર પ્રાણી અત્ય વારમાં અલૌકિક સુખને અવશ્ય અનુભવે છે. તે માટે તું પણ તે શ્રેણિ પર આરૂઢ થા.

૩ સત્ય ધર્મ સેવન કરવા અર્થે હિંમત હારશો નહિ, ધીરજ ત્યાગશો નહિ, આ અમૂલ્ય વાક્યને હૃદયમાંથી વિસારશો નહિ.

સત્ય માર્ગ કયો ? આગ્રહ છોડી સમ્યક્દ્રષ્ટિ બંનવું તે.

૪ દર્શનમોહ (દર્શન મોહનીય) દૂર થવાથી વીર પ્રભુના બતાવેલા ખરા માર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકીશ; પરંતુ દ્રવ્યના ખરા સ્વરૂપને સમજી તેમાંથી તત્ત્વ પ્રત્યે પ્રીતિ થઈ ત્યારે શુદ્ધ ચૈતન્ય તે તરફ વળશેજ. તે તું નિશ્ચય માનજે.

સર્વ સંસારનો મોહ અને પુદ્ગલ પ્રેમ ત્યાગીશ એટલે અંતર આત્માને અવશ્ય ઓળખી શકીશ.

૫ હે આત્મનુ! જો તારા અંતરાત્માના ધર્મનો નાશ થયો તો સમજવું કે સર્વસ્વનો નાશ થયો, અને જો તેનું યથાર્થ રક્ષણ થયું તો તે સર્વની રક્ષા કરે છે. તેથી સર્વ પ્રાણીઓએ કદાપિ ધર્મથી વિમુખ થવું નહિ, કારણ કે ધર્મનો ત્યાગ કરવાથી અંતરાત્માના સર્વ ગુણોનો વિનાશ થાય છે. તે માટે તું સર્વ સિદ્ધાંતનો સાર એજ સમજજે કે અંતરાત્માને કોઈ કાળે અવરાવા દેવો નહિ.

૬ કર્મ બે પ્રકારનાં ભગવતીશ્ર સૂત્ર વગેરેમાં કહેલ છે. તે શિયિષ્ઠ કર્મ, અને નિકાચિત કર્મ, તેમાં શિયિષ્ઠકર્મ જે છે તેને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને સુવિચારાદિકથી નિવૃત્ત કરી શકાય છે. અને નિકાચિત કર્મ જે છે તે જેવા રસે અને જેટલી સ્થિતિએ બાંધ્યાં હોય

તે તેના પ્રકારે તે કાળે ઉદયમાં આત્મેજ ભોગવી સકાય છે, પરંતુ નિકાચિત્ કર્મ અન્ય રીતે ભોગવાતું નથી, તે માટે ત્યાંજ ઉદય બલવાન સમજાવે, પણ દરેક કાર્યમાં ઉદયને પ્રધાન રથાન આપીશ નહિ. જે તેને પ્રધાન પદ આપ્યું તો પછી પુરુષાર્થ કરવામાં તારા પગ પાછા રહેરો. પુરુષાર્થ કરનાર અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે. ન્યારે પુરુષાર્થ કરવા છતાં પણ ફળની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યારે માનવે કે પુર્વોપાર્જિત કર્મ અને નિકાચિત્ અત્યારે મને બળવાન થયેલ છે. તે તેને સમભાવે સદન કરી લેવાં અર્થાત્ ઉદયમાં આવેલાં કર્મ ભોગવી લેવાં અને સમભાવે ભોગવી લે એજ શાંતી પુરુષ સમજવો.

૭ હે આત્મન! તું કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, પૂર્વ કર્મ અને પુરુષાર્થ, એ પાંચને પકડીને બેસી રહીશ નહિ, કારણ કે પ્રથમનાં ચારે કારણો પુરુષાર્થમાંજ રહ્યાં છે. વિચાર કર કે અનંતા ચોથા આરા ગયા અને તેમાં તે સત્ય પુરુષાર્થ કયો નહીં તોજ તારો આ કાળે આ ક્ષેત્રે જન્મ થયેલ છે. અને હજી પણ ઉપરોક્ત પાંચને પકડીને બેસી રહ્યો તેજ તારી મૂર્ખાઈ છે. અને બધાં ખોટાં આલંબનો લઇ આત્માના શુદ્ધ માર્ગ આડાં વિધો નાખ્યાં છે, અને હજી પણ નાખે છે. તે તું જૂલ ખાય છે. પરંતુ યાદ રાખજે ન્યારે તને કલ્યાણવૃત્તિ ઉગે ત્યારે તારી ભવસ્થિતિ પાકીજ છે. જેમ માનવે જેમકે શરાતનમાં એક વર્ષનું કામ બે ઘડીમાં કરી સકાય છે, તેમ તું પણ અનેક ભવનાં સંયોજા કર્મ પુરુષાર્થ વડે અંતર્યામીમાં કાઢી શકીશ. (ગજસુકુમારની પેરે). તે તું ચોક્કસ માની, અંતરાત્માને આપ્યો પુરુષાર્થ કરવા પ્રેર.

૮ વિષય ક્યાયાદિ દુષ્ટો વિશેષ જોર કરે તે વખતે શાંતી પુરુષો નિર્મલપણે તેના સામે ટટાર હલા રહી, મહાન શાંતી પુરુષોનાં ચરિત્ર અને શાંતી પુરુષોનાં ઉપદેશને અવલંબી અંતરાત્માને શરાતન ઉપજાવે છે. અને અમુક્ય શત્રુ વડેજ વિષય ક્યાયાદિને મારી હલાવે છે. અને ન્યાં સુધી કરી હલાવતો નથી. ત્યાં સુધી તેના સામેજ સૌધ સહ, ઉભો રહે છે. આવી પ્રાપ્ત વૃત્તિનેજ અવલંબે છે. તેજ તેનું કલ્યાણ કરી શકે છે. તે માટે પણ તેમ કરવા તાપર થા.

૯ હે ભવબીર આત્મન! આ સંસારના શીક રૂપી દાવાનળે દુઃખથી મનાં બચવું હોય તો, અને અખંડ શાન્તિ મેળવવી હોય તો, એકજ

વાર ક્રૂર અંતરાત્માને ઓળખ કે જેથી અનંત દુઃખની આપદા દૂર થાય
જ્યારે અનંત દુઃખની આપદા દૂર થઈ ત્યારે અપૂર્વ આનંદ આપે
આપ પ્રગટ થશે.

૧૦ જેઓ મોહરૂપી મદિરાનું પાન કરી અભિમાનમાં અંધ બન
કાળની પણ દરકાર કર્યા વિના નિરંતર નીચ કાર્યો કરી કાળ ગુમાવે છે
અહહા !! ખરેખર આશ્ચર્ય છે કે તે માયાની બળમાં મરત થઈ મદમ
મદાંધ બની આત્મભાન ભૂલે છે. તે માટે તું તારું કર્તવ્ય ભૂલીશ નહિ

૧૧ હે આત્મન ! પતિતજનો બાણ છે છતાં પાપ કર્મો કરે છે.
ત્યારે અંતરાત્મા રોકે છે. છતાં મન પ્રબલ થઈ ચંચળ ઇન્દ્રિયોને નીચ કાર્યો
કરવા ઉશ્કેરે છે, એજ બહિરાત્માની પ્રબલ સત્તા સમજવી. અર્થાત
ઉદ્ધવ બલવાન માનજે.

૧૨ હે આત્મન ! જો તું વિષયોને વિષ સમાન ગણી શાન્તિ ધરીશ
તો આ સંસારથી તરીશ, નહિ તો અંતે રીખાઈને મરીશ અને છેવટે
નર્કાધિકારી થઈશ. માટે વિષયથી વેગળો થવા પુરૂષાર્થ કર.

૧૩ હે આત્મન ! અંતરાત્માથી વિચાર કે આ શું ? હું કોણ ?
મારી આ શી સ્થિતિ ? શું મારે આવી રીતે વર્તવું યોગ્ય છે ? નહિ નહિ
મન્મથ (કામદેવ) તું શાંત થા. નહિ તો નર્કનો અધિકારી થઈશ તે માટે
ચેત ! ચેત ! ! તુચ્છ વિષયથી ચેત.

૧૪ હે આત્મન ! તારું તું શ્રેય કરવા ઇચ્છતો હો તો સુખ દુઃખ
પૂર્વોપાર્જિત ઉદ્ધવ છે એમ સમજી ધીરજથી આવેલ દુઃખ સહન
કરવું. અને હંમેશાં સત્પુરૂષોના ચરણકમળમાંજ ચિત્તવૃત્તિયોને પ્રેરવી.
આ ઉપરાંત દુઃખમાં ધીરજ, શત્રુને ક્ષમા, ચોરીનો ત્યાગ, પવિત્રતા, ઇન્દ્રિય-
નિગ્રહ એટલે ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવી, સુશુદ્ધિ, આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી,
સત્ય બોલવું, જલકપટથી હંમેશાં દૂર રહેવું, પરનિંદા પરિહરવી, અને ક્રોધના
પર ક્રોધ કરવો નહિ એજ આત્માનો અમૂલ્ય ધર્મ છે. તેવું તું સેવન કરજે.

૧૫ સુખ અને દુઃખ માત્ર મનનાંજ કારણ છે. દેહમાં રહેલા
આત્માને કંઈજ નથી. હે આત્મન ! તું અંતરાત્માથી જો કે તારો દેહની
સાથે કંઈ પણ સંબંધ છે ? નહિજ જેમ આપણાં શરીર પર શોભતાં

૧૫. હું ચતાં ચાતો હાથી જવાથી તેને દેહી દહ નવાં વસ્ત્રો પોરણી કરીએ છીએ તેવીજ રીતે હવે આ શરીર તથા અન્ય ગતિમાં ભવ છે. પૂરકત કમ પ્રમાણે સુખ દુઃખ આવે છે તે તેને સમભાવપણે ભોજી લે. પરંતુ આત્મરોદ્ધિ ધ્યાન ધ્યાતો ના. કેમકે આ આત્મા અનંત અમર છે એમ માની દેહપર પડતાં દુઃખોથી કરીશ નહિ. તારો દેહ પડશે ખરો, પણ આત્મા તો અમરજ રહેશે.

૧૬. આ દેહપિન્ડમાં પુરાએલ આત્માને સુખ દુઃખ નથી તે તું નિમે માનજે, કારણ કે અમર આત્માને કોઈ પણ ચરો વડે કાપી શકાતો નથી, અમિથી બાળી શકાતો નથી, પાણીનો પ્રવાહ પણ તેને રોકી કે બીજીવી શકતો નથી, અને વાયુ પણ ફોલ પમાડી શકતો નથી. એવો તે વિકાર વિદીન, નિત્ય સર્વદા, શાશ્વતો, સ્થિર, અચળ, અનંત જ્ઞાનમય આત્માને એકબીજા ત્યારેજ તને દેહ ઉપરથી મૂર્ખ મટશે તે તું નિશ્ચય માનજે.

૧૭. હે આત્મનું! અંતર દ્રષ્ટિથી વિચાર કર કે મહાન બળવાન વીર પુરુષો પણ આખરે સ્થગન ક્ષેત્રની બરમ થઈ હતા ન હતા થઈ ગયા. તે તું કોણ માત્ર છે. તેટલા માટે આચારંગજી મૂત્રમાં વીર પ્રભુજીએ કહ્યું છે કે નરિય કાલસસ બળાગમો ॥ એટલે કાળનું અનાગમન નથી એટલે કાળ અવસ્થા આવશેજ. તે માટે તું અંતરનું આવરણ દૂર કરી કાળના સન્મુખેજ ઉભો રહે.

૧૮. હે અવિદ્ય આત્મનું! ગંવનો ત્યાગ કર. કારણ કે કમની કૃતિ આગળ તારું સઘળું બળ જ્યાં સમજાશે તેટલા માટે પાપ કરતાં એટલે, નહિ તો આખરે પસ્તાવું પડશે. એમ જાની પુરુષો વારંવાર પોકારી કહે છે. તે પર તું કક્ષ દેજે.

૧૯. હે આત્મનું! તું ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કર, પણ જ્યાં સુધી માયા (કપટ) ની મોહબળને ત્યાગ કર્યો નથી, ત્યાંસુધી તારું સાધન સર્વ જ્યાં છે. તે માટે તું પ્રથમ અનંત ભવ બ્રમણ કરાવનાર માયાને મૂળમાંથીજ દગ્ધ કરજે. જેઓનો આત્મા માયાને આધીન છે તેઓને ધ્યાન દકતું નથી. માટે માયા (કપટ) ને મૂકવા મન દ્વ કર.

૨૦. આ સંસારમાં સર્વ પ્રાણી બને સુખમાં હો પણ તેની ચિંતા કરવાથી કંઈપણ પ્રાપ્ત થનાર નથી; કારણ કે આ સંસાર અનેક ઉપધિઓ.

મયજ છે અને તેઓ તેઓના ઉદય પ્રમાણે ભોગવ્યાજ કરે છે અને ભવિષ્યે ભોગવશે. એમ અંતરાત્માથી વિચારી સર્વ ઉપાધિઓને અલગ કરી, પરમાત્મ પદમાં સ્થિર થા એજ તારું કર્તવ્ય છે.

૨૧. હે આત્મનૃ! તું જ્યાં સુધી આશાનો શુભામ જનીશ, ત્યાં સુધી તારા આત્માનું કલ્યાણ થઈ શકશે નહિ. જેમ મ્હોટી સરિતા (નદી) નૌકા વિના તરી શકાતી નથી, તેમ આ સંસારની વચમાં પડેલી આશાશ્પી સરિતા વૈરાગ્યરૂપ નૌકા મેળવ્યા વિના તરી શકાતી નથી. તે માટે વિષયવાંચ્છાશ્પ આશાનો વિધ્વંસ કરવા વૈરાગ્યરૂપ નૌકા ગ્રહણ કર જેથી સુખે સરિતા તરી જવાય.

૨૨. હે દીનજંઘુ! હવે મને ક્ષમા કરો! ક્ષમા કરો!! મેં આજ સુધીમાં અજ્ઞાનતાથી ભ્રમણમાં બૂલી આપનાં અમહત્ત્વ વચનામૃતનું પાન કર્યું નહિ, વા પાન કર્યું તો આત્મભાવે મનન કર્યું નહિ, તેથીજ આ હ્રુદ્ વિષયવાસનાઓ મને હંક મારી મારું આત્મભાન બૂલાવે છે. અરે! મહિન વિચારો કરાવે છે. હાય! ભવાબ્ધિમાં રખણથી મારે છે. હે અનંતજ્ઞાની પ્રભો! હવે આ અનાથનો હાથ ઝાલી આ સંસાર સમુદ્રમાંથી પાર ઉતારવાની કૃપા કરો. આ સંસારને નથી ઈચ્છતો, તેના ક્ષણિક સુખને પણ નથી ઇચ્છતો. હવે હું સર્વ મુદ્ગય પ્રેમને ત્યાગી આત્મશુભનોજ ભોગી થાઉં છું. માત્ર નિષ્કામ ક્રિયા અને પવિત્ર પ્રેમને દિવમાંથી દૂર કરતાં કંઈ છું-કંઈ છું. તેટલા માટે તેને દૂર નહિ કરતાં હૃદયમાં સ્થાપિત કરું છું.

૨૩. હે પ્રભો! મને સદ્ગુણિ આપો અને આજ સુધીમાં કરેલાં પાપ કૃત્યોની ક્ષમા આપશો.

૨૪. જાણના મર્મમાં છટેલા મૂખાંઓ પોતાની જગ્યા પોતેજ કર્યા કરે છે.

૨૫. શેરમાં શેર, બર્ષકરમાં બર્ષકર કાળું કૃત્ય કાળું કરે? મનુષ્ય. હે આત્મનૃ! તું શક મનુષ્ય કે સ્વર્થી મનુષ્ય, પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા અર્થે કહે તે કરે તે નિઃસંશય છે. તે માટે તેવું કૃત્ય કરતાં પાપાં ધરતાં ભરતો.

૨૬. હે આત્મનૃ! તું જો મેલશ્પી મદિરાનું પાન કરતાં નહિજ કહડે તો શક મનુષ્ય કે અરેબર આ જમરમાંજ દીન દુઃખો સહ રીખ્યાં

રીખાઈને મરીશ અને પશ્ચાત્ ધોરાતિધોર નેકંતો અધિકારી થઈ પરમાધામીની ભયંકર શિક્ષાને પાત્ર બનીશ.

૨૭ અદાહા ! લક્ષ્મીની મૃગચ્છ રામાન ક્ષણિક આધ્યાત્મને વરા થઈ સ્વાર્થાધ માણસો કેવાં નીચ કાર્યો કરવાને નૈયાર થાય છે ! ક્ષણિક મુખના દ્રવ્યની લાસ્યે લલચાઈને તે અધમો ભવિષ્યનો લગીર પાણુ વિચાર કરતા નથી કે આ લોભના ચોભથી અધ મતાં અમરી શું દયા મશે.

૨૮ જ્યારે જ્યારે બહિરાતમા દુષ્ટ કૃત્ય કરવા પ્રેરાય છે, ત્યારે હૃદયમાં રહેલો શુદ્ધાતમા (અંતરાતમા) મના કરે છે ખરો, તો પણ પાપી મન ખજાલકારે ભયંકર કૃત્ય કરવાને ઉત્કેરે છે. પવિત્ર આત્મા અને મંચિન મનનું હૃદયમાં ગુમુદ્ધ યુદ્ધ ચર્ચાજ કરે છે. તે વખતે જો પુરુષાર્થદીખુ બનીશ તો, મંચિન મન અંતરાતમા પર વિજય મેળવશે. માટે સમય પ્રાપ્ત થયે સત્ય પુરુષાર્થ દીન નહોં થાય તો તું અવશ્ય વિજય મેળવી શકીશ તે તું ચોક્કસ માનજે.

૨૯ આપણી આટલી બધી શોચનીય દયા મતાનું કારણ શું ? હું તો એમજ માનું છું કે આપણે દયા, સન્નિધમ, ન્યાય નીતિ અને પ્રમથ્યની આત્મ અવગાહ વડે નાશ કર્યો છે. જેથીજ આપણી શોચનીય દશા થઈ પડી છે.

૩૦ જે આત્મામાં સત્ય, મુખ, સન્નિધમ, પ્રમથ્ય અને સત્ય વીર-ચક્રિત હોય છે તેજ આત્મા પરમાત્મ પદની પ્રાપ્તિ કરી રાકે છે, પરંતુ જેઓનામાં તે ગુણો નથી તે બિચારા કંઈક કંઈક અને હન્યાંમાં બળ્યાં કરે છે; તે માટે હે આત્મનૃ ! તે વરત તારી નથી તે માટે તેને તારા આત્માનું સત્ય અવશ્ય સમજી બાળભાવ પ્રગટાવી મમજારી બન તેજ તારો ગુણુ છે.

૩૧ હા ! સત્ય છે ! માત્ર અંતરાતમા સાક્ષી પૂરે છે કે મન દર્શક હવે અવશ્ય સિદ્ધ થશેજ. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત થશેજ.

૩૨ આત્મા અંતર્મન બેળી હોયો કે અરેરે ! ! આ જેનું ધન સંકટ ! હું તો એમજ સમજતો હતો કે હવે હું આ સંસારના સરંગ પ્રેમ અને માયા જાગને બૂલી જશુ પણ કેવળ બેળે કે સદી મરી

નજરે વારંવાર તેજ મામિક પદ્ધતિ જણાઈ આવે છે. સંસારી સર્વ સંબંધને તોડી હું અહિં નિર્જન સ્થાનમાં આવી પેદા, છતાં પણ માયાએ મને નજ છોડ્યો. હા ! મોહમય માયા ! તારો અજળ ચમત્કાર છે. હે યોગ માયા ! હવે મને વધારે વાર ન સતાવ ! હું હવે સંસારના ત્રાસમાંથી છૂટી આવેલાને શા માટે પાછો તારા મોહમાં ફસાવે છે ? જા હવે જા ! મને છોડી દે, અને મને પ્રભુના ધ્યાનમાં લીન થવા દે. હવે હું એજ ઇચ્છું છું.

૩૩ હે અંતરાત્મન ! આ ભ્રમિત મન અત્યારે અસ્વસ્થ થઈ માયાને આવીન થયું છે. હે દેવાધિદેવ ! દયા કરી મને પુદ્ગલના પાસમાંથી છોડાવી ચિરકાળની શાન્તિ આપો. ગસ હવે હું એજ ઇચ્છા રાખું છું.

૩૪ અંતરાત્માનો દિવ્યનાદ સાંભળ ! સાંભળ ! હે ભવબીડ પ્રાણી શાન્ત થા !! શાન્ત થા !! તારાં કર્મ વિશુદ્ધ છે, એથીજ હું તારા મનની ભ્રમણા ભાંગવાને કહું છું કે, તું કહે છે કે હું શાન્તિ શોધું છું, પણ તે શાન્તિ તને મળશે, થયે ધર. કારણ કે હજી તું ઋણ બંધનથી છટક્યો નથી, ઉદય બળવાન છે, તારે હજી હમણાં કર્મ કરવાનાં છે. તું જ્ઞાની છે, સર્વ જાણ્યે તે પણ થયે તું નિવૃત્ત થઈશ, પરંતુ હજી તારે કર્મોદય બળવાન છે, તેથીજ તને માયા મોહ જગમાં ફસાવે છે. તે ભોગવ્યા બાદ અવશ્ય ચિરકાળની શાન્તિ સંપાદન કરી શકીશ. તે તું નિશ્ચય માની સમંપરિણામે ઉદયમાં આવેલ કર્મ ભોગની લે.

૩૫. અહાહા ! હવેજ મને આશ્રય ઉત્પન્ન થાય છે કે આજસુધી મેં પાપીમાં પાપી અદિરાત્માના પ્રસંગથી હે અંતરાત્મન ! તારી કેટલી બધી દુર્દશા કરી નાખી છે. હે અંતરાત્મન ! હવે હું જાણ્યો છું, તેનાથી ચેત્યો છું, માટે હવે તું મને તારા પડખામાં રાખી મને સુરક્ષે સંભાવ. એજ હવે ઇચ્છું છું.

૩૬ હે દીનબંધુ ! આજસુધી મદમાં અંધ બની તારાં દિતકારી વાક્યો-મેં-શ્રવણ કર્યાં નહિ. એજ ખરેખર હવે મને પશ્ચાત્તાપ થાય છે.

૩૭ આસ આસ, મલિન દેહ જતરી નૈયાર થા, કારણ કે આજસુધીમાં મેં તારા સંગે વિષ સમાન વિષયવનિઓમાં પડી અનદદ સુખ ભોગવ્યું છે. તે સમયે મને ખબર પડી ન હતી કે આ ક્ષણિક સુખ છે-અમંગળ સમાન છે.

આવે તે વખતે સમસ્ત શરીર કંપે ત્યારે માની લેવું કે તે આત્મા લવભીરૂ અને હુણુકર્મી અવશ્ય છેજ.

૪૩ ભલે આ શરીરના રોમરોમ જેવડા દુકડે દુકડા થાય તો પણ મારા સત્ય ધર્મથી લેશ માત્ર પણ ચળાયમાન થનાર નથી. એવો તું નિશ્ચય કરજે.

૪૪ જેઓનો આત્મા સત્ય ધર્મને વિષે, દ્રઢ વિશ્વાસ રાખે છે, તેને અંતરાત્મા અવશ્ય સહાય કરેજ છે.

૪૫ જે માણસ અનાયાર આચરી કર્તવ્યને વિસારી પાપકર્મમાં તદ્રૂપ બની જાય છે, તેઓ ધિક્કારને પાત્ર બને છે, તે માટે તું સત્ય કર્તવ્ય હીન થઇશ નહિ.

૪૬ હે આત્મનુ! યાદ રાખજે કે આ ધર્મની અવદશા થઇ હોય તો ફક્ત આડંબરી ધર્મચાર્યોથીજ થઇ છે. તેમણે તેમના સ્વાર્થને ખાતર સનાતન ધર્મને તિલાંજલી આપી પોતાને અનુકૂળ થતો ધર્મોપદેશ કર્યો છે, અને તે વડેજ ધર્મના અનેક ફાંટા પડ્યા છે. ભોળાં મનુષ્યો ખરા ખોટાની તુલના કર્યા વિના અંધ થઇ ધર્મ ઘેસા બની પાપમાં ધસડાય છે, અને તે પાપડી શુદ્ધોને ઇશ્વર તુલ્ય માની સર્વસ્વ અર્પણ કરી દ્રવ્યનો ગેરઉપયોગ કરે છે-કરાવે છે. વિશેષમાં દંદિયોને અનીનિને માર્ગે દોરી ધર્મધી સેવકાનું સર્વસ્વ પોતાનુંજ ગણી મોજમજ ઉડાવે છે. આથી તેઓ નકાંધિકારી થાય છે. તેઓ શુદ્ધપદને કલંક લગાડી, પશુ સમાન જીવન ગુજારી, અતે દારણ કષ્ટથી પીગાળ ચમરાજને શરણે પણ થઇ જાય છે. હા! અનેક ધર્મોથી કુસંપ અને ઇર્ષ્યાની વૃદ્ધિ થઇ રહી છે. બસ એજ કારણથી હે આત્મનુ! આ ઉત્તમોત્તમ જૈનધર્મ આજે હુમ થવા બેસ્યો છે. તે માટે હે લવભીરૂ આત્મનુ! જે તારે તારું શ્રેય કરવું હોય તો તેવા સ્વાર્થી ધર્મશુદ્ધોથી ચેતીને ચાલજે અને નિશ્ચય સ્વરૂપે તો તારા અંતરમાં રહેલ અંતરાત્માને ઓળખી તેનેજ શુદ્ધ આપી તેની આનાએ પ્રવર્તજ.

૪૭ હે લવભીરૂ ધર્માત્મા! તે શુદ્ધ આત્મધર્મ અંગીકાર કર્યો છે તો હવે મરણના સંકટથી શા માટે ગભરાય છે? મરણ તો આપણું નિકટનું સંજોગી છે. આપણે અન્યારે પંડિતમરણે મરવા નૈયાર થવા છીએ તો તે વખતે તે હાંસલી મળવા આવે છે; માટે આપણે જ્ઞાનંદથી તેને મળવુંજ

તેમજો. હે શરીર આત્મા! કામ સન્મુખ થઈ જા અને માત્ર એકજ વખત પડિન મરજો મર કે જેથી પુનઃ મરણ કરવું નહીં પડે.

૪૮ જેઓનું હૃદય કપટી. ભરપૂર હોય છે, તેઓ અન્યને પણ કપટીજ સમજે છે. જેઓ પાપાત્મા છે તેઓને નિરંતર દુઃખનાજ ભણુકારા થયાંજ કરે છે, અને જેઓ ધર્માત્મા છે તેઓને હમેશાં મોક્ષ સુખનાજ ભણુકારા થયાં કરે છે. વાહવાહ! અંતરાત્માની કેવી ખુશી!

૪૯ જેઓ પવિત્ર છે. તેઓ પાપીના પડખપાને પણ અપવિત્ર ગણે છે. તેઓ તેા હંમેશાં તેવા આત્માઓથી દૂરજ રહેવા ઇચ્છે છે. કારણ કે તેઓના સદવાસથી કદાચ મહિન વાસનાનો રખે એવ આતે. તેમજા માટે તેઓથી દૂર રહેવા આ આત્મા સદાય ઇચ્છે છે. અને સત્ય પથે વિચરી આત્મ ધ્યાનમાં નિમગ્ન રહેતા હોય તેઓઓનોજ આ આત્મા સંગ ઇચ્છે છે કારણ કે તેઓ તરે અને અન્યને તારે.

૫૦ આત્મનુ! કદ્યાણુ કાણુ કરે? જેઓ સત્ય ધર્મનો બોધ આપી સત્ય માર્ગને સમજાવતા, અને પછી એકાંત ભાગમાં નિવાસ કરી મોક્ષ પથે વિચરતા, જે સતોષી છે, જેઓને પૌદ્ગલિક પ્રેમ નથી, જેને સુખ દુઃખ સમાન છે, બૂખ-તરસવું ભાન નથી. સર્વદા આત્મદર્શન પ્રયત્ન છે. તેવા મહાત્માઓજ કદ્યાણુ કરે છે. અને પતિન જીતીને પાવન બનાવે છે. તે માટે જ પણ હે આત્મનુ! તેવા મહાત્માઓજ સંગ કરજો.

૫૧ હે આત્મનુ! તું બ્રમથી બૂલી શા માટે દુઃખી થાય છે? આ સંસારની મોહ જાળ અગમ્ય છે. આ સંસાર શરીર, સત્યવાદી અને સત્ય ધર્મ સેવન કરનાર જીતીને રણ મેદાન જેવો સમજવાનો છે. તેની અંદર ત્રણ મહા બળવાન દુરમનોને છતવાના છે. જે એ ત્રણ દુઃસ્ત્રમનોને જીતે તેજ આ સંસાર રણમાં યશ પ્રાપ્ત કરે છે. કામ ક્રોધ, અને મોહ તે ભયંકરમાં ભયંકર દુસ્ત્રમનો છે. તે સર્વ પ્રાણીઓનું સર્વસ્વ નાશ કરનાર છે. અરે! જ્ઞાન ધ્યાનને પણ ચૂકાવે છે. તેમજ આ સંસાર પણ વાસ્તવિક રીતે જીતાં સ્વમા ધર્માન છે. અજ્ઞાન દશમાં તે સત્યની પેડે જણાય છે, પણ જ્યારે જ્ઞાન દશા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે અસત્ય તે અસત્ય જણાઈજ આવે છે. તે માટે હે આત્મનુ! જ્યાં સુધી તારા હ્રોનિ ઉદય બળવાન છે, ત્યાં સુધીજ તું બ્રમમાં પડી દુઃખ સહન કરે છે. અને તે દુઃખ પશુ મારા પશુને સહનજ

છે. તે માટે શુદ્ધ જ્ઞાન સંપાદન કર કે જેથી મારાપણનો ભ્રમ મટી જાય. જ્યારે મારાપણનો ભ્રમ મટ્યો એટલે તારી વસ્તુને તું શોધી શકીશ.

૫૨ પૂર્ણ પશ્ચાત્તપ્યથી નિર્મળ થયેલ આત્માનું ભલે લાવી લેવાનું હોય, પણ અંતરાત્મા તેના લાવીને ઉત્તરણ કરે છે; શુદ્ધ સતતગતિ આરાધના એજ પ્રમુખદને આપે છે. માટે લવિષ્યની વિનંતા કર્યા વિના દ્રવ્યપૂર્વક આત્મસાવથી પૂર્ણ પશ્ચાત્તાપ કર.

૫૩ હે દયાનિધિ! આ પાપીને આપ વિના કોણ તારો? હે નાથ હું તારો છું! મુજ રંકને તાર! આ લવાટવીમાં ભૂલો ભમું છું. મુજ પાપીને શુદ્ધ માર્ગ બતાવો વા સંસાર સમુદ્રમાંથી બાંધ જાડી બહાર ખેંચી કાઢો. હે દયાળુ દેવ! હું ભૂલ્યો છું; દુષ્ટ મનથી દંગ્યો છું. અને વિષય વૃત્તિઓના પરિભ્રમે હાલ હું ભૂરી દશાએ પહોંચ્યો છું. હવે પ્રભો! આપ વિના મુજને કોણ તારશે! હે પ્રભુ હવે મારા અપરાધોની ક્ષમા આપી મુજ રંકને તારો! તારો!! હે પ્રભુ તારો!!

૫૪ આજ સુધીમાં આ અમૂલ્ય માનવદેહને મેં નિરર્થક ગુમાવ્યો છે, તેનો મને પશ્ચાત્તાપ પૂર્ણ થાય છે.

૫૫ દયા એજ ધર્મનું મૂળ છે. તે માટે હે આત્મન! ગમે તેવા પાપીજનો હોય તો પણ તેના પર દયાજ દર્શાવજે. એજ અમૂલ્ય ધર્મ તારો છે. તે માટે તું ભૂલીશ નહિ.

૫૬ જ્યાંસુધી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઇ નથી, ત્યાંસુધી તું નિશ્ચય માનજે કે આ ચલાગાની અવદશા થવાની જ.

૫૭ મહાન્ પાપી પુરુષોના નસીબમાં લગવાનનું નામ લેવું લખાયેલું નથી. અર્થાત્ મહાન્ માયાવી મનુષ્યો અંતરંગભાવે પ્રભુનું નામ લઈ શકતાજ નથી.

૫૮. ખરેખર પાપી પુરુષો પાપવૃત્તિ સહિતજ મરે છે. અરેરે! કરેલ કર્મનો બદલો કેટલીક વખત તો આ લવમાંજ મળે છે, અને તે દેખવામાં આવે છે. છતાં આ આત્મા અવળાઇને લઇ પાપકર્મ છાંડતો નથી. એજ ભારેકર્મીનાં ચિન્હ.

૫૯ હે આત્મન! હવે તને છેવટનો સમય પ્રાપ્ત થયો છે, તો

હે તો, પ્રભુનું નામ યાદ કરી નેજા દેવાધિદેવનું, જ્ઞાન કરે, કારણ કે તારા પ્રભુનો કાળ નાશક આવી પડેલો છે એન ! એન !! હે આત્મન ! એન.

૧૭ હે આત્મન ! ભાંતીના બૃહાવધી માલમ્ યુવાનીના મદમાં એક થઈ ન કરવાનાં કાર્યો કરે છે. યુવાની દિવાની છે, જેણે યુવાની સંભાળી તેણે સ્વર્ગની ગાદી મેળવી. પરંતુ યુવાની સંભાળનાર અરેખર કલકલ સ્થાની પ્રરૂપ વિરલાભ જેવામાં આવે છે. ધન્ય છે તેવા પ્રશંસે.

૧૮ હે આત્મન ! ભણંકર કુકમનો કરનાર પા સત્ કમંવ્યનો કરનાર કે દેવ-દાનવ, ઇંડ ચંડ કે નાગેંડ વગેરે મર્વ પ્રાણીઓ એક વિરલ કાળને વશ થયા છે, અને મહાન નાવર્તી વામુરેવ જેવાઓને પણ શ્રમિએ તેના દેહને કાલમાં બાળીને ભગ્ન કરી નાખ્યા છે. આથી સમજવાનું એકલું જ છે કે આ ધરીર કાલમંચુર છે. મારે તેનો મોહ નકામો છે, એમ જાણી મસિન દેહ પરથી મમત્વપાતું ચૂકવે.

૧૯ હું અને તારાં, એ પ્રકારે સમજતું એજ અંધન છે. અને નથી હું તથા નથી તારાં એ સમજતું તે મુક્તપાતું છે.

૨૦ અહાહા ! અરેખર આભવ છે કે જેની રીતે સમજાનમાં મેલેલા સમજના બળના શામ સમદા થતા શુદ્ધ વિચારે સમજાનમાં રહ્યા મુખીજ દહીં મુકે છે, તેવીજ રીતે જો કાલમ ને વિચારે દહે તો કદશે બધા આ આખાને વેરાગ્ય સ્વરૂપમાન થાય !

૨૧ એવું એક પલ્લુ કદિન કાલ નથી, કે જે સ્ત્રી ધારે તે ન કરી શકે. મહામન્ય મજરાજનો મદ ઉતારનાર મરવીયે અનેક છે, પરંતુ શ્રીઓના મોહને પસંદગત કરનાર વીર એક પલ્લુ નથી. તેને જીતનાર મહાન જાની મહામાઓને કોટી ધન્યવાદ છે.

૨૨ સ્ત્રીઓનો એક પળનો સદવાસ પલ્લુ અનિવારક છે. તે પડી જોના સદવાસમાં રહેતા દશે તેના શા દાસ થયા દશે, તેને હું અંતર દિલી વિચાર કરી અસમ રહેવા હે આત્મન ! પૂર્વ પ્રશય કરવે.

૨૩ પરંતુ એ વગવન કરનારનું શેષક પાત છે. તે હું કલકલ માનવે.

૨૪ હે આત્મન ! જાણી જાણેજ કહેવાય, કે જ્યારે તુ તારા જીવનના દુઃખને વિચારે છે ત્યારે તુ નેજા વિચાર મેળવ

ત્યારેજ શાખાશીને લાયક ગણાય, પરંતુ ઉચ્ચો દુઃખનોને આધીન થઈ
ધ્યેયને અનુસાર વર્તવામાં આવે ત્યારે તું ચોક્કસ માનજો કે તારો
ધવાનોજ,

૬૮ હે આત્મન! સાવચેતી રાખજો કે દુષ્ટ સાથે દુઃખનો
એ બંને દુઃખોત્પાદક છે. તે તું નિશ્ચય માનજો.

૬૯ સંસારી સ્નેહ બંધનજ મનુષ્યને દુઃખના મહાસાગરમાં
સર્વ ઉપાધિઓનું મૂળ શોધવા જઈશું તો “સ્નેહ” સિવાય
નજરે પડશે નહિ (અહિં સ્નેહ સજીવ અને નિર્જીવ એ બંને
તે તું ચોક્કસ માની હે આત્મન! સ્નેહ સંબંધ છોડવા પ્રયત્ન

૭૦ કેટલાક જ્ઞાની પુરુષોનો એવો વ્યવસાય હોય છે
તે આંતરિક લાવના યુક્ત દેખાય છતાં તેઓ તેથી સદા નિ
એટલે એ વસ્તુ તેમની પાસે રહે અગર ન રહે, મળે અગ
કિંચિત્ માત્ર પણ હર્ષ વા શોક તેમને થતો નથી.

૭૧ સંસારથી વિરક્ત રહેનાર હે આત્મન!
વિકારની જગમાં સપડાઈ પડતો નહિ, અને જો સપડાયે
પ્રસરેલી કીર્તિમાં કાળો ઝાઘ પડશેજ, તેથી હે આત્મન!

૭૨ આ હાલુલંગુર જીવનની અતૃપ્ત આશાની
અકાર્ય કરવામાં મેં જરાપણ ક્યાશ રાખી નથી. ધ્યેય
ભોગવવામાં હું જરાયે પછાત રહ્યો નથી. તથાપિ
રહેલું આ “મન” હજી પણ મુક્ત થઈ શકતું નથી.
થશે નહિ ત્યાં સુધી વિષય વાંચનાઓ તજશે નહિ.
તે હું મારે હાથેજ મારી નાખવા પ્રયત્ન કરું, તો
આત્મન! તું મારે ને કરી શકવાને સમર્થ છે. મારે
પુરુષાર્થ કર.

—: દુહા :—

મનને કલો ન કીજીએ, મન જલો ન ત
મનકું જાતે મારીએ, ૬૮ ૬૮
આત્મ ચુલુ અવલોધને, મારને પ્ર
મારતાં મોક્ષ છે, મો દિન

૭૩ હે આત્મનૃ! મન મરી ગયું એટલે સર્વ ઉપાધિ પોતાની મેળે જ દળી જશે, એ વાત સત્યજ સમજજો. જેઓનું મન મરેલું છે તેઓને પત્તી સંસારી સંબંધ અને પૌદ્ગલિક પ્રેમો ભડે સન્મુખ આવી પડે તો પણ તેઓને ઝેર સમાનજ લાગે છે. તે માટે મનને મારવા શીખ.

૭૪ જે આત્માને એક વખત જણાઈ ગયું કે વિષય કપાય અને પૌદ્ગલિક સર્વ વસ્તુ ખરેખર દુઃખદાયકજ છે, એવું જણાયા પછી કોણ મન દોષ, કે ત્વેની જરા જેટલી પણ અપેક્ષા કરે? નજ કરે.

૭૫ સત્ય અને નિસ્વાર્થી પ્રેમ કોને વસ નથી કરી શકે તો? અમમ્ભેર સર્વને વસ કરી શકે છે.

૭૬ હે આત્મનૃ! કોઈ પગલું ભરતાં પહેલાં બહુજ વિચાર કરજો. દિવસિનિ રાત્રી સંભળ રાખી, અંતરાત્માનો ભય રાખી પછીજ કાર્યનો આરંભ કરજો. હું અત્યારે જે સિખામણ આપું છું તે પ્રમાણે હું નથી વર્ત્યો તેનું પરિણામ આજે હું ભોગવી રહ્યો છું. અંતરાત્માના ભય વિના આચરેલાં આચરણોનો ન્યાય આજે મને રીજાવે છે. તે આજે પ્રત્યક્ષ જણાવી શક્યો. હું કે જે મારા કૃતકર્મનુંજ પરિણામ છે. તે માટે હે આત્મનૃ! હવેથી જો સત્ય પથે ચાલી રત્નત્રયની શુદ્ધ ભાવે આરાધના કરીશ તો તારો આ અમૃત સમય સુખમાંજ વ્યતિત થશે.

૭૭ આ સર્વ માધિક પદાર્થ અને આ સંસાર સંબંધ મને ઝેર થય પડ્યો છે. મારું મન હવે સંસારના કોઈપણ વિષયમાં આનંદ નથી પામતું. પણ ઉગ્રદું કંટાળી ગયું છે, સખ્ત ત્રાસ પામતું રહે છે. મને કોઈ ક્ષણે શાન્તિ મળતી નથી. હૃદયમાં ઉદ્ભવેલું પરિવ્રજ દિનપ્રતિદિન વધારે ને વધારે વધતુંજ રહે છે, એટલા માટેજ હે બહિરાત્મા! આ સર્વ સંસારી માધિક જાળવી અને સર્વ પૌદ્ગલિક વસ્તુ અને વિષયથી વિરક્ત થવા મ્મિષ્ટું છું, તે માટે હું પણ મને હવે સતાવીશ નહિ અને અત્યારથી તારો સંગ તજ અંતરાત્માને બહુજ જેથી અપૂર્વ આનંદ અપાવે.

૭૮ હે આત્મનૃ! હવે તું મારું તારું મુદ્દી, પરપંચાત છોડી વિષય ચંપથી વેગલો યદ્યપિ તોજ તુ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકીશ.

૭૯ અનંતાનુભવી કપાયનો ઉદય બળે ભાગે ધર્મમાંજ સંભવે છે, મને ધર્મધર્મપાત્રું અને ધર્મદ્વિષ જેઓના હૃદયમાં દોષ છે, ત્યાંજ અનંતાનુ-

બંધી કપાયતો ઉદયજ છે. એમ સમજ હે આત્મનું! ધર્માંધપણું અને ધર્મદ્વેષને તજીશ તોજ તું સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકીશ.

૮૦ હે આત્મનું! છેવટમાં હું એટલુંજ કહું છું કે દુરાગ્રહના પાસમાં કેટલાક આત્માઓ સપડાઇ પડ્યા છે, અને દુરાગ્રહથીજ અનંત ભવ ભ્રમણ કરવાપણું પણુ છે. તે માટે હે આત્મનું! તારે હવે ભવભ્રમણ ન કરવા હોય તો દુરાગ્રહ છોડી, સરજ અને સમદર્શી બની સત્ય પંથ શોધી કાઢ, અને સત્યપંથ શોધી શીઘ્ર તે સુરસ્તે ચાલ્યો જા. એટલે અખંડ અવ્યાબાધ સુખ અવશ્ય આવી મળે.

૮૧ હે આત્મનું! આ અનંત દુઃખમય સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં કરતાં મહાન પુણ્ય પરિણમે મનુષ્ય યોનિમાં આવ્યો. જો હવે ફરી ચોરાશીમાં ન પડવું હોય તો અંતરાત્માનો લક્ષ શું? સાધ્ય શું? અને ઉદ્દેશ શું છે? તેનો તું વિચાર કર કે મેં અનંત જન્મ મરણ શાથી કર્યા? તો જરૂર સમજાશે કે આજમુઘીમાં હું વિષય કપાયના પાસમાં પડી તથા સર્વ સગાં સંબંધીઓ અને પુદ્ગલ પ્રેમ વડેજ હું બંધાઇ રહ્યો છું; તો હવે તે બંધનમાંથી મુક્ત થઇ અબંધ દશા પ્રાપ્ત કરી અવ્યાબાધ સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરે, એવું સમજ તે ઉપર “ધ્યેય” રાખી ગૃહ રત્નચયની આરાધના કરીશ તો અવશ્ય અબંધ દશાને પ્રાપ્ત કરી શકીશ. તે તું નિશ્ચય માનજે.

લેન્ગા વડેજ આત્માના પરિણામની દાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે, મારે લેન્ગાનું રાજ્ય જાણી દુર્ગુણરૂપ પરિણામને અવશ્ય તજી સુપરિણામને અવસંબંધે. જેથી અખંડ જ્યોતિ પ્રગટે.

દુહા.

દુર કાલે દિલ દૃષ્યના,	જાણતો છેદનાર;	
પાંચે દંદિય વશ પડ્યો,	અગુદિન આદરનાર.	૧
પંચાશ્રવ સેવે કાનું,	ત્રણ અગુમિ બોય;	
ત્રીસારની ગદ જે,	દુન પ્રાણની હોય.	૨
આત્મ મદ ને અગતિ,	ગાતા શોધવૃદ્ધાર;	
સંપદ કુલ સન્નિવૃત્તિ,	કાલે સ્વપ્નિક કરનાર.	૩

કદામદી ઇન્ધ્રાં કરે,	કપડી મધી અતીવ;	
મૃત્યુ બોલતો મુખ ચરી,	નીચ પ્રજામી જીવ.	૪
શુદ્ધ આર્ષ શ્રદ્ધા નહિ,	રાગ દેવ ધરનાર;	
પેળી ન શકે પર સંપદ,	ત્યજન આકોશ વદનાર.	૫
વાંકાં કાપ સમાચરે,	અતિ માયિક શુભ હીલું;	
કાપુત લેશી જનહીએ,	પમળે એમ પ્રીલું.	૬
શુર લક્ષિનંદિં ચપગતા,	સમય તપ શુભ સાર;	
પાપમિત્ર વન પાગનો,	આત્મિક શુભ ઇચ્છનાર.	૭
પામે હદિ વરા કરે,	પાલે ધર્મ ત્રિશેષ;	
વિનયવાન તે જો વળી,	નાણે અંતર દેવ.	૮
રાગ દેવ ઉપશમ રહે,	મન ઇદ્રિય દમનાર;	
મન સ્થિરતા ચોક્ક વહે,	ઉત્તમ જશ આચાર.	૯
ક્રોધ માન માયા અને,	લોભ કરે જે દુર;	
પદ્મ લેસ્થાનાં લક્ષણો,	સાંતવિત તપશ્ચર.	૧૦
શાશ્વત્કી ઉમંગ્યો,	સંયમ મુખ લડી સાર;	
અડતે શુભ પરિણામથી,	શુભ શ્રેણીએ ચડનાર.	૧૧
આત્મ રોડનો પરિહરે,	ધર્મ શુકલ ને સ્થાપ;	
સમિતિ શુભિ આદરે,	લેસ્થા શુકલ જાણ.	૧૨
અત્યેક લેસ્થાનાં કલાં,	અસંખ્ય સ્થાનક તીર;	
મંદ તીવ્રરસ મેળવી,	ઉપજે (તે) સ્થાન અસ્થિર.	૧૩
ઉત્તરાધ્યયન ઓતીશને,	લેસ્થાનો વિસ્તાર;	
મુનિ મહિવાસ સંક્ષેપથી,	કહે સ્વજન દિતકાર.	૧૪

‘ઘટિ લેસ્થાવંત જીવાપિકાર સંપૂર્ણ’.

૮૨ હાલ સમયે આપણે નિર્જેષ્ટ અને નિર્દિય જન્યા છીએ, તથા આત્મિક ભાવોથી રત્ન જની ગયા છીએ; તેથીજ આપણામાં નિર્જગતા મ થઈ છે. તે માટે હે આત્મન! હવે તું શુદ્ધચારું સંપૂર્ણ રીતે

૧૦૧. હે આત્મનું! તારા શરીરને કદમ આમિ વડે આગી રાખવત
કરે વા કુકડે કુકડા કરે. તોપણ તું જરા પણ કમીય નહિ, અને જે તને
પરિવેશ પડે છે તે તારાજ સત્ત્વ ધર્મની કસોટીજ છે, તે માટે તે કસોટીમાં
બરાબર કુંદનપણ દેખાડવાજ કમર કરજે.

૧૦૨. હે આત્મનું! આજ મુઘીમાં તેં આ સંસાર જે વિગ્રહ છે
તે વિગેને અમુન ગણી તેનું પાન કયું; જે માગે તું વારંવાર હુંદાયો તેજ
માગે હું નિર્ભયપણે ગમન કરું? ના! નહિજ કરું, અને જે તેમ
કરીશ તો મુખ સ્વપ્ને પણ ભાગીયજ નહિ. તે તું ચોક્કસ માનજે.

૧૦૩. હે આત્મનું! તને પૂછું છું કે તું જે રૂપમાં મોહ પામે છે
તે રૂપ તને શું શય આપનાર છે? રૂપવંત સોમથ પ્રજુનો નાશ કરે છે.
દીપકના રૂપપર મોહ પામેલ પનંગીયાને દીપક પોતાની જ્વોતિથી એક
કણમાં ભસ્તીભૂત કરે છે. દૂર દેખાતો રણીયામણો અરે! સ્વરૂપવંત લવણ
સમુદ્ર જીવામાની કંકેક ધારણાઓને નિવાનાસ કરે છે. તે તું ધ્યાનમાં
રાખીનેજ પછી રૂપપર મોહ પામજે.

૧૦૪. હે લક્ષ્મીના પૂજારી સ્ત્રીમતિ! નમો મારા આત્માને વૈભવની
લાક્ષ્યમાં લેપટાવી મને લક્ષ્મીને મોહ ઉપરિચય કરે છે, કિંતુ કદો કે
તમે બોજન સમયે હીરા માણેક જામે છે અને હું શરીરનું શું
પૂજા શકું છું? મું તમારી કાયામાં કેસર કસ્તૂરી બગેલ છે? શું
તમે લાકડાં મુઠી મુવણુંની બગેલો કે? ના, ના! તમારા અને મારા માટે તો
સરખુંજ છે. તો દવે વિચારે કે તમારી લક્ષ્મી તમેને જન્મ મરણના દેરાધી
મુગ્ધ કરશે કે? બમદિંદરના મુદ્દમરના અરથી તમારી લક્ષ્મી તમેને બચાવશે
કે? આ સંસાર સ્થાવરમા નાવરૂપ જતી તમારા કમમનના લાલુભંચર દેહને
કુખવો બચાવશે કે? અને તેમજ દોષ તો તેનુંજ તમારું માનવું દોષ, તમને
વિશ્વાસ દોષ તો તમારા માથ પર નરણુ ભમે છે. કળને, જેની વાચરો વાચ
છે. મતુરૂપી તમારો પ્રવન ના તમને જીવનમાં જેર જંગરથી, તમારા મુખ
રૂપ ઉચ્ચનમાં પવક પ્રવલરથી તો મું તમે તમારી લક્ષ્મીની સ્વભાવથી તે
કયુને જાનું. હા ના ન કદી નહીંજ જીવી સો: તે માટે હે આત્મનું!
અચળ લક્ષ્મીની ન તમને ન તમારું પદ ન

૧૦૫ હે આત્મન! તને ખબર છે કે આ જન્મમાં ભોગવતી પડતી વિપત્તિ પૂર્વ જન્મમાં કરેલ પાપતુંજ ફળ છે. અને સુખ વૈભવ જે મળ્યા છે તે પૂર્વના સુચારિત્ર અને તપનું ફળ છે. એમ ધારી આવતા જન્મને માટે તૈયારી કર.

૧૦૬ આત્માના ઉદ્દગારો-અપરાધી હા. અપરાધી! પાપનો ભંડાર, પાપનો સાગર, એકવાર નહિ પણ લાખવાર અપરાધીજ વિષયની વાંચનાવાળા કામાંધ બહિરાત્મા! તું હવે મારો અધિકારી થવા ઇચ્છે છે? ના, હવે હું તને મારો અધિકારી થવા દેવાનોજ નથી.

૧૦૭ હે આત્મન! તું શેમાં મોહ પામે છે? જેમાં તું મોહ પામે છે તે આ ગંદી કાયાને નિરખ તો ખરો? ગાત્રો શિથિલ થઇ ગયાં છે, રક્ત વાહિનીઓમાંથી રક્ત સૂકાવા લાગ્યું છે, ત્વચા લટકે છે, મુખમાં દાંતનું નામ પણ નથી, ચક્ષુઓ નિસ્તેજ થતી જાય છે, અરે! કૂપ સમ ખાડા પડ્યા છે, મુખ અને નાસિકામાંથી મલિન પદાર્થો વહાળ કરે છે, કાયા ધૂળે છે, મનને પણ કંટાળો આવે એવી આ તારી જર્જરિત કાયા થઇ ગઇ છે. છતાં હજી તારા અંતરમાંથી કામ વાસના દૂર નથી થતી, એજ ખરેખર અંતરાત્માને શોચ થાય છે.

૧૦૮ સુખ દુઃખ, ચડતી પડતી, લાલાલાલ તથા જીવન મરણ આ સર્વ પૂર્વોપાર્જિત કર્મનુસાર થયાજ કરે છે. કદાચ તેવો સંયોગ પ્રાપ્ત થયો તો તે વખતે જ્ઞાની પુરૂષ આક્રમણ પામી કાંઈ કાળે વ્યથા પામતો નથી. પણ ધૈર્યવાન પુરૂષ સાવધાન થઇ સમયનો સદુપયોગ કર્યેજ જાય છે. અને વખતે પૂર્ણ કષ્ટ પડે તો પણ તે સહન કરે છે. એવી સહનશીલતા વડેજ તેની ઉપર પડેલી વિપત્તિઓ નાશ પામે છે. એમ સમજી જ્ઞાની મહાત્મા આત્માને કલુષિત કરતાજ નથી. ધન્ય છે તેવા જ્ઞાની મહાત્માઓને.

ॐ શાંતિ: ! શાંતિ: !! શાંતિ: !!!

ઉપસંહાર.

આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ રૂપ ત્રિવિધિ તાપોની નિર્વૃત્તિ અર્થે ચિત્તસમાધિની પ્રત્યેક સુખાર્થી લેવાને પરમ આવશ્યકતા છે, અને આ આખા ગ્રંથનો ઉદ્દેશ પણ એજ છે કે તેના વાંચનાર સહુનાર સર્વ ચિત્તસમાધિને પ્રાપ્ત કરે, પરંતુ જ્યાં સુધી અસમાધિનાં ૨૦ સ્થાનક ટાળવામાં ન આવે ત્યાંસુધી ચિત્તસમાધિની આશા રાખવી બર્થ છે. માટે પ્રથમ હેય સ્વરૂપ અસમાધિનાં વીશ સ્થાનકનું વર્ણન કરી તતપશ્ચાત્ ઉપાદેય સ્વરૂપ ચિત્તસમાધિનાં ૧૦ સ્થાનકોનું વિવરણ શ્રી દશાશ્રુત સ્કંધને આધારે આપવામાં આવશે.

અસમાધિનાં ૨૦ સ્થાનકઃ--૧ ઉતાવળો આવે, ૨ વગર પોંચે આવે, ૩ જેમ તેમ પોંચીને આવે, ૪ ઘણા પાટ પાટલા ભેગાવે, ૫ શુર સામું જાણે, ૬ સાધુની ઘાત ચિતવે, ૭ પ્રાણીની ઘાત ચિતવે, ૮ ક્રોધ કરે, ૯ પ્રાર્થનું વાંકું જાણે, ૧૦ પૂરી ખખર પેના નિશ્ચયકારી લાપા જાણે, ૧૧ કલેશ કરે, ૧૨ જીજ્ઞાસે કલેશ ઉપજાવે, ૧૩ અકાળે સંજ્ઞાપ કરે, ૧૪ બેહોરથી આવ્યા પછી હાથ વગે પોંચ્યા વગર જાણે, ૧૫ પહોર રાત્રી ગયા પછી ઉતાવળો જાણે, ૧૬ માહિમાઉ કહ્યા કરે, ૧૭ ગચ્છ લેદ કરે એટલે તંડાં પડાવે, ૧૮ પોતે તંપે અને જીજ્ઞાસે તપાવે, ૧૯ ઘણું ખા, ખા કરે, ૨૦ બેઠને કામ કરવું તેમાં સાવચેતી ન રાખે.

ઉપર કહેલાં અસમાધિનાં સ્થાનક ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનનાં અવરોધક છે, માટે પ્રથમ તેને દૂર કરી પાત્રતા પ્રાપ્ત કરી જોઇએ. અસમાધિને દૂર કરવાથી મનુષ્ય ધ્યાનનો અધિકારી થાય છે, અને એવા ઉજ્જવળ આ-માઓ ધ્યાનશ્રેણિપર આરૂઢ થઇ ન ઇદ્રિયોને વશીભૂત કરતા આગળ વધતા રહે છે. આ પ્રમાણે

૧૦૫ હે આત્મન! તને ખબર છે કે આ જન્મમાં ભોગવતી પડતી વિપત્તિ પૂર્વ જન્મમાં કરેલ પાપનું જ ફળ છે. અને સુખ વૈભવ જે મળ્યા છે તે પૂર્વના સુચારિત્ર અને તપનું ફળ છે. એમ ધારી આવતા જન્મને માટે તૈયારી કર.

૧૦૬ આત્માના ઉદ્દગારો-અપરાધી હા. અપરાધી! પાપનો ભંડાર, પાપનો સાગર, એકવાર નહિ પણ લાખવાર અપરાધીજ વિપયની વાંચનાવાળા કામાંધ બહિરાત્મા! તું હવે મારો અધિકારી થવા ઇચ્છે છે? ના, હવે હું તને મારો અધિકારી થવા દેવાનોજ નથી.

૧૦૭ હે આત્મન! તું શેમાં મોહ પામે છે? જેમાં તું મોહ પામે છે તે આ ગંદી કાયાને નિરખ તો ખરો? ગાત્રો શિથિલ થઇ ગયાં છે, રક્ત વાહિનીઓમાંથી રક્ત સૂકાવા લાગ્યું છે, ત્વચા લટકે છે, મુખમાં દાંતનું નામ પણ નથી, ચક્ષુઓ નિસ્તેજ થતી જાય છે, અરે! કૂપ સમ ખાડા પડ્યા છે, મુખ અને નાસિકામાંથી મલિન પદાર્થો વહાળ કરે છે, કાયા ધૂળે છે, મનને પણ કંટાળો આવે એવી આ તારી જર્જરિત કાયા થઇ ગઇ છે. છતાં હજી તારા અંતરમાંથી કામ વાસના દૂર નથી થતી, એજ ખરેખર અંતરાત્માને શોચ થાય છે.

૧૦૮ સુખ દુઃખ, ચડતી પડતી, લાલાલાલ તથા જીવન મરણ આ સર્વ પૂર્વોપાર્જિત કર્માનુસાર થયાજ કરે છે. કદાચ તેવો સંયોગ પ્રાપ્ત થયો તો તે વખતે જ્ઞાની પુરૂષ આક્રમણને પામી કોઇ કાળે વ્યથા પામતો નથી. પણ ધૈર્યવાન પુરૂષ સાવધાન થઇ સમયનો સદુપયોગ કર્યેજ જાય છે. અને વખતે પૂર્ણ કષ્ટ પડે તો પણ તે સહન કરે છે. એવી સહનશીલતા વડેજ તેની ઉપર પડેલી વિપત્તિઓ નાશ પામે છે. એમ સમજી જ્ઞાની મહાત્મા આત્માને કલુષિત કરતાજ નથી. ધન્ય છે તેવો જ્ઞાની મહાત્માઓને.

ૐ શાંતિ: ! શાંતિ: !! શાંતિ: !!!

ઉપસંહાર.

આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ રૂપ ત્રિવિધિ તાપોની નિર્વાત્ત
મર્થે ચિત્તસમાધિની પ્રત્યેક સુખાર્થી હોવાને પરમ આવશ્યકતા
છે, અને આ આખા અંથનો ઉદ્દેશ પણ એજ છે કે તેના વાંચનાર
મનુષ્યનાર સર્વ ચિત્તસમાધિને પ્રાપ્ત કરે, પરંતુ ત્યાં સુધી અસમા-
ધિનાં ૨૦ સ્થાનક ટાળવામાં ન આવે ત્યાંસુધી ચિત્તસમાધિની
પ્રાપ્તિ શક્ય નથી. માટે પ્રથમ હેય સ્વરૂપ અસમાધિનાં વીશ
સ્થાનકનું વર્ણન કરી તતપશ્ચાત્ ઉપાદેય સ્વરૂપ ચિત્તસમાધિનાં ૧૦
સ્થાનકોનું નિવરણ શ્રી દશાશ્રુત સ્કંધને આધારે આપવામાં આવશે.

અસમાધિનાં ૨૦ સ્થાનકઃ—૧ ઉતાવળો ચાલે, ૨ વગર
કરે ચાલે, ૩ નેમ તેમ પોંછને ચાલે, ૪ ઘણા પાટ પાટલા
એવે, ૫ ગુરૂ સાચું બોલે, ૬ સાધુની ઘાત ચિતવે, ૭ પ્રાણીની
પર ચિતવે, ૮ ક્રોધ કરે, ૯ પારકું વાંકું બોલે, ૧૦ પૂરી ખગર
ના નિશ્ચયકારી ભાષા બોલે, ૧૧ કલેશ કરે, ૧૨ બીજને કલેશ
પ્રેરવે, ૧૩ અકાળે સંગ્રામ કરે, ૧૪ બહારથી આવ્યા પછી હાથ
ગ પોંત્યા વગર બેસે, ૧૫ પહોર રાત્રી ગયા પછી ઉતાવળો બોલે,
૧૬ મહાભાઈ કહ્યા કરે, ૧૭ ગચ્છ લેદ કરે એટલે તડાં પડાવે
૧૮ પોતે તમે અને બીજને તપાવે, ૧૯ ઘણું ખા, ખા કરે, ૨૦
કેને કામ કરવું તેમા સાવચેતી ન રાખે.

ઉપર કહેલા અસમાધિનાં ૨૦ સ્થાનક ધર્મધ્યાન અને ગુરુ-
ભક્તિનાં અવરોધક છે, માટે પ્રથમ તેને દૂર કરી પાત્રતા પ્રાપ્ત
વી બેઠાએ અસમાધિન દૂર કરવાથી મનુષ્ય ધ્યાનને અધિકારી
થાય છે, અને એવા ધ્યાનના અનામે પાનથેજીપર આરોધ થઈ
ઈદ્રિયોને વશીનૂત કરવા આ ૨૦ વધવા રહે છે. આ પ્રમાણે

ધ્યાનશ્રેણિમાં પ્રવર્તમાન હોવોને સમાધિનામ થાય છે. મોક્ષમાર્ગને વિષે એકાંત ચિત્તની સ્થિરતા તેનું નામ સમાધિ. શ્રી દશાશ્રુતસ્કંધમાં શ્રી ભગવંતે દશ પ્રકારની ચિત્ત સમાધિ કહી છે તે આ પ્રમાણે:-

૧. ધર્મની ચિંતા જે પૂર્વે કદાપિ નથી ઉપજી તે ઉપજે તો ચિત્ત સમાધિ થાય. ધર્મ એટલે વસ્તુસ્વભાવ, હવદ્રવ્યનો સ્વભાવ (નિજગુણ) તે હવદ્રવ્યનો ધર્મ અને અહવદ્રવ્યનો સ્વભાવ તે અહવદ્રવ્યનો ધર્મ. હવનો ધર્મ જ્ઞાનોપયોગ લક્ષણવંત એતના, અને અહવનો ધર્મ અએતન અથવા જડ. ઇત્યાદિક છ એ દ્રવ્યના ધર્મને રૂપરિજ્ઞા વડે નિત્ય નિત્ય ભેદે ગુણપર્યાય સહિત જાણવાની અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે પરગુણને પરહરી સ્વગુણને પ્રગટાવવાનો ઉદ્યમ આદરવાની જે ભાવના તેનું નામ ધર્મચિંતા. નિશ્ચયનયે આત્મા અરૂપી, અચળ, ધ્રુવ અને નિત્ય છે જ્યારે પુદ્ગલદ્રવ્ય રૂપી, ચળ, અધ્રુવ અને અનિત્ય છે. એ પ્રકારે યથાતથ્ય સ્વરૂપ જાણી આરંભ, પરિશુદ્ધરૂપ પાપનાં સ્થાનક છોડી નિરારંભી, નિષ્પરિશુદ્ધી એવો એકાંત આત્મિક ધર્મ તેને અંગીકાર કરવાની સચોટ શ્રદ્ધા પ્રગટે છે, તેજ ચિત્તસમાધિ જાણવી.

૨. જેમ શ્રી મહાવીર પ્રભુજીને અંતિમ રાત્રિને વિષે દશ સ્વપ્નાં લાઘ્યાં અને સ્વપ્નના પ્રભાવે તાત્કાલિક કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રગટ થયું તથા શ્રી ભગવતીજીમાં કહેલાં ૧૬ સ્વપ્નાં ઇત્યાદિ પ્રકારનાં સ્વપ્નાં કે જે પૂર્વે કદાપિ જોવામાં આવ્યાં નથી તેવાં સ્વપ્ન લાઘે તો ચિત્તસમાધિ થાય છે. ધ્યાનાવસ્થામાં અદ્રષ્ટપૂર્વ અને અશ્રુતપૂર્વ એવી અનેક ઘટનાઓ જોવામાં અને સાંભળવામાં આવે છે, તેમાં મોઢ નહિ પામતાં જે સમ્યક્દ્રષ્ટિવંત મનુષ્ય કેવળ આત્મભાવની જ ગવેષણા કરતો રહે છે તેને તે તે દ્રશ્યો અને દનનિઓ ઉપકારક નીવડે છે, તેની શ્રદ્ધાને તે દ્રઢીભુત કરે છે અને તેના ચિત્તને સમાધિના ઘરમાં લાવે છે.

૩. પૂર્વે કદાપિ ઉત્પન્ન નથી થયું એવું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થવાથી પણ ચિત્તસમાધિનો લાભ થાય છે, પૂર્વે ભવોની વાતો સાંભરી આવે તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન કહે છે, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન એ મતિજ્ઞાનનો એક પ્રકાર છે. અર્થાવગ્રહ, ઈડા, અપાય અને ધારણા એ સુખ્ય ચાર ભેદ પેકી ધારણામાં તેનો સંભાવેશ થાય છે, આ જ્ઞાન વડે ઉત્કૃષ્ટા નવસો ભવ (જો સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયપણે લંગતા ભવ કીધેલા હોય તો) જોઈ શકાય છે, અને આવું જ્ઞાન થવાથી પૂર્વે જે જે શુભાશુભ કરણી કરી હોય અને તેને લઈને જે જે શુભાશુભ સુખ દુઃખાદિ કે સ્વર્ગ નર્કાદિ ફળોની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તે હસ્તામલકવત્ જાણવામાં આવતાં મન સ્થિર થવાની સાથે વૈરાગ્યની પણ વૃદ્ધિ થાય છે. જેવી રીતે મુનિરાજના દર્શનથી મૃગાયુત્રને થયું તેવી રીતે.

૪. જે કોઈ કાળે ઉત્તમ દેવોનું દર્શન થયું નહોતું તે દેવોનું દર્શન થાય તથા તેઓની શક્તિ, શ્રદ્ધિ, જ્યોતિ ઇત્યાદિ દેખવામાં આવે તો તે દેખવાથી પણ સંવેગની વૃદ્ધિ થાય છે.

૫. કોઈ કાળે નથી ઉત્પન્ન થયું એવું અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને તે જ્ઞાનવડે જઘન્ય અંશુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રમાં રહેલા રૂપી પદાર્થોને તદ્દરૂપે જાણવાથી શ્રી વીતશગ વચનપર દ્રઢ શ્રદ્ધા જામે છે. અને પરિણામે વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ અને ચિત્તની સમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

૬. પૂર્વે કદાપિ નથી પ્રાપ્ત થયું તેવું અવધિ દર્શન પ્રગટવાથી લોકમાં રહેલ રૂપી પદાર્થોને તદ્દત્ દેખે છે, અને તદ્દરૂપે દેખવાથી ચિત્ત સ્થિર થઈ જાય છે, અર્થાત્ ચિત્તસમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

૭. જે કોઈ કાળે પ્રાપ્ત થયેલ નથી, એવું મનઃપર્ચવજ્ઞાન પ્રગટ થવાથી અર્થાત્ અઢી દ્વીપમાં રહેલા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા

જીવોના મનોગત ભાવોને જાણવાથી ચિત્તને અત્યંત આનંદ થવાની સાથે વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૮. કોઈ કાળે નથી પ્રાપ્ત થયું એવું કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી અર્થાત્ લોકલોકમાં રહેલાં સમસ્ત દ્રવ્યોના અતીત, અનાગત અને વર્તમાન કાળના સમસ્ત ભાવોને (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી) જાણવાથી ભાવસમાધિ પ્રગટ થાય છે. લોગસ્સના પાઠમાં “સમાહિવરમુત્તમ” હિતુ” એ વાક્યથી જે વર કહેતાં શ્રેષ્ઠ સમાધિની પ્રતીક્ષા કરવામાં આવી છે, તે પ્રકારની સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વ કાળ રહેવાવાળી ભાવસમાધિ પ્રગટ થાય છે.

૯. કોઈ કાળે નથી પ્રાપ્ત થયું એવું કૈવલ્યદર્શન પ્રગટ થવાથી અર્થાત્ લોકલોકને સંપૂર્ણપણે દેખવાથી તદંતર્ગત સર્વ ભાવોને દેખવાથી પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૦. કોઈ કાળે નથી પ્રાપ્ત કરેલું એવું કેવળ મરણ પ્રાપ્ત કરવાથી અર્થાત્ પંડિત મરણે મરવાથી જન્મ, જરા, મરણનાં દુઃખોથી સર્વથા મુકાવવું થાય છે, એટલે કે અનંત અવ્યાપાધ સુખ સંઘાતે આત્માનું સ્વાસ્થ્યવિક અનંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ દશ પ્રકારની ચિત્તસમાધિ રત્નત્રયી એટલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રણ રત્નોની સંપૂર્ણપણે આરાધના કરનાર મનુષ્યને પ્રગટ થાય છે, રત્નત્રયીનો આરાધક ધ્યાનારૂઢ થઈ શકે છે અને ધ્યાનારૂઢ થનાર લવ્ય આત્માઓજ તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જનપ્રજામાં દિવસે દિવસે અધ્યાત્મવિદ્યાનો શોખ ઓછો થતો જાય છે. ધ્યાન અને સમાધિદશા જેવાં પરમોત્કૃષ્ટ સાધનોને ઘણા જોનો જાણતાજ નથી. અને પરિણામે દિનપ્રતિદિન અસમાધિ વધતીજ જાય છે. આ સ્થિતિની સુધારણા માટે આ ગ્રંથમાં ધ્યાનનો વિષય ચર્ચવામાં આવ્યો છે. મોક્ષપ્રાપ્તિનું મુખ્ય સાધન ધ્યાનજ છે. ભૂતકાળમાં અનંત સિદ્ધ લગવંત થયા, વર્તમાનમાં (મહા

વિદેહ ક્ષેત્રમાં) યાય છે, અને લવિષ્યમાં થયે તે તમામ શુભ ધ્યાનરૂપી મહાતપના પ્રસાવથીજ થાય છે. જેમ ઘણા વખતનાં લેગાં થયેલાં ઈંધણાં (લાકડાં) ને અગ્નિ પવનના જોરથી હાજુવારમાં બાળીને લક્ષ્મ કરી નાખે છે. તેમ અનંત અનંત ભવનાં એકલાં થયેલાં કર્મરૂપ ઈંધણાંને શુક્લ ધ્યાનરૂપી મહા અગ્નિ-ક્ષમવારમાં બાળી ખાખ કરી તેની રાખ ઉડાડી નાખી આત્માને તદ્દન પવિત્ર બનાવે છે.

પ્રિય વાંચક! આ અંચમાં મનને પવિત્ર બનાવવા તંથા આત્માને કર્મમગ્નથી રહિત કરવા માટે જે જે વિચારણાઓની, જે જે શુભ ભાવનાઓની અને જે જે સાધનાઓની આવશ્યકતા માલુમ પડી તે તે બાબતોનું સંક્ષિપ્ત દિગ્દર્શન અંચમારે પોતાની બુદ્ધિ-શક્તિ અને અનુભવ પ્રમાણે જનસમૂહના કમ્યાવાર્યે કરાવેલું છે. વાચક વર્ગને શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં અમૂલ્ય વચનામૃતોનું પાન કરાવવાનો પણ યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો છે. આ વચનામૃતોને ખરા દિલથી વાંચતાં, વિચારતાં અને આચરતાં મનની વ્યગ્રતા અને ઈર્ષ્યોની લોહુપતાં દગથે અને આત્માને પરમ શાંતિ મળશે કોણે વિદાને યથાર્થ કહ્યું છે કે:—

દોહરો.

વચનામૃત વીતરાગનાં, પરમ શાન્ત રસ મૂળ,
ઔષધ તે ભવરોગનાં, કાયરને પ્રતિફળ.

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩૩	૪	માનસિક	માનસિક દુઃખો
૧૦૮	૨૭	મયણુરેજહા	મયણુરેહા
૧૧૩	૪	સૂંડ	સૂંઢ
૧૧૩	૨૦	મંડળમાં	મંડળમાં વિચરે છે
૧૧૫	૧૦	લાગ્યો	લાગ્યાં
૧૨૬	૧૨	ફક્ત ડાહજ ભક્ષીને રહે	ફક્ત ડાહજના અગ્ર ભાગે રહે તેટલુંજ લોજન ભક્ષીને રહે
૧૫૩	૨૫	નિવત્યા	નિવત્યા
૧૫૭	૧૬	પ્રગટવાશ્રી	પ્રગટવાથી
૧૬૬	૨૪	વાડ	વાડા
૧૯૧	૧૮	વૈરાગ્ય	તપ અને વૈરાગ્ય
૨૦૭	૧૪	બાધન	બાંધન

જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો અખૂટ ખજાનો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા (પૂર્વાર્ધ.)

પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીના મુશિષ્ય બહુસૂત્રી પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ વિરચિત 'શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા' નામનો અપૂર્વ અંથ છપાઈ તૈયાર થયો છે. તેમાં ચેતામ્બર દિગમ્બર મતના અનેક અર્થો તથા સૂત્રોના મોહનરૂપે તત્ત્વજ્ઞાનના વિધિવિધ પ્રશ્નોત્તરો અપાયા છે. પ્રશ્નોત્તરનો આવો અમૂલ્ય અને પરમોપકારી અંથ આજપર્યંત પ્રસિદ્ધિમાં આવવા પામ્યો નથી, જૈનધર્મને લગતા લગભગ દરેક વિષયોનું એમાં બહુજ ઉત્તમ પ્રકારે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ સૂત્રસિદ્ધાંતમાં પ્રતિપાદન કરેલા વિષયોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે કેટલીક ગેરસમજણ થવાથી વિખરીત સદ્કલ્પા પ્રરૂપણા થઈ રહી છે, તેથી સત્ય શું છે? તેનો નિર્ણય અનેક શાસ્ત્રોક્ત દલીલોથી તેમજ નિષ્પક્ષપાત શૈલીથી કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તક નવ ભાગમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યું છે. આ ઉત્તમોત્તમ અંથની તારીફ શબ્દોદ્ધારા થઈ શકેજ નહિ. વાંચવાથીજ તેની ઉપયોગિતા સમજી શકાય. વિદ્વાન્ મુનિશક્તેએ આ પુસ્તકની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી છે. અને બહાર પડતાં વારજ ચોતરફથી પુષ્કળ માંગણીઓ ઉપરાં ઉપરી આવ્યાજ કરે છે.

શાયલ આઠ પેજી ૭૨૫ ફોર્મના (૫૮૦ પૃષ્ઠના) પાકા બાઈન્ડિંગવાળા આ દગ્ગદાર પુસ્તકની કીંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ વાત્ર

ઉત્તરાર્ધ પણ થોડા સમયમાંજ બહાર પડશે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

મહેતા ત્રિભુવન વાલજી

લાલજી પારેખની શેરી ખત્રીવાડ-રાજકોટ.

અથવા,

ભાવનાર ખીમચંદ ખોડીદાસ.

સુ. ધોલેરા બંદર—(ઠાડીયાવાડ)

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩૩	૪	માનસિક	માનસિક દુઃખો
૧૦૮	૨૭	મયણુરેજહા	મયણુરેહા
૧૧૩	૪	સૂંડ	સૂંઢ
૧૧૩	૨૦	મંડળમાં	મંડળમાં વિચરે છે
૧૧૫	૧૦	લાગ્યો	લાગ્યાં
૧૨૬	૧૨	દેક્તા ડાભન લક્ષીને રહે	દેક્તા ડાભના અથ્ર લાગે રહે તેટલુંજ લોજન લક્ષીને રહે
૧૫૩	૨૫	નિવત્યા	નિવત્યા
૧૫૭	૧૬	પ્રગટવાશ્રી	પ્રગટવાથી
૧૬૬	૨૪	વાડ	વાડા
૧૬૧	૧૮	વૈરાગ્ય	તપ અને વૈરાગ્ય
૨૦૭	૧૪	બાધન	બંધન

જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો અખૂટ ખજાનો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા (પૂર્વાર્ધ.)

પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીના અધિષ્ઠિત બહુસૂત્રી પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ વિરચિત 'શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા' નામનો અપૂર્વ ગ્રંથ છપાઈ તેજાર થયો છે. તેમાં શ્વેતાશ્વર કિમ-શ્ચર મતના અનેક ગ્રંથો તથા સૂત્રોના મોહનરૂપે તત્ત્વજ્ઞાનના વિધવિધ પ્રશ્નોત્તરો અપાયા છે. પ્રશ્નોત્તરનો આવો અમૂલ્ય અને પરમોપકારી ગ્રંથ આજપર્યંત પ્રસિદ્ધિમાં આવવા પામ્યો નથી, જૈનધર્મને લગતા લગભગ દરેક વિષયોનું એમાં બહુજ ઉત્તમ પ્રકારે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ સૂત્રસિદ્ધાંતમાં પ્રતિપાદન કરેલા વિષયોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે ઠેટલીક ગેરસમજણ થવાથી વિપરીત સદ્ગુણો પ્રરૂપણ થઈ રહી છે, તેથી સત્ય શું છે? તેનો નિર્ણય અનેક શાસ્ત્રોક્ત દલીલોથી તેમજ નિષ્પક્ષપાત શૈલીથી કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તક નવ ભાગમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યું છે. આ ઉત્તમોત્તમ ગ્રંથની તારીફ શબ્દોદ્ધાર થઈ શકેજ નહિ. વાંચવાથીજ તેની ઉપયોગિતા સમજી શકાય. વિદ્વાન્ મુનિશાસ્ત્રેએ આ પુસ્તકની સુકત કંઠે પ્રશંસા કરી છે. અને બહાર પડતાં વારજ ચોતરફથી પુણ્ય ભાગણીઓ ઉપરા ઉપરી આવ્યાજ કરે છે.

શાયલ આઠ પેજી ૭૨૫ ફોર્મના (૫૮૦ પૃષ્ઠના) પાકા બાઈન્ડિંગવાળા આ દુર્લભ પુસ્તકની કીમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ વાગે.

ઉત્તરાર્ધ પણ થોડા સમયમાંજ બહાર પડશે.
મળવાનું ઠેકાણું:— મહેતા ત્રિભુવન વાલજી
લાલજી પારેખની શેરી ખત્રીવાડ-રાજકોટ.
અથવા,
ભાવનર ખીમચંદ ખોડીદાસ.
સુ. ધોલેરા બંદર—(કાઠીયાવાડ)

તાકીદે નામ નોંધાવો.

વહેલો તે પહેલો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મણિરત્નમાળા

ભાગ ૨ જે

આવૃત્તિ બીજી.

શાસ્ત્રવિશારદ મુનિથી મણિકાલજી મહારાજના ઘણાં વર્ષોના પ્રયાગ પુરુષાર્થનું આ અનુપમ અને પરમોક્ષારક પરિણામ છે. આ અપૂર્વ ગ્રંથની યોજના કરી મહારાજશ્રીએ જૈન સમાજ ઉપર અવર્ણનીય ઉપકાર કર્યો છે, અને જૈન સાહિત્યમાં અગત્યનો ઉમેરો કર્યો છે. આ ગ્રંથમાં ત્રણે પ્રીરકાને માન્ય એવાં લગભગ તમામ જૈન સૂત્રો તેમજ પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી ઉપયોગી અંશોનું સ્પષ્ટીકરણ અતિ ઉત્તમ પ્રકારે પ્રશ્નોત્તર રૂપે કરવામાં આવ્યું છે. સૂત્રના અનેક ગંઢન પ્રશ્નોના ઉકેલ અત્યંત બુદ્ધિમત્તાપૂર્વક કરવામાં આવ્યા છે. શ્રૅષ્ઠી સંરણ છે. ભાષા શુદ્ધ ગુજરાતી છે. વાંચનારને આનંદ સાથે ઉત્તમ જ્ઞાન મળે તેમ છે. સિદ્ધાંત રત્નોના ખજાના જોડવાની ૩૧૦ ચાવી આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. આ રત્નમાળાનો પ્રથમ ભાગ તેમજ આ બીજા ભાગની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડતાંજ વિદ્વદર્શીમાં અત્યંત આદરણીય થઈ પડેલ છે. અને આ બીજી આવૃત્તિ પણ દુર્લભ સમયમાંજ પ્રાપ્તી જવા સંભવ છે. ૧૩ ફેબ્રુઆરી તથા મન્યુષ્ય પુંડાવાળા આ ગ્રંથની ક્રીમિત માત્ર દશ આના. પોપ્પેજ સહિત

મળવાનું ઠેકાણું:— ઝવેરચંદ જાદવજી કામદાર.
 ઠે. ખુશાલચંદ રામજી બાખડા જૈન બુકસેલર-રાજકોટ.

